

Kliford Simak

grad

- Kentaur - Naučna fantastika

UVOD

Ovo su priče koje psi pričaju kada se vatre dižu visoko, a vetar dolazi sa severa. Tada se svaka porodica sakupi oko ognjišta i štenad ćuteći sedi i sluša, a kada se priča završi, stane da pita:

"Šta je to čovek?"

Ili možda: "Šta je to grad?"

Ili: "Šta je rat?"

Ne postoji pravi odgovor ni na jedno od ovih pitanja. Ima pretpostavki, i teorija, mnogo učenih nagađanja, ali odgovora nema.

U porodičnom krugu, mnogi pripovedač bio je primoran da pribegne starom objašnjenju da je to samo priča, da tako nešto kao čovek, ili grad, ne postoji, da se u jednoj jednostavnoj priči ne traga za istinom, već se ona sluša zato što je prijatna i uzima se kao takva.

Ovakva tumačenja, mada možda zadovoljavaju kao odgovor štenadi, ne objašnjavaju stvar. U takvim jednostavnim pričama traži se istina.

Legenda, koja se sastoji od osam priča, pripoveda se već tokom bezbrojnih stoleća. Koliko se može utvrditi, nema istorijski početak; ni najpodrobnijim proučavanjima ne mogu se rasvetliti stupnjevi njenog razvoja. Nema sumnje da je tokom mnogih godina pripovedanja bila stilizovana, ali ni na koji način se ne može pratiti pravac njene stilizacije.

Da je to staro predanje i da je, kako tvrde neki spisatelji, delom možda nepsećeg porekla, pokazuje obilje brbljarija kojima su priče obasute - reči i fraza (i, što je najgore od svega, ideja) koje sada ne znače ništa, a možda nikada nisu ni značile. Kroz pričanje i prepričavanje ove reči i fraze su prihvaćene, pridavana im je, u kontekstu, izvesna proizvoljna vrednost. Ali nema načina da se sazna da li ove proizvoljne vrednosti bar približno odgovaraju prvobitnom značenju tih reči.

Ovim izdanjem pripovedaka nećemo pokušati da uđemo u one mnoge stručne rasprave o postojanju ili nepostojanju čoveka, o zagoneci grada, o nekoliko teorija koje se odnose na rat, ili o mnogim drugim pitanjima koja iskrsavaju da bi mučila studenta koji bi u legendi hteo da traži dokaz o njenom korenu u nekoj osnovnoj ili istorijskoj istini.

Svrha ovog izdanja jeste samo da dG potpun, neispravljen tekst priča u njihovom konačnom obliku. Napomene uz priče iskorišćene su za isticanje glavnih tačaka spekulacije, ali bez ikakvog pokušaja da se donose zaključci. Za one koji žele da se bliže upoznaju sa pričama ili sa mnogim elementima za razmišljanje koji iz njih potiču, postoje obimni tekstovi koje su napisali psi kompetentniji od ovog urednika.

Nedavno otkriće nečega što je prvobitno moralo biti jedna bogata literatura ističe se kao najnoviji agrumenat kojim bi se bar deo legende mogao pripisati pre mitološkom (i spornom) čoveku nego psima. Ali sve dok se ne dokaže da je čovek stvarno postojao, argument da otkriveni fragmenti potiču od čoveka gotovo da nema nikakvog značaja.

Posebno je značajna, ili uznemirujuća, zavisno od tačke gledišta, činjenica da naslov literarnog odlomka odgovara naslovu jedne od priča iz legende koja je ovde data. Sama reč, doduše, potpuno je besmislena.

Prvo pitanje je, svakako, da li je ikada postojalo stvorenje kao što je čovek. U ovom trenutku, pošto nema pozitivnog dokaza, trezveno se mora zaključiti da ga nije bilo, da je čovek, onakav kakav je prikazan u legendi, fantazija folklornog porekla. Možda se čovek pojavio u prvim danima kulture pasa kao imaginarno biće, neka vrsta rasnog boga kome su se psi mogli obratiti za pomoć, kad im je bila potrebna, uz koga su se mogli priviti za utehu.

I pored ovih trezvenih zaključaka, međutim, ima nekih koji u čoveku vide stvarnog boga iz ranijeg doba, posetioca iz neke mistične zemlje ili neke dimenzije koji je došao i ostao neko vreme, pomagao, a zatim se vratio tamo otkuda je došao.

Ima još i drugih koji veruju da su se čovek i pas mogli pojaviti zajedno, kao dve životinje koje sarađuju, da su se možda dopunjavali u razvoju jedne kulture, ali da su u nekoj dalekoj tački vremena doživeli da im se putevi razidu.

Od svih uznemirujućih elemenata u pričama (a ima ih mnogo) najviše uzbuđuje poštovanje koje se ukazuje čoveku. Prosečnom čitaocu je teško da ovo uvažavanje prihvati kao puko pripovedanje. Ono daleko prevazilazi uobičajeno obožavanje jednog plemenskog

boga; gotovo instinktivno se oseća da mora imati dubokog korena u nekom danas zaboravljenom verovanju ili ritualu iz preistorije naše vrste.

Danas, naravno, ima vrlo malo nade da će i jedna od mnogih spornih tačaka koje se obrću oko legende biti rešena.

Evo, dakle, pripovedaka da ih čitate kako vam je volja - prosto zadovoljstva radi, zbog izvesnog istorijskog značaja, zbog nagoveštaja skrivenog smisla. Naš najbolji savet prosečnom čitaocu: ne primajte ih suviše k srcu, jer na tom putu vreba potpuna pometnja, ako ne i ludilo.

NAPOMENE UZ PRVU PRIČU

Od svih priča, prva je bez sumnje najteža za površnog čitaoca. Ne samo da je njena nomenklatura teška, već i logika i ideje pri prvom čitanju izgledaju potpuno strane. To je možda zbog toga što u ovoj, i u sledećoj priči pas ne igra nikakvu ulogu, čak se i ne pominje. Od samog uvodnog pasusa u prvoj priči čitalac je bačen u potpuno čudnu situaciju, sa isto toliko čudnim likovima koji treba da dovedu do njenog rešenja. Ipak, o priči se može ovoliko reći - do trenutka kada se ona s mukom pređe do kraja, ostale priče izgledaće gotovo obične u poređenju s njom.

Ideja grada dominira celom pričom. Mada nije sasvim jasno šta je grad mogao biti, ili zašto bi postojao, opšte je prihvaćeno da to mora da je bio jedan mali prostor koji je pružao smeštaj i usluge velikom broju stanovnika. Neki od razloga za njegovo postojanje površno su objašnjeni u tekstu, ali Bauns, koji je čitav život posvetio proučavanju ovih priča, veruje da je ovo objašnjenje samo vešta improvizacija starog pripovedača kojom potkrepljuje jednu nemoguću zamisao. Većina proučavalaca priča je Baunsovog mišljenja da se razlozi koji su dati u priči ne slažu s logikom, a neki, među njima i Rouver, nagađaju da ovde možda imamo satiru iz davnih vremena, čije se značenje izgubilo.

Većina autoriteta iz oblasti ekonomije i sociologije smatra jednu takvu organizaciju kao što je grad nemogućom, ne samo sa ekonomskog već i sa sociološkog i psihološkog stanovišta. Nijedno biće sa visokom nervnom strukturom kakva je potrebna da bi se razvila kultura, ističu oni, ne bi bilo u stanju da preživi u tako usko ograničenim okvirima. Ako bi se to pokušalo, rezultat bi doveo do masovnih neuroza, što bi uništilo i samu civilizaciju koja je stvorila grad.

Rouver smatra da u prvoj priči imamo gotovo čist mit i da se stoga nijedna situacija niti iskaz ne mogu uzeti bukvalno; da cela priča mora da je prožeta simbolikom čiji je ključ davno izgubljen. Međutim, ukoliko je to mitska zamisao i ništa više, zbunjuje činjenica da se forma do sada nije uobličila u simbolične ideje koje su obeležje mita. U priči za prosečnog čitaoca ima veoma malo nečega što bi se

moglo odrediti kao mitski sadržaj. Sama priča je možda najčudnija od svih - gruba kostura i zbijena, bez onih niti finijeg osećanja i uzvišenih ideala koje nalazimo u ostalom delu legende.

Jezik priče je naročito zagonetan. Fraze kao što je ona klasična 'udareno derle' već vekovima zbunjuje semantičare i danas se ne zna više o tome šta znače mnoge reči i fraze nego što se znalo onda kada su se naučnici po prvi put ozbiljno pozabavili ovom legendom.

Međutim, terminologija o čoveku prilično je dobro razrađena. Množina za ovu mitsku rasu glasi 'ljudi', rasna oznaka je 'ljudski', ženke su 'žene' ili 'supruge' (dva termina koja su se nekada mogla razlikovati po finijoj nijansi u značenju, ali se sada moraju uzeti kao sinonimi), štenad su 'deca'. Muško štene je 'dečak'. Žensko štene je 'devojčica'.

Pored pojma grad, još jedan pojam za koji će čitalac naći da potpuno odudara od njegovog načina života i koji će možda oskrnaviti i samu njegovu misao jeste pojam rat i ubijanje. Ubijanje je proces, obično nasilan, kojim jedan živ stvor okončava život drugog živog stvora. Iz toga proizlazi da je rat bio masovno ubijanje u razmerama koje se ne mogu ni zamisliti.

Rouver u svojoj studiji o legendi veruje da su priče mnogo primitivnijeg porekla nego što se uopšte misli, jer, kako on tvrdi, ideje kao što je rat i ubijanje nikada ne bi mogle da poniknu u našoj današnjoj civilizaciji, već moraju poticati iz neke ere divljaštva o kojoj nema nikakvih zapisa.

Tiž, koji je gotovo usamljen u svom verovanju da su priče zasnovane na stvarnoj istoriji i da je vrsta čoveka zaista postojala u praiskanskim danima nastajanja pasa, tvrdi da je ova prva priča, priča o stvarnoj propasti čovekove civilizacije. On veruje da je priča, onakva kakvu je danas znamo, možda samo trag neke veće priče, gigantskog epa koji je nekada mogao biti isto toliko veliki ili čak i veći nego cela legenda danas. Ne izgleda verovatno, piše on, da su savremenici priče jedan tako veliki događaj kao što je pad moćne tehničke civilizacije mogli da sažmu u tako mali okvir ove priče. Ono što ovde imamo, kaže Tiž, samo je jedna od mnogih pripovedaka koje nam daju celu istoriju i govore da je istorija koja nama ostaje možda samo jedna manje značajna priča.

1. GRAD

Grempp Stivens je sedeo u platnenoj stolici gledajući kosača kako radi i osećajući kako mu se topla, blaga sunčeva svetlost upija u kosti. Kosač stiže do ivice travnjaka, kvocnu sam sebi kao zadovoljna kokoška, načini precizan zaokret i otkotrlja se narednim otkosom. Vreća za pokošenu travu nabreknu.

Odjednom, kosač stade i uzbuđeno škljocnu. Na boku mu se s praskom otvori jedan kapak i ispruži ruka slična dizalici. Spretni čelični prsti stanu da love okolo po travi, trijumfalno se podignu čvrsto držeći kamen, spuste ga u mali sud i opet nestanu iza kapka. Kosač zaklokoće i nastavi da prede idući za otkosom.

Grempp sumnjičavo zagundā.

"Jednog dana", reče sebi, "ova suluda stvar će propustiti da se dotera i dobiće nervni slom."

Zavali se u stolici i pogleda u suncem isprano nebo. Daleko gore promače helikopter. Odnekud iz kuće ožive radio i izli se mučno brujanje muzike. Čuvši je, Grempp se strese i utonu dublje u stolicu.

Mladi Čarli se spremao za treskavac-sedeljku. Udareno derle.

Kosač prođe kvocajući i Grempp zlobno zaškilji u njega.

"Automatski", reče u nebo. "Svaka prokleta stvar je danas automatska. Došlo je do toga da pokreneš mašinu u jednom ćošku, šapneš joj na uvo, i ona odjuri da ti svrši posao."

Sa prozora mu dopre povišen glas kćeri.

"Oče!"

Grempp se nelagodno promeškolji. "Molim, Beti."

"Oče, makni se malo kada taj kosač dođe do tebe. Ne pokušavaj da budeš tvrdoglaviji od njega. Na kraju krajeva, on je samo mašina. Prošli put si samo sedeo tu i terao ga da kosi oko tebe. Nisi se ni pomakao."

Nije odgovorio, pustivši da mu glava malo klima, nadajući se da će ona pomisliti da spava i da će ga ostaviti na miru.

"Oče", vrisnu ona, "jesi li me čuo?"

Vide da ne vredi. "Čuo sam te, svakako", reče. "Baš sam mislio da se premestim."

Polako se diže na noge, teško se oslanjajući na štap. Možda će je

naterati da zažali zbog toga kako postupa s njim kad vidi kako on stari i postaje sve slabiji. Ipak će morati da pripazi. Ako vidi da mu štap uopšte nije potreban, nalaziće mu poslove, a, s druge strane, ako pretera u pretvaranju, dovešće onog blesavog doktora da ga opet gnjavi.

Gundajući, izgura stolicu na pokošeni deo travnjaka. Kotrljajući se kraj njega, kosač mu se pobedonosno đavolski zakikota.

"Jednog dana", reče mu Grempp, "imam da te zviznem iz sve snage i da ti rasturim neki zupčanik."

Kosač mu zatrubi i spokojno ode travnjakom.

Odnekud, sa ulice zarasle u travu, dopre zveckanje metala, mucavo kašljanje.

Već spreman da sedne, Grempp se uspravi i oslušnu.

Zvuk postade jasniji, tutnjava starog motora, kloparanje nepričvršćenih metalnih delova.

"Automobil!" dreknu Grempp. "Automobil, boga mu!"

Galopom krenu na kapiju, ali onda se odjednom seti da je slab i iz galopa pređe u brzo hramanje.

"Mora da je onaj ludi Ol Džonson", pomisli Grempp. "Još samo on ima auto. Prosto je i suviše idiotski tvrdoglav da digne ruke od njega." Bio je to Ol.

Grempp stiže do kapije taman da vidi zarđalu, rasklimatanu staru mašinu kako u podskocima pristiže iza ugla, gegajući se i praskajući neupotrebljavanom ulicom. Para je šistala iz pregrejanog hladnjaka, a oblak plavog dima kuljao iz izduvne cevi koja je izgubila prigušivač još pre pet ili i više godina.

Ol je tupo sedeo za upravljačem, žmireći, pokušavajući da izvrda najneravnija mesta, mada je to bilo teško, jer su trava i korov prepokrili ulice tako da je bilo teško videti šta je ispod.

Grempp mahnu štapićem.

"Zdravo, Ol", uzviknu.

Ol zaustavi povukavši ručnu kočnicu. Auto zabrekta, strese se, zagrcnu i zakašlja, pa zamre sa strašnim uzdahom.

"Koje gorivo upotrebljavaš?" upita Grempp.

"Svako pomalo", reče Ol. "Kerosin, malo starog ulja za traktor, koje sam pronašao u jednom buretu, malo alkohola za trljanje."

Grempp stade da razgleda prognanu mašinu sa otvorenim divljenjem.

"To je bilo vreme", reče. "I sam sam imao kola; mogao sam da idem stotinu milja na sat."

"Još uvek je u redu", reče Ol, "kada bi samo mogao da nađeš gorivo i da nabaviš rezervne delove. Sve do pre tri-četiri godine mogao sam da nađem dovoljno benzina, ali sad ima već dugo kako ga nisam video. Valjda su prestali da ga proizvode. Kažu, šta će ti benzin kad imaš atomsku energiju."

"Sigurno", reče Grempp. "Možda je to u redu, ali čovek ne može da oseti miris atomske energije. Nešto najsladje za mene, to je miris sagorelog benzina. Ovi helikopteri i druge sprave nekako su oduzeli putovanju svu romantiku."

Ovlaš pogleda burad i korpe nagomilane na zadnjem sedištu.

"Imas povrća?" upita.

"Aha", reče Ol. "Imam mlad kukuruz i krompiriće i nekoliko korpi paradajza. Mislio sam možda bih mogao da prodam."

Grempp zavrte glavom. "Nećeš, Ol. Neće da kupuju. Svet uobrazio da su ovi novi hidroponici jedino povrće dobro za jelo. Kažu zdravo je, a ima i bolju aromu"

"Ne dajem ja ni pet para na sve to što gaje u tim njihovim rezervoarima", ratoborno izjavi Ol. "To meni nekako nema pravog ukusa. Kao što kažem Marti, hrana mora da se gaji u zemlji da bi uopšte imala neki ukus."

Pruži ruku da okrene starter.

"Ne znam ima li smisla pokušati da odvezem ovo u grad", reče, "kako samo održavaju puteve. Ili bolje reći kako ih ne održavaju. Pre dvadeset godina taj drum je bio jedna traka od solidnog betona i krpili su ga i ravnali svake zime. Činili sve, trošili ogromne pare samo da bi ga održavali za saobraćaj. A sada ga jednostavno zaboravljaju. Beton je sav razbijen, a i voda ga odnosi. Zarastao je u kupine. Jutros sam morao da izađem iz kola i sklanjam drvo koje se srušilo preko puta na jednom mestu."

"Jeste, istina", složi se Grempp.

Auto ožive uz eksploziju, kašljući i gušeći se. Oblak gustog plavog dima se iskoluta ispod njega. Cimnuvši krenu i otklopara ulicom.

Grempp se odvuče nazad do stolice i vide da je mokra. Pošto je završio košenje, automatski kosač je odmotao crevo i počeo da

poliva travnjak.

Gundajući, Grempp se odšunja iza kuće i sede na klupu kraj zadnjeg trema. Nije voleo tu da sedi, ali to je bilo jedino mesto gde je bio siguran od one proklete mašine tamo pred kućom.

Zbog jedne stvari pogled sa klupe pomalo je kvario raspoloženje - ulica za ulicom praznih, napuštenih kuća i zapuštenih dvorišta zaraslih u korov.

Ipak, imao je jedno preimućstvo. Sa klupe je mogao da se pravi naglup i da ne čuje treskavac od koga je radio treštao.

Jedan glas zovnu iz prednjeg dela dvorišta.

"Bile! Bile, gde si?"

Grempp se okrete.

"Evo me, Mark. Iza kuće. Krijem se od tog suludog kosača."

Mark Bejli dohrama do iza kuće. Cigareta samo što mu ne zapali bujnu bradu.

"Malo si poranio za igru, a?" upita Grempp.

"Danas uopšte ne mogu da igram", reče Mark.

Došepa i sede na klupu kraj Gremppa.

"Odlazimo", reče.

Grempp se naglo okrete ka njemu. "Odlazite!"

"Jeste. Selimo se u unutrašnjost. Lusinda je konačno nagovorila Herba. Valjda ga nije ostavljala na miru ni trenutak. Kaže, svi se sele na ta lepa imanja u unutrašnjosti i ne vidi zbog čega i mi ne bismo mogli."

Grempp štucnu. "Kuda ćete?"

"Ne znam tačno", reče Mark, "nisam ni bio tamo. Negde na sever. Gore na neko od jezera. Imamo deset jutara zemlje. Lusinda je htela sto, ali Herb se nije dao i reče da je dosta deset. Na kraju krajeva, jedno malo zemljište u gradu bilo je dovoljno svih ovih godina."

"I Beti je gnjavila Džonija", reče Grempp. "Ali on joj ne popušta. Kaže, jednostavno to ne može da učini. Kaže da ne bi izgledalo ispravno da se on, sekretar Trgovinske komore, odseli iz grada."

"Ljudi su ljudi", izjavi Mark. "Načisto ljudi."

"To je istina", složi se Grempp. "Poludeli za zemljom, to je ono. Gledaj ono tamo."

Mahnu rukom prema ulicama sa napuštenim kućama. "Sećam se kada su to bile kućice tako slatke kako si samo mogao da zamisliš."

Bili su to dobri susedi. Žene su pretrčavale od vrata do vrata da razmenjuju recepte. A muški svet je izlazio da seče travu i uskoro bi sve kosilice bile ostavljene, a ljudi bi se skupili u gomilu i ćaskali. Ljubazan svet, Mark. A gledaj sada."

Mark se nelagodno uzvrpolji. "Moram natrag, Bile. Samo sam se dosmucao da te obavestim da odmah kidamo. Lusinda me tera da pakujem. Uvredila bi se da zna da sam pobegao."

Grem se ukruceno diže i pruži ruku. "Videćemo se opet? Doći ćeš da odigramo poslednju partiju?"

Mark zavrte glavom. "Bojim se da neću, Bile."

Nespretno se rukovaše, smeteni. "Nedostajaće mi igra, sigurno", reče Mark.

"I meni", reče Grem. "Neću imati više nikoga kad ti odeš."

"Zbogom, Bile", reče Mark. "Zbogom", odvrati Grem.

Stajao je i gledao prijatelja kako hramljući obilazi oko kuće; oseti kako se hladna kandža usamljenosti pruža i dotiče ga ledenim prstima. Strašna usamljenost. Usamljenost starosti - godina i zastarelosti. Grem priznade to s besom. Bio je zastareo. Pripadao je jednom drugom veku. Ostavio je za sobom svoje vreme, živeo preko svojih godina.

Zamagljenih očiju, pipajući potraži štap koji je bio naslonjen na klupu i polako se uputi prema naherenoj kapiji koja se otvarala na napuštenu ulicu iza kuće.

Godine su prolazile i suviše brzo. Godine koje su sobom donele porodični avion i helikopter, ostavljajući auto da negde zaboravljen zarđa, neupotrebljavane puteve da zapušteni propadnu. Godine koje su pojavom hidroponika praktično izbrisale obradu zemlje. Godine koje su sa nestankom farme kao ekonomske jedinice donele jeftinu zemlju, dovele gradski svet do toga da hrli u unutrašnjost zemlje gde svaki čovek, za manje od onoga što plaća za zemljište u gradu, može imati jutro i jutro zemlje. Godine koje su do te mere modernizovale izgradnju kuća, da porodice jednostavno izlaze iz svojih starih kuća i ulaze u nove, koje mogu da se kupe napravljene po porudžbini, za manje od pola cene predratne zgrade i da se uz mali izdatak menjaju, kako bi se zadovoljila potreba za većim prostorom ili samo neka prolazna ćud.

Grem frknu. Kuće koje mogu da se menjaju svake godine, baš kao

što bi čovek menjao nameštaj. Kakav je to život?

Vukao se prašnjavom stazom koja je bila sve što je ostalo od onoga što je do pre nekoliko godina bila prometna ulica u kojoj se stanovalo. Ulica duhova, reče Grempp sebi - skrivenih malih duhova koji šapuću noću. Duhova dece koja se igraju, prevrnutih tricikala i nakrivljenih toboganskih kola. Duhova domaćica koje ogovaraju. Duhova uzvikivanih pozdrava. Duhova rasplamsalih kamina i dimnjaka koji se puše u zimskoj noći.

Oblačići prašine podizali su mu se oko nogu i manžetne njegovih pantalona pobeleše od nje.

Kuća starog Adamsa bila je preko puta. Adams je bio mnogo ponosan na nju, sećao se Grempp. Fasada od sivog kamena i prozori veliki kao zid. Sada je kamen bio zelen od mahovine u koju je zarastao, a razbijeni prozori zjapili su sa avetinjskom pakošću. Korov je zagušio travnjak i sakrio prag. Brest je udarao granama o zabat. Grempp se seti dana kada je Adams posadio taj brest.

Za trenutak zastade na ulici obrasloj travom, sa nogama u prašini, stežući obema rukama dršku štapa, sklopljenih očiju.

Kroz maglu godina čuo je žagor dece koja se igraju, lajanje Konradovog živahnog kučeta sa ulice. I tu je bio Adams, nag do pojasa, kopao ašovom, dubio rupu, a brest je ležao na travnjaku, sa korenjem zamotan u sargiju.

Maj 1946. Pre četrdeset četiri godine. Odmah pošto su se on i Adams zajedno vratili iz rata.

U prašini se začuše koraci i Grempp, trгнуvši se, otvori oči.

Pred njim je stajao mlad čovek. Čovek od možda trideset godina. Možda malo manje.

"Dobro jutro", reče Grempp.

"Nadam se", reče mladić, "da vas nisam uplašio."

"Videli ste me kako stojim tu", upita Grempp, "kao matora budala, sa zatvorenim očima?"

Mladić klimnu.

"Sećao sam se", reče Grempp.

"Stanujete negde blizu?"

"Odmah u ovoj ulici. To je poslednja u ovom kraju grada."

"Onda možda možete da mi pomognete."

"Pitajte me", reče Grempp.

Mladić zamuca. "Pa, vidite, to je ovako. Ja sam na nekoj vrsti... pa, mogli biste to nazvati sentimentalnim putovanjem."

"Razumem", reče Grempp. "I ja sam."

"Zovem se Adams", reče mladić. "Deda mi je stanovao negde ovde. Pitam se..."

"Tačno tamo", reče Grempp.

Stajali su zajedno i posmatrali kuću.

"Bila je to nekada lepa kuća", reče mu Grempp. "Vaš deda je zasadio onaj brest odmah po povratku iz rata. Bio sam sa njim za sve vreme rata i zajedno smo se vratili kući. To je za vas bio dan..."

"Šteta je", reče mladi Adams. "Šteta..."

Ali izgleda da ga Grempp nije čuo. "Vaš deda?" zapita. "Izgleda da sam mu izgubio trag."

"Umro je", reče mladi Adams. "Pre dosta godina."

"Petljao se nešto sa atomskom energijom."

"Tačno", ponosno reče Adams. "Stupio je u posao čim je bila uvedena u industriju. Odmah posle Moskovskog sporazuma."

"Odmah pošto su zaključili", reče Grempp, "da ne mogu da vode rat."

"Tačno", reče Adams.

"Prilično je teško voditi rat", reče Grempp, "kad ne postoji ništa čemu bi težio."

"Mislite na gradove", reče Adams.

"Sigurno", reče Grempp, "i tu ima jedna čudna stvar. Vitlajte svim mogućim atomskim bombama koliko god hoćete, i ne biste mogli da ih zaplašite i isterate. Ali dajte im jeftinu zemlju i porodične avione, rasturiće se baš kao sumanutu zečevi."

Džon Dž. Vebster peo se širokim kamenim stepenicama gradske kuće kada ga sustiže i zaustavi strašilo sa puškom pod pazuhom.

"Kako ste, g. Vebster?" upita strašilo.

Vebster se zagleda i lice mu se nabra prepoznavši strašilo.

"Ti si, Livai", reče. "Kako ide, Livai?"

Livai Luis se isceri kvrgavim zubima. "Tako, osrednje. Bašte pristižu, a mladi zečevi će biti dobri za jelo."

"Nisi se valjda umešao u onu gadnu gužvu sa kućama?"

upita Vebster.

"Ne, gospodine", izjavi Livai. "Niko od nas Skvotera *Skvoter (u SAD)*

- čovek koji se naseli na vladinu zemlju, prema propisima, da bi stekao prava na nju; prim. prev. ne upušta se ni u kakve priljave poslove. Mi poštujemo zakon. Bogobojažljivi ljudi, to smo mi. Tu smo samo zato što nigde drugde ne možemo da zaradimo za život. I nikome ne činimo zlo što stanujemo u kućama od kojih su drugi digli ruke i napustili ih. Policija nas okrivljuje za lopovluk i druge stvari što se dešavaju prosto zato što zna da ne možemo da se zaštitimo. Prave od nas krivce za sve."

"Volim što to čujem", reče Vebster. "Šef hoće da spali kuće."

"Ako proba", reče Livai, "naleteće na nešto na šta ne računa. Isterali su nas sa naših imanja sa tim njihovim rezervoarskim usevima, ali dalje nas neće terati."

Pljunu preko stepenica.

"Da nemate slučajno malo sitnine?" upita. "Nestade mi municije, a ti zečevi navalili..."

Vebster gurnu prste u džep sakoa i izvuče pola dolara.

Livai se isceri. "Baš lepo od vas, g. Vebster. Doneću vam pun tanjir mesa kad nalovim veverica u jesen."

Skvoter dodirnu šešir sa dva prsta i povuče se niza stepenice dok mu se sunce odbijalo od doboša puške. Vebster opet okrete uza stepenice.

Kad uđe u salu, sednica gradskog veća bila je već u punom jeku.

Šef policije Džim Maksvel stajao je kraj stola, a gradonačelnik Pol Karter je govorio.

"Zar ne misliš da možda postupaš pomalo brzopleto, Džime, kad tražiš takvu akciju sa kućama?"

"Ne, ne mislim", izjavi šef. "Osim dvadesetak, ili tako nešto, ni jednu od tih kuća ne zauzimaju njihovi zakoniti vlasnici, bolje reći prvobitni vlasnici. Sve one sada pripadaju gradu, zbog poreskih prekršaja. Nisu ništa drugo nego trn u oku i opasnost. Ništa ne vrede. Čak ni koliko bi koštalo da se spasu. Drvo? Drvo više ne koristimo. Plastične mase su bolje. Kamen? Upotrebljavamo čelik umesto kamena. Ni jedna jedina od tih kuća nema nikakve materijalne niti prodajne vrednosti.

A u međuvremenu postaju sastajališta sitnih prestupnika i nepoželjnih elemenata. Obrasle zelenilom kao što je to već primer sa stambenim četvrtima, one su savršeno skrovište za sve moguće

kriminalce. Čovek počini zločin, i pravac u kuće - a kad je već tamo, onda je bezbedan, jer ja bih mogao da uputim i hiljadu ljudi, a on bi im svima umakao.

Ne vrede ni koliko bi se dalo za rušenje. A ipak su, ako ne opasnost, a ono bar napast. Treba da ih se otarasimo, a spaljivanje je najjeftiniji, najbrži način. Preduzeli bismo sve mere predostrožnosti."

"A pravni aspekt?" upita gradonačelnik.

"Proverio sam to. Čovek ima pravo da uništi svoje vlasništvo na način koji smatra podesnim, ukoliko time ne ugrožava tuđu imovinu. Pretpostavljam da bi se isti zakon mogao primeniti i na gradsku opštinu."

Odbornik Tomas Griffin skoči na noge.

"Otuđili biste puno ljudi", izjavi on. "Spalili biste mnoga stara imanja. Ljudi još uvek osećaju neku sentimentalnu privrženost."

"Ako im je stalo do njih", obrecnu se šef, "zašto nisu plaćali porez i starali se o njima? Zašto su odjurili u unutrašnjost i prosto ostavili kuće? Evo, pitajte Vebstera. Može da vam kaže koliko je uspeo kada je pokušao da zainteresuje ljude za domove predaka."

"Misliš na onu komediju sa Nedeljom starog doma?" reče Griffin.

"Nije uspela. Naravno da nije. Webster je toliko preterao s tim da su se ljudi sprdali. Službenici Trgovinke komore uvek tako nešto naprave."

Odbornik Forest King ljutito diže glas. "Nema ničeg lošeg u Trgovinskoj komori, Grifine. Samo što što si propao u poslu nije razlog..."

Griffin ne obrati pažnju na njega. "Prošlo je vreme pritiska, gospodo. Zauvek je prohujalo vreme velikog pritiska, Belihu *Belihu (u SAD): razmetljiva ili senzacionalna reklama, bučna propaganda; prim. prev.* je mrtav i sahranjen.

Vreme kada ste mogli da imate dane žita i dolarske dane na berzi, ili da izmislite nekakvu lažnu proslavu, dekorišete kuće zastavama i privučete gomile spremne da troše novac, prošlo je još pre mnogo godina. Samo vi ljudi izgleda da to ne znate.

Uspeh takvih senzacionalnih poduhvata bio je u tome što su odgovarali psihologiji mase i građanskoj lojalnosti. A nema građanske lojalnosti kada grad umire na nogama. Ne možete apelovati na psihologiju gomile kada gomile nema - kada svaki, ili

bezmalo svaki čovek živi sam na četrdeset jutara."

"Gospodo", molio je gradonačelnik. "Gospodo, ovako nikako ne ide." King se prenu, udari o sto.

"Ne, da čujemo to. Vebster je došao. Mogao bi da nam kaže šta misli."

Vebster se vrpeljio u neprilici. "Ja jedva da uopšte imam šta da kažem", reče on.

"Zaboravite to", izbacila Griffin i sede.

Ali King je i dalje stajao, lice mu je bilo tamnocrveno, a usne drhtale od besa.

"Vebstere!" uzviknu ona.

Vebster zavrte glavom. "Došao si sa jednom od tvojih velikih ideja", vikao je King. "Hteo si da je izneseš pred veće. Istupi, čoveče, i reci šta misliš, tražio si priliku za to i sad ti se ukazuje."

Vebster se polako diže, sa besno stisnutim usnama.

"Možda si i suviše tup", reče Kingu, "da bi shvatio zbog čega ne podnosim to tvoje ponašanje."

King zinu, zatim eksplodira. "Tup! I ti to meni kažeš! Radili smo zajedno i pomagao sam ti. Nikada mi tako nešto do sada nisi rekao... ti si..."

"Nikad ti to pre nisam rekao", reče mirno Vebster. "Jasno da nisam. Želeo sam da sačuvam posao."

"Pa dobro, nemaš posla", zaurla King. "Od ovog trenutka više nemaš posla."

"Umukni", reče Vebster.

King je buljio u njega, zbunjen, kao da ga je neko ošamario posred lica.

"I sedi", reče Vebster, a glas mu je sekao po sobi kao oštar nož.

Kingova kolena popustiše pod njim i on naglo sede. Zavlada krhka tišina.

"Imam nešto da kažem", reče Vebster. "Nešto što je trebalo odavno da se kaže. Nešto što svi treba da čujete. Zapanjuje me da ja treba da budem taj koji će vam to reći. Pa ipak, možda, kao čovek koji već blizu petnaest godina radi u interesu ovog grada, logično je da ja budem onaj koji će reći istinu.

Odbornik Griffin reče da grad umire na nogama, i to što kaže je tačno. Našao bih samo jednu grešku u tome, a to je ublažavanje

istine. Grad... naš grad, bilo koji grad... već je mrtav.

Grad je anahronizam. On je nadživeo svoju svrhu. Hidroponici i helikopter značili su njegovu propast. U početku, grad je bio stanište plemena, prostor na kome se pleme sakupljalo radi uzajamne odbrane. Kasnije, oko njega se podizao zid da bi se postigla bolja zaštita. Onda je zid konačno nestao, ali grad je živio i dalje zbog pogodnosti koje je pružao zanatima i trgovini. Živeo je i dalje u moderno doba zato što su ljudi bili prinuđeni da stanuju u blizini svojih radnih mesta, a ona su bila u gradu.

Ali danas više nije tako. Sa privatnim avionom sto milja sada predstavlja kraće rastojanje nego pet milja tamo negde 1930. godine. Ljudi lete na posao po nekoliko stotina milja i lete kući na kraju radnog dana. Više nije potrebno da žive zbijeni u gradu.

Automobil je započeo ovaj kurs, a privatni avion ga je završio. Taj razvoj se mogao primetiti još početkom ovog veka u bežanju iz grada, od njegovih poreza i zagušljivosti, pokretu prema predgrađima i velikim komadima zemlje. Mnogi su ostajali vezani za grad, zbog nedostatka odgovarajućeg prevoza, zbog nedostatka finansijskih sredstava. Ali sada, kada rezervoarska proizvodnja useva srozava vrednost zemlje, čovek može da kupi ogroman kompleks u unutrašnjosti za manje od onoga što je davao za zemljište u gradu pre četrdeset godina. A sa avionima na atomski pogon ni prevoz više nije problem."

Začutao je, a tišina je trajala i dalje. Gradonačelnik je imao zaprepašćen izraz. Kingove usne su se micale, ali se reči nisu čule. Griffin se smeškao.

"I tako, šta nam ostaje?" upita Webster. "Reći ću vam šta. Ulice i ulice, blokovi i blokovi napuštenih kuća od kojih su ljudi prosto digli ruke i otišli. Zašto su imali da ostanu? Šta im je grad mogao ponuditi? Ništa od svega onoga što je davao generacijama pre njih, jer progres je izbrisao potrebu za olakšicama koje pruža grad. Oni su izgubili nešto, finansijski gledano, razume se, kada su napustili kuće. Ali činjenica da mogu da kupe dva puta bolju kuću po upola manjoj ceni, činjenica da mogu da žive onako kako žele, da razviju nešto kao porodična imanja prema najboljoj tradiciji koju su im ostavili bogati od pre jedne generacije - sve je to prevagnulo za napuštanje domova.

I šta nam je ostalo? Nekoliko blokova poslovnih zgrada. Nekoliko jutara industrijskih preduzeća. Gradska uprava opremljena za staranje o milion ljudi, bez tog miliona. Budžet koji je poreze naterao tako visoko da će se najzad čak i poslovne zgrade iseliti da bi ih izbegle. Utaje poreza koje su nam natovarile na vrat bezvrednu imovinu. To nam je ostalo.

Ako mislite da će vam nekakva Trgovinska komora, neka bučna reklama, neki plitkouman plan dati odgovore na ovo, onda ste šašavi. Postoji samo jedan odgovor, i on je jednostavan. Grad kao ljudska institucija je mrtav. Možda će nastaviti da se bori još nekoliko godina, ali to je sve."

"G. Vebster", reče gradonačelnik.

No Vebster ne obrati pažnju na njega.

"Ali da nije bilo ovoga što se danas desilo", reče, "ostao bih i dalje i igrao se lutaka sa vama. Nastavio bih da se pretvaram da mislim da grad živi. I dalje bih zavaravao i sebe i vas. Ali, gospodo, postoji i takva stvar kao što je ljudsko dostojanstvo."

Ledenu tišinu prekide šuštanje hartije i prigušeno kašljanje nekog zbunjenog slušaoca.

Ali Vebster nije bio gotov.

"Grad je propao", reče, "i dobro što je propao. Umesto što sedite ovde i jadikujete nad njegovim zdrobljenim telom, bolje bi bilo da ustanete na noge i zahvalite što je propao. Jer da ovaj grad nije nadživeo svoju namenu, kao što se dogodilo sa svim drugim gradovima - da gradovi sveta nisu bili napušteni, bili bi razoreni. Bilo bi rata, gospodo, atomskog rata. Jeste li zaboravili kako ste se budili noću i osluškivali da li će pasti bomba, znajući da je nećete čuti, znajući da više nikad nećete čuti ako zaista dođe"

Ali gradovi su bili napušteni, a industrija raturena, nije bilo ciljeva, i nije bilo rata

"Neki od vas gospodo", reče on, "mnogi od vas gospode danas su živi zato što su ljudi napustili vaš grad. Sada, pobogu, pustite ga neka bude mrtav. Budite srećni što je mrtav. To je najbolja stvar koja se ikada dogodila u celoj ljudskoj istoriji."

Džon Dž. Vebster se okrete na peti i napusti sobu.

Napolju, na prostranom kamenom stepeništu stade i zagleda se u nebo bez oblaka, vide golubove kako kruže iznad kulica i tornjeva

gradske kuće.

Stresao se kao pas kada izađe iz bare.

Bio je budala, naravno. Sada će morati da juri za posao, možda ga dugo neće naći. Postajao je pomalo star za traženje posla.

Ali uprkos tim mislima, na usne mu netražena dođe jedna laka melodija. Žustro krenu, sa napućenim usnama, nečujno zviždeći.

Nema više licemerstva. Neće više noćima ležati budan pitajući se šta da radi - svestan da je grad mrtav, znajući da je ono što radi beskorisno, osećajući se kao hulja zato što prima platu koju zna da ne zarađuje. Osećajući onaj čudni, džangrizav nemoćni bes radnika koji zna da mu je rad neproduktivan.

Išao je prema parkiralištu, uputivši se helikopteru.

Sada možda, govorio je sebi, mogu da se odsele u unutrašnjost, onako kako Beti želi. Možda bi mogao da provodi večeri krstareći svojim zemljištem. Neko mesto sa potokom. Svakako mora da ima potok koji bi mogao da zapati pastrmkom. Podseti se da se popne na tavan i proveriti opremu za letenje.

Marta Džonson je čekala na vratima ambara kada se stari auto dokotrljao puckajući stazom.

Ol ukočeno izađe, lica izbrazdana umorom.

"Jesi prodao što?" upita Marta

Ol zavrte glavom. "Ne vredi. Samo mi se smeju. Pokazuju klipove kukuruza dva puta veće od mojih, isto tako slatke i sa ravnijim redovima. Bostan gotovo bez kore. I ukusniji, kažu."

Šutnu grumen zemlje i on se raspade u prašinu.

"Ovako ne ide", izjavi on. "Rezervoari su nas stvarno uništili."

"Možda da vidimo da prodamo farmu", predloži Marta.

Ol ništa ne reče.

"Mogao bi da dobiješ posao na nekoj rezervoarskoj farmi", reče Marta. "Hari je dobio. Zbilja mu se sviđa."

Ol odmahnu glavom.

"Ili možda kao baštovan", reče Marta. "Bio bi baš dobar baštovan. Elegantan svet koji je prešao na velika imanja voli da ima baštovane za cveće i drugo. Tako je otmenije nego kada se radi mašinama."

Ol opet zavrte glavom. "Ne mogu da smislim da se petljam cvećem", reče. "Ne pošto sam gajio kukuruz već više od dvadeset godina."

"Možda bismo", reče Marta, "mogli da imamo neki mali avion. I tekuću vodu u kući. I kadu umesto što se kupamo u staroj lužnici pored vatre u kuhinji."

"Ne bih umeo da teram avion", pobuni se Ol.

"Sigurno bi umeo", reče Marta. "To je prosto. Oni Andersonovi derani, nema im ni dva pedlja od zemlje, a stalno lete. Onaj jedan se zevzečio okolo i jednom je ispao, ali..."

"Moram da razmislim o tome", reče Ol u očajanju. "Moram da razmislim."

Okrete se, preskoči ogradu u uputi se u njive. Marta ostade pored kola gledajući za njim. Jedna usamljena suza skotrlja joj se niz prašnjavi obraz.

"Gospodin Tejlor vas čeka", reče devojka.

Džon Dž. Vebster stade da muca. "Ali ja još nisam bio ovde. On ne zna da ću doći."

"Gospodin Tejlor", insistirala je devojka, "vas očekuje."

Pokaže glavom prema vratima. Na njima je stajalo:

BIRO ZA PRILAGOĐAVANJE LJUDI

"Ali ja sam došao da tražim posao", pobuni se Vebster. "Ne da budem prilagođen ili tako nešto. Ovo je služba Svetskog odbora za zapošljavanje, je li tako?"

"Tačno", izjavi devojka. "Zar nećete gospodinu Tejloru?"

"Kad ste navalili", reče Vebster.

Devojka škljocnu prekidačem i progovori u interkomunikator. "G. Vebster je ovde, gospodine."

"Neka uđe", reče jedan glas.

Sa seširoim u ruci, Vebster prođe kroz vrata.

Čovek za stolom imao je belu kosu, ali lice mladog čoveka. Rukom pokaza stolicu.

"Tražite posao", reče.

"Da", reče Vebster, "ali..."

"Molim vas, sedite", reče Tejlor. "Ako mislite na onaj natpis na vratima, zaboravite to. Nećemo pokušati da vas prilagodimo."

"Ne mogu da nađem posao", reče Vebster. "Jurim već nedeljama i niko neće da me primi. Zato sam došao ovamo."

"Niste želeli da dođete?"

"Ne, iskreno da kažem, nisam. Biro za zapošljavanje. To ima... ovaj... ima jedan prizvuk koji mi se ne dopada."

Tejlor se osmehnu. "Terminologija je možda nesrećna. Vi mislite na biroe za zapošljavanje iz starih dana. Mesta na koja su ljudi odlazili kada im je posao bio očajnički potreban. Vlada je držala biroe koji su nastojali da nađu posla za ljude zato da ne bi pali na teret društvu."

"Ja sam dovoljno očajan", priznade Vebster. "Samo još uvek imam ponos i zato mi je teško padalo da dođem. Ali, najzad, više ništa drugo nije moglo da se učini. Vidite, ispao sam izdajnik."

"Hoćete da kažete", reče Tejlor, "da ste rekli istinu. Čak i ako vas je koštala posla. Poslovni svet, ne samo ovde, već i u celom svetu, još nije spreman za tu istinu. Poslovan čovek se još uvek drži gradske tradicije, tradicije prodavanja. Kad dođe vreme, on će shvatiti da mu grad nije potreban, da će mu služba i valjane vrednosti doneti zamašnije poslove nego što mu je prodavanje ikada donosilo. Pitao sam se, Vebstere, šta vas je samo nagnalo da učinite to što ste učinili?"

"Bilo mi se smučilo", reče Vebster. "Smučilo mi se da gledam ljude kako se batrgaju sa čvrsto zatvorenim očima. Da gledam kako se jedna stara tradicija održava u životu kada treba da bude napuštena. Dosta mi je bilo Kingovog građanskog entuzijazma na silu boga kada su svi razlozi za entuzijazam nestali."

Tejlor potvrđujući klimnu glavom. "Vebstere, šta mislite da li biste mogli da prilagođavate ljudska bića?"

Vebster se samo zagleda.

"Ja to mislim", reče Tejlor. "Svetski odbor radi to već godinama, mirno, nenametljivo. Čak ni mnogi koji su prilagođeni ne znaju da su prilagođeni. Promene nastale otkako je od starih Ujedinjenih nacija postao Svetski odbor donele su mnogo poremećaja. Sa uvođenjem atomske energije u privredu stotine hiljada ostalo je bez posla. Ti ljudi su morali da se prekvalifikuju i uvode u nove poslove, neki u novu atomiku, neki u druge profesije. Pojava rezervoarske zamljoradnje oterala je zemljoradnike sa zemlje. Oni su nam, možda, doneli najveći problem, jer osim specijalnog znanja potrebnog za gajenje useva i rad oko stoke nisu znali ništa drugo. Većina njih nije ni želela da stekne znanja. Mnogi su bili ogorčeni zato što im je na silu oduzet način izdržavanja koji su nasledili od svojih predaka. A

pošto su po prirodi individualisti, napravili su teže psihološke probleme nego i jedna druga klasa."

"Mnogi od njih", izjavi Vebster, "još uvek besposliče. Stotinu ili i više njih zaposeli su kuće i žive od danas do sutra. Ubiju po nekog zeca, vevericu, malo pecaju, gaje povrće i beru divlje voće. Upuštaju se u sitne krađe ovde-onde i ponekad prose po ulicama u gradu."

"Vi poznajete te ljude?" upita Tejlor

"Neke od njih", reče Vebster. "Jedan mi s vremena na vreme donosi veverice i zečeve. Da bi izvadio štetu, iskamči mi pare za municiju."

"Oni bi se protivili prilagođavanju, zar ne?"

"I te kako", reče Vebster.

"Znate nekog farmera koji se zove Ol Džonson? Još uvek se drži svoje farme, još uvek neizmenjen?"

Vebster klimnu glavom.

"Šta ako biste pokušali da ga prilagodite?"

"Izbacio bi me sa farme", reče Vebster.

"Ljudi kao Ol i ti Skvoteri", reče Tejlor, "sada nam predstavljaju specijalne probleme. Ostali svet je uglavnom prilično dobro prilagođen, prilično se dobro uklopio u kolosek današnjice. Neki od njih dosta jadikuju za prošlošću, ali to je samo efekta radi. Ne biste ih mogli nagnati nazad na njihov stari način života.

Pre mnogo godina, u stvari kada je atomistika ušla u industriju, Svetski odbor stajao je pred teškom odlukom. Da li promene koje znače progres u svetu sprovesti postepeno, da bi se ljudima omogućilo da se prirodno prilagode, ili ih treba razvijati što brže, s tim da Odbor pomogne u neophodnom prilagođavanju ljudi? Bilo je odlučeno, pravilno ili pogrešno, da progres dođe na prvo mesto, bez obzira na njegovo dejstvo na ljude. Ova odluka se uglavnom pokazala kao mudra.

Znali smo, naravno, da u mnogim primerima ovo ponovno prilagođavanje nije moglo da se čini i suviše otvoreno. U nekim slučajevima, kao što je bilo sa velikim grupama radnika koji su ostali bez posla, to je bilo moguće, ali u većini pojedinačnih slučajeva, kao što je nas prijatelj Ol, nije. Tim ljudima se mora pomoći da nađu sebe u ovom novom svetu, ali oni ne smeju znati da im se pomaže. Kazati im to, značilo bi uništiti poverenje i dostojanstvo, a ljudsko dostojanstvo je kamen-temeljac svake civilizacije."

"Znao sam da se prilagođavanje sprovodi u samoj industriji", reče Vebster, "ali nisam čuo za pojedinačne slučajeve."

"Nismo mogli da reklamiramo stvar", reče Tejlor. "To je u stvari tajna."

"Ali zašto mi onda sve to govorite?"

"Zato što bismo želeli da radite sa nama. Da pomognete u prilagođavanju. Recimo, da počnete sa Olom. Zatim možda da vidite šta se može uraditi sa Skvoterima."

"Ne znam", reče Vebster.

"Čekali smo da pristupite", reče Tejlor. "Znali smo da ćete najzad morati da dođete ovamo. King bi vam pokvario svaku šansu koju ste mogli imati na bilo kom poslu. On je stvar preneo dalje. Protiv vas su sve Trgovinske komore i sve građanske grupe danas u svetu."

"Verovatno nemam izbora", reče Vebster.

"Ne želimo da tako mislite o tome", reče Tejlor. "Razmislite neko vreme pa dođite opet. Čak i ako ne budete hteli ovaj posao, naći ćemo vam drugi - uprkos Kingu."

Pred kancelarijom Vebster vide figuru strašila kako ga čeka. To je bio Livai Luis; nije se cerio kvrgavim zubima, a pod miškom je nosio pušku.

"Rekoše mi neki momci da su vas videli kad ste ulazili ovamo", objasni on, "pa sam vas sačekao."

"Kakva je nevolja?" upita Vebster, jer je Livaievo lice rečito govorilo o nevolji.

"Policija", reče Livai i pljunu s gađenjem.

"Policija", reče Vebster i ohladi se izgovorivši tu reč. Jer on je znao u čemu je stvar.

"Jeste", reče Livai. "Spremaju se da nas isteraju vatrom."

"Znači, veće je najzad popustilo", reče Vebster.

"Upravo dolazim iz policije", izjavi Livai. "Rekao sam im da bi im bolje bilo da pripaze. Kazao sam im da će se creva rasuti po zemlji ako samo pokušaju. Postavio sam momke oko kuće i rekao im da ne pucaju sve dok ne budu sigurni da će pogoditi."

"Ne možeš tako, Livai", oštro reče Vebster.

"Ne mogu!" odvrati Livai. "Već sam to uradio. Isterali su nas sa farmi, primorali nas da ih prodamo jer nismo mogli da zaradimo za život. I

neće nas goniti dalje. Ili ćemo ostati ovde ili umreti. A isteraće nas vatrom jedino kada ne bude ostao niko da ih zaustavi."

Priteže pantalone i opet pljunu.

"I nismo mi jedini koji tako misle", izjavi. "I Grempe je tamo sa nama."

"Grempe!"

"Jasno. Onaj stari što stanuje kod vas. Preuzeli smo ga u neku ruku kao svog glavnokomandujućeg. Kaže da se seća nekih trikova iz rata za koje policajci nikad nisu čuli. Poslao je nekoliko momaka u Dom legija da zdipe jedan top. Kaže da ma gde može da nađe granate za njega iz muzeja. Kaže, ima da ga postavimo i onda da javimo da ćemo osuti paljbu ako policija krene."

"Slušaj, Livai, hićeš nešto da mi učiniš?"

"Razume se, g. Vebster."

"Hoćeš da uđeš ovamo i potražiš gospodina Tejlora? Traži da ga vidiš. Kaži mu da sam već na poslu."

"Jasno da hoću, ali kuda ćete vi?"

"Odoh do gradske kuće."

"Sigurno nećete da idem s vama?"

"Ne", izjavi Vebster. "Bolje da idem sam. I, Livai..."

"Molim."

"Kaži Grempe da zadrži svoju artiljeriju. Neka ne puca ako ne mora - ali ako bude morao, neka ide redom."

"Gradonačelnik je zauzet", reče Rejmond Braun, njegov sekretar.

"To vi mislite", reče Vebster i uputi se vratima.

"Ne možete unutra, Vebstere", dreknu Braun.

Skoči sa stolice i jurnu oko stola pokušavajući da dohvati Vebstera. Vebster postrance zamahnu rukom, dohvati Brauna za grudi i tresnu ga nazad o sto. Sto se zanesse, Braun zavitla rukama, izgubi ravnotežu i tupo bupnu o pod.

Vebster naglo otvori gradonačelnikova vrata.

Gradonačelnikove noge skliznuse sa stola. "Rekao sam Braunu", reče.

Vebster potvri. "I Braun je rekao meni. U čemu je stvar, Kartere? Bojali ste se da bi King mogao saznati da sam ovde? Plašite se da ne budete korumpirani nekom dobrom idejom?"

"Šta želite?" izbrecnu se Karter.

"Čujem da će policija da pali kuće."

"Tačno", izjavi pošteno gradonačelnik. "One su opasne za zajednicu."

"Kakvu zajednicu?"

"Slušajte, Vebstere."

"Znate vi da nema zajednice. Samo nekoliko vas vašljivih političara što se muvate okolo da bi vam se priznao boravak, da biste bili sigurni da će vas izabrati svake godine i da ćete vući plate. Došlo je do toga da sve što imate da uradite jeste da glasate jedan za drugog. Ljudi koji rade po trgovinama i radnjama, čak i oni koji rade najbednije poslove u fabrikama, ne žive unutar gradskog područja. Poslovni ljudi su odavno otišli iz grada. Oni ovde svršavaju poslove, ali ne stanuju."

"Ali ovo je još uvek grad", izjavi gradonačelnik.

"Nisam došao da se raspravljam oko toga sa vama", reče Vebster.

"Došao sam da pokušam da vas ubedim da grešite što palite te kuće. Čak i ako vi to ne shvatate, kuće su domovi za ljude koji nemaju druge domove. Za ljude koji su došli u ovaj grad da traže utočište, koji su našli pribežište kod nas. Mi smo donekle odgovorni za njih."

"Nismo mi odgovorni za njih", zaškrjuta gradonačelnik.

"Što god bude sa njima, to je njihova sopstvena zla sreća. Nismo ih zvali ovamo. Ne želimo ih ovde. Oni ništa ne dopinose društvu. Hoćete da mi kažete kako su oni promašeni slučajevi. Pa šta ja tu mogu? Hoćete da kažete da ne mogu da nađu zaposlenje? A ja vam kažem da bi mogli da nađu posla kada bi pokušali da ga nađu. Ima posla, uvek ima posla da se radi. Napunili su im glave tim pričama o novom svetu i oni sada zamišljaju da neko treba da im nađe kuću koja im se dopada i posao koji im odgovara."

"Govorite kao neki razbarušeni individualista", reče Vebster.

"Kažete to kao da vam sve ovo izgleda smešno", prosikta gradonačelnik.

"I mislim da je smešno", reče Vebster. "Smešno i tragično da danas uopšte neko tako misli."

"Svet bi bio mnogo bogatiji sa malo razbarušenog individualizma", obrecnu se gradonačelnik. "Pogledajte ljude koji su uspeli."

"Mislite na sebe?" zapita Vebster.

"Mogli biste da uzmete i mene, na primer", složi se Karter. "Mnogo sam radio, koristio priliku. Umeo sam da predvidim stvari. Ja sam..." "Hoćete da kažete da ste se uvlačili gde treba i gazili kaga treba", reče Vebster. "Vi ste sjajan primer one vrste ljudi koja danas nije potrebna svetu. Zaista zaudarate na plesan, toliko su vam stare ideje. Vi ste poslednji od političara, Kartere, baš kao što sam ja bio poslednji od sekretara Trgovinskih komora. Samo vi to još ne znate. Ja sam znao i izvukao sam se. Čak i ako me je to nešto koštalo, prekinuo sam jer sam morao da spasem svoje samopoštovanje. Vaša politika je mrtva. Mrtva, zato što bi svaki naduveni grlati klip sa bezobraznom njuškom mogao da se dočepa vlasti obraćajući se psihologiji rulje. A više nemate psihologiju rulje. Ne možete imati psihologiju gomile kada svet ne daje ni pet para na to šta se dešava sa nečim što je već mrtvo - političkim sistemom koji se srušio pod svojom sopstvenom težinom."

"Izlazite", vrisnu Karter. "Napolje, da ne zovem žace da vas izbace."

"Zaboravljate", reče Vebster, "da sam došao da razgovaramo o kućama."

"Ništa vam to ne vredi", zareža Karter. "Možete da stojite i pričate tu do sudnjeg dana. Te kuće ima da gore. To je svršeno."

"Kako bi vam se dopalo da se od centra napravi gomila šuta?" zapita Vebster.

"Poređenje vam je groteskno", reče Karter.

"Nisam govorio o poređenjima", reče Vebster.

"Niste..." Gradonačelnik je buljio u njega. "O čemu ste onda govorili?"

"Samo o ovome", reče Vebster. "U trenutku kad prva baklja dotakne kuće, na gradsku kuću ima da se spusti prva granata. A druga će udariti u Nacionalnu banku. Ići će redom, prvo na najkrupnije ciljeve."

Karter je blenuo. Onda mu se crven talas besa razli sa vrata na lice.

"Neće to ići, Vebstere", prasnu. "Mene ne možete da blefirate. Takva izmišljotina..."

"Nije to izmišljotina", izjavi Vebster. "Oni tamo imaju top. Uzeli su nešto ispred Doma legija, nešto iz muzeja. I imaju ljude koji umeju da rukuju topovima. U stvari, nisu im ni potrebni. To je praktično direktan pogodak. Kao kad gađate ambar s boka."

Karter posegnu za radiom, ali ga Vebster zadrža podigavši ruku.

"Bolje promislite jedan minut, Kartere, pre nego što se izbezumite. Vi ste u nezgodnoj situaciji. Počnite taj vaš plan i imaćete bitku na vratu. Kuće mogu da izgore, ali centar će biti srušen. Poslovni ljudi će vas skalpirati zbog toga."

Karterova ruka se povuče.

Izdaleka dođe oštar prasak puške.

"Bolje ih opozovite", upozori Vebster.

Karterovo lice se grčilo od neodlučnosti.

Još jedna puška opali, još jedna i još jedna.

"Uskoro će", rece Vebster, "ovo otići i suviše daleko. Tako daleko da nećete moći da ga zaustavite."

Prozori sobe zazvečaše od potmule eksplozije. Karter skoči sa stolice.

Vebster se odjednom ohladi i oseti se slab. Ali se napregnu da mu lice ostane mirno i glas spokojan.

Karter je gledao kroz prozor kao skamenjen.

"Bojim se", reče Vebster, "da je već otišlo daleko."

Radio na stolu je uporno zvonio, a svetlo treptalo.

Karter ispruži drhtavu ruku i uključi ga.

"Kartere", progovori jedan glas. "Kartere. Kartere."

Vebster prepozna taj glas - bikovski ton šefa policije Džima Maksvela.

"Šta je?" zapita Karter.

"Imali su jedan veliki top", reče Maksvel. "Eksplodirao je kad su pokušali da opale. Valjda municija nije valjala."

"Jedan top?" upita Karter. "Samo jedan top?"

"Ne vidim ni jedan drugi."

"Čuo sam pušku", reče Karter.

"Jeste, malo su pucali na nas. Ranili nekoliko momaka. Ali sad su se povukli. Dublje u gustiš. Više nema pucanja."

"U redu", reče Karter, "napred, i počnite da palite."

Vebster krenu napred. "Pitajte ga, pitajte ga..."

Ali Karter okrete prekidač i radio zamre.

"Šta ste to hteli da pitate?"

"Ništa", reče Vebster. "Ništa naročito."

Nije mogao da mu kaže da je Grempp bio onaj koji ume da puca iz topa. Nije mogao da mu kaže da je Grempp bio tamo kada je top eksplodirao.

Moraće da se izvuče odavde, da ode do topa što pre.

"Bio je to dobar blef, Vebstere", reče Karter. "Dobar blef, ali nije upalio."

Gradonačelnik se okrenu ka prozoru koji je gledao na kuće.

"Nema više pucnjave", reče. "Brzo su se predali."

"Imaćete sreću", dobaci Webster, "ako vam se šestorica od vaših policajaca živi vrata. Oni ljudi sa puškama su se zavukli u gustiš, a u stanju su da pogode vevericu u oko na sto jardi."

Napolju u hodniku začu se bat, dva para nogu trčalo je ka vratima.

Gradonačelnik se naglo okrete od svog prozora, a Webster oko sebe.

"Grempp", zaurla on.

"Zdravo, Džoni", dunu Grempp i ukopa se u mestu.

Čovek iza Gremppa bio je mlad i mahao je nečim u ruci - svežnjem hartija koji je šuštao.

"Šta hoćete?" upita gradonačelnik.

"Mnogo", reče Grempp.

Zastade za trenutak da povrati dah i reče između udisaja:

"Upoznajte se sa mojim prijateljem. Ovo je gradonačelnik, Adamse."

"Adams?" upita gradonačelnik.

"Jasno", reče Grempp. "Njegov deda je stanovao ovde. Tamo u Dvadeset sedmoj ulici."

"A", izusti gradonačelnik i izgledalo je kao da ga je neko tresnuo ciglom. "A, mislite na F. Dž. Adamsa."

"Možete se kladiti da je tako", reče Grempp. "On i ja, mi smo bili zajedno u ratu. Noćima mi nije davao da zaspim pričajući mi o svom sinu kod kuće."

Karter klimnu Henri Adamsu. "Kao načelnik grada", reče, pokušavajući da donekle povrati svoje dostojanstvo. "želim vam dobrodošlicu u..."

"Ovo nije baš prikladna dobrodošlica", reče Adams. "Čujem da palite moje vlasništvo."

"Vaše vlasništvo!" zagrcnu se gradonačelnik i zablenu se s nevericom u svežanj hartija kojim je Adams mahao pred njegovim nosom.

"Jest, njegovo vlasništvo", vrisnu Grempp. "Samo što ga je kupio. Dolazimo upravo iz katastra. Platilo je sav zaostali porez i kazne i sve drugo što ste vi, lopovi od zakona, izmislili da natovarite na kuće."

"Ali, ali.." pokušavao je gradonačelnik da dođe do reči, hvatajući dah. "Ne sve. Možda samo imovinu starog Adamsa."

"Sve kompletno", trijumfalno reče Grempp.

"A sada", reče Adams gradonačelniku, "ako biste bili ljubazni da kažete svojim ljudima da prestanu da uništavaju moju imovinu."

Karter se previ preko stola i pipajući potraži radio, nespretno, kao da odjednom ima dve leve ruke.

"Maksvele", povika. "Maksvele, Maksvele."

"Šta hoćeš?" odvrati Maksvel urlajući.

"Prekini te vatre", zaurla Karter. "Počni da ih gasiš. Zovi vatrogasce. Učini što god znaš. Samo zaustavi tu paljevinu."

"Nije nego", reče Maksvel. "Voleo bih da se odlučiš."

"Uradi što ti kažem", vrisnu gradonačelnik. "Pogasi te vatre."

"U redu", reče Maksvel. "U redu. Ne nerviraj se. Ali momcima se to neće svideti. Neće im se dopasti da se na njih puca zato što rade nešto oko čega se ti tu predomišljaš."

Karter se diže od radija.

"Uveravam vas, gospodine Adams", reče on, "da je sve ovo jedna velika greška."

"Jeste", svečano izjavi Adams. "Vrlo krupna greška, gradonačelniče. Najveća koju ste ikada napravili."

Jedan trenutak stajali su tako gledajući jedan drugoga preko sobe.

"Sutra ću", reče Adams, "podneti zahtev sudu i tražiću ukidanje gradske povelje. Kao vlasnik najvećeg dela zemljišta u gradskom ataru, i u pogledu površine i procene, mislim da imam sva zakonska prava da to učinim."

Gradonačelnik proguta vazduh, pa onda nekako istisnu reči.

"Na osnovu čega?" zapita.

"Na osnovu toga", reče Adams, "što ona više nije potrebna. Mislim da neću imati mnogo da se trudim da dokažem svoje pravo."

"Ali... ali... to znači..."

"Jeste", reče Grempp, "znate vi šta to znači. To znači da je s vama gotovo."

"Park", reče Gremp, pokazujući rukom divljinu gde je nekada bila stambena četvrt grada. "Park, tako da ljudi mogu da se podsete kako su njihovi stari živeli."

Njih trojica stajali su na Tauer Hilu; nad njima se nejasno nazirao stari rezervoar vodovoda, sa svojim čvrstim čeličnim nogama zarivenim u more trave visoke do pojasa.

"Ne baš park", objasni Henri Adams. "Bolje spomenik. Spomenik jednoj eri komunalnog života koji će biti zaboravljen za narednih sto godina. Očuvanje jednog broja neobičnih oblika gradnje koji su se pojavili da bi zadovoljili izvesne uslove i posebne ukuse svakog pojedinca. Nikako robovanje arhitektonskim zamislama, već jedan napor da bi se postigao bolji život. Za još sto godina ljudi će šetati po tim kućama sa istim osećanjem strahopoštovanja sa kojim danas idu u muzej. Za njih će to biti nešto iz primitivnog doba, jedan stupanj na putu za bolji, potpuniji život. Umetnici će provoditi život prenoseći te stare kuće na svoja platna. pisci istorijskih romana dolaziće ovamo da udahnu dah autentičnosti."

"Ali, rekoše da mislite da obnovite sve kuće, napravite travnjake i bašte tačno onako kakvi su bili", reče Webster. "Za to će vam biti potrebno čitavo bogatstvo. A zatim još jedno da ih održavate."

"Imam i suviše novca", reče Adams. "Ogromno mnogo novca. Setite se samo, moj deda i otac dobili su deonice u atomskoj industriji pod istim uslovima kao i osnivači."

"Vaš deda je bio najbolji igrač krepa *Krep (am.) - kockarska igra dvema kockama; prim. prev. koga sam ikad sreo*", reče Gremp. "Vodio me je da me opelješi kad god bismo primili platu."

"Nekada", reče Adams, "kada je čovek imao suviše novca, bilo je drugih stvari na koje je mogao da ga potroši. Dobrotvorne akcije, na primer. Ili medicinska istraživanja, ili tako nešto. Ali danas nema dobrotvornih akcija. Nema dovoljno biznisa da bi se one održavale. A otkako se Svetski odbor uhodao, ima mnogo para za sva ispitivanja, medicinska ili druga, ko god bi hteo da ih obavlja.

Nisam planirao ovu stvar kada sam došao da vidim staru dedinu kuću. Samo sam želeo da je vidim, to je bilo sve. Toliko mi je pričao o njoj. Kako je posadio drvo na travnjaku ispred kuće. I o bašti sa ružama koju je imao pozadi.

I onda sam je video. To je bila utvara koja se ruga. Nešto što je bilo

zaboravljeno i ostavljeno. Nešto što je nekome mnogo značilo i bilo zaboravljeno. Dok sam stajao tamo pred kućom onog dana sa Gremptom, palo mi je na pamet da ništa bolje ne bih mogao da učinim nego da za potomstvo sačuvam deo života kojim su živeli njegovi preci."

Daleko dole iznad drveća izvi se tanka, plava nit dima. Vebster pokaza prstom. "A oni?"

"Skvoteri ostaju", reče Adams, "ako žele. Biće za njih mnogo posla. A uvek će se naći koja kuća gde će moći da stanuju. Muči me samo jedna stvar. Ne mogu da budem ovde lično sve vreme. Biće mi potreban neko da upravlja radovima. To će biti posao za ceo život."

Pogleda u Vebstera.

"Napred, Džoni", reče Grempt.

Vebster odmahnu glavom. "Beti je priraslo za srce ono mesto u unutrašnjosti."

"Ne biste morali da budete ovde", reče Adams. "Mogli biste da dolazite avionom svakog dana."

Odozdo, ispod brda, začu se pozdrav.

"To je Ol", povika Grempt.

Mahnu štapom. "Zdravo, Ole. Popni se ovamo."

Gledali su Ola kako korača uz brdo i čekali ga ćuteći.

"Hteo sam da razgovaram s tobom, Džoni", reče Ol. "Imam jednu ideju. Probudi me noćas iz dubokog sna."

"Kaži", reče Vebster.

Ol baci pogled na Adamsa. "Ne brini", reče Vebster. "To je Henri Adams. Možda se sećaš njegovog dede."

"Sećam ga se", reče Ol. "Bio je lud za atomskom energijom. Kako je uspeo?"

"Prilično", reče Adams.

"Drago mi je što to čujem", reče Ol. "Mislim da nisam bio u pravu. Govorio sam da od njega nikad ništa neće biti. Stalno je sanjario."

"A ta ideja?" upita Vebster.

"Čuli ste za turističke rančeve, je l' tako?" upita Ol.

Vebster potvrdi.

"Mesto", reče Ol, "gde su ljudi dolazili i zamišljali da su kauboји. To im se sviđalo zato što stvarno nisu znali koliko teškog posla ima na ranču i mislili su kako je romantično jahati konje i..."

"Slušaj", zapita Vebster. "Ne misliš valjda da pretvoriš svoju farmu u turistički ranč?"

"Ne", reče Ol. "Ne u turistički ranč. Možda u turističku farmu. Svet više ne zna bogzna šta o farmama, jer jedva da ih još ima. I čitaće o slani..."

Vebster se zagleda u Ola. "Navalili bi, Ole", izjavio on. "Ubijali bi se utrkujući se da provedu odmor na pravoj, čestitoj starovremenskoj farmi."

Iz žbunja na padini brda izlete jedan sjajan predmet koji je škljocao, grgotao i pištao, bljeskajući sečivima i mlatarajući rukom nalik na dizalicu.

"To je onaj ćaknuti kosač!" dreknu Grem. "Znao sam da će mu se jednog dana polomiti neki zupčanik i da će potpuno sići s uma!"

NAPOMENE UZ DRUGU PRIČU

Još uvek strana po svim drugim merilima, druga priča ima jedan bliskiji ton nego prva. Ovde, po prvi put, čitalac stiče utisak da je ova priča mogla nastati uz pseću logorsku vatru, situacija nezamisliva u slučaju prve priče.

Ovde je dato nešto od uzvišenih moralnih i etičkih ideja koje psi cene. Tu se isto tako opisuje jedna borba koju pas može da shvati, čak i ako ta borba otkriva duhovnu i moralnu izopačenost njenog centralnog lika.

Isto tako, po prvi put se pojavlluje lik koji ima poznat prizvuk - robot. U robotu Dženkinsu, prvi put predstavljenom u ovoj priči, pas se upoznaje sa likom koji je hiljadama godina bio ljubimac štenadi. Tiž smatra Dženkinsa stvarnim junakom legende. U njemu on vidi produženje čovekovog uticaja posle njegovog nestanka, mehanički uređaj pomoću kojeg je ljudska misao nastavila da vodi pse još dugo pošto je sam čovek nestao.

Mi ipak imamo svoje robote, dragocena i prijatna sokoćala koja postoje samo da bi nas snabdela rukama. Tokom godina, međutim, robot psa je u tolikoj meri postao deo njega, da nijedan pas sada ne gleda na svog robota kao na neku odvojenu stvar.

Većina drugih proučavalaca legende odlučno napada Tižovo tvrđenje da je robot čovekov izum, nasleđe koje naša vrsta vuče od čoveka.

Ideja da je robot možda bio napravljen i dat psima kao pomoć u razvoju njihove kulture jeste, prema Baunsu, ideja koja sve u svemu mora da otpadne već i zbog same svoje romantičnosti. Po svemu sudeći, kaže Bauns, on je i konstruisan u priči i kao takav mora obavezno biti sumnjiv još od početka.

Danas se ni na koji način ne može saznati kako su psi razvili robota. Ono malo naučnika koji su posvetili neko vreme proučavanju nauke o robotima ističu da visokospecijalizovana upotreba robota u stvari dokazuje da ga je izumeo pas. Da bi bio tako specijalizovan, kažu oni, robota je morala izmisliti i razviti vrsta čijoj je posebnoj upotrebi on tako naročito prilagođen. Niko osim psa, ističu oni, nije mogao napraviti tako dobar posao ili toliko komplikovano oruđe.

Reći da danas nijedan pas ne bi mogao da napravi robota znači izvrđavati odgovor. Nijedan pas danas ne bi mogao da napravi robota zato što nema potrebe da ga pravi, pošto se roboti sami grade. Sasvim je jasno da je pas stvarno napravio robota kada je to bilo potrebno i izgradivši robota obdarenog nagonom za reprodukciju koji ga goni da gradi druge sebi slične, rešio problem na tipično pseći način.

U ovoj priči takođe se pojavljuje ideja koja se provlači kroz ostali deo legende i koja već dugo zbunjuje sve naučnike i većinu čitalaca. To je ideja da neko može fizički da iziđe iz ovog sveta, napolje u prostor i da ga pređe da bi došao do drugih svetova. Mada se ova ideja uglavnom smatra čistom fantazijom, koja, naravno, ima svoje odgovarajuće mesto u svakoj legendi, njoj je posvećeno dosta studija. Većina studija potvrdila je uverenje da tako nešto nije moguće. Prema ovom verovanju, zvezde koje noću vidimo su moćni svetovi daleko od naših svetova. Svako zna, naravno, da su to samo svetla koja vise na nebu i da nam je većina od njih veoma blizu.

Bauns daje nešto što možda najbolje objašnjava poreklo ideje o svetu izvan prostora. To nije, kaže on, ništa drugo do jedna varijacija starog pripovedača o koblijskim svetovima o čijem postojanju psi znaju još od maglovite davnine.

2. MESTO OKUPLJANJA

Sitna kiša sipila je iz olovnog neba, kao dim koji se provlači kroz drveće ogolelih grana. Rastapala linije živica, obavijala izmaglicom konture zgrada i skrivala daljinu. Svetlucala je na metalnoj koži ćutljivih robota i srebrom obrublivala ramena tri ljudska bića koja su slušala pojanje u crno odevenog čoveka koji je čitao iz knjige koju je poluotvorenu držao u rukama.

Jer ja sam vaskrsenje i život...

Izgledalo je kao da se izrezana figura, koja se dizala nad vratima grobnice, upinje negde gore i da svaki delić njenog žudnog tela pokušava da dohvati nešto što niko drugi ne može da vidi - naprežući se kao što se naprezala od onog davnog vremena kada su je ljudi isklesali u granitu da bi ukrasili porodičnu grobnicu simbolom koji je prvi Džon Dž. Vebster voleo poslednjih godina života.

I ko god živi i veruje u mene...

Džerom A. Vebster oseti kako mu se sinovljevi prsti stežu oko ruke, ču prigušeno jecanje svoje majke i pogleda redove robota koji su stajali kruto, sa glavama pognutim u znak poštovanja prema gospodaru koga su služili. Gospodaru koji je sada odlazio kući - poslednjem domu svih.

Sav obamro, Džerom A. Vebster se upita da li oni shvataju - da li shvataju život i smrt - da li shvataju to što Nelson F. Vebster leži tamo u kovčegu, što čovek sa knjigom zapeva reči nad njim.

Nelson F. Vebster, četvrti u loži Vebsterovih koji su živeli na toj zemlji živeo je i umro ovde, jedva da se uopšte micao odatle, a sada je odlazio na svoj poslednji počinak na tom mestu koje je prvi od njih pripremio za ostale - za onu dugačku ložu nepoznatih potomaka koji će živeti tu i voleti stvari i život i običaje koje je prvi Džon Dž. Vebster uspostavio.

Džerom A. Vebster oseti kako mu se stežu vilični mišići, oseti kako mu laka drhtavica prolazi telom. Za trenutak ga zapeče u očima, kovčeg se zamagli pred njim i reči čoveka u crnom stopiše se sa

vetrom koji je šaputao u borovima koji su čuvali strazu za mrtve. Sećanje mu prostruja kroz glavu - sećanje na jednog sedokosog čoveka kako luta po brdima i poljima udišući povetarac ranog jutra i stoji sa sastavljenim nogama ispred razbuktalog kamina, sa čašom rakije u ruci.

Ponos - ponos na zemlju i život i skromnost i veličina koju miran život razvija u čoveku. Uživanje u povremenoj dokolici i sigurnost svrhe. Nezavisnost u obezbeđenoj sigurnosti, udobnost poznate sredine, sloboda prostranih jutara zemlje.

Tomas Vebster ga lako prodrma za lakat. "Oče", prošapta. "Oče."

Služba je bila završena. U crno odeveni čovek zatvori knjigu. Šest robota istupi napred i podignu kovčeg.

Njih troje lagano otpratiše kovčeg u grobnicu. Čuteci su stajali dok su ga roboti smestili u ležište, zatvorili vratašca i pričvrstili pločicu na kojoj je stajalo:

NELSON F. VEBSTER

2034 - 2117.

To je bilo sve. Samo ime i godine. I to je, uhvati Džerom A. Vebster sebe u toj misli, dovoljno. Nije bilo ničeg drugog što bi trebalo tamo da stoji. To je bilo sve što su imali oni drugi. Oni od kojih je počinjalo porodično stablo - počev od Vilijama Stivensa, od 1929. do 1999. Grem Stivens, tako su ga zvali, seti se Vebster. Otac žene onog prvog Džona Dž. Vebstera koji je i sam bio tu - 1951-2020. Pa posle njega njegov sin Čarls F. Vebster, 1980-2060. Pa njegov sin, Džon Dž. II - deda koji je spavao pored vatre sa lulom koja mu je visila iz usta i večito pretila da zapali bradu.

Vebsterov pogled odluta na drugu ploču. Meri Vebster, majka dečka pored njega. U stvari, ne više dečka. Stalno je zaboravljao da je Tomasu već dvadeset godina i da će za koju nedelju krenuti za Mars, baš isto onako kako je i on sam, u svojim mladim danima, otišao na Mars.

Svi su tu, na okupu, pomisli. Vebsterovi i njihove žene i deca. Ovde zajedno u smrti kao što su i živeli zajedno, počivaju u dostojanstvu i sigurnosti bronze i mermera, sa borovima unaokolo i simboličnom figurom nad vratima pozelenelim od godina.

Roboti su čekali stojeći ćutke, pošto je njihov zadatak bio ispunjen. Majka ga pogleda.

"Ti si sada glava porodice, sine moj", reče mu.

On pruži ruku i snažno je prigrli uza se. Glava porodice - koliko je ostalo od nje. Sada ih je samo tri. Njegova majka i sin. I sin će uskoro otići, krenuti za Mars. Ali vratiće se. Vratiće se sa ženom, možda, i porodica će se nastaviti. Porodica neće ostati na tri člana. Velika kuća neće ostati zatvorena kao što je sada. Nekada je ona odzvanjala od života desetak porodica koje su živele u svojim odvojenim stanovima pod jednim velikim krovom. To vreme, znao je, opet će doći.

Njih troje se okrenuše i izađoše iz grobnice, krenuše stazom kući koja se nazirala u magli kao ogromna siva senka.

Na ognjištu je plamsala vatra; knjiga je ležala na stolu. Džerom A. Vebster pruži ruku i uze je, još jednom pročita naslov:

"Fiziologija Marsovaca, sa posebnim osvrtom na mozak", od dr Džeroma A. Vebstera.

Debela knjiga i autoritativna - životno delo. Gotovo jedina u svojoj oblasti. Zasnovana na podacima sakupljenim tokom onih pet godina kuge na Marsu - godina kada je gotovo danonoćno radio sa svojim kolegama iz zdravstvene komisije Svetskog odbora, koja je bila upućena kao pomoć susednoj planeti.

Na vratima se začu kucanje.

"Napred", pozva on.

Vrata se otvoriše i robot uklizi u sobu.

"Vaš viski, gospodine."

"Hvala, Dženkinse", reče Vebster.

"Sveštenik je", reče Dženkins, "otišao, gospodine."

"A, da. Pretpostavljam da si se pobrinuo za njega."

"Jesam, gospodine. Dao sam mu uobičajenu sumu i ponudio mu piće. Piće je odbio."

"Napravio si grešku u ponašanju", reče Vebster. "Sveštenici ne piju."

"Žao mi je, gospodine. Nisam znao. Rekao mi je da vas zamolim da svratite ponekad u crkvu."

"Je l'?"

"Kazao sam mu, gospodine, da vi nikada nikuda ne idete."

"To si sasvim tačno rekao, Dženkinse", dodade Vebster. "Niko od

nas nikad nikuda ne ide."

Dženkins se uputi vratima, stade pre nego što je stigao do njih i okrenu se. "Ako tako mogu da kažem, gospodine, bogoslužjenje u kripti je baš bilo dirljivo. Vaš otac je bio fini čovek, najbolji koji je ikada postojao. Roboti su pričali kako je opelo bilo vrlo dobro. Nekako dostojanstveno, gospodine. Dopalo bi mu se da je mogao da vidi."

"Ocu bi", reče Vebster, "bilo još milije da te čuje kako to kažeš, Dženkinse."

"Hvala, gospodine", reče Dženkins i izađe.

Vebster je sedeo uz viski, knjigu i vatru - osećajući oko sebe udobnost poznate sobe, utočište koje ona pruža.

To je bio dom. Dom za Vebsterove od onog dana kada je prvi Džon Dž. Vebster došao ovamo i sagradio prvi deo dugačke kuće. Džon Dž. je izabrao to mesto zato što je imalo potok sa pastrmkama, ili je bar tako uvek govorio. Ali bilo je nešto više od toga. Mora da je bilo, reče Vebster sebi, nešto više od toga.

Ili je možda, u početku, to i bio samo potok sa pastrmkama. Potok sa pastrmkama i drveće i livade, stenoviti greben koji jutrom obavija magla sa reke. Možda je ostalo raslo, raslo postepeno sa godinama, sa razgranavanjem porodice, sve dok i samo tlo nije bilo natopljeno nečim što se približavalo tradiciji, ali nije sasvim bilo tradicija. Nečim što je svako drvo, svaki kamen, svaku stopu zemljišta činilo Vebsterovim drvetom ili kamenom ili grumenom zemlje. Sve je to pripadalo njima.

Džon Dž., prvi Džon Dž., došao je posle raspadanja gradova, pošto su ljudi napustili, jednom zavisagda, pretrpana utočišta dvadesetog veka, otrgli se od plemenskog instinkta da budu na okupu u jednoj pećini ili na jednom proplanku protiv zajedničkog neprijatelja ili u zajedničkom strahu. Instinkta koji je bio savladan jer više nije bilo strahovanja niti neprijatelja. Čovek je ustao protiv instinkta čopora koji su mu u prohujalim vekovima nametnuli ekonomski i društveni uslovi. Jedna nova sigurnost i obilje omogućili su mu da se otrgne:

Ovakav razvoj započeo je još u dvadesetom veku, pre više od dve stotine godina, kada su se ljudi selili u kuće na selu da bi imali svež vazduh i dosta prostora, tražeći prijatan život kakav im gradska egzistencija u svojoj najstriktnijoj formi nikada nije pružala.

I evo krajnjeg rezultata. Mirno življenje. Mir koji može doći tek sa dobrim stvarima. Život za kakvim su ljudi godinama žudeli. Vlastelinska egzistencija, zasnovana na starim porodičnim domovima i prostranim jutrima zemlje, sa energijom iz atomskih izvora i robotima umesto slugu.

Vebster se nasmeši kaminu sa rasplamsalim drvetom. Kamin je bio anahronizam, ali dobar anahronizem - nešto što je čovek doneo sa sobom još iz pećine. Beskoristan, jer je atomsko grejanje bolje, ali prijatniji. Čovek ne bi mogao da sedi i gleda u atomsku vatru, sanjari i gradi kule u plamenu.

Čak i ona grobnica tamo, u koju su popodne položili njegovog oca. I to je bila porodica. Zajedno sa svima ostalima. Melanholičan ponos i lagodan život i mir.

U stara vremena mrtvi su bili sahranjivani svi zajedno na velikim površinama, stranac obraz uz obraz sa strancem.

On nikada nikuda ne ide.

To je Dženkins rekao svešteniku.

I to je bilo tačno. Jer zašto je potrebno da se ide ma kuda? Sve je tu. Jednostavnim okretanjem bročanika čovek može da razgovara licem u lice s kime god želi, može da se nađe, čulima ako ne i telom, gde god hoće. Može da ode u pozorište ili da sluša koncert, ili da cunja po knjigama u nekoj biblioteci na drugom kraju sveta. Može da svrši kakav god hoće posao ne dižući se sa stolice.

Vebster ispi viski, pa se okrenu mašini sa bročanicom pored stola. Okretao je brojeve napamet, ne gledajući u imenik. Znao je kuda će. Prstom lako pritisnu jednu polugu i soba iščeze - ili se činilo da iščezava. Ostade samo stolica u kojoj je sedeo, deo stola, deo same mašine, i to je bilo sve.

Stolica se nađe na padini brda obrasloj zlatnom travom i načičkanoj čupavim drvećem povijenim na vetru, na padini koja se spuštala dole do jezera šćućurenog u zagrljaju ljubičastih planinskih grebena. Zatamnjeni dugim pojasevima plavičastog zelenila udaljenih borova, grebeni su se neravnomerno uspinjali i stapali se sa plavičastim vrhovima pod snegom koji su se uzdizali nad njima u zupčastoj liniji. Vetar je oštro zviždao u povijenom drveću i kidao visoku travu

iznenadnim naletima. Poslednji zraci sunca kresali su vatre na dalekim visovima.

Usamljenost i veličanstvenost, ogroman pojas ispremetane zemlje, šćućureno jezero, sabljaste senke na dalekim planinskim vencima.

Vebster je komotno sedeo u svojoj stolici, žmireći prema vrhovima.

Jedan glas mu reče gotovo uza samo uvo: "Mogu li da uđem?"

Mek, šuštav glas, potpuno neljudski. Ali glas koji je Vebster poznao.

Klimnu. "Svakako, Džuvejne."

Okrete se malo u stranu i vide složeno postolje za čučanje s rutavom prilikom Marsovca mekih očiju kako čuči na njemu. Drugi tuđi komadi nameštaja nejasno su se nazirali oko postolja, nagoveštavajući stvari iz onog stana tamo na Marsu.

Marsovac pokaza rutavom rukom prema planinama.

"Ti voliš ovo", reče. "Ti to možeš da shvatiš. Ja mogu da shvatim kako ti to razumeš, ali za mene u tome ima više užasa nego lepote. To je nešto što mi nikada ne bismo mogli imati na Marsu."

Vebster ispruži ruku, ali ga Marsovac zaustavi.

"Neka, ostavi ga", reče. "Znam zašto si došao ovamo. Ja ne bih došao u ovo doba da nisam mislio da će možda stari prijatelj..."

"Lepo od tebe", reče Vebster. "Milo mi je što si došao."

"Tvoj otac", reče Džuvejn, "bio je veliki čovek. Sećam se kako si mi pričao o njemu onih godina kada si bio na Marsu. Onda si rekao da ćeš se jednom vratiti. Kako to da nikada nisi došao?"

"Pa", reče Vebster. "Ja prosto nikada..."

"Ne govori mi", reče Marsovac. "Već znam."

"Moj sin", reče Vebster, "ide na Mars kroz nekoliko dana. Kazaću mu da svrati do tebe."

"Bilo bi lepo da dođe", reče Džuvejn. "Čekaću ga."

Uzvrtilo se nelagodno na postolju za čučanje. "Možda on nastavlja tradiciju."

"Ne", reče Vebster. "Studira tehniku. Nikad ga nije interesovala hirurgija."

"On ima pravo", primeti Marsovac, "da živi životom koji je izabrao. Ipak, čoveku se može dopustiti da želi."

"Može", složi se Vebster. "Ali, s tim je gotovo, to je svršena stvar. Možda će biti veliki inženjer. Izgradnja vasijskih brodova. Priča o

brodovima koji će ići do zvezda."

"Možda je", reče Džuvejn, "tvoja porodica već dosta učinila za medicinsku nauku. Ti i tvoj otac..."

"I njegov otac", reče Vebster, "pre njega."

"Tvojom knjigom", izjavi Džuvejn, "zadužio si Mars. Ona će možda privući veću pažnju na specijalizaciju o Marsovcima. Moji ljudi nisu dobri lekari. Nemaju osnove za to. Čudno kako se razvijaju umovi raznih vrsta. Čudno da Mars nikada nije ni pomislio na medicinu - bukvalno nikada nije ni pomislio. Tu potrebu je zadovoljavao kultom fatalizma. Dok je još na početku vaše istorije, kada su ljudi još živeli u pećinama..."

"Ima mnogo stvari", reče Vebster, "kojih ste se vi setili, a mi nismo. Stvari za koje se sada pitamo kako smo uopšte mogli da ih propustimo. Sposobnosti koje ste vi razvili a mi ih nemamo. Uzmi samo svoju specijalnost, filozofiju. Razlikuje se od naše. To je nauka, dok naša filozofija nikada nije bila ništa više do nespretno traganje po narudžbini. A vi ste imali sređen, logičan razvitak filozofije, izvodljive, praktične, primenljive, stvarni instrument."

Džuvejn krenu da govori, oklevao je malo, pa onda nastavi. "Blizu sam nečega, nečega što je možda novo i zapanjujuće. Nečega što će biti instrument za vas, ljudska bića, kao i za Marsovce. Već godinama radim na tome, polazeći od izvesnih duhovnih postavki o kojima sam prvi put čuo kada su došli Zemljani. Još ništa nisam rekao jer nisam bio siguran."

"A sada si", reče Vebster, "siguran."

"Ne sasvim", reče Džuvejn. "Ne sasvim siguran. Ali gotovo da jesam."

Sedeli su ćuteći, posmatrajući planine i jezero. Neka ptica slete na jedno od čupavih drveta i zapeva. Tamni oblaci gomilali su se iza planinskih venaca, a snegom pokriveni vrhovi uzdizali su se kao izrezani od kamena. Sunce utonu u jezero jarkog crvenila i najzad se utiša kao sjaj vatre koja tinjajući lagano dogoreva.

Na nekim vratima se začu kucanje i Vebster se trže u stolici, odjednom vraćen u stvarnost kabineta i stolice pod sobom.

Džuvejn je otišao. Stari filozof je došao i posedeo jedan čas u razmišljanju sa prijateljem, pa se onda neprimetno povukao.

Opet se začu kucanje.

Vebster se naže napred, pritisnu polugu, i planine iščezoše; soba opet postade soba. Sumrak se cedio kroz visoke prozore, a od vatre je ostalo samo rumeno svetlucanje pod pepelom.

"Uđi", reče Vebster.

Dženkins otvori vrata. "Večera je na stolu, gospodine."

"Hvala", reče Vebster i polako se diže sa stolice.

"Za vas je postavljeno u čelu stola, gospodine" reče Dženkins.

"A, da", reče Vebster. "Hvala Dženkinse. Baš ti hvala što si me podsetio."

Vebster je stajao na širokoj rampi uzletišta za vasijske brodove i gledao predmet koji je nestajao na nebu, dok su se slabe treperave strelice crvene boje probijale kroz studenu sunčevu svetlost.

Još mnogo minuta pošto se predmet izgubio on je stajao tu, stežući rukama ogradu pred sobom, sa očima upravljanim gore u nebo.

Usne su mu se micale i govorile: "Do viđenja, sine"; ali glas se nije čuo.

Polako se vrati u stvarnost oko sebe. Znao je da se ljudi kreću oko rampe; izgledalo je kao da se pista proteže beskrajno do dalekog horizonta, načičkana tu i tamo ispupčenim predmetima - vasijskim brodovima koji očekuju uzletanje. Užurbani traktori radili su oko jednog hangara raščišćavajući poslednje ostatke snega koji je pao te noći.

Vebster uzdrhta i pomisli da je to čudno, jer podnevno sunce bilo je toplo. I opet uzdrhta.

Polako se okrenu od ograde i uputi se zgradi uprave. I u jednom munjevito kratkom trenutku oseti iznenadan strah - bezrazložan i zbunjujući strah od one betonske trake koja predstavlja rampu. Strah od koga uzdrhta dok je vukao noge ka vratima čekaonice.

Jedan čovek je išao prema njemu, mašući mapom za pisma u ruci, i Vebster, primetivši ga, žarko požele da mu se čovek ne obrati.

Čovek ništa ne reče, prođe pored njega jedva ga pogledavši, i Vebster oseti olakšanje.

Da je sada kod kuće, govorio je Vebster sam sebi, završio bi ručak i spremao bi se da prilegne i odrema. Vatra bi plamsala na ognjištu i plamen bi bacao odsjaj na metalne podupirače. Dženkins bi mu doneo piće i rekao bi koju reč - uobičajena konverzacija.

Požuri prema vratima, ubrzavajući korak u želji da pobegne od golog i hladnog prostranstva masivne rampe.

Kako se čudno osećao zbog Tomasa. Prirodno je, svakako, što mu je bilo teško da ga vidi kako odlazi. Ali potpuno je neprirodno što je za onih nekoliko poslednjih minuta osetio onoliki strah kako se nadima u njemu. Strah od putovanja kroz prostor, strah od tuđe zemlje Marsa - mada Mars gotovo više i nije bio stran. Zemljani su ga poznavali već više od jednog veka, borili se protiv njega, živeli sa njim; neki od njih su ga čak i zavoleli.

Ali samo krajnjim naporom volje uzdržao se, u onih poslednjih nekoliko sekundi pre nego što je brod uzleteo, da ne istrči na pistu i ne krikne za Tomasom da se vrati, da ne ide.

To, naravno, nikada ne bi učinio. To bi bio egzibicionizam, sraman i ponižavajući - stvar kakvu jedan Webster ne bi mogao da učini.

Na kraju krajeva, reče sebi, put na Mars nije neka velika pustolovina, više ne. Nekada je bio, ali to vreme je zauvek prošlo. On sam je u svojim mladim danima otišao na Mars i ostao tamo pet dugih godina. To je bilo - zapanji se pri toj pomisli - to je bilo pre blizu trideset godina.

Kada mu robot poslužitelj otvori vrata, u lice mu udari žamor i brujanje predvorja i kroz taj žamor provlačila se neka neodređena nit užasa. Oklevao je trenutak, onda kroč unutra. Vrata se tiho zatvoriše za njim.

Držao se sasvim uza zid, da ne bi ljudima bio na putu, i uputi se stolici u jednom uglu. Sede i zavalu se u stolici, zaronivši telo duboko u jastuke, gledajući ljudska stvorenja kako se okreću i vrve po sobi.

Kreštavi ljudi, užurbani ljudi, ljudi sa čudnim, nebliskim licima. Stranci - svi stranci. Nijedno poznato lice. Ljudi koji odlaze. Putuju na planete. Nestrpljivi da krenu. Nervozni zbog poslednjih sitnica. Trče gore-dole.

Iz gomile izroni poznato lice. Webster se naže napred.

"Dženkinse!" povika, a onda se pokaja što je viknuo, mada je izgledalo da niko ne primećuje.

Robot mu priđe i stade pred njega.

"Kaži Rejmondu", reče Webster, "da moram odmah da se vratim. Reci mu da smesta doveze 'kopter pred ulaz."

"Žao mi je, gospodine", reče Dženkins, "ali ne možemo odmah krenuti. Mehaničari su našli neki kvar u atomskoj komori. Postavljaju novu. Biće potrebno nekoliko časova."

"Sigurno je", nestrpljivo reče Vebster, "to moglo da sačeka neki drugi put."

"Mehaničar je rekao da ne može, gospodine", reče Dženkins. "Moglo bi da eksplodira svakog časa. Celokupan naboj energije..."

"Da, da", složi se Vebster. "Valjda je tako."

Nervozno je vrteo svoj šešir. "Baš se setih", reče, "da moram nešto da uradim. Nešto što mora smesta da se učini. Moram kući. Ne mogu da čekam nekoliko časova."

Pomeri se napred na ivicu stolice, buljeći u uskomešanu gomilu.

Lica... lica...

"Mogli biste da televizirate", predloži Dženkins. "Neki robot bi to mogao da vam učini. Ima jedna kabina..."

"Stani, Dženkinse", reče Vebster. Oklevao je trenutak. "Nema ništa da se uradi tamo kod kuće. Baš ništa. Ali ja moram da stignem tamo. Ne mogu da ostanem ovde. Ako budem morao da ostanem, poludeću. Prepao sam se tamo na rampi. Ovde sam zbunjen i pometen. Imam osećanje - neko čudno, strašno osećanje. Dženkinse, ja..."

"Razumem, gospodine", reče Dženkins. "I vaš otac ga je imao."

Vebster zinu. "Moj otac?"

"Da, gospodine, zato nikad nigde nije išao. Bio je otprilike vaših godina, gospodine, kada je to otkrio. Pokušao je da otputuje u Evropu i nije mogao. Stigao je na pola puta i vratio se. On je imao jedno ime za to."

Vebster je sedeo u napetoj tišini.

"Ime za to", reče najzad. "Naravno da postoji ime za to. Moj otac je to imao. Deda - da li je i on imao?"

"Ne bih to znao da vam kažem, gospodine", reče Dženkins. "Ja nisam bio stvoren sve dok vaš deda nije bio već postariji čovek. Ali možda je imao. Ni on nikada nigde nije putovao."

"Onda shvataš", reče Vebster. "Znaš kako je to. Osećam se kao da ću se razboleti - fizički razboleti. Vidi ako možeš da iznajmiš 'kopter - šta bilo, samo da stignemo kući."

"Da, gospodine", reče Dženkins.

On pođe, a Webster ga pozva nazad.

"Dženkinse, da li iko drugi zna za ovo? Iko..."

"Ne, gospodine", reče Dženkins. "Vaš otac to nikada nije pominjao i ja sam nekako osećao da on ne bi želeo da govorim o tome."

"Hvala, Dženkinse", reče Webster.

Webster se opet udobno smesti u stolici, osećajući se napušten i usamljen i na pogrešnom mestu. Sam u zahuktalom predvorju koje pulsira životom - usamljenost koja ga razdire, od koje postaje mlitav i slab.

Nostaglija. Istinska, sramna nostaglija, govorio je sebi. Nešto što dečaci osećaju kada prvi put odlaze od kuće, kada prvi put izlaze da se upoznaju sa svetom.

Ima jedna pomodna reč za to - agorafobija, bolestan strah od otvorenog prostora - izveden od korena grčke reči za strah - bukvalno - strah od trga, pijace.

Ako bi prešao preko sobe do televizijske kabine, mogao bi da uključi poziv, razgovara sa majkom ili nekim od robota, ili, još bolje, prosto da sedi i posmatra kuću dok Dženkins ne dođe po njega.

Krenu da se dignu, ali onda opet utonu u stolicu. Nije vredelo. Samo govoriti sa nekim ili gledati kuću nije isto što i biti tamo. Ne bi mogao da udiše miris borova u zimskom vazduhu, ili da čuje poznato škripanje snega na stazi pod nogama, ili da pruži ruku i dodirne neki od masivnih hrastova koji se dižu duž staze. Ne bi mogao da oseti toplinu vatre ili onaj siguran, find dah pripadanja, identifikovanja sa zemljom i stvarima na njoj.

A ipak - možda bi pomoglo. Ne mnogo, možda, ali nešto bi pomoglo. Opet krenu da se dignu sa stolice i ohladi se. Tih nekoliko kratkih koraka do kabine sadržavalo je u sebi užas, grozan, neodoljiv užas. Da ih pređe, morao bi da trči. Da trči da bi izbegao oči koje ga posmatraju, nepoznate glasove, mučnu blizinu stranih lica.

Naglo sede.

Ostar glas neke žene preseče bol i on se povuče što dalje od njega. Osećao se grozno. Želeo je da Dženkins dođe što pre.

Prvi dah proleća dođe kroz prozor, ispunjavajući kabinet nagoveštajem snegova koji se tope, lišća i cveća koje dolazi, barskih ptica koje u klinu lete na sever ploveći plavetnilom, pastrmke koja očekujući mušicu vreba u dubokoj bistroj

vodi.

Vebster diže oči sa sveznja papira na svom stolu, udahnu povetarac i oseti njegov prohladan šapat na obrazu. Ruka mu posegnu za čašom sa rakijom, nađe je praznu i ostavi je nazad.

Naže se opet nad papire, uze olovku i precrta jednu reč.

Kritički pročita poslednje pasuse.

Činjenica da su od dve stotine pedeset ljudi koji su pozvani da me posete, pod pretpostavkom da je reč o neubičajeno značajnoj misiji, samo trojica mogla da dođu, ne dokazuje obavezno da su svi osim te trojice žrtve agorafobije. Neki su možda imali opravdane razloge što nisu bili u stanju da prihvate moj poziv. Ali to stvarno ukazuje na sve veću nevoljnost ljudi koji žive na način zemaljske egzistencije, koji je uspostavljen posle raspadanja gradova, da se kreću sa poznatih mesta, na jedan sve dubiji nagon za ostajanje među prizorima i stvarima koje se u njihovom duhu povezuju sa zadovoljstvima i prijatnošću života.

Niko ne može jasno da pokaže kakav će biti rezultat ovakvog razvoja, pošto se on odnosi samo na jedan mali deo stanovništva Zemlje. U većim porodicama ekonomski pritisak nateruje neke od sinova da traže sebi sreću ili na drugom kraju Zemlje ili na nekoj od ostalih planeta. Mnogi drugi namerno traže avanturu i mogućnosti u kosmosu, dok treći opet stupaju u profesije ili poslove koji onemogućuju život na jednom mestu.

Prevrnu list i pređe na poslednju stranicu.

To je dobra stvar, znao je, ali ne može biti objavljena, još ne. Možda posle njegove smrti. Niko, koliko je on mogao utvrditi, nije još uspeo da shvati taj razvoj, da primi kao prirodnu stvar činjenicu da ljudi retko odlaze iz svojih domova. Zašto bi, na kraju krajeva, uopšte odlazili od svojih kuća?

Izvesne opasnosti mogu se videti u...

Televizor mu zakrča uz lakat i on pruži ruku da pritisne polugu.

Soba izblede i on se nađe licem u lice sa čovekom koji je sedeo za stolom, gotovo kao da je sedeo za istim stolom, preko puta Vebstera.

Sedokos čovek sa tužnim očima iza debelih sočiva.

Vebster je napregnuto gledao jedan trenutak, s mukom se prisećajući.

"Je li moguće?" upita, a čovok se tužno nasmeši.

"Promenio sam se", reče on. "A i vi. Zovem se Klejborn. Sećate se? Marsovska medicinska komisija..."

"Klejborn! Često sam pomišljao na vas. Ostali ste na Marsu."

Klejborn klimnu. "Pročitao sam vašu knjigu, doktore. To je stvarni doprinos. Često sam mislio da treba da se napiše, želeo sam da to i sam učinim, ali nisam imao vremena. Pa i ako nisam. Vi ste to uradili bolje. Naročito ono o mozgu."

"Uvek me je kopkao marsovki mozak", reče mu Vebster. "Izvesne njegove osobenosti. Bojim se da sam od onih pet godina više vremena proveo vodeći zabeleške o njemu nego što je trebalo. Bilo je i drugog posla."

"Uradili ste dobru stvar. Zato vas sada i zovem. Imam jednog pacijenta - operacija na mozgu. Samo je vi možete uraditi."

Vebster zinu, ruke počеше da mu drhte. "Dovešćete ga ovamo?"

Klejborn odmahnu glavom. "Ne može da se pokreće. Verujem da ga znate. Džuvejn, filozof."

"Džuvejn!" reče Vebster. "On je jedan od mojih najboljih prijatelja. Razgovarali smo pre samo dva dana."

"Napad je bio iznenađan", reče Klejborn. "On traži vas."

Vebster zaneme i ohladi se - ohladi se od studeni koja odnekuda stade da mili po njemu. Studeni od koje mu izbi hladan znoj po čelu, a pesnice se stisnuše u čvor.

"Ako odmah krenete", reče Klejborn, "možete da stignete ovamo na vreme. Već sam uredio sa Svetskim odborom da vam odmah stave jedan brod na raspolaganje. Potrebna je najveća brzina."

"Ali", reče Vebster, "ali... ja ne mogu da dođem."

"Ne možete da dođete!"

"Nemoguće je", reče Vebster. "Ja sumnjam da sam uopšte potreban. Svakako, vi lično..."

"Ja ne mogu", reče Klejborn. "Niko to ne može osim vas. Niko drugi nema to znanje. Vi držite Džuvejnov život u svojim rukama. Ako dođete, on će živeti. Ako ne dođete, umreće."

"Ne mogu da idem u kosmos", reče Vebster.

"Svako može u kosmos", nervozno odvrati Klejbron. "To nije kao što je nekad bilo. Imaju sav mogući komfor."

"Ali vi ne shvatate", preklinjao je Vebster. "Vi..."

"Ne, ne shvatam", reče Klejborn. "Iskreno da vam kažem, ne razumem. Da neko odbija da spase život prijatelju..."

Dva čoveka su dugo gledala jedan drugog i nijedan ne progovori ni reč.

"Reći ću odboru da pošalje brod pravo vašoj kući", reče najzad Klejborn. "Nadam se da ćete se do tada odlučiti da dođete."

Klejborn izblede i opet se pojavi zid - zid i knjige, kamin i slike, voljeni nameštaj, osećanje proleća koje dolazi kroz otvoren prozor.

Vebster je sedeo sleđen u svojoj stolici i buljio u zid pred sobom.

Džuvejn, kosmato, nabrano lice, šuštavi šapat, njegovo prijateljstvo i razumevanje. Džuvejn koji uzima tkivo od koga su načinjeni snovi i uobličava ga u logiku, u pravila života i vladanja. Džuvejn koji filozofiju koristi kao oruđe, kao nauku, kao pomoć na putu ka boljem životu.

Vebster zaroni lice u ruke, boreći se sa agonijom koja ga je obuzimala.

Klejborn nije razumeo. Čovek ne bi ni mogao da očekuje da će razumeti, jer ni na koji način nije mogao da zna. A čak i kada bi znao, da li bi razumeo? Čak ni on, Vebster, ne bi to razumeo kod nekog drugog dok nije otkrio u sebi - užasan strah od napuštanja svog ognjišta, svoje zemlje, svojih stvari, malih simbola koje je stvorio. I to ne on sam, već i oni drugi Vebsteri. Počev od prvog Džona Dž. Ljudi i žene koji su od života napravili kult, od ponašanja tradiciju.

On, Džerom A. Vebster, putovao je na Mars dok je još bio mlad čovek i dok još nije osećao niti podozreo da njegovim žilama teče pravi otrov. Baš kao što je Tomas otišao na Mars pre nekoliko meseci. Ali trideset godina mirnog života ovde u povučeniosti koju Vebestrovi nazivaju domom izvuklo je ovaj otrov napolje, razvilo ga je a da on to nije ni znao. U stvari, nije ni bilo prilike da sazna.

Bilo je jasno kako se razvio - sada jasno kao dan. Navika i duhovni obrazac i povezivanje sreće sa izvesnim stvarima - stvarima koje same po sebi nemaju stvarne vrednosti, ali im je jedna porodica

tokom pet generacija pridavala vrednost, određenu, konkretnu vrednost.

Nije čudo što su druga mesta izgledala tuđa, nije čudo što su drugi horizonti svojom linijom nagoveštavali grozu.

I čovek tu ništa nije mogao da učini - ništa, do da poseče sve drveće, spali kuću i promeni pravac vodenih tokova, ni to možda ne bi pomoglo - čak ni to.

Televizor zaprede i Vebster diže glavu; pruži ruku i palcem pritisnu polugu.

Soba bljesnu belom svetlošću, ali slika se ne pojavi. Jedan glas reče: "Tajni poziv. Tajni poziv."

Vebster gurnu unazad jednu ploču na mašini, okrenu nekoliko brojeva, ču kako se energija sa šumom podiže u jedan zastor koji odvoji sobu od spoljnog sveta.

"Tajnost uspostavljena", reče.

Nestade belog bljeska i za stolom preko puta njega nađe se čovek. Čovek koga je već mnogo puta video u novinama i kako govori preko televizije.

Henderson, predsednik Svetskog odbora.

"Zvao me je Klejborn", reče Henderson.

Vebster potvrdi bez reči.

"Kaže mi da odbijate da idete na Mars."

"Nisam odbio", reče Vebster. "Kada se Klejborn isključio, pitanje je ostalo otvoreno. Rekao sam mu da mi je nemoguće da idem, ali on je to odbio, izgleda da nije razumeo."

"Vebster, vi morate ići", reče Henderson. "Vi ste jedini čovek koji ima potrebno znanje o mozgu Marsovaca da bi mogao da obavi tu operaciju. Kada bi to bila jednostavna operacija, možda bi neko drugi mogao da je uradi. Ali ovakvu ne."

"Možda je tako," reče Vebster, "ali..."

"Nije samo reč o spasavanju života", reče Henderson. "čak ni života tako istaknute ličnosti kao što je Džuvejn. Ovo je još više od toga. Džuvejn je vaš prijatelj. Možda vam je nagovestio da je nešto pronašao."

"Da", reče Vebster. "Jeste. Novo shvatanje filozofije."

"Shvatanje", izjavi Henderson, "bez koga mi ne možemo. Konceptija koja će iznova izgraditi Sunčani sistem, koja će čovečanstvo pomeriti

za sto hiljada godina unapred za vreme od dve generacije. Jedan nov smer ka cilju koji nismo ni naslućivali, za koji nismo čak ni znali da postoji. Potpuno nova istina, vidite. Istina koja do sada nikome nije pala na pamet."

Vebsterove ruke stezale su ivicu stola sve dok mu zglobovi ne pobeleše.

"Ako Džuvejn umre", reče Henderson, "ta ideja će umreti s njim. Možda će zauvek biti izgubljena."

"Pokušaću", reče Vebster. "Pokušaću..."

Hendersonov pogled bio je tvrd. "Je li to najviše što možete da učinite?"

"Najviše", reče Vebster.

"Ali, čoveče, morate imati razlog! Neko objašnjenje."

"Nikakvo objašnjenje", reče Vebster, "koje bih želeo da dam."

Namerno pruži ruku i gurnu prekidač.

Vebster je sedeo za stolom i držao ruke pred sobom buljeći u njih. Ruke u kojima je bila veština, koje su držale znanje. Ruke koje bi mogle da spasu jedan život ako bi samo mogao da ih dovede na Mars. Ruke koje bi za Sunčani sistem, za čovečanstvo, za Marsovce, mogle da spasu jednu ideju - novu ideju - koja bi ih unapredila za sto hiljada godina u toku naredne dve generacije.

Ali ruke okovane fobijom koja je nastala iz ovog mirnog života. Dekadencija, čudno lepa, i mrtva - dekadencija.

Čovek je napustio nabujale gradove, mesta okupljanja pre dve stotine godina. Raščistio je sa starim neprijateljima i drevnim strahovanjima koja su ga držala na okupu oko zajedničke vatre, ostavio za sobom duhove koji su sa njim izišli iz pećina. Pa ipak - pa ipak...

Ovo ovde je drugo mesto okupljanja. Ne za telo, već za duh. Psihološka logorska vatra koja još uvek drži čoveka u krugu svoje svetlosti.

Ipak, znao je Vebster, on mora napustiti tu vatru. Kao što su ljudi raskrstili sa gradovima pre dva veka, tako on mora da krene i napusti je. I ne sme da se osvrće.

Mora da ode na Mars - ili bar da krene. To uopšte ne dolazi u pitanje. Mora da ide.

Da li će preživeti put, da li će moći da operiše kada stigne, nije znao. Nejasno se pitao da li agorafobija može da bude fatalna. U najjačoj formi pretpostavljao je da može.

Pruži ruku da zazvoni, pa se pokoleba. Nema potrebe da Dženkins pakuje. On će to sam činiti - da se nečim zabavi dok brod ne stigne. Sa gornje police ormana u spavaćoj sobi skide torbu i vide da je prašnjava. Dunu na nju, ali prašina ostade. Tu je stajala i suviše mnogo godina.

Dok se pakovao, soba se prepirala sa njim, govorila onim nemim jezikom kojim beživotne ali bliske stvari mogu da razgovaraju sa čovekom.

"Ne možeš ići", govorila je soba. "Ne možeš da odeš i da me ostaviš."

A Webster je odvrćao, upola preklinjući, upola objašnjavajući. "Moram da idem. Zar ne možeš da shvatiš? U pitanju je prijatelj, stari prijatelj. Vratću se."

Pošto je svršio pakovanje Webster se vrati u kabinet i svali se u stolicu.

Mora da ide, a ipak ne može da ide. Ali kada brod stigne, kada dođe vreme, znao je da će izići iz kuće i krenuti ka brodu koji ga čeka.

U dahu se pomiri s tim, pokuša da stvar smesti u jedan čvrst okvir, pokuša da izbriše sve osim misli da odlazi.

Stvari u sobi su mu se nametale, kao da učestvuju u zaveri da ga tu zadrže. Stvari koje je sada gledao kao da ih vidi prvi put. Stare stvari koje je poznavao, koje su iznenada postale nove. Hronometar koji pokazuje i zemaljsko i marsovsko vreme, dane u mesecu, mesečeve mene. Slika njegove umrle žene na stolu. Trofej koji je osvojio u pripremljenoj školi.

Gledao ih je, upola nevoljno u početku, onda željno, slažući u glavi uspomenu na njih. Video ih je kao posebne delove sobe koji je on tokom svih ovih godina prihvatao kao završenu celinu, nikada ne shvatajući koliko mnoštvo stvari je bilo potrebno da se ona stvori.

Spuštao se suton, suton ranog proleća, suton koji miriše na prve rascvetale bademe.

Brod je već odavno trebalo da dođe. Uhvati sebe kako osluškuje, mada je znao da ga neće čuti. Brod sa atomskim motorima je nečujan, osim kada hvata brzinu. Pri sletanju i uzletanju lebdeo je u

vazduhu bešuman.

Uskoro će biti ovde. Moraće uskoro da dođe, inače on ne može da ide. Ako još bude čekao, znao je, njegova čvrsta odluka raspršiće se kao grumen prašine na plahoj kiši. Nije još dugo mogao da brani svoju nameru od preklinjanja sobe, plamsanja vatre, šaputanja zemlje na kojoj je proživelo život i umiralo pet generacija Vebsterovih.

Zatvori oči i savlada jezu koja mu prođe telom. Ne sme dozvoliti da ga sada uhvati, govorio je sebi. Mora da je zadrži. Kada brod stigne, on će morati da bude u stanju da ustane i iziđe na platformu za brod. Na vratima se začu lako kucanje.

"Napred", pozva Vebster.

Bio je to Dženkins, svetlost iz kamina treperila je na njegovoj sjajnoj metalnoj koži.

"Jeste li zvali ranije, gospodine?" upita.

Vebster odmahnu glavom.

"Bojao sam se da ste možda zvali", objasni Dženkins. "I pitali se zašto ne dolazim. Desilo se nešto veoma neobično gospodine. Došla su dva čoveka brodom i rekla da hoće da idete na Mars."

"Tu su", reče Vebster. "Zašto me nisi pozvao?"

S mukom se podiže.

"Mislio sam, gospodine", reče Dženkins, "da ne biste želeli da vas uznemiravaju. Bilo mi je vrlo nezgodno. Najzad sam ih ubedio da vi sigurno ne želite da idete na Mars."

Vebster se ukoči, oseti kako mu leden strah steže srce. Grčevito pipajući tražio je ivicu stola; sede u stolicu i oseti kako se zidovi sobe zatvaraju oko njega, u zamku koja ga nikada neće pustiti.

NAPOMENE UZ TREĆU PRIČU

Za hiljade čitalaca koji vole ovu priču ona se izdvaja po tome što se u njoj psi pojavljuju po prvi put. Za proučavaoca to znači i mnogo više. U osnovi, to je priča o krivici i uzaludnosti. Ovde se nastavlja propadanje ljudske vrste, čovek je opsednut osećanjem krivice i truje ga nestabilnost koja ima za posledicu ljudske mutante.

Priča pokušava da na osnovu razuma objasni mutacije, pokušava čak da pse objasni kao modifikaciju praiskonske rase. Nijedna vrsta, kaže priča, ne može se popravljati ako nema mutacija, ali nema ni reči o potrebi za izvesnim statičkim faktorom u društvu koji bi obezbeđivao stabilnost. Kroz celo predanje postaje sve jasnije da je ljudska vrsta pridavala stabilnosti veoma malo značaja.

Tiž, koji je iscrpno proučio legendu da bi potkrepio svoje tvrđenje da su priče u stvari ljudske po svom poreklu, veruje da nijedan pseći pripovedač ne bi istakao teoriju mutacije, ideju koja se suprotstavlja svemu u kodeksu psećeg roda. Ovakvo gledište, tvrdi on, mora da je poniklo u nekom tuđem umu.

Bauns, međutim, ističe da se tokom cele legende gledišta koja su dijametralno suprotna psećoj logici često predstavljaju u povoljnoj svetlosti. Ovo, kaže on, nije ništa drugo nego obeležje dobrog pripovedača - preinačavanje vrednosti radi postizanja izvesnog dramatično snažnog efekta.

Uopšte ne može biti sumnje u to da je čovek namerno predstavljen kao lik koji shvata svoje sopstvene nedostatke. U ovoj priči ljudsko biće, Grant, govori o 'usećenoj stazi logike' i očigledno je da on oseća da sa ljudskom logikom nešto nije u redu. On kaže Natanijelu da je ljudska vrsta stalno zabrinuta. Sa gotovo detinjastom nadom hvata se za Džuvejnovu teoriju kao za nešto što bi još moglo da spase ljudsku vrstu.

I Grant, na kraju, videći težnju ka uništenju koja se nalazi u samoj njegovoj rasi, predaje dalju sudbinu čovečanstva Natanijelu.

Od svih likova koji se pojavljuju u legendi Natanijel je možda jedini koji ima stvarnu istorijsku podlogu. U drugim pričama koje su nam došle iz prošlosti naše vrste ime Natanijela se često pominje. Mada je očigledno nemoguće da je Natanijel mogao učini sva dela koja mu

se pripisuju u ovim pričama, opšte je verovanje da je on stvarno živeo i bio značajna figura. Osnova tog značaja, naravno, izgubljena je u bujici vremena.

Porodica ljudi po imenu Vebster, koja je predstavljena u prvoj priči, zadržava istaknuto mesto u celom ostalom delu legende. Mada je to možda još jedan dokaz u prilog Tižovom uverenju, opet je moguće da ni porodica Vebsterovih nije ništa drugo do obeležje dobrog pripovedanja, sredstvo upotrebljeno da se uspostavi kontinuitet u nizu priča koje inače nisu naročito tesno povezane.

Implikacija da su psi rezultat čovekove intervencije može donekle zapanjiti nekoga ko čita i suviše doslovno. Rouver koji u legendi nikada nije video ništa drugo osim čistog mita misli da je ovo drevni pokušaj da se objasne izvori vrste. Da bi prikrila stvarno neznanje, priča razvija tumačenje koje postiže stepen božanske intervencije. To je lak i za primitivan um na izgled verodostojan način da se objasni nešto o čemu se uopšte ništa ne zna.

3. POPIS

Rižard Grant se odmarao kraj malog izvora koji je izbijao iz padine brda i rušio se kao blistava struja preko vijugave staze kada veverica jurnu pored njega i uzvera se na visoko hikori drvo. Za vevericom, u vrtlogu opalog jesenjeg lišća, dojadi mali crni pas.

Kada vide Granta, pas se naglo zaustavi i zagleda u njega, mašući repom, dok su mu oči igrale od veselja.

Grant se iskezi. "Zdravo, ti tamo", reče.

"Zdravo", reče pas.

Grant se trže iz svoje prijatne opuštenosti i zinu. Pas mu odvratil smehom dok mu je jezik landarao iz usta kao crvena krpa.

Grant pokaza palcem na hikori drvo. "Tvoja veverica je tamo gore."

"Hvala", reče pas. "Znam. Nanjušio sam je."

Zapanjen, Grant hitro pogleda oko sebe, naslućujući neku zgodnu šalu. Možda govor iz trbuha. Ali nije bilo nikoga. Šuma je bila pusta - osim njega i psa, žuboravog proleća i veverice koja je brbljala na drvetu.

Pas priđe bliže.

"Zovem se Natanijel", reče.

Reči su bile izgovorene. Nije bilo sumnje. Gotovo kao ljudski govor. Samo što su bile izgovarane pažljivo, kao što bi ih izgovarao neko ko uči jezik. Iirski izgovor, akcenat se ne bi mogao odrediti, izvesna ekscentričnost intonacije.

"Stanujem s one strane brda", izjavi Natanijel, "kod Vebsterovih."

Sede i udari repom o zemlju rasturajući lišće. Izgledao je veoma srećan.

Grant odjednom puče prstima.

Brus Vebster! Sad znam. Trebalo je da se toga setim ranije. "Drago mi je što smo se upoznali, Natanijele."

"Ko si ti?" upita Natanijel.

"Ja? Ja sam Ričard Grant, popisivač."

"Šta je to pop... popis..."

"Popisivač je onaj koji prebrojava ljude", objasni Grant "Ja popisujem."

"Ima mnogo reči", reče on, "koje ne umem da kažem."

Ustade, ode do potoka i stade glasno da lapće vodu. Pošto je završio, prući se na zemlju pored čoveka.

"Hoćeš da pucaš na vevericu?"

"Želiš da to uradim?"

"Jasna stvar", reče Natanijel.

Ali veverica je nestala. Zajedno obidoše oko drveta, pretražujući njegove gotovo gole grane. Ali iza šišarke nije štrčao čupavi rep, okrugle očice nisu buljile dole u njih. Dok su oni razgovarali, veverica je umakla.

Natanijel se malo pokunji, ali se pomiri sa situacijom.

"Zašto ne noćiš kod nas?" pozva on. "Onda bismo sutra ujutru mogli zajedno u lov. Na ceo dan."

Grant se tiho nasmeja. "Ne bih želeo da vam smetam. Navikao sam da logorujem."

Natanijel navali. "Brus bi se radovao da te upozna. A Deda ne bi imao ništa protiv. On u svakom slučaju ne zna ni pola od onoga što se događa."

"Ko je Deda?"

"Pravo ime mu je Tomas", reče Natanijel, "ali ga svi zovemo Deda. On je Brusov otac. Već je strašno star. Po ceo dan sedi i misli o nečemu što se davno dogodilo."

Grant klimnu glavom. "Znam za to, Natanijele. Džuvejn."

"Jeste, to je", složi se Natanijel. "Šta to znači?"

Grant odmahnu glavom. "Želeo bih da mogu da kažem, Natanijele. Želeo bih da znam."

Zabaci zavežljaj na rame, saže se i počea psa iza uveta. Natanijel se rastopi od uživanja:

"Hvala", reče i krenu stazom.

Grant pođe za njim.

Tomas Webster je sedeo na travnjaku u svojoj stolici na točkovima i gledao preko brda na koja se spuštalo veče.

Sutra će mi biti osamdeset i šest godina, pomisli. Osamdeset šest. To je đavolski dugo vreme za čovekov vek. Možda i suviše dugo. Naročito kada više ne može da hoda, a oči ga izdaju.

Elsi će napraviti neki blesav kolač za mene, sa mnogo svećica, i svi roboti će mi doneti poklon, a i oni Brusovi psi će doći i poželeti mi srećan rođendan i mahati mi repovima. I biće nekoliko televizijskih

poziva - mada ne mnogo; možda. Ja ću se busati u grudi i govoriću kako nameravam da doživim sto godina, i svi će se ceriti pokrivši šakom usta i govoriće: "Slušaj matoru budalu."

Osamdeset šest godina, a bile su dve stvari koje sam hteo da učinim. Jednu sam uradio, a drugu nisam.

Jedna vrana grakćući okrznu daleki greben i u kosom letu spusti se u senovitu dolinu. Iz daljine, dole sa reke, dopiralo je gakanje divljih pataka.

Uskoro će izaći zvezde. U ovo doba godine izlaze rano. Voleo je da ih gleda. Zvezde! Udari o naslone za ruke na stolici sa velikim ponosom. Zvezde, boga mu, to je uživanje za njega. Opsesija? Možda - ali bar nešto što bi izbrisalo onaj žig srama od pre mnogo godina, štit koji čuva porodicu od ogovaranja istorijskih nametljivaca. A i Brus pomaže. Ti njegovi psi...

U travi iza njega začu se korak.

"Vaš viski, gospodine", reče Dženkins.

Tomas Vebster se zagleda u robota i uze čašu.

"Hvala, Dženkinse", reče.

Vrteo je čašu među prstima. "Koliko dugo već, Dženkinse, služiš piće našoj porodici?"

"Od rođenja vašeg oca, gospodine", reče Dženkins, "i njegovog oca pre njega."

"Ima li šta novo?" upita starac.

Dženkins zavrte glavom. "Ništa."

Tomas Vebster je srkutao piće. "To znači, onda, da su već dosta izvan Sunčevog sistema. I suviše daleko za prenos lak i za Plutonsku stanicu. Na pola puta za Alfa Kentaur, ako ne i dalje. Samo da poživim dovoljno dugo -"

"Poživećete, gospodine", reče mu Dženkins. "Osećam to u kostima."

"Ti", izjavi starac, "uopšte namaš kostiju."

Polako je srkutao piće, probajući ga jezikom stručnjaka. Opet puno vode. Ali ne bi vredelo da se ma šta kaže. Nema smisla ljutiti se na Dženkinsa. Taj doktor! Stalno traži od Dženkinsa da ga još više razblaži. Lišavati čoveka pića u njegovim poslednjim godinama...

"Šta je to tamo?" upita pokazujući stazu koja je vijugala uzbrdo.

Dženkins se okrete da pogleda.

"Izgleda, gospodine", reče on, "da nam Natanijel dovodi nekoga."

Psi su umarširali da kažu laku noć i opet otišli.

Brus Vebster se nasmeja za njima.

"Sjajni tipovi", reče.

Okrete se Grantu. "Verujem da vas je Natanijel dobro uplašio danas po podne."

Grant podiže čašicu s rakijom i iskosa je pogleda prema svetlosti.

"Jeste", reče, "samo za trenutak. Onda sam se setio onih stvari o kojima sam čitao da radite ovde. To mi nije struka, razume se, ali vaše delo je popularisano, napisano je manje-više pristupačnim jezikom."

"Vaša struka?" upita Vebster. "Mislio sam..."

Grant se nasmeja. "Znam šta mislite. Popisivač. Onaj što prebrojava. Sve to dozvoljavam."

Vebster je bio u nedoumici, pomalo zbunjen. "Nadam se, gospodine Grant, da nisam..."

"Uopšte niste", reče mu Grant. "Navikao sam da na mene gledaju kao na nekoga ko zapisuje imena i godine, pa onda ide dalje do sledeće grupe ljudskih bića. Naravno, to je stara koncepcija popisa. Brojanje noseva, ništa više. Stvar statistike. Na kraju krajeva, poslednji popis bio je pre više od tri stotine godina. A vremena su se promenila."

"Vi ste me zainteresovali", reče Vebster. "Po vama, to vaše brojanje noseva zvuči gotovo mračno."

"Nije mračno", pobuni se Grant. "Logično je. To je procena ljudskog stanovništva. Ne samo koliko ima ljudi već kakvi su oni stvarno, šta misle i šta rade."

Vebster se dublje zavalio u stolicu ispruživši noge prema vatri na ognjištu. "Nemojte mi reći, gospodine Grant, da nameravate da me podvrgnete psihoanalizi?"

Grant iskapi čašu s rakijom i stavi je na sto. "Nema potrebe", reče.

"Svetski odbor zna sve što treba da zna o ljudima kao što ste vi. Ali oni drugi - brdske lutalice, kako ih vi ovde nazivate. Gore prema severu to su šumski divljaci. Dalje na jugu su nešto drugo. Skriveno stanovništvo - gotovo zaboravljeno stanovništvo. Oni što su otišli u šume. Oni što su umakli kada je Svetski odbor popustio dizgine

uprave."

Vebster zagrokta. "Dizgini vlasti su morali biti popušteni", izjavi on. "Istorija će to svakom dokazati. Još pre stvaranja Svetskog odbora upravljачka struktura sveta bila je opterećena preživelim ostacima prošlosti. Danas nema više razloga za postojanje nacionalne vlade nego što ga je bilo za postojanje gradske uprave pre tri stotine godina."

"Apsolutno ste u pravu", reče mu Grant, "pa ipak, kad je čvrsta ruka vlade popustila, popustila je i njena vlast nad životom svakog pojedinca. Čovek koji je hteo da se izgubi i živi izvan područja vlasti svoje vlade, izgubivši povlastice koje ona daje i izbegavši obaveze, video je da se to lako može učiniti. Svetski odbor nije imao ništa protiv. On je imao da se brine o krupnijim stvarima nego što su neodgovorni i nezadovoljni. A njih je bilo mnogo. Zemljoradnici, na primer, koji su izgubili svoj način života kada su se pojavili hidroponici. Mnogima od njih bilo je teško da se uklope u industrijski život. I onda šta? Onda su pobjegli. Vratili se primitivnom životu. Gajili malo useve, lovili divljač, postavljali zamke, sekli šumu, pomalo krali s vremena na vreme. Lišeni sredstava za život, vratili su se zemlji, sasvim se vratili, i ona se starala o njima."

"To je bilo pre trista godina", reče Vebster. "Svetski odbor se onda nije brinuo zbog njih. Činio je što je mogao, naravno, ali, kao što kažete, zaista se nije sekirao ako mu je nekoliko njih promaklo kroz prste. I otkuda sada ovo iznenadno interesovanje?"

"Samo zato, mislim", reče mu Grant, "što su najzad došli na to."

Posmatrao je Vebstera izbliza, proučavajući ga. Sedeo je opušten kraj vatre, lice mu je odavalo snagu, a razigrani plamenovi klesali su njegove crte čineći ih gotovo nadrealističkim.

Grant stade da pretura po džepu, nađe lulu, nabi duvan.

"Ima nešto drugo", reče on.

"A", upita Vebster.

"Ima nešto drugo sa ovim popisom. Sproveli bi ga na svaki način, možda, jer slika stanovništva Zemlje mora uvek da postoji, mora da bude pri ruci. Ali to nije sve."

"Mutanti", reče Vebster.

Grant potvrdi. "Tačno. Nisam očekivao da bi to iko mogao da pogodi."

"Ja radim sa mutantima", reče Vebster. "Ceo moj život je vezan za mutacije."

"Iskrsavaju čudne stvarčice u kulturi", reče Grant. "Stvari bez presedana. Književne forme koje nose neosporan pečat svežih individualnosti. Muzika koja je prekinula tradicionalni izraz. Umetnost koja ne liči ni na šta viđeno do sada. A najveći deo svega toga je anonimna ili se skriva iza pseudonima."

Vebster se zasmeha. "Tako nešto, naravno, predstavlja potpunu misteriju za Svetski odbor."

"Ne toliku misteriju koliko nešto drugo", objasni Grant. "Odbor nije toliko zainteresovan za umetnost i literaturu koliko za druge stvari - stvari koje nisu toliko očigledne. Ako se odvija renesansa života u šumovitim krajevima, to bi se prvo primetilo, prirodno, po novim formama u umetnosti i književnosti. Ali renesansa se ne odnosi samo na umetnost i književnost."

Vebster se zavalio u stolicu i rukama podnima bradu.

"Mislim da vidim", reče, "na šta ciljate."

Sedeli su poduže u tišini prekidanoj samo pucketanjem vatre i avetinjskim šapatom jesenjeg vetra napolju u drveću.

"Bila je jedna prilika", reče Vebster, gotovo kao da govori sam sa sobom. "Prilika da se dođe do novih gledišta, do nečega što je moglo da zbrise celu zbrku od četiri hiljade godina ljudske misli. Jedan čovek je upropastio tu priliku."

Grant se nelagodno promeškolji, onda uspravno sede, bojeći se da ga je Vebster mogao videti kako se miče.

"Taj čovek", reče Vebster, "bio je moj deda."

Grant je znao da mora nešto da kaže, da ne može više da sedi tu i da ćuti.

"Džuvejn možda nije bio u pravu", reče on. "Možda nije pronašao novu filozofiju."

"Tom pomišlju", izjavi Vebster, "smo se uvek tešili. Pa ipak, nije verovatno. Džuvejn je bio veliki marsovski filozof, možda najveći koga je Mars ikada imao. Da je poživio, mislim da bi sigurno razvio tu novu filozofiju. Ali nije ostao živ. Nije ostao živ zato što moj deda nije mogao da ide na i Mars."

"Nije vaš deda kriv", reče Grant. "Pokušao je. Agorafobija je stvar protiv koje čovek ne može da se bori."

Odmahnuvši rukom, Vebster kao da ukloni ove reči u stranu. "To je prošlo i svršeno je. To je nešto što se ne može povratiti. Mi to moramo prihvatiti i nastaviti odatle. A kako je reč o mojoj porodici, kako je to bio moj deda..."

Grant je samo gledao, potresen mišlju koja mu pade na pamet. "Psi! Zato..."

"Da, psi", reče Vebster.

Iz daljine, sa dna reke, dopre plačljiv glas, kao vetar koji napolju priča u drveću.

"Rakun", reče Vebster. "Psi ga čuju i tražiće da iziđu."

Plač se još jednom začu, kao da se približava, mada je to mogla biti uobrazilja.

Vebster se uspravi u svojoj stolici. Naže se napred napregnuto gledajući u plamen.

"Konačno, što da ne?" upita. "Pas ima svoju ličnost. To možete da osetite kod svakog psa koga sretnete. Ni dva nisu potpuno slična po čudi i temperamentu. Svi su inteligentni, u različitoj meri.

A to je sve što je potrebno, svesna ličnost i izvesna doza inteligencije.

Oni nisu dobili jednak deo, to je sve. Imali su dve nesrećne okolnosti. Nisu mogli da govore i nisu mogli da hodaju uspravno, a kako nisu mogli da hodaju uspravno, nisu imali prilike da razviju ruke. Da nije govora i ruku, mi bismo mogli da budemo psi, a psi ljudi."

"Nikada nisam o tome tako mislio", reče Grant. "Ne o vašim psima kao o vrsti koja misli."

"Ne", reče Vebster i u njegovim rečima oseti se trag gorčine. "Ne, naravno da niste. Mislili ste o njima kao što većina drugih ljudi još uvek misli. Kao o kuriozitetima, kao o životinjama koje se prikazuju uzgred, uz glavnu predstavu, kao o čudnim ljubimcima. Ljubimcima koji umeju da govore s vama.

Ali ovo je više od toga, Grante, kunem vam se da jeste. Dovde je čovek došao sam. Jedna inteligentna vrsta koja misli, potpuno sama. Pomislite samo koliko bi brže išla, koliko bi dalje dospela da su postojale dve vrste, dve inteligentne vrste koje misle i koje rade zajedno. Jer, vidite, one ne bi slično mislile. Proveravale bi svoje misli jedna na drugoj. Ono što jedna ne bi mogla da smisli, mogla bi druga. Stara priča o dve glave.

Pomislite na to, Grante. Jedan um drugačiji od ljudskog, ali um koji će raditi sa ljudskim. Um koji će videti i shvatiti stvari koje ljudski um ne može da shvati, koji će, ako hoćete, razviti filozofije koje ljudski um ne bi mogao da razvije."

Raširi šake prema vatri, duge prste sa koščatim tvrdim zglavcima.

"Nisu umeli da govore i ja sam ih obdario govorom. To nije bilo lako, jer jezik i grlo jednog psa nisu stvoreni za govor. Ali hirurgija je to učinila... u početku kao jedan korak... hirurgija i kalemljenje. Ali sada... sada, ja se nadam, mislim... i suviše je rano da se kaže..."

Grant se, napregnut, naginjao napred.

"Hoćete da kažete da psi prenose na potomstvo promene koje ste vi izazvali. Da ima naslednih dokaza hirurških korekcija?"

Vebster zavrte glavom. "Još je i suviše rano da se kaže. Kroz dvadeset godina možda ću moći da vam kažem."

Diže sa stola bocu s rakijom i pruži je.

"Hvala", reče Grant.

"Ja sam loš domaćin", reče mu Vebster. "Trebalo je da se sami služite."

Podiže času prema vatri. "Imao sam dobar materijal za rad. Pas je pametan. Pametniji nego što mislite. Običan seoski džukac zna pedeset reči i više. Nije neobično ako zna i stotinu. Dodajte još sto, i eto mu već rečnika kojim može da barata. Možda ste zapazili kako jednostavne reči upotrebljava Nataniel. Gotovo osnovni engleski jezik."

Grant potvrdi. "Jednosložne i dvosložne reči. Rekao mi je da ima mnogo reči koje ne ume da kaže."

"Ima još mnogo da se učini", reče Vebster. "Još toliko mnogo. Čitanje, na primer. Pas ne vidi onako kako vi i ja vidimo. Eksperimentisao sam sočivima, korigovao im vid, tako da mogu da vide onako kako mi vidimo. A ako to ne uspe, postoji još jedan drugi način. Čovek mora da predstavi sebi način na koji jedan pas vidi - da nauči da štampa knjige koje psi mogu da čitaju."

"Psi", upita Grant, "šta oni misle o tome?"

"Psi?" reče Vebster. "Verovali ili ne, Grante, ali oni se sjajno zabavljaju."

Zagleda se u vatru.

"Bog neka ih blagoslovi", reče.

Idući za Dženkinsom, Grant se peo uz stepenice na spavanje, ali dok su prolazili kraj poluotvorenih vrata, pozdravi ih jedan glas.

"To si ti, stranče?"

Grant zastade, naglo se okrete.

Dženkins reče šapatom: "To je stari gospodin, gospodine. Često ne može da spava."

"Da", viknu Grant.

"Je li ti se spava?" upita glas.

"Ne mnogo", reče mu Grant.

"Uđi malo", reče starac.

Tomas Vebster je sedeo uspravljen u krevetu, sa prugastom noćnom kapom na glavi. Vide da Grant gleda u nju.

"Ćelavim", zaškripa. "Ne osećam se udobno dok nemam nešto na glavi. Ne mogu sa šeširom u krevet."

Viknu na Dženkinsa. "Šta stojiš tu? Zar ne vidiš da mu treba piće?"

"Da, gospodine", reče Dženkins i nestade.

"Sedi", reče Tomas Vebster. "Sedi i slušaj. Priča će mi pomoći da zaspim. Znaš, ne viđamo nova lica svaki dan."

Grant sede.

"Šta misliš o mom sinu?" upita starac.

Grant se trže na ovo neobično pitanje. "Boga mi, mislim da je sjajan. To što on radi sa psima..."

Starac se tiho zakikota. "On i njegovi psi! Jesam li ti ispričao kako se Nataniyel gužvao s tvorom? Naravno da nisam. Pa nisam s tobom ni progovorio više od reč-dve."

Prebirao je rukama po prekrivaču, nervozno čupkajući tkaninu dugim prstima.

"Imam još jednog sina, znaš. Alena. Zovemo ga Al. Večeras je on dalje od Zemlje nego što je čovek ikada bio. Ide na zvezde."

Grant klimnu glavom. "Znam. Čitao sam o tome. Ekspedicija na Alfa Kentuar."

"Otac mi je bio hirurg", reče Tomas Vebster. "Želeo je da i ja budem. Mislim da je bezmalo presvisnuo kada se nisam posvetio tome. Ali kada bi mogao da zna, večeras bi bio ponosan na nas."

"Ne smete da se brinete zbog sina", reče Grant. "On..."

Starčev pogled ga učutka. "Sam sam sagradio taj brod. Projektovao

ga, gledao ga kako raste. Ako je stvar samo u navigaciji u kosmosu, stići će kuda je krenuo. A dečko je dobar. Može da proveze tu gajbu i kroz sam pakao."

Još više se uspravi u krevetu, naherivši noćnu kapu o naslagane jastuke.

"A imam još jedan razlog da mislim da će stići tamo i vratiti se. Nisam tada bog zna šta mislio o tome, ali u poslednje vreme se sećam, premišljam, pitam se da li to možda ne bi značilo... pa, da nije možda..."

Malo zinu da udahne vazduh. "Znaš, ja nisam sujeveren."

"Naravno da niste", reče Grant.

"Možeš se kladiti da nisam", reče Vebster.

"Nekakav znak, možda", predloži Grant. "Osećanje. Slutnja."

"Ništa od toga", izjavi starac. "Neka sigurnost da sudbina mora biti sa mnom. Da sam predodređen da izgradim brod za to putovanje. Da je neko, ili nešto odlučilo da dolazi vreme da čovek krene na zvezde i da se potrudilo da mu malo u tome pomogne."

"To zvuči kao da govorite o nečemu što se stvarno dogodilo", reče Grant. "Kao da je bio neki stvaran događaj koji vas tera da verujete da će ekspedicija uspeti."

"Možeš se kladiti da je tako", reče Vebster. "Tačno to mislim. Desilo se to pre dvadeset godina, tamo napolju na travnjaku ispred ove iste kuće."

Još više se uspravi i šišteći zinu da uhvati vazduh.

"Bio sam ubijen, razumeš. San se raspršio. Godine utrošene ni za šta. Osnovni princip koji sam razvio da bih dobio brzinu potrebnu za međuzvezdane letove jednostavno je zatajio. A najgore od svega je bilo to što sam znao da je gotovo tačan. Znao sam da mora da se uradi samo jedna mala stvar, samo jedna teoretska izmena. Ali nisam mogao da nađem gde.

Tako sam sedeo tamo napolju na travnjaku, sažaljevajući sam sebe, sa crtežom plana pred sobom. Živeo sam sa njim, znaš. Nosio sam ga gde god sam išao, računajući da će mi tako, prosto dok ga gledam, sinuti u glavi to što ne valja. Znaš kako to ponekad sine."

Grant potvrdi.

"Dok sam tu sedeo, naiđe jedan čovek. Jedan od onih brdskih lotalica. Znaš šta je brdska lotalica?"

"Znam", reče Grant.

"E pa, naiđe taj čova. Neki rasklačen momak koji kaska baš kao da nema nikakve nevolje na svetu. Stade i pogleda mi preko ramena i upita me šta mi je to.

'Pogon vasijskog broda', kažem mu ja. On pruži ruku da ga uzme i ja mu dadoh. Najzad, šta mari? On ne bi mogao ništa da razume od toga, a i nije vredelo, uostalom. A onda mi ga on pruži nazad i udari noktom na jednom mestu. 'To te muči', reče. Onda se okrete i odjuri, a ja sam sedeo i blenuo za njim, i suviše zabezeknut da kažem i jednu reč. Čak i da ga zovnem da se vrati."

Starac je sedeo prav kao sveća u krevetu, gledajući u zid sa blesavo nakrivljenom noćnom kapom. Napolju je vetar fijukao i coktao uza streje. I u toj dobro osvetljenoj sobi izgledalo je da ima senki, mada je Grant znao da ih nema.

"Jeste li ga ikada posle našli?" upita Grant.

Starac odmahnu glavom. "Ni traga", reče.

Dženkins prođe sa čašom kroz vrata, stavi je na stočić kraj kreveta.

"Vratiću se, gospodine", reče Grantu, "da vas odvedem do vaše sobe."

"Nema potrebe", reče Grant, "samo mi reci gde je."

"Ako želite, gospodine", reče Dženkins. "To je treća odavde. Upaliću svetlo i ostaviti odškrinuta vrata."

Sedeli su slušajući robotove korake kako se udaljavaju hodnikom.

Starac baci pogled na času s viskijem i pročisti grlo.

"Žao mi je", reče, "što nisam tražio od Dženkinsa da meni donese jednu."

"Nije važno", rece Grant. "Uzmite ovu. Meni se zaista ne pije."

"Zaista?"

"Uopšte."

Starac pruži ruku, gucnu, uzdahnu sa uživanjem.

"E, to je ono što ja zovem čestitom mešavinom", reče. "Doktor tera Dženkinsa da mi ga razblažuje."

U kući je bilo nešto što se čoveku uvlačilo pod kožu. Nešto što je činilo da se oseća kao stranac - nešto nelagodno i ogoljeno u mirnom šapatu njenih zidova.

Sedeći na ivici kreveta Grant, lagano odreši cipele i spusti ih na

ćilim.

Robot koji je služio porodicu već četiri generacije, koji govori o davno umrlim ljudima kao da im je još juče donosio čašicu rakije. Starac koji je zabrinut zbog broda koji plovi kosmičkom tamom izvan Sunčevog sistema. Drugi čovek koji sanja o jednoj drugoj vrsti, vrsti koja bi zajedno sa čovekom mogla da ide putevima sudbine.

A iznad svega, gotovo neizreciva, ali ipak nesumnjiva, sen Džeroma A. Vebstera - čoveka koji je izdao prijatelja, hirurga koji nije opravdao poverenje.

Džuvejn, marsovski filozof, umro je na pragu velikog otkrića zato što Džerom A. Webster nije mogao da napusti svoju kuću, zato što ga je agorafobija prikovala za komadić zemlje od nekoliko milja.

U čarapama, Grant pređe preko sobe do stola gde je Dženkins ostavio njegov zavežljaj. Olabavivši veze, on ga otvori i izvuče debelu mapu za hartiju. Opet se vrati do kreveta, sede i izvuče listove hartije i prelista ih.

Podaci, stotine listova podataka. Priča o stotinama ljudskih života stavljena na hartiju. Ne samo ono što su mu govorili ili pitanja na koja su odgovarali, već desetine drugih malih stvari - stvari koje je beležio po sećanju, sedeći i gledajući, pošto bi proživeo sa njima jedan sat ili dan.

Jer ljudi za kojima je tragao po ovim razbacanim brdima prihvatili su ga. Njegov zadatak je i bio da ga prihvate. Primali su ga zato što je dolazio pešice, izgredan od trnja i umoran, sa zavežljajem o ramenu. Uz njega nije prianjalo ništa moderno što bi ga odvajalo od njih, zbog čega bi posumnjali u njega. Bio je to zamoran način, ali i jedini da se uradi onakav popis kakav je Svetski odbor želeo - i kakav mu je bio potreban.

Jer jednom, negde, proučavajući hartije kao što su ove tu na krevetu, neki čovek kao on naći će stvar koju traži, naći će ključ za neki život koji odudara od ljudskog obrasca. Neku izdajničku ekscentričnost u ponašanju koja će jedan život izdvojiti od svih drugih.

Naravno, ljudske mutacije nisu bile neobične. Za mnoge od njih se znalo, to su bili ljudi na visokim položajima u svetu. Većina članova Svetskog odbora bili su mutanti; ali kao i druge, njihove mutacione osobine i sposobnosti bile su modifikovane i određene obrascem sveta, nesvesnim uslovljavanjem koje je uobličilo njihove misli i

reakciju u neku vrstu slaganja sa ostalim ljudima.

Uvek je bilo mutanata, inače vrsta ne bi napredovala. Ali do pre sto godina ili tako nešto oni nisu bili priznavani kao takvi. Pre toga oni su bili samo veliki poslovni ljudi ili veliki naučnici ili veliki hohštapleri. Ili možda čudaci koje je vrsta koja nije htela da trpi odstupanje od norme samo prezirala ili sažaljevala.

Oni koji su uspeli prilagodili su se svetu oko sebe, sveli su svoje veće duhovne snage do obrasca prihvatljivog postupanja. A to je otupelo njihovu korisnost, ograničilo njihov kapacitet, ogradilo njihovu sposobnost ograničenjima predviđenim za manje neobične ljude.

Čak je još i danas sposobnost poznatih mutanata ograničena, nesvesno, okvirom koji je već bio postavljen - usečenom stazom logike koja je strašna stvar.

Ali negde u svetu postoje desetine, verovatno stotine drugih ljudskih bića koja su samo malo iznad ljudskih - ličnosti čiji je život ostao netaknut krutošću složenog ljudskog života. Njihova sposobnost neće biti ograničena, oni neće znati ni za kakvu usečenu stazu logike.

Iz tašne Grant izvuče žalosno tanak svežanj papira, zajedno spojenih, i gotovo s poštovanjem pročita naslov rukopisa:

'Nezavršen Dinvejnov filozofski predlog i zabeleške u vezi s njim.'

Bio bi potreban um koji ne poznaje nikakvu usečenu stazu logike, um neometen nasledem četiri hiljade godina ljudske misli, da prenese dalje baklju koju je mrtva ruka marsovskog filozofa za trenutak podigla. Baklju koja osvetljava put ka novoj ideji i svrsi života, koja pokazuje lakši i praviji put. Filozofiju koja bi za vreme od dve kratke generacije pomerila čovečanstvo za sto hiljada godina unapred.

Duvejn je umro, a u ovoj istoj kući jedan čovek je proživljavao svoje opsednute godine, slušajući glas mrtvog prijatelja, prezajući od prekora jedne prevarene vrste.

Na vratima se začu tiho grebanje. Uplašen, Grant se ukoči, oslušnu. Grebanje se ponovi. Zatim tanko, svilenkasto cviljenje.

Grant brzo potrpa hartije nazad u mapu i priđe vratima. Kada ih otvori, Nataniyel se uvuče unutra kao laka crna senka.

"Oskar", reče on, "ne zna da sam ovde. Oskar bi mi pokazao kad bi

znao da sam tu."

"Ko je Oskar?"

"Oskar je robot koji se stara o nama."

Grant se isceri na psa. "Šta hoćeš, Natanijele?"

"Hoću da pričam s tobom", reče Natanijel. "Razgovarao si sa svima ostalima. Sa Brusom i Dedom. Samo sa mnom nisi razgovarao, a ja sam te našao."

"Dobro", pozva ga Grant. "Počni."

"Zabrinut si", reče Natanijel.

Grant nabra čelo. "Tačno. Možda jesam. Ljudska vrsta je uvek zabrinuta. Do sada bi to trebalo da znaš, Natanijele."

"Sekiraš se zbog Džuvejna, baš kao i Deda."

"Ne sekiram se", pobuni se Grant. "Samo se pitam. I nadam se."

"Šta je to sa Džuvejnom?" htjede Natanijel da zna. "I ko je on i..."

"On nije niko, u stvari", izjavi Grant. "To jest, nekada je bio neko, ali je umro pre mnogo godina. Sada je on prosto ideja. Problem. Izazov. Nešto o čemu treba misliti."

"Ja umem da mislim", reče Natanijel trijumfalno. "Ponekad mnogo mislim. Ali ne smem da mislim kao ljudska bića. Brus mi kaže da ne smem. On kaže da moram da mislim pseće misli i da ljudske ostavim na miru. Kaže da su pseće misli isto tako dobre kao i ljudske, možda čak i mnogo bolje."

Grant ozbiljno potvrdi. "Ima nešto u tome, Natanijele. Na kraju krajeva, ti moraš misliti drukčije od čoveka. Ti moraš..."

"Ima mnogo stvari koje psi znaju a ljudi ne znaju", pohvali se Natanijel reče: "Mi vidimo i čujemo stvari koje čovok ne može ni da vidi ni da čuje. Ponekad noću zavijamo i ljudi nas ispsuju. Ali kada bi mogli da vide i čuju ono što mi možemo, toliko bi se ukočili od straha da ne bi mogli da se maknu. Brus kaže da smo mi..."

"Medijumi?" upita Grant.

"To", izjavi Natanijel. "Ne mogu da popamtim sve te reči."

Grant pokupi pidžamu sa stola.

"Kako bi bilo da noćiš kod mene, Natanijele? Možeš da legneš kod nogu."

Natanijel se zagleda u njega širom otvorenih očiju. "Juhu, hoćeš da kazeš da želiš da spavam kod tebe?"

"Sigurno da želim. Ako ćemo da budemo partneri, psi i ljudi, bolje da

sada ravnopravno krenemo."

"Neću ti isprljati krevet", reče Natanijel. "Zaista neću. Oskar me je večeras okupao."

Brzo se počeša iza uвета.

"Samo", reče, "mislim da mu je promakla koja buva."

Grant je u nedoumici gledao atomsku pušku. Zgodna stvarčica, obavlja sijaset stvari, počev od upaljača za cigarete pa do smrtonosnog oružja. Napravljena tako da može da traje hiljadu godina, nije se uopšte mogla pokvariti - tako je bar govorila reklama. Nikada se i nije pokvarila - samo što sada neće da radi.

Uperi je u zemlju i žestoko protrese - i opet ništa. Lupnu je lagano o jedan kamen, ali bez rezultata.

Mrak se spuštao na ispremetana brda. Negde u dalekoj dolini reke jedna sova se besmisleno zasmija. Prve zvezde, male i tihe, iziđoše na istoku, a zelenkasta svetlost koja obeležava zalazak sunca bledela je na zapadu prelazeći u noć.

Ispred velikog oblutka bila je gomila grančica, a ostala drva su bila tu blizu, da bi se vatra održavala preko noći. Ali ako puška ne bude radila, neće biti vatre.

Grant opsova u po glasa misleći na spavanje u studenoj noći i na hladnu hranu.

Opet udari puškom o stenu, ovaj put jače. Opet nista. U mraku krcnu grančica i Grant se naglo uspravi.

Kraj tamnog stabla jednog od šumskih džinova koji su se uzdizali u sumraku što se zgušnjavao stajala je jedna prilika visoka i nespretna.

"Zdravo", reče Grant.

"Nešto nije u redu, stranče?"

"Moja puška..." reče Grant, pa stade. Nema smisla davati na znanje ovoj mračnoj prilici da je nenaoružan.

Čovek koraknu napred sa ispruženom rukom.

"Neće da radi, a?"

Grant oseti kako mu se puška diže iz ruku.

Posetilac čučnu na zemlju puštajući kikutave glasove. Grant se naprezao da vidi šta ovaj radi, ali pomračina koja se navlačila napravi od njegovih ruku mastiljavu mrlju koja se motala oko sjajnog

metala puške.

Metal škljocnu i zagreba. Čovek coknuvši udahnu i nasmeja se. Metal opet zagreba i čovek se diže, pružajući pušku.

"Sve u redu", reče. "Možda i bolje nego što je bilo."

Grančica opet krcnu.

"Hej, stani!" dreknu Grant, ali čovek je već bio nestao, crni duh među avetinjskim stablima.

Neka studen koja nije dolazila od noći izbi iz zemlje i lako prođe Grantovim telom. Hladnoća od koje mu zacvokotaše zubi, od koje mu se nakostrešiše kratke vlasi na potiljku, od koje se naježi.

Ništa se nije čulo osim pričanja vode koja je šaputala u tami, malog potoka koji je tekao ispod samog logora.

Drhteći kleče kraj gomile gančica i pritisnu obarač. Tanak plav plamen liznu napolje i grančice se rasplamsaše.

Grant zateče starog Dejva Bakstera kako čuči na gornjoj prečki ograde dok mu je dim kuljao iz kratke lule, gotovo skrivene u bradi.

"Zdravo, stranče", reče Dejv. "Popni se i čučni malo."

Grant se pope, zagleda se preko njive sa stogovima šaše, kojoj su zlatne bundeve davale nasmejan izgled.

"Samo šetaš?" upita stari Dejv. "Ili njuškaš?"

"Njuškam", priznade Grant.

Dejv izvuče lulu iz usta, pljunu, opet je vrati. Brada i brkovi se nežno obaviše oko nje.

"Kopaš?"

"Jok", reče Grant.

"Prošao je jedan ovuda pre četiri, pet godina", reče Dejv, "koji je za kopanje bio gori od lovačkog psa. Našao jedno mesto gde je bio neki stari grad i načisto ga razrovao. Dušu mi je izvadio da mu pričam o gradu, ali ja se u stvari nisam bogzna šta sećao. Čuo sam jedanput mog dedu kako pominje ime grada, ali da me ubiješ ne bi' mogao da ga se setim. Taj tu imao je sijaset starih mapa kojima je stalno vitlao okolo i proučavao ih, pokušavajući da dokona šta je šta, ali mislim da nikada nije stvarno saznao."

"Tražio je stare stvari", reče Grant.

"Mož' da bude", reče mu stari Dejv. "Izbegav'o sam ga kol'ko god sam mog'o. Ali on nije bio gori od jednoga koji je hteo da pronađe

neku staru ulicu koja je nekada išla ovuda. I on je im'o neke mape. Otiš'o je računajući da ju je našao, a ja nisam im'o srca da mu kažem da je to staza što su je napravile krave."

Oprezno iskosa pogleda Granta.

"Ti ne juriš za starim putevima, a?"

"Ne", reče Grant. "Ja sam popisivač."

"Ti si šta?"

"Popisivač", objasni Grant. "Zapisujem ti ime i godine i gde stanuješ."

"Zbog čega?"

"Vlada želi da zna", reče Grant.

"Mi ne diramo vladu", izjavi stari Dejv. "Šta joj to treba da nas uznemirava?"

"Vlada te uopšte neće uznemiravati", reče mu Grant. "Još će se možda setiti i da ti nešto plati jednog dana. Nikad se ne zna."

"U tom slučaju", reče stari Dejv, "to je drugo."

Čučali su na ogradi gledajući u njive. Dim je vijugao iz dimnjaka skrivenog u sunčanoj udoljici, žutoj od plamena breza. Potok je lenjo krivudao preko crvenkasto-smeđe jesenje livade i iza nje se peo u brda prekrivena krošnjama zlatnih javorova.

Zgrbljen na ogradi, Grant je osećao kako mu toplota jesenjeg sunca prožima leđa; opijao ga je miris polja pod strnjikom.

Dobar život, reče u sebi. Dobri usevi, drvo za gorivo, puno divljači za lov. Srećan život.

Pogleda starca šćućurenog kraj sebe, njegovo lice namreškano bezbrižnim borama prijatne starosti; pokuša za trenutak da zamisli takav život - jednostavan, pastoralni život, sličan istorijskim danima stare američke granice, sa svim njenim dobrim stranama, a nijednom opasnošću.

Stari Dejv izvuče lulu iz usta, mahnu njom prema polju.

"Ima još puno posla", reče, "al' se ništa ne radi. Ta deca ne vrede ni kol'ko da ih čovek baci u vazduh. Samo love. I pecaju. Mašine propadaju. Džoa već dugo nema. Ima strašnu ruku za mašine, taj Džo, samo takne, a one prorade."

"Džo ti je sin?"

"Nije. To je jedan šašavi momak koji živi negde u šumi. Dođe i popravi stvari, onda se okrene i ode. Jedva da progovori. Ne čeka da

mu čovek zahvali. Samo se digne i ode. Već godinama tako radi. Deda mi je prič'o kako je prvi put doš'o kada je on još bio dečko. I sada još dolazi:"

Grant zinu. "Čekaj malo. To ne može biti isti čovek."

"Pa", reče stari Dejv, "u tome je stvar. Nećeš verovati, stranče, ali on sada nije ni dan stariji nego kad sam ga prvi put video. Čudan neki stvor. Ima puno čudnih priča o njemu. Deda je uvek prič'o kako se zevzečio s mravima."

"S mravima!"

"Da. Sagradio je kuću - staklenu, znaš, nad mravinjakom i zagrevao je kad dođe zima. Tako je deda uvek prič'o. Tvrdio je da je to video. Ali ja ne verujem ni reči od toga. Deda je bio najveći lažov u celom kraju. Sam je priznav'o."

Iz sunčane dolje odakle su pušio dimajak zaječa mesingano zvono.

Starac siđe sa ograde i istrese lulu o dlan, žmireći prema suncu.

Zvono opet jeknu kroz jesenju tišinu.

"To je mama", reče stari Dejv. "Ručak je gotov. Veveričje meso s knedlama, više nego sigurno. Takvo jelo kakvo još nikad nisu zagriz'o. 'Ajde da požurimo."

Ludak koji dolazi i popravlja stvari i ne čeka zahvalnost. Čovek koji izgleda isto kao što je izgledao i pre sto godina. Momak koji je sagradio kuću od stakla iznad mravinjaka i zagrevao je zimi.

Bilo je besmisleno, a ipak stari Bakster nije lagao. To nije bilo jedno od onih fantastičnih ispredanja koja su ponikla i još uvek se raspredaju ovde u šumama i sada predstavljaju nešto veoma slično folkloru.

Ceo folklor ima jedan poznat zvuk, izvesnu sličnost, određen duh koji ga obeležava. A ovo nije bilo to. Nema ničega humorističnog, čak ni za um jednog čoveka iz šume, u zaklanjanju i zagrevanju mravinjaka. Da bi se ovakva priča proglasila za humor, morala bi da bude duhovita, a ova to nije.

Grant se nelagodno prevrtao na dušek od kukuruznih šušaka, pritežući oko vrata teški pokrivač.

Čudno, mislio je, gde sve spavam. Noćas dušek od kukuruznih šušaka, prošle noći logorska vatra pod otvorenim nebom, a noć pre toga mek dušek i čisti čaršavi u Vebsterovoj kući.

Vetar dozvižda iz udoline i zastade na svom putu da zalupi olabavelom šindrom na krovu, pa se vrati da lupi još jednom. Negde u mraku trčkarao je miš. Sa postelje na drugom kraju tavana sobe dopirao je šum pravilnog disanja - tamo su spavala dva Baksterova deteta.

Čovek koji dođe i popravi stvari i ne čeka zahvalnost. To je ono što se desilo s puškom. To se godinama događalo sa Baksterovim polomljenim mašinama na farmi. Ludi momak po imenu Džo, koji ne stari i ima sklonost da popravlja stvari.

Jedna misao dođe Grantu u glavu; on je odbi, potisnu je. Ne treba buditi nadu. Njuškaj malo okolo, oprezno se raspituj, drži otvorene oči, Grante. Nemoj da ti pitanja budu i suviše određena, inače oni će se zatvoriti kao školjke.

Čudan svet, te brdske lualice. Ljudi koji nemaju ništa od progresa, koji ne žele nijedan njegov deo. Ljudi koji su okrenuli leđa civilizaciji, vrativši se neometanom životu zemlje i šume, sunca i kiše.

Ovde na Zemlji za njih ima dosta mesta, mnogo mesta za svakoga, jer Zemljino stanovništvo se prorodilo za poslednje dve stotine godina, presušilo zbog pionira koji su u jatima otišli da nasele druge planete, da uobliče druge svetove sistema prema proračunima čovečanstva.

Mnogo mesta i zemlje i divljači.

Najzad, možda je to i najbolje. Grant se seti da je često tako mislio u mesecima kada je lutao po ovim brdima. U trenucima kao što je ovaj, uz udobnost koju je pružao rukom izrađen pokrivač, na grubom dušekju od šušaka, uz šapat vetra na krovu pokrivenom šindrom. U trenucima kao što je onaj kada je sedeo na gornjoj prečki ograde i gledao gomile zlatnih bundeva kako se baškare na suncu.

Kroz tamu dopre do njega šuškanje dušeka od šušaka na kome su spavala dvojica dečaka. Zatim tiho šljapkanje bosih nogu po daskama.

"Spavaš, gospodine?" začu se šapat.

"Jok. 'Oćeš da se zavučješ kod mene?"

Dečak se uvuče pod pokrivač, stavi hladna stopala Grantu na stomak.

"Je li ti Dedita ispričao o Džou?"

Grant klimnu glavom u mraku. "Kaže da ga nema u poslednje

vreme."

"Rekao ti je za mrave?"

"Jeste, naravno. Šta znaš ti o mravima?"

"Ja i Bil smo ih našli tu nedavno, i to je naša tajna. Nikome nismo rekli sem tebi. Ali mislim da tebi moramo da kažemo. Ti si od vlade."

"Stvarno je bila staklena kuća nad mravinjakom?"

"Jeste, i... i..." dečaku se glas prekide od uzbuđenja, "i to nije sve. Ti mravi su imali kolica i iz mravinjaka su štrčali dimnjaci, a iz dimnjaka je izlazio dim. I... i..."

"Da, i šta još?"

"Nismo čekali da vidimo dalje. Bil i ja smo se prepali. Pobegli smo."

Dečak se dublje uvuče u šuške. "Ej, jesi li ikada čuo tako nešto? Da mravi vuku kolica!"

Mravi jesu vukli kolica. I iz mravinjaka jesu štrčali dimnjaci, dimnjaci koji bljuju sitne, ljute oblake dima koji govore da se tamo dole topi ruda.

Dok mu je u glavi udaralo od uzbuđenja, Grant je čučao kraj gnezda posmatrajući kolica kako tandrču putevima koji vode među korenje trave. Izlazila su prazna kolica; vraćala se natovarena - natovarena semenjem, i ovde-ovde raskidanim telima insekata. Sićušna kolica koja su se brzo kretala podskakujući i treskajući za upregnutim mravima!

Stakleni štit koji je nekada pokrивao gnezdo bio je još tu, ali razbijen i propao, kao da više nije potreban, kao da je poslužio svrsi koje više nije bilo.

Klisura je bila divlja, izbrazdana zemlja koja se survavala prema strmim obalama reke načičkanim panjevima i smenjivala se sa malim komadima livada i čupavim gužvama moćnih hrastova. Tiho mesto za koje bi čovek rekao da nikada nije čulo glasa osim brbljanja vetra u krošnjama i tankih glasova divljih stvorova koji idu tajnim stazama.

Mesto gde bi mravi mogli da žive neuznemiravani plugom ili zalutalom nogom, nastavljaajući one milione godina besmislene sudbine koja je počela pre nego što je postojalo bilo šta nalik na čoveka - pre nego što je i jedna apstraktna misao bila rođena na Zemlji. Jedne zatvorene i učmale sudbine koja nema nikakve svrhe

osim da mravi žive.

A sada je neko stao da odmotava konac te sudbine, postavio je na drugu stazu, otkrio mravima tajnu točka, tajnu upotrebe metala - i koliko je još drugih nedostataka na polju kulture napustilo ovaj mravinjak, razbivši grlc boce progresa?

Pritisak gladi, možda, bio bi jedna od nesreća civilizacije koja bi za mrave bila otklonjena. Obezbeđenje obilja hrane, što bi im ostavilo slobodno vreme za druge stvari, pored neprekidnog truda oko održavanja života.

Još jedna vrsta na putu ka veličini, koja se razvija po društvenoj osnovi izgrađenoj onog davnog dana još pre nego što je stvorenje zvano čovek upoznalo uzbuđenje koje izaziva veličina.

Kuda će to odvesti? Kakav će biti mrav za još milion godina? Da li će mrav i čovek - da li bi mrav i čovek mogli da nađu ikakav zajednički imenitelj, kao što će naći pas i čovek, za stvaranje jedne zajedničke sudbine?

Grant zavrte glavom. Šanse su protiv. Jer u psu i čoveku teče zajednička krv, dok su mrav i čovek različita bića, oblici života za koje je predviđeno da se nikada ne shvate međusobno. Oni nemaju zajedničku osnovu kakva je sklopljena još u dane paleolita kada su pas i čovek zajedno kunjali kraj vatre i stražarili zbog očiju koje lutaju u noći.

Grant više oseti nego što ču korake u visokoj travi iza sebe. Uspravivši se, okrete se i vide čoveka pred sobom. Rasklaćenog čoveka sa opuštenim ramenima i šakama gotovo nalik na šunke, ali sa osetljivim prstima koji se sužavaju ka vrhu, beli i glatki.

"Ti si Džo?" upita Grant.

Čovok klimnu glavom. "A ti si čovek koji me lovi."

Grant zinu. "Pa možda i jesam. Ne tebe lično, možda, ali nekog tebi sličnog."

"Nekog različitog", reče Džo.

"Zašto nisi ostao onomad uveče?" upita Grant. "Što si pobegao? Hteo sam da ti zahvalim što si opravio pušku."

Džo ga je samo gledao, ne govoreći, ali njegove zatvorene usne krile su izraz zabavljanja, ogromnog i potajnog zabavljanja.

"Kako si, pobogu", upita Grant, "zneo da je puška polomljena? Jesi li

me posmatrao?"

"Čuo sam te kako misliš tako."

"Čuo si me kako mislim?"

"Da", reče Džo. "Čujem te i sada kako misliš."

Grant se nasmeja, pomalo nelagodno. Zbunjivalo je, ali je bilo logično. To je nešto što je trebalo da očekuje - to i više od toga.

Pokaza rukom mravinjak. "To su tvoji mravi?"

Džo potvrdi, a izraz zadovoljstva mu ponovo zatitra oko samih usana.

"Zašto se smeješ?" obrecnu se Grant.

"Ne smajem se", reče mu Džo, i Grant se oseti prekoren, prekoren i mali, kao dete koje su ošamarili zbog nečega što je trebalo da zna da ne sme da uradi.

"Trebalob i da objaviš svoje beleške", reče Grant. "To bi moglo da bude u vezi sa onim što radi Webster."

Džo sleže ramenima. "Nemam beležaka", reče.

"Nemaš beležaka!"

Mršavi čovek priđe mravinjaku i stade gledajući dole u njega.

"Možda si", reče, "shvatio zašto sam to učinio."

Grant ozbiljno klimnu glavom. "Mogao sam se to zapitati. Eksperimentalna radoznalost, više nego verovatno. Možda saosećanje sa jednom nižom formom života. Osećanje, možda, da samo to što je na početku sGm dobio prvenstvo čoveku ne daje monopol na napredak."

Džoove oči zablistaše na sunčevoj svetlosti. "Radoznalost - možda. Nisam pomišljao na to."

Spusti se kraj mravinjaka. "Uvek se pitam zašto je mrav toliko napredovao, a onda se zaustavio? Zašto je izgradio gotovo savršenu organizaciju društva i ostao na tome? Šta ga je to zaustavilo na njegovom putu?"

"Pritisak gladi, recimo", reče Grant.

"To i zimski san", izjavi mršavi čovek. "Hibernacija, vidiš, brisala je sećanje od jedne do druge sezone. Ponovo su počinjali svakog proleća, opet počinjali ni od čega. Nikada nisu mogli da izvuku korist od prošlih grešaka, da nagomilano znanje pretvore u gotov kapital."

"Tako si ih ti hranio..."

"I zagrevao mravinjak", reče Džo, "da ne bi morali da prespavaju

zimu. Tako da ne bi morali iznova da počinju svakog proleća."

"A kolica?"

"Napravio sam par, ostavio ih tamo. Trebalo je deset godina, ali najzad su shvatili čemu služe."

Grant pokaza glavom prema dimnjacima.

"To su sami napravili", reče mu Džo.

"I šta još?"

Džo umorno diže ramena. "Otkud bih znao?"

"Ali, čoveče, ti si ih posmatrao. Čak i ako nisi vodio beleške, posmatrao si."

Džo odmahnu glavom. "Nisam bacio pogled na njih već blizu petnaest godina. Tek sam danas došao zato što sam čuo da si ovde. Ti mravi, vidiš, više me ne zabavljaju."

Grantova usta se otvoriše, zatim se opet čvrsto stisnuše.

Najzad reče: "Znači, tako. Zato si to činio. Iz zabave."

Na Džoovom licu nije bilo stida, ni pravdanja, već samo bolan izraz koji je govorio da on želi da se zaboravi sve o mravima. Njegova usta rekoše: "Sigurno. Zašto inače?"

"Ona moja puška. Pretpostavljam da te je i to zabavljalo."

"Ne puška", reče Džo.

Ne puška, reče Grantov mozak. Naravno da nije puška, ti zvekane, već ti sam. Ti si onaj koji ga je zabavljao. I sada ga zabavljaš.

Popraviti mašine starog Dejva Bakstera, Da onda otići bez reči - svakako je bila urnebesna šala. I verovatno je sam sebe grlio i danima se ljuškao ćutke se veseleći onda pošto je tamo kod Vebsterove kuće pokazao šta ne valja u vasijskom brodu starog Tomasa Vebstera.

Kao kad Alek-prepredenko izvodi trikove sa nespretnim štenetom.

Džoov glas prekide njegove misli.

"Ti si popisivač, je l' da? Zašto mi ne postavljaš pitanja? Sada kada si me našao, ne možeš da odeš a da to ne staviš na hartiju. Naročito moje godine. Imam sto šezdeset i tri godine i jedva da sam mladić. Imam da živim bar još hiljadu godina."

Privuče svoja čvornovata kolena uz grudi i stade da se njiše polako napred-nazad. "Još hiljadu godina, a ako dobro pazim na sebe..."

"Ali to nije sve", reče Grant nastojeći da mu glas ostane miran. "Ima

još nešto. Nešto što moraš da učiniš za nas."

"Za nas?"

"Za društvo", reče Grant. "Za ljudsku vrstu."

"Zašto?"

Grant se izbeči. "Hoćeš da kažeš da te nije briga."

Džo odmahnu glavom i u tom pokretu nije bilo izazivanja ni prkosa konvenciji. Samo otvorena izjava činjenice.

"Novac?" predloži Grant.

Džo podiže ruke prema brdima unaokolo, prema rečnoj dolini. "Imam ovo", reče, "nije mi potreban novac."

"Slava, možda?"

Džo ne pljunu, ali lice mu je izgledalo kao da je to učinio.

"Zahvalnost ljudske rase?"

"Ona ne traje", reče Džo, i u njegovim rečima zazvuča staro podrugivanje, zatitra ogromno veselje oko samih usana.

"Vidi, Džo", reče Grant i, mada se trudio da ga ne pokaže, u njegovom glasu oseti se preklinjanje, "ono što treba da učiniš jeste važno... važno za generacije koje će tek doći, vezno za ljudsku rasu, prekretnica u našoj sudbini..."

"A zašto bih ja", upita Džo, "činio nešto za nekoga ko još nije ni rođen? Zašto bih gledao dalje od godina svog sopstvenog života? Kad umrem, umreću, i sva povika i slava, sve zastave i trube neće mi ništa značiti. Neću znati da li sam proživio slavan, ili vrlo jadan život."

"Vrsta", reče Grant.

Džo se zasmeha grohotom. "Očuvanje vrste, napredak vrste. Na to ciljaš. Zašto bi se ti brinuo o tome? Ili ja?" Bore od smeha oko usta nestadoše i on pripreti prstom podrugljivo opominjući. "Očuvanje vrste je mit... mit uz koga ste vi svi živeli i živite - prljava stvar koja je iznikla iz vaše društvene strukture. Vrsta propada svakog dana. Kada čovek umre, za njega se završava vrsta - što se njega tiče, više nema nikakve vrste."

"Tebe prosto baš briga", reče Grant.

"To je ono", izjavi Džo, "što sam ti govorio."

Iskosa pogleda zavešljaj na zemlji i oko usana mu zaigra osmeh.

"Možda", reče, "ako bi me interesovalo..."

Grant otvori zavešljaj, izvuče mapu. Gotovo preko volje izvadi tanak

svežanj hartije, pogleda naslov:

"Nedovršena filozofska..."

Pruži je i sede posmatrajući Džoa kako brzo čita i još dok ga je gledao oseti kako mu bolan grč strašnog poraza steže mozak.

Tamo u Websterovoj kući pomislio je na um koji ne poznaje usečenu stazu logike, um kome nisu naudile četiri hiljade godina plesnive ljudske misli. On bi, rekao je sebi, mogao da izvede ovu stvar -

i evo ga. Ali to još nije dovoljno. Nešto nedostaje - nešto na šta nikada nije pomislio, nešto o čemu nikada nisu mislili ni ljudi u Ženevi. Nešto, jedan deo ljudskog sklopa koji je svako, do ovog trenutka, primao kao normalnu stvar.

Društveni pritisak držao je ljudsku vrstu na okupu kroz sve milenijume - držao ljudsku vrstu zajedno kao jedinicu, baš kao što je pritisak gladi činio mrave zarobljenicima jedne društvene strukture.

Potreba ljudskog bića za odobravanjem njegovih bližnjih, potreba za izvesnim kultom drugarstva - psihološka, gotovo fiziološka potreba za odobravanjem njegove misli i akcije. Sila koja sprečava ljude da krenu po nedruštvenim tangentama, sila upravljena prema društvenoj bezbednosti i ljudskoj solidarnosti, prema okupljanju ljudske porodice.

Ljudi su umirali za to odobravanje, žrtvovali se za to odobravanje, živeli životom koji su prezirali za to odobravanje. Jer bez toga čovek je ostajao sam, otpadnik, životinja izgnana iz čopora.

To je dovodilo do strašnih stvari, naravno - do psihologije rulje, do rasnih proganjanja, do masovnih zverstava u ime patriotizma i religije. Ali je isto tako bilo i sredstvo koje je vrstu držalo na okupu, stvar koja je od samog početka omogućila postojanje ljudskog društva.

A Džo to nije imao. Džo na to nije davao ni pet para. Njega nije bilo briga šta ma ko misli o njemu. Njega nije bilo briga da li uopšte neko nešto odobrava ili ne.

Grant je osećao toplo sunce na leđima, čuo šapat vetra koji je prolazio drvećem iznad njega. U nekom šipragu ptica započe pesmu.

Da li je to pravac razvoja mutanata? Oslobođanje od osnovoog instinkta koji čoveka čini članom vrste?

Da li je ovaj čovek pred njim što čita Džuvejnovu zaveštanje našao u samom sebi, zato što je mutant, život toliko pun da može da se liši potrebe za odobravanjem od svojih drugova? Da li je on, najzad, posle svih ovih godina, dostigao onaj stepen civilizacije na kome čovek stoji nezavisan, prezirući svu izveštačenost društva?

Džo diže pogled.

"Vrlo interesantno", reče. "Zašto nije nastavio i završio ga?"

"Umro je", reče Grant.

Džo coku jezikom. "Pogrešio je na jednom mestu." Brzo prevrte listove i udari prstom o hartiju. "Baš ovde. Tu je iskrsla greška. To ga je oborilo."

Grant stade da muca. "Ali... ali ne bi trebalo da bude greška. Umro je, to je sve. Umro je pre nego što je završio."

Džo presavi rukopis i gurnu ga sebi u džep.

"Svejedno", reče. "I onako bi ga verovatno zabrljao."

"Znači ti možeš da ga završiš? Ti možeš..."

Grant shvati da ne vredi nastavljati. Pročitao je odgovor u Džoovim očima.

"Ti stvarno misliš" reče Džo, a reči su mu bile precizne i odmerene, "da bih ja ovo dao vama, drečavim ljudskim stvorovima?"

Grant, poražen, slaže ramenima. "Pretpostavljam da ne bi. Mislim da je trebalo da znam. Čovek kao ti..."

"Ja", reče Džo, "mogu sam da iskoristim ovo."

Polako se diže, lenjo povuče nogom zaoravši brazdu preko mravinjaka, obori dimnjake koji su se pušili, zatrpa kolica u pokretu.

Grant viknu i skoči na noge; obuze ga slepi bes, slepi bes koji mu natera ruku da zgrabi pušku i pokuša da je uperi na Džoa.

"Stani!" reče Džo.

Grantova ruka se zaustavi sa puškom još uperenom u zemlju.

"Polako, mali čoveče", reče Džo. "Znam da bi želeo da me ubiješ, ali ne mogu da te pustim da to učiniš. Jer, vidiš, ja imam planove. I najzad, ne bi me ubio iz razloga na koji ti misliš."

"Kakva bi to bila razlika zašto te ubijam?" zaškriguta Grant. "Bio bi mrtav, zar ne? Ne bi umakao sa Džuvejnovom filozofijom."

"Ali", gotovo nežno mu reče Džo. "Ti me ne bi zbog toga ubio. Ti bi to učinio jer si besan na mene zato što sam rasturio mravinjak."

"Možda je to bio razlog u onaj mah", reče Grant. "Ali ne sada..."

"Ne pokušavaj to", reče Džo. "Pre nego što bi uopšte pritisnuo obarač, pretvorio bi se u gomilu mesa."

Grant je oklevao.

"Ako misliš da blefiram", čiknu ga Džo, "hajde, izazovi me."

Jedan dugi trenutak dva čoveka stajala su licem u lice, dok je puška još bila uperena u zemlju.

"Zašto da se ne udружиš sa nama?" upita Grant. "Potreban nam je čovek kao ti. Ti si bio onaj što je starom Tomu Vebsteru pokazao kako da sagradi vasijski brod. To što si uradio sa mravima..."

Džo koraknu napred, brzo, i Grant podiže pušku. Video je pesnicu kako ide na njega, sličnu šunki, moćnu pesnicu koja snažno zazvižda u svom kobnom letu.

Nešto vlažno, toplo i rapavo trljalo se o Grantovo lice i on podiže ruku i pokuša da ga otrese.

Ali ono nastavi da ga liže po licu.

On otvori oči i Natanijel radosno podskoči pred njima.

"Dobro ti je", reče Natanijel. "Tako sam se bojao"

"Natanijele!" zakrklja Grant. "Šta radiš ovde?"

"Pobegao sam", reče mu Natanijel. "Hoću da idem s tobom."

Grant zavrte glavom. "Ne možeš sa mnom. Ja idem daleko. Imam posao koji moram da uradim."

Podiže se na šake i kolena i pipajući potraži po zemli. Kada napipa hladan metal, uze ga i gurnu u futrolu.

"Pustio sam ga da umakne", reče on, "a ne mogu da mu dozvolim da ode. Dao sam mu nešto što pripada celom čovečanstvu i ne mogu dozvoliti da ga upotrebi."

"Ja umem da idem za tragom", reče mu Natanijel. "Pratim veverice kao ništa."

"Pred tobom su važnije stvari od traganja", reče Grant psu. "Vidiš, danas sam nešto otkrio. Pao mi je na pamet izvestan pravac - pravac kojim će možda krenuti celo čovečanstvo. Ne danas ili sutra, ne čak ni za hiljadu godina od danas. Možda nikada, ali to je stvar koju ne možemo prevideti. Džo je možda samo malo ispred na putu kojim idemo mi ostali, a mi možda sledimo brže nego što mislimo. Možda ćemo svi na kraju biti kao Džo. A ako se to dogodi, ako se tu sve završi, vi psi još imate posao pred sobom."

Natanijel je gledao gore u njega, sa licem naboranim od brige.

"Ne razumem", molio je. "Upotrebljavaš reči koje ne mogu da shvatim."

"Vidi, Natanijele. Ljudi možda neće uvek biti ovakvi kakvi su danas. Možda će se promeniti. A ako se promene, vi morate nastaviti; vi ćete morati da preuzmete san i da ga održavate. Moraćete da se pravite ljudi."

"Mi psi", svečano obeća Natanijel, "učinićemo to."

"To neće nastupiti za hiljade i hiljade godina", reče Grant. "Imaćete vremena da se pripremite, ali morate znati. Morate reč predati dalje. Ne smete zaboraviti."

"Znam", reče Natanijel. "Mi psi ćemo reći štenadi, a štenad će onda govoriti svojoj štenadi."

"Tako je", reče Grant.

Saže se i počea Natanijela iza uveta; pas mahnu repom, pa ga zaustavi i osta gledajući čoveka kako se penje uz brdo.

NAPOMENE UZ ČETVRTU PRIČU

Od svih priča ova je zadala najviše muka onima koji su u legendi hteli da traže neko objašnjenje i smisao.

Čak i Tiž će priznati da ona u potpunosti mora biti mit i ništa drugo. Ali ako je mit, šta on znači? Ako je ova priča mit, zar i sve ostale nisu mit?

Pretpostavlja se da je Jupiter, gde se radnja odigrava, jedan od drugih svetova koji se mogu naći kada se pređe prostor. Naučna nemogućnost postojanja takvih svetova konstatovana je na drugom mestu. A ako treba da prihvatimo Baunsovu teoriju da drugi svetovi koji se opisuju u legendi nisu ništa drugo do naši mnogostruki svetovi, izgleda razumno pretpostaviti da bi takav jedan svet kao što je ovaj opisani do danas bio pronađen. Opšte je poznato da postoje izvesni kobiljski svetovi koji su zatvoreni, ali razlog njihove zatvorenosti je poznat i ni jedan od njih nije zatvoren zbog uslova kakvi su opisani u ovoj četvrtoj priči.

Neki naučnici veruju da je četvrta priča ubačena, da nema nikakve uloge u legendi, da je to nešto što je uzeto i umetnuto onako kako stoji, kao posebna stvar. Teško je prihvatiti ovaj zaključak, pošto se priča uklapa u legendu, dajući jedan od glavnih stožera oko kojih se legenda okreće.

Lik Tauzera u ovoj priči navodi se u mnogo mahova kao nedosledan suštinskom stavu i dostojanstvu naše vrste.

Ipak, mada je Tauzer možda odvratniji nekim osetljivim čitaocima, on dobro služi kao kontrast za isticanje čoveka u priči. Tauzer, a ne čovek, prvi je spreman da prihvati situaciju koja nastane; Tauzer, a ne čovek, prvi će shvatiti. Izlazi da je Tauzerov um, kada se najzad oslobodi ljudske dominacije, bar jednak ljudskom. Tauzer, ma koliko bio izujedan od buva, lik je kojeg se ne moramo stideti.

Kratka kakva je, ova četvrta priča verovatno nas najviše obogaćuje od svih osam. To je priča koja se preporučuje za promišljeno, pažljivo čitanje.

4. NAPUŠTANJE

Četiri čoveka, dvojica po dvojica, otišla su u vrtlog pun urlika, koji predstavlja Jupiter, i nisu se vratila. Ušli su u sve žešću oluju - ili bolje reći izvukli se dugim koracima, sa stomacima nisko uz tlo, dak su im se vlažni bokovi presijavali na kiši.

Jer nisu išli u ljudskom obliku.

Sada je peti čovek stajao pred stolom Kenta Faulera, šefa kupole br. 3, Komisije za posmatranje Jupitera.

Pod Faulerovim stolom stari Tauzer se počesa - pecnula ga je buva - pa nastavi da spava.

Harold Alen, primeti Fauler sa iznenadnim bolom, bio je mlad - i suviše mlad. Imao je ono neusiljeno samoupouzdanje mladosti, lice čoveka koji nikada nije upoznao strah. A to je bilo čudno. Jer ljudi u kupolama Jupitera znali su za strah - strah i poniženje. Čoveku je bilo teško da pomiri svoje slabačko ja sa moćnim silama čudovišne planete.

"Vi shvatate", reče Fauler, "da ne morate ovo da učinite. Shvatate da ne morate da idete."

To je bio šablon, naravno. Ostaloj četvorici bilo je rečeno isto, a ipak su otišli. I ovaj peti će otići, znao je Fauler. Ali odjednom oseti kako se u njemu budi neodređena nada da Alen neće hteti da ide.

"Kada krećem?" upita Alen.

Nekada je Fauler osećao tih ponos zbog tog odgovora, ali sada više ne. Namršti se za trenutak.

"Kroz jedan sat", reče.

Alen je stajao čekajući, bez reči.

"Još četvorica su izišla i nisu se vratila", reče Fauler. "Vi to znate, naravno. Želimo da se vi vratite. Ne želimo da propadnete u nekoj herojskoj ekspediciji za spasavanje. Glavna stvar, jedina stvar jeste da se vratite, da dokažete da čovok može da živi u jupiterovskom obliku. Idite do prve osmatračnice, ne dalje, onda se vratite. Nemojte ništa rizikovati. Ništa ne istražujte. Samo se vratite."

Alen klimnu glavom. "Razumem."

"Gospođica Stenli će upravljati pretvaračem", nastavi Fauler. "Ne morate se ništa plašiti. Ostali su bili pretvoreni bez greške. Izišli su iz

pretvarača u očigledno savršenom stanju. Bićete u potpuno kompetentnim rukama. Gospodica Stenli je najbolji rukovalac pretvaračem u Sunčevom sistemu. Radila je na većini drugih planeta. Zato je ovde."

Alen se nasmeja na ženu i Fauler vide kako nešto zatreperi na licu gospođice Stenli - nešto što je moglo biti sežaljenje ili bes - ili prosto običan strah. Ali to se izgubi i ona odvrati smešak mladiću koji je stajao pred stolom. Smešila se onim svojim izveštačenim, nastavničkim osmehom, gotovo kao da je mrzela sebe što to čini.

"Čekaću", reče Alen, "da budem pretvoren."

I način na koji je to rekao pretvori sve u šalu, ogromnu, ironičnu šalu. Ali to nije bila šala.

Bio je to ozbiljan posao, strahovito ozbiljan. Od ovih opita, znao je Fauler, zavisi sudbina ljudi na Jupiteru. Ako opiti budu uspeli, bogatstva džinovske planete postaće pristupačna. Čovek će osvojiti Jupiter kao što je već osvojio druge manje planete. A ako ne budu uspeli...

Ako ne budu uspeli, čovek će i dalje ostati okovan i ometen strahovitim pritiskom, većom silom gravitacije, tajanstvenom hemijom planete. I dalje će biti zatvoren u kupolama, nesposoban da stvarno kroči nogom na planetu, nesposoban da je vidi direktno, bez pomoćnih sredstava, primoran da se oslanja na nespretne traktore i televizor, primoran da radi nespretnim oruđem i mašinama ili uz pomoć robota koji su i sami nespretni.

Jer čoveka bi, nezaštićenog i u njegovom prirodnom obliku, uništio strahovit Jupiterov pritisak od petnaest hiljada funti na kvadratni inč, pritisak prema kome dna zemaljskih mora izgledaju kao vakuum.

Čak ni najjači metal koji su Zemljani mogli da izmisle nije mogao izdržati pod takvim pritiskom, pod pritiskom i alkalnim kišama koje većito zalivaju planetu. Postajao je krt i ljuškao se, trošio se kao ilovača, ili je oticao u malim potocima i lokvama amonijačnih soli. Samo povećanjem čvrstoće i jačine tog metala, podizanjem njegovog elektronskog napona, moglo se postići da on izdrži težinu hiljada milja uskovitlanih, zagušljivih gasova koji čine atmosferu Jupitera. A čak i kada je to učinjeno, sve je moralo da se prevuče čvrstim kvarcom da bi se zaštitilo od kiše - tečnog amonijaka koji se spušta kao gorka kiša.

Fauler je sedeo slušajući mašine na donjem spratu kupole - mašine koje su beskrajno radile; kupola nikada nije imala mira od njih. Morale su da rade i rade, jer ako bi se zaustavile, energija koja utiče u metalne zidove kupole prestala bi da dolazi, elektronski napon bi oslabio i to bi bio kraj svega.

Tauzer se trže ispod Faulerovog stola i uhvati još jednu buvu udarivši jako nogom o pod.

"Ima li još nešto?" upita Alen.

Fauler zavrte glavom. "Možda ima nešto što želite da učinite", reče on. "Možda..."

Hteo je da kaže da možda želi da napiše pismo i bio je srećan što se dovoljno brzo uzdržao da to ne kaže.

Alen pogleda na sat. "Stići ću tamo na vreme", reče. Okrete se oko sebe i uputi vratima.

Fauler je znao da ga gospođica Stenli posmatra i nije hteo da se okrene i susretne se sa njenim očima. Preturao je po svežnju hartija pred sobom na stolu.

"Koliko dugo ćete još ovako terati?" upita gospođica Stenli zlobno odsecajući svaku reč.

On se okrete u stolici i onda je pogleda. Usne su joj bile stisnute u pravu, tanku crtu, kosa zategnuta unazad sa čela čvršće nego ikada, dajući njenom licu onaj čudni, gotovo zastrašujući izgled posmrtno maske.

Nastojao je da mu glas bude hladan i miran. "Sve dok bude bilo potrebno. Sve dok bude ikakve nade."

"Nastavićete da ih osuđujete na smrt", reče ona. "I dalje ćete ih isterivati da se nađu licem u lice sa Jupiterom. Vi ćete sedeti ovde unutra u bezbednosti i udobnosti i slaćete ih napolje da umru."

"Nema mesta sentimentalnosti, gospođice Stenli", reče Fauler, nastojeći da odstrani prizvuk ljutnje iz svog glasa. "Vi znate kao i ja zašto mi to činimo. Shvatate da čovek u svom prirodnom obliku jednostavno ne može da se bori s Jupiterom. Jedino rešenje je pretvoriti ljude u stvorenja koja se mogu boriti s njim. To smo već uspešno učinili na drugim planetama.

Ako nekoliko ljudi umre, ali mi najzad uspemo, cena je mala. Vekovima su ljudi rasipali svoje živote na gluposti, iz glupih razloga.

Zašto bismo onda oklevali pred malo smrti u jednoj ovako velikoj stvari?"

Gospođica Stenli je sedela ukočena i prava, sa rukama skrštenim u krilu i odblescima svetlosti na kosi koja sedi i Fauler, posmatrajući je, pokuša da zamisli šta bi ona mogla da oseća, šta bi mogla da misli. Nije da je se baš plašio, ali se nije osećao sasvim ugodno kada je ona bila u blizini. Te oštre plave oči i suviše su videle, ruke su joj izgledale i suviše sposobne. Trebalo bi da bude nečija tetka koja sedi u stolici za ljuljanje sa svojim iglama za pletenje. Ali ona to nije bila. Bila je vrhunski rokovalac pretvaračem u Sunčevom sistemu i nije joj se dopadalo kako on radi.

"Ima nešto što ne valja, gospodine Fauleru", izjavi ona.

"Tačno", složi se Fauler. "Zato šaljem mladog Alena napolje samog. Možda će saznati što je to."

"A ako ne sazna?"

"Poslaću nekog drugog."

Ona se polako diže sa stolice, uputi se vratima, onda zastade pred njegovim stolom.

"Jednog dana", reče ona "bićete veliki čovek. Vi nikada ne propuštate šansu. Ovo je vaša životna šansa. Znali ste to onda kada je ova kupola odabrana za eksperimente. Ako ovo progurate, napredovaćete za jedan ili dva stepena. Bez obzira na to koliko će ljudi možda umreti, vi ćete napredovati za stepen ili dva."

"Gospođice Stenli", reče on oporim glasom, "mladi Alen uskoro izlazi. Molim vas da vaša mašina..."

"Moja mašina", reče mu ona ledeno, "nije kriva. Ona radi prema koordinatama koje su odredili biolozi."

On se pogrbi za stolom, slušajući njene korake kako se udaljavaju hodnikom.

To što je ona rekla bilo je istina, naravno. Biolozi su postavili koordinate. Ali biolozi su mogli da pogreše. Samo razlika za dlaku, odstupanje za jotu, i pretvarač će poslati napolje nešto što nije ono što oni hoće da pošalju. Nekog mutanta koji bi se rasprsnuo, pokvario, zaglavio pod nekim uslovima ili pritiskom okolnosti potpuno nepredviđenih.

Jer čovek nije znao mnogo o tome šta se napolju događa. Sem onoga što su mu instrumenti govorili da se dešava. A uzroci zbivanja

koje su davali ti instrumenti nisu bili ništa više nego uzroci, jer Jupiter je neverovatno veliki, a kupola ima veoma malo.

Čak i rad biologa na sakupljanju podataka o Loperima, očigledno najvišoj formi jupiterovskog života, zahtevao je više od tri godine intenzivnog proučavanja, a posle toga još dve godine proveravanja, da bi bili sigurni. Posao koji je na Zemlji mogao da se uradi za nedelju ili dve. Ali posao koji, u ovom slučaju, ne bi uopšte mogao da se uradi na Zemlji, jer jupiterovski oblik života ne bi mogao da se prenese na Zemlju. Pritisak koji vlada tamo na Jupiteru ne bi se mogao reprodukovati izvan Jupitera, a pod pritiskom i na temperaturi Zemlje Loperi bi prosto nestali u oblačku gasa.

Ipak, taj posao se morao svršiti ako se čovek uopšte nadao da će ići po Jupiteru u životnom obliku Lopera. Jer pre nego što pretvarač pretvori čoveka u drugi oblik života, mora se znati pojedinačno svaka fizička karakteristika tog oblika života - sigurno i stvarno, bez mogućnosti da se pogreši.

Alen se nije vratio.

Traktori, koji su preorali okolinu, nisu našli ni traga od njega, osim ako šunjalo koje je primetio jedan od vozača nije bio izgubljeni Zemljanin u obliku Lopera.

Biolozi se podsmehnuše svojim najuglađenijim akademskim osmesima kada Fauler nagovesti da su koordinate možda pogrešne. Brižljivo su to istakli, koordinate su u redu. Kada se čovek stavi u pretvarač i okrene se poluga, postaje Loper. Napušta mašinu i odlazi, nestaje u žitkoj atmosferi.

Neka grešica, nabacio je Fauler; neko sitno odstupanje od onoga što treba da bude Loper, neki nedostatak. Ako bi ga bilo, rekoše biolozi, bile bi potrebne godine da se pronađe.

I Fauler je znao da su u pravu.

Tako je sada bilo pet ljudi umesto četvorice, a Harold Alen je izašao na Jupiter ni za šta. Što se tiče znanja o Jupiteru, bilo je isto kao i da nikada nije otišao.

Fauler posegnu preko stola i dohvati personalni dosije, tanak svežanj uredno spojenih papira. To je bila stvar od koje se plašio, ali koju je morao da učini. Nekako se mora naći razlog ovih čudnih nestanaka. A nije bilo drugog načina nego poslati napolje još ljudi.

Sedeo je trenutak slušajući zavijanje vetra nad kupolom, većitu gromovitu oluju koja je besnela planetom u uzavrelom, izobličenom gnevu.

Da li je tamo napolju neka opasnost, pitao se? Neka opasnost za koju oni ne znaju? Nešto što leži u zasedi i guta Lopere, ne praveći razliku između Lopera koji su istinski Loperi i Lopera koji su ljudi? Za grabljivce, naravno, to ne bi predstavljalo razliku.

Ili, da li je osnovna greška bila u tome što su Loperi oddbrani kao najprikladniji za opstanak na površini planete?

Očigledna inteligencija Lopera, znao je, bila je jedan element u ovoj odluci. Jer ako ono u šta se čovek pretvori nema sposobnost inteligencije, čovek u takvom obličju ne bi mogao dugo da zadrži svoju sopstvenu inteligenciju.

Da li su biolozi pustili da ovaj faktor pretegne, koristeći ga za kompenzaciju nekog drugog faktora koji bi mogao biti nepovoljan, čak katastrofalan? Nije izgledalo verovatno. Kako god bili tvrdoglavi, biolozi su znali svoj posao.

Ili je cela stvar bila nemoguća, osuđena na propast od samog početka? Pretvaranje u druge forme života uspevalo je na drugim planetama, ali to ne znači obavezno da će uspeti i na Jupiteru. Možda čovekova inteligencija ne može ispravno da funkcioniše pomoću čulnog aparata jupiterovske forme života. Možda su Loperi toliko tuđi ljudima da nema zajedničkog tla na kome bi se ljudsko znanje i jupiterovsko shvatanje postojanja spojili i saradivali.

Ili je greška možda u čoveku, u samoj vrsti? Neka duhovna izopačenost koja im, udružena sa onim što su nalazili napolju, nije dopuštala da se vrate. Mada to možda ne bi bila izopačenost, ne u ljudskom smislu reči. Možda je samo jedna obična osobina ljudskog duha, prihvaćena kao obična na Zemlji, u tako žestokoj suprotnosti sa jupiterovskim životom da uništava zdrav ljudski duh.

Iz hodnika se začuše šape. Slušajući, Fauler se setno nasmeši. To se Tauzer vraćao iz kuhinje, gde je bio da poseti svog prijatelja kuvara.

Tauzer uđe u sobu noseći kost. Mahnu repom Fauleru i spusti se kraj stola, sa koskom među šapama. Jedan dugi trenutak njegove uvek suzne stare oči posmatrale su gospodara i Fauler spusti ruku da

pošašolji čupavo uvo.

"Ipak me voliš, Tauzere?" upita Fauler, a Tauzer udari repom o zemlju.

"Ti si jedini", reče Fauler.

Uspravi se i okrete se nazad stolu. Ispruži ruku i uze spisak.

Benet? Benet ima devojkicu koja ga čeka na Zemlji.

Endrjus? Endrjus namerava da se vrati na Marsovski tehnički fakultet čim zaradi dovoljno da može da izgura godinu.

Olson? Olson se približava godinama za penziju. Stalno priča momcima kako će u najskorije vreme da se sredi i gaji ruže.

Fauler pažljivo položi spisak nazad na sto.

Osuđuje ljude na smrt. To je rekla gospođica Stenli dok su joj se blede usne jedva micale na zategnutom licu. Isteruje ljude da umru, dok on, Fauler, sedi ovde u bezbednosti i udobnosti.

To su pričali po celoj kupoli, nema sumnje, naročito otkad Alen nije uspeo da se vrati. Neće mu to reći u lice, naravno. Čak ni čovek, ili ljudi koje pozove pred ovaj sto i kaže im da je na njihov red da idu, neće mu to reći.

Ali on će to videti u njihovim očima.

Opet uze spisak. Benet, Endrjus, Olson. Bilo ih je još, ali nije vredelo nastavljati.

Kent Fauler je znao da to ne može da učini, da ne može da im pogleda u lice, da ne može da šalje još ljudi napolje u smrt.

Naže se napred i podiže ručicu interkomunikatora.

"Da, gospodine Fauler."

"Gospođicu Stenli, molim vas."

Čekao je gospođicu Stenli slušajući kako Tauzer bezvoljno glođe kost. Tauzerovi zubi su slabili.

"Gospođica Stenli", reče glas gospođice Stenli.

"Samo sam hteo da kažem, gospođice Stenli, da se pripremite za još dvoje."

"Zar se ne bojite", upita gospođica Stenli, "da će vam ponestati ljudi? Ako biste ih slali jednog po jednog, trajali bi vam duže i imali biste dovostruko zadovoljstvo."

"Jedan od njih", reče Fauler, "biće pas."

"Pas!"

"Da, Tauzer."

Čuo je kako joj se od naglog, hladnog besa ledi glas. "Vaš sopstveni pas! Bio je sa vama sve ove godine..."

"U tome i jeste stvar", reče Fauler. "Tauzer bi bio nesrećan ako bih ga ostavio."

To nije bio onaj Jupiter koga je poznavao preko televizora. Očekivao je da će biti drukčiji, ali ne ovakav. Očekivao je pakao amonijačne kiše i smrdljivih isparenja i zaglušujuće, gromovito urlanje bure. Očekivao je uskovitlane oblake i maglu i praskavo sevanje čudovišnih munja.

Nije očekivao da će se pljusak koji šiba svesti na retku ljubičastu izmaglicu koja se vuče kao nemirne senke nad crvenom i ljubičastom ledinom. Nije čak ni nagađao da će zmijaste munje biti bleštanje čiste ekstaze na obojenom nebu.

Čekajući Tauzera, Fauler zateže mišiće svog tela, zadivljen lakom, elastičnom snagom koju nađe u njima. Nije loše telo, zaključi on, i napravi grimasu setivši se kako je sažaljevao Lopere kada bi ih za trenutak spazio kroz ekran televizora.

Jer bilo je teško zamisliti neki živi organizam zasnovan na amonijaku i vodoniku, a ne na vodi i kiseoniku, teško verovati da bi takav životni oblik mogao poznavati ono isto uzbuđenje života koje poznaje čovekova vrsta. Teško je zamisliti život napolju u gustom vrtlogu koji je bio Jupiter, ne znajući, naravno, da za jupiterovske oči to uopšte nije gusti vrtlog.

Vetar ga je milovao nečim što mu je izgledalo kao nežni prsti i on se, iznenađen, seti da je po zemaljskim standardima taj vetar grohotna oluja, čudovište koje urlajući juri dvesta hiljada milja na sat, natovareno smrtonosnim gasovima.

Prijatni mirisi su mu se upijali u telo. Pa ipak, jedva da bi se moglo reći mirisi, jer to nije bio onakav osećaj mirisa kakvog se osećao. Bilo je to kao da celo njegovo biće upija miris lavandule - a ipak ne lavandule. To je bilo nešto, znao je, za šta nema reči, nesumnjivo prva od mnogih zagonetki u terminologiji, jer reči koje je znao, misaoni simboli koji su mu služili kao Zemljaninu, neće mu koristiti kao Jupiterovcu.

Brava u boku kupole se otvori i Tauzer izađe kotrljajući se - bar je mislio da to mora biti Tauzer.

Stade da doziva psa, um mu je uobličavao reči koje je nameravao da kaže. Ali nije mogao da ih kaže. Nije bilo načina da se kažu. Nije imao čime da ih kaže.

Za trenutak mu nejasan užas, slepi strah koji mu prostruja mozgom kao eksplozija panike uskovitla duh.

Kako Jupiterovci govore? Kako...

Odjednom postade svestan Tauzera, potpuno svestan umiljatog, žarkog prijateljstva čupave životinje koja ga je pratila sa Zemlje na mnoge planete. Kao da se stvorenje koje je bilo Tauzer ispružilo i za trenutak se smestilo u njegovom mozgu.

A iz iskričave dobrodošlice koju je osetio izađoše reči.

"Zdravo, prijatelju."

U stvari ne reči, više nego reči. Misleni simboli u njegovom mozgu, povezani misleni simboli koji su imali nijanse značenja koje reči nikad nisu mogle posedovati.

"Zdravo, Tauzere", reče.

"Dobro se osećam", reče Tauzer, "kao kad sam bio štene. U poslednje vreme sam se osećao prilično truo. Noge su mi se kočile, a zubi toliko istrošili da gotovo ništa od njih nije ostalo. Teško je žvakati kost s takvim zubima. Osim toga, buve su me užasno mučile. Nekada na njih nisam obraćao veliku pažnju. Nekoliko buva više ili manje nikada mi nije mnogo značilo u mladosti."

"Ali... ali..." Faulerove misli su se nespretno sudarale. "Ti govoriš sa mnom!"

"Jasna stvar", reče Tauzer. "Uvek sam ti govorio, ali ti nisi mogao da me čuješ. Pokušao sam da ti kažem neke stvari, ali nisam mogao da postignem taj stepen."

"Ponekad sam te razumevao", reče Fauler.

"Ne baš dobro", reče Tauzer. "Znao si kada hoću hranu i kada želim da pijem i kada hoću napolje, ali to je otprilike sve što si ikada uspeo."

"Žao mi je", reče Fauler.

"Zaboravi to", reče mu Tauzer. "Da se trkamo do litice."

Tek tada Fauler spazi liticu, na izgled udaljenu mnogo milja, ali neobične kristalne lepote koja se iskrila u senci višebojnih oblaka.

Fauler se ustezao. "Daleko je..."

"Ma hajde", reče Tauzer, i još dok je to govorio uputi se prema steni.

Fauler pođe za njim, probajući noge, probajući snagu u tom svom novom telu, prvo pomalo sumnjičavo, zadivljen trenutak kasnije, a onda trčeći sa čistom razdraganošću koja postade isto što i crvena i ljubičasta ledina, isto što i dimni trag kiše koji se vuče iznad tla.

Dok je trčao, u svest mu dođe muzika, muzika koja mu prodre u telo, razli se celim njegovim bićem, muzika koja ga podiže na krilima srebrnog leta. Muzika kakvu bi odavala zvona sa nekog tornja na sunčanom brdu u proleće.

Kako se litica približavala, muzika je postajala dublja i ispunjavala vasionu mlazom čarobnog zvuka. I znao je da muzika dolazi od zahuktalog vodopada koji se obrušava niz blještavu liticu.

Samo, znao je, to nije vodopad, već amonijak-pad, a stena je bela zato što je od kiseonika u čvrstom stanju.

Ukopa se u mestu kraj Tauzera gde se vodopad razbijao u svetlucavu dugu od mnogo stotina boja. Bukvalno mnogo stotina, jer ovde, video je, nema nijansi od jedne osnovne boje ka drugoj onako kako to vide ljudska bića; to je bila jasno određena odabranost boja koja prelama prizmu do njene poslednje i konačne klasifikacije.

"Muzika", reče Tauzer.

"Da, šta?"

"Ova muzika", reče Tauzer, "to su vibracije. Vibracije vode koja pada."

"Ali, Tauzere, ti ne znaš za vibracije."

"Znam", pobuni se Tauzer. "Prosto mi sinu u glavi."

Fauler se zagrcnu. "Prosto sinu!"

I odjednom je, u svojoj glavi, imao formulu - formulu jednog procesa koji bi omogućio da metal podnese pritisak Jupitera.

Gledao je, zapanjen, vodopad i razum mu brzo uze te mnoge boje i tačno ih složi u spektar. Prosto tako. Odjedanput. Ni iz čega, jer on ništa nije znao ni o metalima ni o bojama.

"Tauzere", uzviknu, "Tauzere, s nama se nešto događa!"

"Jeste, znam", reče Tauzer.

"To su naši mozgovi", reče Fauler. "Koristimo ih cele, do poslednjeg skrivenog kutka. Upotrebljavamo ih da bismo shvatili stvari koje je trebalo da znamo sve vreme. Možda su mozgovi zemaljskih bića po prirodi spori i zamagljeni. Možda smo mi slaboumna deca vasiona. Možda smo tako podešeni da moramo da činimo stvari na težak

način."

I u novoj, oštroj jasnoći misli koja ga je izgleda obuzimala, znao je da to neće biti samo stvar boja u vodopadu ili metala koji će odoleti pritisku Jupitera. Osećao je i druge stvari, stvari još ne sasvim jasne. Nejasan šapat koji nagoveštava veće stvari, misterije izvan granica ljudske misli, čak izvan granica ljudske mašte. Misterije, činjenice, logiku građenu na rezonovanju. Stvari koje bi svaki mozak trebalo da zna ako bi upotrebio svu svoju snagu razmišljanja.

"Mi smo još uvek uglavnom Zemljani", reče on. "Tek počinjemo da učimo neke stvari koje treba da znamo - nekoliko stvari koje su nam bile uskraćene kao ljudskim bićima, možda zato što smo bili ljudska bića. Zato što su naša ljudska tela bila jedna tela. Slabo opremljena za mišljenje, slabo opremljena izvesnim čulima koja čovek mora da ima da bi saznavao. Možda čak bez nekih čula koja su potrebna za istinsko saznavanje."

Gledao je nazad u kupolu, sićušnu crnu stvar koju je daljina učinila patuljastom.

Tamo su bili ljudi koji ne mogu da vide lepotu koju pred njih stavlja Jupiter. Ljudi koji misle da uskovitlani oblaci i kiša koja šiba zamračuju lice ove planete. Ljudske oči koje ne vide. Slabe oči. Oči koje ne mogu da vide lepotu u oblacima, koje ne mogu da vide kroz oluju. Tela koja nisu u stanju da oseće uzbuđenje treperave muzike koja izvire iz huka rasprštale vode.

Ljudi koji idu sami, u strašnoj usamljenosti, govoreći svojim jezikom kao što skauti znakovima šalju svoje poruke, nesposobni da se pruže i dodirnu duh jedan drugome, kao što on može da se pruži i dotakne Tauzerov duh. Zauvek odsečeni od onog ličnog, intimnog dodira sa drugim živim stvorovima.

On, Fauler, očekivao je užas izazvan tuđim stvarima ovde na površini, očekivao je da će ustuknuti pred opasnošću nepoznatog, čeličio se za grozu nezemaljske situacije.

Ali umesto toga našao je nešto veće nego što je čovek ikada upoznao. Brže, sigurnije telo. Osećanje razdraganosti, dublje osećanje života. Oštrije um. Svet lepote koji čak ni vizionari sa Zemlje još nisu zamislili.

"Hajdemo", tražio je Tauzer.

"Kuda bi hteo da ideš?"

"Bilo kuda", reče Tauzer. "Samo krenimo i videćemo gde ćemo stići. Imam osećanje... pa, osećanje..."

"Da, znam", reče Fauler.

Jer i on je imao osećanje. Osećanje uzvišene sudbine. Izvesno osećanje veličine. Svest o tome da negde daleko, daleko iza horizonta čeka avantura i nešto više od toga.

I ona druga petorica su to osetila. Osetila su zov da odu i vide, neodoljivo osećanje da se tamo nalazi život punoće i saznanja.

Znao je da se zbog toga nisu vratila.

"Neću da se vratim", reče Tauzer.

"Ne možemo ih razočarati", reče Fauler.

Fauler krenu korak-dva nazad ka kupoli, onda stade.

Natrag u kupolu. Natrag u ono bolno telo ispunjeno otrovom koje je napustio. Pre nije izgledalo bolno, ali sada je znao da jeste.

Natrag smušenom mozgu. Nazad zbrkanom mišljenju.

Otromboljenim ustima koja prave signale koje drugi razumeju.

Natrag očima koje bi sada bile gore nego da nema vida uopšte.

Natrag u prljavštinu, u gmizanje, natrag u neznanje.

"Možda jednog dana", reče mrmljajući u sebi.

"Imamo mnogo da uradimo i mnogo da vidimo", reče Tauzer. "Imamo mnogo da naučimo. Naći ćemo stvari..."

Da, mogli bi da nađu nešto. Možda civilizacije. Civilizacije prema kojima bi civilizacija čoveka izgledala slabačka. Lepotu i, što je još važnije, shvatanje te lepote. I drugarstvo koje niko nikada pre nije poznavao - koje nijedan čovek, nijedan pas do tada nisu upoznali.

I život. Jasnoća života posle onoga što je izgledalo kao životarenje zatrovano lekovima.

"Ne mogu da se vratim", reče Tauzer.

"Ni ja", reče Fauler.

"Pretvorili bi me opet u psa", reče Tauzer.

"A mene", reče Fauler, "opet u čoveka."

NAPOMENE UZ PETU PRIČU

Malo-pomalo, kako se legenda odvija, čitalac dobija tačniju sliku ljudske vrste. Postepeno, stiče se uverenje da je reč o vrsti koja ne može biti nešto više nego čista mašta. To nije takva vrsta koja bi mogla da se od skromnih početaka uzdigne do vrhunca kulture koji joj se pripisuje u ovim pričama. Njeni kvaliteti su i suviše slabi za to. Do sada je kod nje očigledan nedostatak stabilnosti. Njene preokupacije mehaničkom civilizacijom, a ne kulturom zasnovanom na nekim od zdravijih, vrednijih koncepcija života ukazuju na nedostatak osnovnog karaktera.

I evo, u ovoj priči vidimo njene ograničene mogućnosti saobraćanja, situaciju koja svakako ne vodi napretku. Čovekova nesposobnost da shvati i ceni misao i gledište drugog čoveka biće kamen spoticanja koji nikakava mehanička sposobnost ne bi mogla da pobedi.

Da je i sam čovek ovo shvatio, jasno se vidi po njegovoj brizi da se dokopa Džuvejnovе filozofije, ali videće se da je on nije želeo zbog moći poimanja koju bi mu ona dala, već zbog vlasti i slave i saznanja koje bi mu omogućila. Čovek je u ovoj filozofiji video nešto što će ga pomeriti za sto hiljada godina unapred za vreme od dve kratke generacije.

Tokom ovih priča postaje jasno da je čovek trčao u jednoj trci, ako ne sa samim sobom, a ono sa nekim zamišljenim pratiocem koji mu je išao za samim petama, duvao za vrat. Čovek je bio zauzet jednim ludačkim batrganjem za vlast i znanje, ali nigde nema nagoveštaja o tome šta je nameravao da učini s njima kada ih jednom dobije.

Prema legendi, on je došao iz pećina pre milion godina. Pa ipak, tek nešto više od stotinu godina pre događaja u ovoj priči on je bio u stanju da iskoreni ubijanje kao osnovni elemenat svog načina života. Ovde se, dakle, vidi prava mera njegovog divljaštva: otarasio se ubijanja posle milion godina, i to smatra velikim postignućem.

Većini čitalaca biće lako, pošto pročitaju ovu priču, da prihvate Rouverovu teoriju da čovek nikada nije postojao, već da je stvoren namerno kao antiteza svega što predstavljaju psi, da je on neka vrsta mitske lutke, sociološka basna.

Ovo je istaknuto dokazima čovekove besciljnosti koji se stalno

ponavljaju, njegovim neprekidnim trčanjem tamo-amo, njegovim nastojanjem da se dočepa načina života koji mu stalno izmiče, verovatno zato što nikada ne zna tačno šta hoće.

5. RAJ

Kupola je predstavljala zguren, neobičan predmet koji ne pripada ljubičastoj magli Jupitera, šćućurenu, preplašenu građevinu, i izgledalo je kao da čuči na površini ogromne planete.

Stvorenje koje je nekada bilo Kent Fauler stajalo je rasplošteno na svojim čvrstim debelim nogama.

Tuđa stvar, pomisli ono. Toliko sam se udaljio od ljudske vrste. A ona nije tuđa uopšte. Ne zna mene. Tamo sam živio, sanjao, planirao. Odatle sam otišao - uplašen. I vraćam se tamo - gonjen i uplašen.

Gonjen sećanjem na ljude koji su bili kao ja pre nego što sam postao ovo što sam, pre nego što sam upoznao život i zdravlje i prijatnost koji su mogući kada neko nije ljudsko biće.

Tauzer se pokrenu kraj njega i Fauler oseti nespretnu naklonost nekadašnjeg psa, izražavano prijateljstvo i drugarstvo i ljubav koji su postojali sve vreme, ali se za njih nije znalo dokle god su bili čovek i pas.

Misli psa mu se uvukoše u mozak. "Ne možeš to učiniti, prijatelju", reče Tauzer.

Fauler gotovo zajauka. "Ali moram, Tauzere. Zbog toga sam izišao. Da vidim kakav je Jupiter u stvari. I sada mogu da im kažem, da im donesem vest."

Trebalo je to davno da učiniš, progovori jedan glas duboko u njemu, slab, udaljen ljudski glas koji se probi kroz njegovu jupiterovsko ja. Ali si bio kukavica i odlagao si - i odlagao. Pobegao si zato što si se bojao da se vratiš. Bojao si se da opet budeš pretvoren u čoveka.

"Biću usamljen", reče Tauzer, ali ipak to nije rekao. Bar nije bilo reči - već više osećanje usamljenosti, krik od koga se kida srce na rastanku. Kao da je, za trenutak, Fauler prešao u Tauzera i podelio njegov duh.

Fauler je stajao ćuteći dok se u njemu odigravao preokret. Preokret pri pomisli da će opet biti pretvoren u čoveka - u onu bedu od ljudskog tela i duha.

"Pošao bih s tobom", reče mu Tauzer, "ali ne bih mogao to da podnesem. Možda bih umro pre nego što bih uspeo da se vratim. Ja sam bio bezmalo gotov, sećaš se. Bio sam star i pun buva. Od zuba

su mi ostali samo krnjaci, a varenje mi je bilo sasvim loše. I sanjao sam strašne snove. Kada sam bio mlad štenac, jurio sam zečeve, ali pred kraj zečevi su jurili mene."

"Ti ostani ovde", reče Fauler. "A ja ću se vratiti."

Ako mogu da ih nateram da shvate, pomisli. Ako samo budem mogao. Ako budem mogao da objasnim.

Podiže svoju veliku glavu i pogleda brda koja su postepeno narastala u planinske vrhove obavijene ružičastom i ljubičastom maglom. Munja zmijasto preseče nebo i oblaci i magla planuše vatrom ekstaze.

Krenu napred gegajući se, polako, bez volje. Sa povetarcem dođe dah mirisa i njegovo telo ga upi - kao mačka koja se valja u mačjoj metvici. A ipak nije bio miris - mada je to bilo najbliže čega se mogao setiti, najbliža reč koju je imao. U godinama koje dolaze ljudska vrsta će stvoriti novu terminologiju.

Kako bi čovek mogao, pitao se on, da objasni maglu koja se vuče po tlu i miris koji je čisto uživanje. Druge stvari će shvatiti, znao je. Da čovek nikada ne mora da jede, da nikada ne spava, da se oslobodio celog kompleksa depresivne neuroze od koje pati čovek. Te stvari će razumeti zato što se one mogu reći jednostavnim izrazima, objasniti postojećim jezikom.

Ali druge stvari - stvari koje traže nov rečnik? Emocije koje čovek nikada nije poznao. Sposobnosti o kojima čovek nikada nije ni sanjao. Jasnoća uma i shvatanja - sposobnost korišćenja mozga do poslednje ćelije. Stvari koje se znaju i čine instinktivno, koje čovek nikada ne bi mogao da učini zato što njegovo telo nema čula kojima se one mogu učiniti.

"Zapisaću to", reče on sebi. "Neću se žuriti i zapisaću to."

Ali shvati da je napisana reč jedno oruđe.

Na kristalnom omotaču kupole isturi se televizorski otvor i on se odgega prema njemu. Potočići kondenzovane magle slivali su se preko otvora i on se uspravi na zadnje noge i pogleda pravo u njega. Ne da bi mogao nešto da vidi, već da bi ljudi unutra videli njega. Ljudi koji stalno posmatraju, gledaju napolje u surovost Jupitera, zaurlane oluje i amonijačne kiše, oblake smrtonosnog metana kako brzo promiču. Jer ljudi su tako videli Jupiter.

Diže ruku i brzo napisa na vlažnoj površini ploče - štampajući unazad.

Oni moraju da znaju ko je, da ne bi bilo greške. Moraju da znaju koje koordinate da primene. Inače bi ga mogli pretvoriti u pogrešno telo, upotrebiti pogrešnu matricu; i izašao bi neko drugi - mladi Alen, možda, ili Smit, ili Peletije. A to bi bilo fatalno.

Amonijak se slivao i zamrljao slova, izbrisao ih. On opet napisa ime. Razumeće to ime. Znaće da se jedan od ljudi koji su bili pretvoreni u Lopere vratio da podnese izveštaj.

Spusti se i okrete se oko sebe gledajući u vrata koja vode u kabinu pretvarača. Vrata se polako pokrenuše, otvarajući se napolje.

"Zbogom, Tauzere", reče nežno Fauler.

Krik opomene odjeknu mu u mozgu. Nije suviše kasno. Još nisi ušao. Još možeš da se predomisliš. Još uvek možeš da se okreneš i pabegneš.

On nastavi teško se gegajući, rešen, škripeći zubima. Pod šapama oseti metalni pod, oseti kako se vrata zatvoriše za njim. Uhvati još jednu poslednju, fragmentarnu misao Tauzerovu, i onda nastade mrak.

Pretvaračka komora bila je pravo pred njim i on se uputi nagnutom rampom da bi došao do nje.

Izašli su čovok i pas, pomisli, a vraća se čovek.

Konferencija za štampu je dobro prošla. Govorilo se o povoljnim stvarima.

Da, rekao je Tajler Vebster novinarima, neprilika na Veneri je bila sasvim izgladnena. Stvar je bila samo u tome da zainteresovane strane sednu i porazgovaraju. Eksperimenti sa životom u hladnim laboratorijama Plutona zadovoljavajuće napreduju. Ekspedicija na Kentaur će krenuti kao što je predviđeno, uprkos izveštajima da je potpuno pometena. Trgovinska komisija će uskoro izdati nove monetarne tablice za razne interplanetarne proizvode, kojima će se izravnati neke nejednakosti.

Ništa senzacionalno. Ništa od čega bi se mogli napraviti naslovi. Ništa čime bi se započela emisija vesti.

"A Džon Kalver mi kaže", reče Vebster, "da vas podsetim, gospodo, da je danas sto dvadeset peta godišnjica poslednjeg ubistva

počinjenog u Sunčevom sistemu. Sto dvadeset i pet godina bez nasilne smrti s predumišljajem."

Zavali se u stolici i nasmeja se na njih prikrivajući stvar od koje je strepeo, pitanje za koje je znao da će doći.

Ali oni još nisu bili spremni da ga postave - trebalo je poštovati jedan običaj - vrlo prijatan običaj.

Berli Stiven Endrjus, šef za štampu Interplanetarnih novosti, pročisti grlo kao da se sprema da dG neku važnu izjavu i upita sa podrugljivom ozbiljnošću:

"A kako je momak?"

Osmeh se sledi na Vebsterovom licu. "Idem kući za vikend. Kupio sam sinu jednu igračku."

Pruži ruku i podiže malu cev sa stola.

"Jedna starinska igračka", reče. "Garantovano starinska. Jedna kompanija je baš počela da ih iznosi na tržište. Stavite je na oko i okrećete i vidite lepe slike. Obojeno staklo koje se pokreće i slaže. Ima jedna reč za to..."

"Kaleidoskop", priskoči jedan od novinara. "Čitao sam o tome. U jednoj staroj istoriji o ponašanju i običajima ranog dvadesetog veka."

"Jeste li ga isprobali, gospodine predsedniče?" upita Endrjus.

"Ne", reče Vebster. "Pravo da kažem, nisam. Dobio sam ga tek danas po podne, a bio sam suviše zauzet."

"Gde ste ga našli, gospodine predsedniče?" upita jedan glas.

"Moram i ja da uzmem jedan za svog malog."

"U radnji odmah iza ugla. Onoj radnji sa igračkama, znate. Baš danas su ih dobili."

Sada je, znao je Vebster, vreme da idu. Još malo prijatnog, prijateljskog koškanja, i oni će se dići i otići.

Ali nisu odlazili - i znao je da ne odlaze. Znao je to po iznenadnoj tišini i po papirima koji zašuštaše da bi je prikriili.

Tada Stiven Endrjus postavi pitanje od koga je Vebster strepeo. Za trenutak Vebster je bio srećan što je to baš Stiven Endrjus. Endrjus je bio prijateljski nastrojen, uopšte uzev, a Interplanetarna štampa donosila je objektivne vesti bez onog lukavog nijansiranja reči koje su upotrebljavali komentatori.

"Gospodine predsedniče", reče Endrjus, "čuli smo da se jedan čovek koji je bio pretvoren na Jupiteru vratio na Zemlju. Hteli bismo da vas

pitamo da li je to istina?"

"Istina je", reče Vebster kruto.

Oni su čekali, i Vebster je čekao, ne mičući se u svojoj stolici.

"Da li biste hteli da date komentar?" upita Endrjus.

"Ne", reče Vebster.

Vebster pogleda okolo po sobi, od lica do lica. Napregnuta lica koja napipavaju nešto od istine iza njegovog odsečnog odbijanja da razgovara o toj stvari. Razveseljena lica koja skrivaju mozak koji već sada misli kako bi mogao da izvrne ono nekoliko reči koje je Vebster rekao. Ljutita lica koja će napisati komentare pune zgražanja o pravu ljudi da budu obavešteni.

"Žao mi je, gospodo", reče Vebster.

Endrjus se teško podiže sa stolice. "Hvala, gospodine predsedniče", reče on.

Vebster ostade sedeći u stolici i posmatrajući ih kako odlaze; kada su otišli, oseti hladnoću i prazninu sobe.

Razapeće me, pomisli. Prikovaće me za vrata ambara i neću moći da se izvučem. Nikako neću moći.

Diže se sa stolice i pređe preko sobe. Stade gledajući kroz prozor u baštu na popodnevnom suncu.

Ipak, prosto im se nije moglo reći.

Raj! Raj kakav se može poželeći! I kraj čovečanstva! Kraj svih ideala i svih snova čovečanstva, kraj same vrste.

Zeleno svetlo na njegovom stolu bljesnu i zatrepta i on se vrati preko sobe.

"Šta je!" upita.

Mali ekran se osvetli i pojavi se jedno lice.

"Psi su baš javili, gospodine, da je Džo, mutant, otišao vašoj kući i da ga je Dženkins pustio unutra."

"Džo! Siguran si?"

"Psi kažu. A psi nikad ne greše."

Lice iščeze sa ekrana i Vebster se teško spusti u stolicu.

Utrnulim prstima napipa kontrolnu tablu i ne gledajući okrenu željenu kombinaciju.

Na ekranu se pojavi kuća u Severnoj Americi, zgurena na vetrometini na vrhu brda. Zgrada koja tu stoji već blizu hiljadu

godina. Mesto gde je stara loza Vebsterovih živela i sanjala i umirala. Daleko gore u plavetnilu iznad kuće letela je jedna vrana i Vebster ču, ili zamisli da je čuo vetrom nošeno graktanje ptice.

Sve je bilo u redu - ili je izgledalo da jeste. Kuća je dremala u jutarnjoj svetlosti i statua je stajala na travnjaku - statua onog davnog pretka koji je nestao na putu ka zvezdama. Alena Vebstera, koji je prvi napustio Sunčev sistem i krenuo na Kentaur - onako kao što će ekspedicija koja je sada na Marsu krenuti za koji dan.

Oko kuće je sve bilo mirno, nikakvog znaka da se nešto miče.

Vebsterova ruka se pokrenu i gurnu polugu. Ekran se ugasi.

Dženkins može da sredi stvari, mislio je. Verovatno bolje nego što bi to čovek mogao. Na kraju krajeva, u tu njegovu metalnu kožu sabijeno je gotovo hiljadu godina mudrosti. Zvaće me on uskoro da mi kaže šta se to događa.

Pruži ruku i okrenu drugu željenu kombinaciju.

Poduže je čekao dok se na ekranu ne pojavi lice.

"Šta je, Tajlere?" zapita lice.

"Baš sam primio izveštaj da je Džo..."

Džon Kalver klimnu glavom. "I ja sam ga baš dobio. Sad proveravam."

"Kako ti to shvataš?"

Lice šefa Svetske bezbednosti se nervozno zgrči.

"Možda omekšavaju. Prilično smo pritisli Džoa i ostale mutante. Psi su uradili izvanredan posao."

"Ali nije bilo nikakvih znakova o tome", pobuni se Vebster. "Nije zabeleženo ništa što bi označilo da se tako nešto događa."

"Slušaj", reče Kalver. "Već više od sto godina oni nisu nijednom uvukli vazduh a da mi to nismo znali. Imamo zabeleženo crno na belo na traci sve što su uradili. Ometali smo im svaki pokret. U početku su mislili da je to prosto zla sreća, ali sada znaju da nije. Možda su digli ruke i videli da su poraženi."

"Mislim da nije tako", svečano reče Vebster. "Kad god ta dečica misle da su gotova, bolje počni da tražiš neko meko mesto za spuštanje."

"Posmatraču to izbliza", reče mu Kalver. "Obaveštavaću te."

Ploča izblede i pretvori se u četvrtast komad stakla. Vebster ga je turobno posmatrao.

Mutanti nisu pobeđeni - ni blizu. To je on znao, a i Kalver. Pa ipak... Zašto je Džo otišao Dženkinsu? Zašto se nije obratio vladi ovde u Ženevi? Možda da bi sačuvao dostojanstvo. Da svrši stvar preko robota. Najzad, Džo već dugo, dugo poznaje Dženkinsa.

Neobjašnjivo, Vebster oseti val ponosa. Ponosa što je, ako je tako, Džo otišao Dženkinsu. Jer i Dženkins je uprkos svojoj metalnoj koži jedan Vebster.

Ponos, pomisli Vebster. Dostignuće i greška. Ali uvek po nečemu značajni. Svaki od njih, godinama. Džerom, koji je izgubio Džuvejnovu filozofiju za svet. I Tomas, koji je svetu dao princip putovanja vasionom koji je sada bio usavršen. Pa Tomasov sin, Alen, koji je krenuo na zvezde i nije uspeo da stigne. I Brus, koji je prvi zamislio blizanačku civilizaciju čoveka i psa. Sada, najzad, on sam - Tajler Vebster, predsednik Svetskog odbora.

Sedeći za stolom sklopio je ruke i gledao večernje svetlo koje se ulivalo u sobu kroz prozor.

Čeka, priznade. Čeka da trepne signal koji će mu reći da Dženkins zove da javi za Džoa. Kada bi samo...

Kada bi samo moglo da se dođe do sporazuma. Kada bi samo mutanti i ljudi mogli da rade zajedno. Kada bi mogli da zaborave ovaj poluskriveni rat, mogli bi daleko da doteraju - čovek i pas i mutant.

Vebster zavrte glavom. Bilo bi i suviše to očekivati. Razilaženje je i suviše veliko, jaz i suviše širok. Sumnja ljudi u tolerantno zabavljanje mutanata razdvajala bi tu dvojicu. Jer mutanti su različita rasa, izdanak koji je otišao predaleko napred. Ljudi koji su postali istinske ličnosti, bez potrebe za društvom, bez potrebe za ljudskim odobravanjem, potpuno lišeni instinkta čopora koji je vrstu držao na okupu, otporni na društvene pritiske.

I zbog mutanata ona mala grupa izmenjenih pasa do sada je vrlo malo praktično koristila svom starijem bratu, čoveku. Jer psi su motrili već više od sto godina, bili su policijska snaga koja je držala na oku ljudske mutante.

Vebster gurnu stolicu unazad, otvori fioku od stola i izvuče svežanj papira.

Gledajući jednim okom ploču televizora, škljocnu polugom i pozva sekretaricu.

"Da, gospodine Vebster."

"Idem do gospodina Faulera", reče Vebster. "Ako bude neki poziv..." Glas sekretarice samo malo zadrhta. "Ako bude, gospodine, odmah ću vam javiti."

"Hvala", reče Vebster.

I vrati polugu.

Već su čuli za ovo, pomisli. Svi, u celej zgradi, stoje i zevajući sa isplaženim jezicima, očekujući novosti.

Kent Fauler se izležavao u stolici u bašti pred svojom sobom i gledao malog crnog terijera kako jarnosno kopa za nekim zamišljenim zecom.

"Znaš, Rouvere", reče Fauler, "mene nećeš prevariti."

Pas prestade da kopa, pogleda preko ramena iskezivši zube i uzbuđeno zalaja. Onda nastavi da kopa.

"Zaboravićeš se jednog dana", reče mu Fauler, "i reći koju reč, i onda ću te propisno udesiti."

Rouver je i dalje kopao.

Lukavi mali đavo, pomisli Fauler. Bistar kao niko. Vebster ga je napujdao na mene i on je fino odigrao ulogu. Kopao za zečevima i nije poštovao grmlje i češao se od buva - savršena slika savršenog psa. Ali pročitao sam ga. Sve sam ih pročitao.

U travi se začu korak i Fauler diže pogled.

"Dobro večer", reče Tajler Vebster.

"Pitao sam se kad ćete doći", kratko reče Fauler. "Sedite i recite mi - pravo. Ne verujete mi, zar ne?"

Vebster se spusti u drugu stolicu i stavi papire u krilo.

"Mogu da shvatim kako vam je", reče.

"Sumnjam da možete", obrecnu se Fauler. "Došao sam ovamo i doneo vest za koju sam mislio da je važna. Izveštaj koji me je koštao više nego što možete da zamislite."

Poguri se napred u stolici. "Pitam se da li shvatate da je svaki sat koji sam proveo kao ljudsko biće za mene duhovno mučenje."

"Žao mi je", reče Vebster, "ali morali smo da budemo sigurni. Morali smo da proverimo vaš izveštaj."

"I obavite neke probe?"

Vebster potvrdi.

"Kao sa ovim Rouverom?"

"On se ne zove Rouver", blago reče Vebster. "Ako ste ga tako zvali, povredili ste njegova osećanja. Svi psi imaju ljudska imena. Ovaj se zove Elmer."

Elmer prestade da kopa i dokaska do njih. Sede kraj Vebsterove stolice i šapom zamrljanom ilovačom stade da trlja prljave brkove.

"Šta je, Elmere?" upita Vebster.

"On je ljudski stvor, nema govora", reče pas, "ali ne sasvim ljudski. Nije mutant, znaš. Već nešto drugo. Nešto strano."

"To treba očekivati", reče Fauler. "Bio sam Loper pet godina."

Vebster potvrdi. "Zadržali ste deo ličnosti. To je razumljivo. A pas će je nanjušiti. Oni su osetljivi na takve stvari. Gotovo nadareni duhovnim silama. Zato smo ih odredili da motre na mutante. U stanju su da nanjuše mutanta ma gde bio."

"Hoćete da mi kažete da mi verujete?"

Vebster je šušкао papirima u krilu, onda ih pažljivo složi. "Bojim se da vam verujem."

"Zašto se bojite?"

"Zato", reče mu Vebster, "što ste vi najveća opasnost sa kojom se čovečanstvo ikada suočilo."

"Opasnost! Čoveče, zar ne shvatate? Ja vam nudim... nudim vam..."

"Da, znam", reče Vebster. "Ta reč je Raj."

"I vi se toga bojite?"

"Užasnut sam", reče Vebster. "Samo pokušajte da zamislite šta bi bilo ako bismo rekli ljudima i oni svi poverovali. Svako bi želeo da ode na Jupiter i postane Loper. Sama činjenica da Loperi izgleda imaju vek koji se proteže na hiljade godina bila bi dovoljan razlog ako i ne bi bilo drugih.

Nastalo bi jedno opšte traženje da svako smesta bude upućen na Jupiter. Niko ne bi želeo da ostane ljudsko biće. Na kraju više ne bi bilo ljudi - svi ljudi bi postali Loperi. Jeste li pomislili na to?"

Fauler ovlaži usne nervoznim jezikom. "Svakako. To sam i očekivao."

"Ljudska vrsta bi nestala", reče Vebster mirnim glasom. "Bila bi izbrisana. Odbacila bi sav napredak koji je učinila tokom hiljada godina. Nestala bi baš kada je na pragu svog najvećeg napretka."

"Ali vi ne znate", protestovao je Fauler. "Vi ne možete da znate. Nikada niste bili Loper. Ja sam bio." Udari se u grudi. "Ja znam kako

je to."

Vebster zavrte glavom. "Ja se ne raspravljam oko toga. Spreman sam da priznam da je možda bolje biti Loper nego ljudsko biće. Ono što ne mogu da prihvatim jeste to da bi bilo opravdano da uništimo ljudsku rasu - da treba da zamenimo ono što je ljudska vrsta učinila i što će učiniti, za ono što bi Loperi možda učinili. Ljudska vrsta ide napred. Možda ne na tako prijatan način niti tako razborito i briljantno kao vaši Loperi, ali u krajnjoj liniji imam osećanje da će otići mnogo dalje. Mi imamo rasno nasleđe i sudbinu rase, i to ne možemo da odbacimo."

Fauler se naže napred u stolici. "Slušajte", reče. "Ja sam u ovome postupio fer. Došao sam pravo vama i u Svetski odbor. Mogao sam da kažem štampi i radiju i da vas stavim pred svršen čin, ali nisam to učinio."

"Ciljate na to", reče Vebster, "da Svetski odbor nema pravo da sam odluči o ovoj stvari. Predlažete da ljudi o tome kažu svoju reč."

Fauler potvrdi stisnutih usana.

"Iskreno rečeno", reče Vebster, "ja ne verujem ljudima. Imali biste reakciju rulje. Sebičnu reakciju. Ni jedan jedini ne bi mislio na vrstu, već samo na sebe."

"Da li mi vi to kažete", zapita Fauler, "da sam u pravu, ali da vi tu ništa ne možete da učinite?"

"Ne baš to. Moraćemo nešto da izmislimo. Možda bi od Jupitera mogao da se napravi kao neki starački dom. Pošto čovek proživi koristan život..."

Duboko u grlu Faulerovom ote se rezak zvuk gađenja.

"Nagrada", reče prezrivo. "Izbacivanje starog konja na pašnjak. Raj po specijalnom uputu."

"Tako bismo", naglasi Vebster, "spasli ljudsku vrstu, a ipak imali Jupiter."

Fauler se diže na noge brzim, gipkim pokretom. "Dosta mi je svega", povika. "Doneo sam vam vest o stvari o kojoj ste hteli da znate. Stvari na koju ste potrošili milijarde dolara i, koliko ste vi znali, stotine života. Postavili ste stanice za ponovno pretvaranje po celom Jupiteru i slali napolje na desetine ljudi, oni se nikad nisu vraćali; mislili ste da su mrtivi i ipak ste slali druge. I niko od njih se nije vratio - zato što nisu želeli da se vrate, zato što nisu mogli da se

vrata, zato što nisu mogli da svare da opet budu ljudi. Onda sam se ja vratio, i šta se desilo? Mnogo bombastih fraza... izvrđavanje istine... ispitujete me i sumnjate u mene. I najzad kažete da je sa mnom sve u redu, ali da sam pogrešio što sam se uopšte vratio."

Ruke mu padoše niz bokove i ramena mu se opustiše.

"Pretpostavljam da sam slobodan", reče. "Nema potrebe da ostajem ovde."

Vebster lagano potvrdi glavom. "Naravno da ste slobodni. Bili ste slobodni sve vreme. Samo sam tražio da ostanete dok ne proverim."

"Mogao bih da se vratim na Jupiter?"

"S obzirom na situaciju", reče Vebster, "to bi bila dobra ideja."

"Čudi me da to niste predložili", reče gorko Fauler. "To bi bio izlaz za vas. Mogli biste da stavite izveštaj ad akta i da ga zaboravite i da i dalje vodite Sunčev sistem kao dečju igru na podu gostinske sobe. Vaša porodica brlja već vekovima i ljudi su vam dozvolili da se vratite po još. Jedan od vaših predaka izgubio je za svet Džuvejnovu filozofiju, a drugi je omeo napor ljudi da sarađuju sa mutantima..."

Vebster oštro reče: "Ne mešajte mene i moju porodicu u ovo, Faulere! To je stvar koja je veća..."

Ali Fauler je vikao, zagrcnuvši se rečima. "A ja vam neću dati da ovo pokvarite. Svet je dosta izgubio zbog vas Vebsterovih. Sada će se svet najzad osloboditi. Ja ću ispričati ljudima o Jupiteru. Reći ću štampi i radiju. Vrištaću sa krovova. Ja ću..."

Glas mu se prekide i ramena počеше da mu se tresu.

Vebsterov glas se ohladi od iznenadnog besa. "Tući ću vas, Faulere. Ići ću direktno protiv vas. Ne mogu vam dozvoliti da učinite tako nešto."

Fauler se okrenuo i koračao prema baštenskoj kapiji.

Vebster, sleđen u svojoj stolici, oseti šapu kako ga šćapi za nogu.

"Da ga uhvatim, gazda?" upita Elmer. "Da odem i da ga uhvatim?"

Vebster odmahnu glavom. "Neka ide", reče. "On ima isto toliko prava koliko i ja da učini ono što želi."

Studen vetar dunu preko baštenskog zida i zašušta ogrtačem na Vebsterovim ramenima.

U mozgu su mu odzvanjale reči - reči izgovorene u ovoj bašti jedva pre nekoliko sekundi, ali reči koje su dolazile iz davnih vekova. Jedan od vaših predaka izgubio je Džuvejnovu filozofiju. Jedan od

vaših predaka...

Vebster je stiskao pesnice sve dok mu se nokti ne zariše u dlanove. Baksuzi, mislio je Vebster. To smo mi. Baksuzi čovečanstva. Džuvejnova filozofija. I mutanti. Ali mutanti već vekovima imaju Džuvejnovu filozoviju, a nikada je nisu upotrebili. Džo ju je ukrao od Granta, i Grant je proveo ceo život bezuspešno pokušavajući da je povрати.

Možda, pokušavao je Vebster da se uteši, ona stvarno i nije bila nešto naročito. Da jeste, mutanti bi je iskoristili. Ili možda su - samo možda - mutanti blefirali. Možda o njoj nisu znali ništa više od ljudi.

Jedan metalan glas diskretno se zakašlja i Vebster diže pogled. Kod vrata je stajao mali sivi robot.

"Poziv, gospodine", reče robot. "Poziv koji očekujete."

Na ekranu se pojavi Dženkinsovo lice - staro lice, zastarelo i ružno. Ne glatko lice slično živom, kojim se mogu pohvaliti poslednji modeli robota.

"Izvinjavam se što vas uznemiravam, gospodine", reče on, "ali ovo je veoma neobično. Došao je Džo i tražio da se posluži našim vizorom da bi vas pozvao. Neće da mi kaže šta hoće, gospodine. Kaže prosto prijateljski razgovor sa nekadašnjim susedom."

"Daj mi ga", reče Vebster.

"Tražio je to na vrlo neobičan način, gospodine", produži Dženkins. "Pojavio se i sedeo u kući i naklapao ceo sat ili i više pre nego što je tražio da se posluži vizorom. Rekao bih, oprostićete, da je to veoma čudno."

"Znam", reče Vebster. "Džo je čudan, u mnogo čemu."

Dženkinsovo lice izblede sa ekrana i pojavi se drugo - lice Džoa, mutanta. To je bilo snažno lice sa naboranom, rapavom kožom i plavosivim očima koje su sijale, kosom koja se tek progrušavala na slepoočnicama.

"Dženkins nema poverenja u mene, Tajlere", reče Džo i Vebster oseti da se nakostrešio zbog smeha koji se skrivao iza ovih reči.

"Ako je do toga", reče mu nabusito, "ne verujem ti ni ja."

Džo coku jezikom. "Ali, Tajlere, mi vam nikada nismo zadali brige, ni minuta. Nijedan od nas. Vi ste motrili na nas i nervirali se i sekirali zbog nas, a mi vam nikada nismo učinili nažao. Odredili ste toliko pasa da nas uhode da se spotičemo o njih kud god se okrenemo i

vodili ste dosijea o nama i proučavali nas i pretresali uzduž i popreko, sve dok vam se valjda nije na smrt smučilo sve to."

"Mi vas poznajemo", besno reče Vebster. "Znamo o vama više nego što sami znate o sebi. Znamo koliko vas ima i svakog od vas lično poznajemo. Hoćeš da čuješ šta je bilo koji od vas radio u nekom određenom trenutku za poslednjih sto ili više godina? Pitaj nas i kazaćemo ti."

Džo je bio brz na odgovoru. "A sve vreme", reče on, "mi smo lepo mislili o vama. Mislili smo kako ćemo nekad možda poželeti da vam pomognemo."

"Zašto onda to niste učinili?" izdra se Vebster. "Mi smo u početku bili spremni da radimo s vama. Čak i pošto si ukrao Džuvejnovu filozofiju od Granta..."

"Ukrao je?" upita Džo. "Stvarno, Tajlere, ti to mora da si pogrešno shvatio. Uzeli smo je samo zato da bismo mogli da je izradimo. Bila je skroz smuvana, znaš."

"To si verovatno shvatio sutradan pošto si je se dočepao", spremno mu reče Vebster. "Šta si čekao? Da ste nam to ikada ponudili, znali bismo da ste sa nama i saradivali bismo. Opozvali bismo pse, prihvatili bismo vas."

"Čudno je to", reče Džo. "Izgleda da nam nikada nije bilo stalo do toga da budemo prihvaćeni."

I onaj stari smeh se povrati, smeh čoveka koji je sam sebi dovoljan, koji celokupan ljudski zajednički napor vidi kao ogromnu, podrugljivu šalu. Čoveka koji ide sam i to mu se dopada. Čoveka koji ljudsku vrstu vidi kao nešto smešno i verovatno samo pomalo opasno - ali smešnije nego išta, baš zato što je opasno. Čoveka koji ne oseća potrebu za bratstvom čoveka, koji to bratstvo odbija kao stvar krajnje provincijsku i patetičnu, kao što su bili klubovi obožavalaca u dvadesetom veku.

"U redu", oštro reče Vebster. "Ako hoćeš tako. Nadao sam se da možda imaš da ponudiš pogodbu - neku šansu za izmirenje. Ne dopadaju nam se stvari ovakve kakve su - više bismo voleli da su drukčije. Ali ti si na potezu."

"Slušaj, Tajlere", pobuni se Džo, "nema smisla izbezumljavati se. Mislio sam da bi možda trebalo da znate za Džuvejnovu filozofiju. Vi ste je sada kao zaboravili, ali nekada je ceo Sistem bio uskomešan

zbog nje."

"Dobro", reče Vebster, "hajde, kaži mi." Ton njegovog glasa govorio je da zna da mu Džo neće reći.

"U osnovi", reče Džo, "vi ljudi ste usamljena stvorenja. Nikada niste poznavali svog bližnjeg. Ne možete ga poznavati zato što nemate ono zajedničko osećanje razumevanja koje omogućuje da ga upoznate. Vi imate prijateljstva, sigurno, ali ta prijateljstva zasnivaju se na čistim emocijama, nikada na stvarnom razumevanju. Vi se slažete, jasno. Ali slažete se pre uz pomoć tolerancije nego razumevanja. Svoje probleme rešavate sporazumom, ali stvar je prosto u tome da oni odlučniji među vama savlađuju protivljenje slabijih."

"Šta to ima veze?"

"Pa, sve ima veze", reče Džo. "Sa Džuvejnovom filozofijom vi biste stvarno shvatili."

"Telepatija?" upita Vebster.

"Ne baš tačno to", reče Džo. "Mi mutanti imamo telepatiju. Ali ovo je nešto drugo. Džuvejnova filozofija daje sposobnost da se oseti gledište drugoga. Neće te obavezno primorati da se složiš sa tim gledištem, ali će te naterati da ga priznaš. Ne samo da znaš o čemu onaj drugi govori već i šta on oseća u vezi s tim. Sa Džuvejnovom filozofijom moraš da prihvatiš vrednost ideja i znanja drugog čoveka, ne samo reči koje on kaže, već misao koja se iza tih reči krije."

"Semantika", reče Vebster.

"Ako insistiraš na toj reči", reče mu Džo. "U stvari to znači da razumeš ne samo bitno značenje onoga što drugi govori već i ono što se podrazumeva. To je nešto vrlo blizu telepatiji, ali nije ona telepatija koju mi poznajemo. Na neki način daleko bolje."

"I Džo, kako ti radiš s tim? Kako ti..."

Smeh se opet vrati. "Promisli malo o tome, Tajlere... vidi koliko vam je potrebna. Onda ćemo možda moći da razgovaramo."

"Tvrdiš pazar?" reče Vebster.

Džo potvrdi.

"I podmetnuli ste nam minu, pretpostavljam", reče Vebster.

"Nekoliko", reče Džo. "Nađite ih pa ćemo i o tome razgovarati."

"Šta ćete vi momci tražiti?"

"Mnogo", reče mu Džo, "ali možda će vredeti."

Ekran utrnu i Webster ostade da sedi, gledajući ga očima koje ne vide.

Podmetnuli minu? Naravno. I to pošteno.

Šta se to tvrdilo za Džuvejnovu filozofiju onog davnog dana kada je bila izgubljena? Da bi za vreme od dve kratke generacije pomerila čovečanstvo za sto hiljada godina unapred. Tako nešto.

Možda se malo preuveličavalo - ali ne suviše. Malo opravdanog preterivanja, to je sve.

Ljudi koji razumeju jedan drugog, prihvataju ideje jedan drugog onako kako stoje, dok svaki čovek vidi i iza reči, vidi stvar onako kako bi je neko drugi video i prihvata tu zamisao kao da je njegova. Čini je, u stvari, delom svog sopstvenog znanja koje bi se moglo primeniti na dati predmet. Bez nesporazuma, bez predrasude, bez uticaja na misao, bez svađa - samo jasno, potpuno poimanje svih tačaka sukoba svakog ljudskog problema. Primenljivo na sve, na sve vrste ljudskog delovanja. U sociologiji, psihologiji, tehnici, u svim raznim oblastima jedne složene civilizacije. Bez petljanja, bez svađanja, samo poštena i iskrena procena činjenica i ideja.

Sto hiljada godina za vreme od dve generacije? Možda to i nije tako daleko.

Ali podmetnuta? Ili da li je podmetnuta? Zar mutanti stvamo misle da se rastanu od nje? Po bilo koju cenu? Ili je to samo još jedan mamac kojim mašu čoveku pred nosom dok se iza ugla mutanti smeju.

Mutanti je nisu iskoristili. Naravno da nisu, jer nisu imali stvame potrebe za tim. Oni već imaju telepatiju, a to bi poslužilo svrsi koliko mutantima treba. Individualisti ne bi imali potrebe za mehanizmom koji bi im omogućio da razumeju jedan drugoga, jer im nije stalo do toga da razumeju jedan drugoga. Mutanti se slažu, očigledno, dopuštajući svaki potreban kontakt da bi očuvali svoje interese. Ali to je sve. Oni će sarađivati da bi sačuvali kožu, ali u tome ne nalaze nikakvo zadovoljstvo.

Poštena ponuda? Mamac, privlačan mamac da priveže čovekovu pažnju na jednom mestu, dok se na drugom zapodeva prljava igra? Prosto podrugljiva šala! Ili ponuda koja u sebi krije udarac?

Webster zavrte glavom. Ne zna se. Nema načina da procene motive ili razum jednog mutanta.

Meka, tinjava svetlost se uvukla u zidove i tavanicu kancelarije dok

je dan odlazio jer se automatsko skriveno osvetljenje pojačavalo kako se spuštao mrak. Vebster pogleda u prozor i vide oval tame ispresecan sa ono nekoliko reklama koje su blistale i treperile na obrisima grada.

Pruži ruku, palcem okrenu prekidač i reče sekretarici u prednjoj kancelariji.

"Izvinite što sam vas toliko zadržao. Zaboravio sam na vreme."

"Ne mari, gospodine", reče sekretarica. "Imate jednog posetioca. Gospodin Fauler."

"Fauler?"

"Da, onaj gospodin sa Jupitera."

"Znam", umorno reče Vebster. "Zamolite ga da uđe."

Gotovo je zaboravio na Faulera i njegovu pretnju.

Odsutno se zagleda u sto i vide kaleidoskop kako leži tamo gde ga je ostavio. Čudna igračka, pomisli. Čudna ideja. Jednostavna stvar za jednostavne duhove iz davnog vremena. Ali dete će se strašno zabavljati

Pruži ruku i dohvati ga, podiže do očiju. Propuštena svetlost satka sliku lude boje, geometrijski košmar. Malo okrenu cev, i slika se promeni. I opet...

U glavi mu se zavrte od iznenadne muke i boja mu se upeče u mozak jednim jedinim bljeskom mučenja od koga se grči duša.

Valjak pade i lupi o sto. Vebster ispruži obe ruke i iscepa ivicu stola.

Kroz mozak mu sinu užasna misao: Kakva igračka za dete!

Muke nestade i on je sedeo potpuno miran, glava mu je opet bila bistra, disanje ravnomerno.

Čudno, pomisli. Čudno da ova stvar učini tako nešto. Ili je to možda bilo nešto drugo, a ne kaleidoskop uopšte? Neki napad. Srce izdaje. Malo je i suviše mlad za to, a baš se nedavno pregledao.

Brava škljocnu i Vebster diže pogled.

Fauler pređe preko sobe odmerenim korakom, lagano, i stade prema stolu.

"Dakle, Faulere?"

"Otišao sam razljućen", reče Fauler, "a nisam želeo da bude tako. Vi ste možda razumeli, ali možda i niste. Prosto sam bio uznemiren, znate. Došao sam sa Jupitera misleći da su najzad sve one godine

koje sam proveo tamo u kupolama bile opravdane, da se sva patnja koju sam osećao dok sam gledao ljude kako izlaze nekako isplatila. Nosio sam vest, shvatate, vest koju je svet očekivao. Za mene je to bila najčudesnija stvar koja se mogla dogoditi i mislio sam da ćete i vi to shvatiti. Mislio sam da će ljudi videti. To je bilo kao da im donosim vest da je raj odmah iza ugla. Jer to je to, Vebstere... to je to."

Položi šake na sto i naže se napred šapćući.

"Vidite kako je to, Vebstere, jel'te? Vi shvatate pomalo."

Vebsteru su se tresle ruke i on ih stavi u krilo; stiskao ih je sve dok ga prsti ne zaboleše.

"Da", odvrati šapatom. "Da, mislim da znam."

Jer on jeste znao.

Znao je više nego što su mu rekle reči. Znao je za bol i preklinjanje i gorko razočaranje koji su se krili iza reči. Poznavao ih je gotovo kao da je sam izgovorio te reči - gotovo kao da je sam bio Fauler.

Fauleru se glas prekide od straha. "Šta je, Vebstere? Šta vam je?"

Vebster pokuša da govori, ali reči nije imao. Grlo mu se steže, a iznad Adamove jabučice oseti klupče bola.

Pokuša opet, ali reči su izlazile tiho i na silu. "Kažite mi, Faulere. Vi ste upoznali mnogo stvari tamo napolju. Stvari o kojima ljudi ne znaju ili nedovoljno znaju. Možda nešto kao telepatiju u visokom stepenu... ili... ili..."

"Da", reče Fauler, "mnogo stvari. Ali ih nisam doneo sa sobom. Kada sam opet postao čovek, bio sam samo to. Samo čovek, to je sve. Ništa od onoga se nije povratilo. Uglavnom samo maglovita sećanja i... pa, mogli biste to nazvati čežnjom."

"Hoćete da kažete da nemate nijednu od onih sposobnosti koje ste imali dok ste bili Loper?"

"Ni jednu jedinu."

"Ne biste, slučajno, mogli da me naterate da shvatim stvar koju želite da saznam. Da učinite da osećam onako kako vi osećate."

"Nema mogućnosti", reče Fauler.

Vebster ispruži ruku i prstom blago gurnu kaleidoskop. On se otkotrlja nazad, pa se zaustavi.

"Zbog čega ste se vratili?" upita Vebster.

"Da se objasnim sa vama", reče Fauler. "Da vam kažem da se nisam

stvarno uvredio. Da pokušam da vas nateram da shvatite da i ja imam gledište. Samo se razilazimo u mišljenju, to je sve. Mislio sam da bismo možda mogli da se složimo oko toga."

"Razumem. I vi ste i dalje rešeni da iziđete i kažete svetu?"

Fauler potvrdi. "Moram, Vebstere. Vi to svakako morate znati. To će... to je... pa, to je kod mene gotovo kao religija. To je nešto u šta verujem. Moram da kažem ostalima da postoji jedan bolji svet i bolji život. Moram ih voditi do njega."

"Mesija", reče Vebster.

Fauler se uspravi. "To je ono čega sam se bojao. Podsmevanje nije..."

"Nisam se podsmevao", gotovo nežno mu reče Vebster.

Podiže kaleidoskop trljajući cilindar, promišljajući. Još ne, pomisli. Još ne. Moram da razmislim o tome. Da li želim da on razume mene kao što ja razumem njega?

"Slušajte, Fauler", reče on, "odmorite se dan-dva. Sačekajte malo. Samo dan-dva. A onda da opet razgovaramo."

"Već sam dosta čekao."

"Ali ja želim da razmislite o ovome: Čovok se pojavio pre milion godina - samo životinja. Od toga doba on se penje lestvicom civilizacije, centimetar po centimetar. S mukom, mrvicu po mrvicu, razvio je način života, filozofiju, način rada. Napredovao je po geometrijskoj progresiji. Danas on čini mnogo više nego što je činio juče. Sutra će učiniti još više nego što je učinio danas. Po prvi put u ljudskoj istoriji čovek stvarno počinje sa punim pogocima. Tek što je dobro krenuo, mogli biste reći načinio prvi korak. Otići će mnogo dalje nego što je do sada došao, i to za daleko kraće vreme.

Možda nije tako prijatno kao na Jupiteru, možda uopšte nije isto. Možda je čovečanstvo dronjavo u poređenju sa oblicima života na Jupiteru. Ali to je čovekov život. To je stvar za koju se borio. To je stvar koju je on sam stvorio. Sudbina koju je uobličio.

Ne mogu da smislim, Faulere, da baš sada kada smo dobro krenuli zamenimo svoju sudbinu za sudbinu koju ne poznajemo, za sudbinu u koju ne možemo biti sigurni."

"Čekaću", reče Fauler. "Samo dan-dva. Ali upozoravam vas. Ne možete me odvratiti. Ne možete me naterati da se predomislim."

"To je sve što tražim", reče Vebster. Diže se i pruži ruku.

"Sporazumeli smo se?" upita.

Ali još dok je stiskao Faulerovu ruku, Vebster shvati da to ne vredi. Sa Džuvejnovom filozofijom ili bez nje, čovečanstvo je na putu da otkrije svoje planove. Otkrivanje će biti još gore zbog Džuvejnovе filozofije. Jer mutanti će ići na sigurno. Ako ovo treba da bude njihova igra, ako je ovo njihov način da se otarase ljudske vrste, oni neće ništa prevideti. Do sutra ujutru svaki čovek, žena i dete na neki način će uspeti da pogleda kroz kaleidoskop. Ili nešto drugo. Bog jedini zna koliko još načina postoji.

Gledao je dok Fauler ne zatvori vrata za sobom, onda ode do prozora i stade da gleda napolje. Na obzorju grada bljeskala je jedna nova reklama - reklama koja pre nije bila tu. Lud natpis koji je u noći pravio ludačke, obojene geometrijske slike. Palio se i gasio kao da čovek okreće kaleidoskop.

Vebster ga je gledao stisnutih usana.

Trebalo je da to očekuje.

Seti se Džoa i u glavi mu se razbukta ubilački bes. Jer onaj poziv bio je rascerekano kokodakanje uz ruku koja skriva gest Aleka-prepredenka kojim obaveštava čoveka u čemu je stvar, obaveštava ga onda kada je već kasno i kada više ne može ništa da učini.

Trebalo je da ih istrebimo, pomisli Vebster i iznenadi ga mirna hladnoća sa kojom je to pomislio. Trebalo je da ih iskorenimo kao što bismo iskorenili opasnu bolest.

Ali čovek je napustio nasilje kao opštu i ličnu politiku. Već sto dvadeset pet godina nijedna grupa nije se suprotstavila drugoj nasiljem.

Kada je Džo zvao, Džuvejnova filozofija je ležala na stolu. Imao sam samo da pružim ruku i dodirnem je, mislio je Vebster.

Shvativši to, ukoči se. Imao sam samo da pružim ruku i dohvatim je. I ja sam baš to učinio!

Nešto više od telepatije, nešto više od pogađanja. Džo je znao da će on podići kaleidoskop - morao je znati. Predviđanje - sposobnost da se budućnost odmotā unazad. Možda samo jedan sat otprilike, ali to bi bilo dovoljno.

Džo i ostali mutanti, naravno, znali su za Faulera. Njihovi prodorni, telepatski umovi mogli su da im kažu sve što su želeli da znaju. Ali ovo je nešto drugo, nešto različito.

Stajao je kraj prozora i posmatrao znak. Vide ga, znao je, hiljade ljudi. Vide ga i osećaju onu iznenadnu nesvesticu u glavi.

Vebster se namršti, pitajući se kako se svetlosne šare menjaju. Neki fiziološki udar na izvestan centar u ljudskom mozgu, možda. Na deo mozga koji ranije nije bio upotrebljavan - deo mozga koji bi tokom ljudskog razvoja možda prirodno došao do svoje prave funkcije. Funkcije koja se sada na silu izaziva.

Džuvejnova filozofija, najzad! Nešto za čim su ljudi žudeli vekovima sada se konačno zbiva. Dato čoveku u trenutku kada bi mu bilo bolje bez toga.

Fauler je napisao u svom izveštaju: Ne mogu da dam činjenički prikaz zato što ne postoje reči za činjenice koje želim da kažem. On još uvek nema reči, naravno, ali ima nešto drugo što je još bolje - publiku koja može da shvati iskrenost i veličinu koje se nalaze ispod onih reči koje ima. Publika sa jednim novopronađenim čulom koje će joj omogućiti da shvati nešto od moćnog opsega stvari koje Fauler ima da kaže.

Džo je to tako planirao. Čekao je ovaj trenutak. Iskoristio je Džuvejnovu filozofiju kao oružje protiv ljudske vrste.

Jer sa Džuveinovom filozofijom čovek će otići na Jupiter. Uprkos svoj logici sveta, ipak će otići na Jupiter. Na bolje ili gore, otići će na Jupiter.

Jedina mogućnost koja je uopšte postojala da se dobije bitka protiv Faulera bila je u Faulerovoj nesposobnosti da opiše ono što je video, da kaže šta je osećao, da do ljudi dopre s jasnim izlaganjem poruke koju je doneo. Sa samo ljudskim rečima ta poruka bi bila nejasna i maglovita i mada bi ljudi u početku možda verovali, kolebali bi se u svom verovanju, slušali bi i druge agrumente.

Ali sada je ta mogućnost propala jer reči više neće biti nejasne i maglovite. Ljudi će znati kakav je Jupiter, isto tako jasno i živo kao i sam Fauler.

Ljudi će otići na Jupiter, započeće život drukčiji od ljudskog života.

A Sunčev sistem, ceo Sunčev sistem osim Jupitera, ostaće slobodan za novu vrstu mutanata koji će ga preuzeti da bi razvili kakvu god hoće civilizaciju - civilizaciju koja jedva da će imati neke veze sa civilizacijom vrste od koje su potekli.

Vebster se naglo okrete od prozora, vrati se stolu. Stade i izvuče jednu fioku, zavuču ruku unutra. Izvuče je stežeći nešto što nikada nije ni sanjao da će upotrebiti - relikviju, muzejski predmet koji je tu bacio pre mnogo godina.

Maramicom istrlja metal revolvera i drhtavim prstima proveri mehanizam.

Fauler je ključ. Kada Fauler bude mrtav...

Kada Fauler bude mrtav, a stanice na Jupiteru razmontirane i napuštene, mutanti će biti zbrisani. Čovek će imati Džuvejnovu filozofiju i zadržaću svoju sudbinu. Ekspedicija Kentaur će biti lansirana na zvezde. Na Plutonu će se nastaviti eksperimenti sa životom. Čovek će ići stazom koju je utabala njegova civilizacija.

Brže nego ikada pre. Brže nego što bi iko i sanjao.

Dva velika koraka. Napuštanje nasilja kao ljudske politike - razumevanje koje je došlo sa Džuvejnovom filozofijom. Dve velike stvari koje će ubrzati čovekov hod, kuda god išao.

Napuštanje nasilja i...

Vebster se zagleda u revolver koji je stiskao u ruci i u glavi mu zaurla bura.

Dva velika koraka - a on se sprema da odbaci onaj prvi.

Već sto dvadeset i pet godina nijedan čovek nije ubio drugoga - već više od hiljadu godina ubijanje se nije primenjivalo kao činilac u rešavanju ljudskih odnosa.

Hiljadu godina mira, a jedna smrt bi mogla da upropasti sav trud. Jedan pucanj u noći mogao bi da sruši građevinu, mogao bi čoveka da baci nazad u stari, životinjski način mišljenja.

Vebster je ubio - što ne mogu ja? Na kraju krajeva, ima nekih ljudi koji treba da budu ubijeni. Vebster je pravo uradio, ali nije trebalo da se zaustavi samo na jednom. Ne shvatam zašto ga vešaju; trebalo bi da dobije orden. Treba prvo da počnemo od mutanata. Da nije bilo njih...

Tako bi ljudi govorili.

To je, pomisli Vebster, onaj vetar što mi besni u mozgu. Bljesak ludački obojenog znaka avetinjski je igrao po zidovima i podu.

Fauler to vidi, mislio je Vebster. On ga gleda, a čak i ako ga ne gleda, ja uvek imam kaleidoskop. On će doći i sešćemo i

razgovarati. Sešćemo i razgovarati...
Baci revolver nazad u fioku i uputi se vratima.

NAPOMENE UZ ŠESTU PRIČU

Ako postoji ikakva sumnja u pogledu porekla ostalih priča u legendi, u ovu se uopšte ne može sumnjati. Ovde, u šestoj priči, nalazimo nesumnjiva obeležaja psećeg pripovedanja. Ona se odlikuje onom dubljom emocionalnom vrednošću, velikom pažnjom posvećenom etičkim pitanjima koja se naglašavaju u svim drugim psećim mitovima.

Pa ipak, za čudo, Tiž baš u ovoj priči nalazi najvredniji dokaz o postojanju ljudske vrste. Ovde, ističe on, imamo dokaz da su psi pričali baš ove iste priče oko rasplamsale vatre dok su sedeli i razgovarali o čoveku koji je sahranjen u Ženevi ili je otišao na Jupiter. Ovde nam se, kaže on, priča o prvom prodoru pasa u koblijske svetove, njihovom prvom koraku ka razvoju životinjskog bratstva.

On misli da ovde takođe imamo dokaz o tome da je čovek bio još jedna savremena vrsta koja je donekle išla putem civilizacije zajedno sa psima. Ne možemo sigurno znati, kaže Tiž, da li je nesreća koja je ovde opisana baš ona nesreća koja je stvarno uništila čoveka. On priznaje da je tokom vekova priča, onakva kakvu je mi danas znamo, ulepšavana i doterivana. Ali ona pruža, navodi on, valjan i opipljiv dokaz o tome da se neka nesreća sručila na ljudsku vrstu.

Rouver, koji ne priznaje činjenički dokaz koji vidi Tiž, veruje da pripovedač u ovoj priči dovodi do logičnog kraja civilizaciju kakvu je razvio čovek. Nijedna civilizacija ne može preživeti bez bar jednog širokog cilja, bez izvesne usađene stabilnosti, i to je, veruje Rouver, poruka koju priča treba da prenese.

I ovoj priči čovek se tretira sa izvesnom nežnošću koja mu se ne ukazuje ni u jednoj drugoj. On je u jedan mah usamljeno i jedno stvorenje, pa ipak na neki način veličanstveno. Sasvim je tipično za njega da na kraju napravi veliki gest, da po cenu samouništenja kupi božanstvenost.

Ipak, obožavanje koje mu ukazuje Ebenezer ima u sebi izvestan uznemirujući prizvuk, koji je postao izvor naročito ogorčenih rasprava među proučavaocima legende.

Bauns, u svojoj knjizi Mit o čoveku, postavlja ovo pitanje: da je čovek

pošao drugim putem, zar ne bi možda vremenom postao isto tako velik kao pas?

To je, možda, pitanje koje su sebi prestali da postavljaju mnogi čitaoci legende.

6. PASIJE

Zec se zagnjuri u žbun, a mali crni pas sunu za njim, onda se ukopa i stade. Na stazi je stajao vuk; iz čeljusti mu je visilo i trzalo se krvavo telo zeca.

Ebenezer je stajao veoma mirno, dahćući, dok mu je crvena krpica jezika landarala iz usta; zbog prizora pred sobom oseti slabost i muku.

Bio je to tako simpatičan zec!

Na stazi iza njega začu se tupkanje koraka i Šedou sa fijukom obiđe žbun i zaustavi se kraj Ebenezera.

Vuk sinu hitrim pogledom sa psa na sićušnog robota, onda opet pogleda psa. Žuti sjaj divljine lagano mu se ugasi u očima.

"Nije trebalo to da učiniš, Vuče", blago reče Ebenezer. "Zec je znao da ga neću povrediti, i to je sve bilo u šali. Ali naleteo je baš na tebe i ti si ga apio."

"Ne vredi mu govoriti", prošišta Šedou iz ugla usta. "Ne shvata on ni reči od toga što mu govoriš. Sledeće što će uraditi, znaš, biće da proguta tebe."

"Ne dok si ti tu, neće", reče Ebenezer. "A i poznaje me. Seća se prošle zime. On je bio u čoporu koji smo hranili."

Vuk polako krenu napred, oprezno, korak po korak, sve dok ne priđe malom psu na manje od dve stope. Onda vrlo lagano, vrlo pažljivo, položi zeca na zemlju i gurnu ga njuškom prema psu.

Šedou pusti tih zvuk. "On ti ga daje!"

"Vidim", reče mirno Ebenezer. "Rekao sam ti da se seća. To je onaj što mu je bilo promrzlo uvo, pa mu ga je Dženkins izlečio."

Pas krenu korak unapred mašući repom, sa ispruženom njuškom. Vuk se odjednom ukoči, onda obori svoju ružnu glavu i frknu. Za trenutak su dve njuške gotovo trljale jedna o drugu, onda se vuk povuče.

"Hajdemo odavde", navali Šedou. "Ti kreni stazom, a ja ću da štitim odstupnicu. Ako nešto pokuša..."

"Ništa neće pokušati", brzo reče Ebenezer. "On nam je prijatelj. Nije kriv zbog zeca. On ne shvata. On tako živi. Za njega je zec samo komad mesa."

Baš, pomisli, kao što je nekad bio za nas. Kao što je bio za nas pre nego što je prvi pas seo sa čovekom kraj vatre pred ulazom u pećinu - i još dugo posle toga. Čak i sada zec ponekad...

Laganim pokretima, gotovo kao da se izvinjava, vuk se privuče, pokupi zeca svojim razjapljenim čeljustima. Rep mu se pokrenu, ne baš da mahnu, ali maltene tako.

"Vidiš!" uzviknu Ebenezer, a vuka nestade. Pojuri i iščeze među drvećem kao mrlja - senka koja promiče šumom.

"Uzeo ga je nazad", prožišta Šedou. "Uh, prljavi..."

"Ali davao mi ga je", reče trijumfalno Ebenezer. "Samo, bio je toliko gladan da nije mogao da ga ostavi. Uradio je nešto što jedan vuk nikada nije učinio do sada. Za trenutak bio je nešto više nego životinja."

"Uzimao-davao", izbaci Šedou.

Ebenezer zavrte glavom. "Stideo se kada ga je uzimao nazad. Video si ga kako maše repom. Time mi je objasnio - objasnio da je gladan i da mu je zec potreban. Više nego što je meni potreban."

Pas je posmatrao zelena predvorja čarobne šume, udisao miris lišća koje truli, opojan miris kopitnjaka i paučinaste anemone, jak, oštar miris novog lišća, miris šume u rano proleće.

"Možda jednog dana..." reče on.

"Da, znam", reče Šedou. "Možda će jednog dana i vukovi biti civilizovani. I zečevi, i veverice, i sve ostale životinje. Kako vi psi tumarate okolo..."

"To nije tumaranje", reče mu Ebenezer. "Možda sanjarenje. Ljudi su imali običaj da sanjare. Posedali bi u krug i izmišljali stvari. Tako smo i mi postali. Izmislio nas je čovek koji se zvao Webster. Petljao se sa nama. Izmenio nam je grlo tako da možemo da govorimo. Konstruisao je kontaktna sočiva da bismo mogli da čitamo. On..."

"Mnogo dobra im je donelo to njihovo sanjarenje", reče Šedou svađalački.

A to je, pomisli Ebenezer, sveta istina. Nije još mnogo ljudi ostalo. Samo mutanti koji čuče u svojim kulama i rade ko zna šta i mala kolonija pravih ljudi koji još žive u Ženevi. Ostali su davno otišli na Jupiter. Otišli na Jupiter i pretvorili se u bića koja nisu ljudska.

Polako, sa podvijenim repom, Ebenezer se okrenu i odvuče stazom.

Baš žalosno ovo sa zecom, pomisli. Bio je tako simpatičan. Tako je dobro trčao. I stvarno se nije plašio. Jurio ga je toliko puta i zec je znao da ga on neće uhvatiti.

Ali i pored toga, Ebenezer nije mogao da natera sebe da okrivljuje vuka. Za jednog vuka zec nije samo nešto što je zabavno juriti. Jer vuk nema stoke da mu daje meso i mleko, nema njive sa žitom za pseće biskvite.

"Ono što treba da uradim", gundao je nemilosrdni Šedou, "jeste da kažem Dženkinsu da si istrčao napolje. Ti znaš da treba da osluškuješ."

Ebenezer ne odgovori, već nastavi da se vuče stazom. Jer Šedou je rekao istinu. Umesto da juri za zecom, trebalo je da sedi budan u kući Vebsterovih i osluškuje - osluškuje stvari koje su dopirale odnekud - zvuke i mirise i svest o nečemu što se nalazi tu u blizini. Kao kada se sa jedne strane zida sluša šta šta se događa sa druge strane, samo što je to bilo slabo i ponekad teško da se uhvati.

To je ona životinja u meni, mislio je Ebenezer. Onaj stari pas što se češe od buva, glođe kosti i kopa za pacovima, koji neće da me pusti i tera me da se izvučem napolje iz kuće da jurim zeca kada bi trebalo da osluškujem, nagoni me da lunjam šumom kada bi trebalo da čitam stare knjige sa polica kojima su prekriveni zidovi radne sobe.

Suviše brzo, reče u sebi. Suviše brzo smo se uzdigli. Morali smo se uzdići i suviše brzo.

Čoveku su bile potrebne hiljade godina da svoje grubo mumlanje pretvori u začetke govora. Hiljade godina da otkrije vatru i još druge hiljade godina da izmisli luk i strelu - hiljade godina da nauči da obrađuje zemlju i ubira plodove, hiljade godina da pećinu zameni kućom koju je sam sagradio.

A za samo nešto više od hiljadu godina od dana kada smo naučili da govorimo mi smo ostali sami - sami, to jest ako ne računamo Dženkinsa.

Šuma se proredila u čvornovate, rasejane hrastove koji su bili rastureni po padini brda kao šepavi starci koji su odlutali sa staze.

Kuća je stajala na vrhu brda, šćućurena građevina koja je uhvatila koren i sasvim se pribila uza zemlju. Toliko stara da je primila boju stvari oko sebe, trave i cveća i drveća, neba i vetra i vremena. Kuća koju su sagradili ljudi koji su je voleli, nju i zemlju oko nje, baš kao

što ih psi sada vole. Sagradila ju je, u njoj živela i umrla legendarna porodica koja je kroz vekove za sobom ostavila meteorski trag. Ljudi koji su svoje seni predali pričama koje se pripovedaju oko rasplamsalih ognjišta u olujnim noćima kada vetar zavija duž streja. Pričama o Brusu Vebsteru i o prvom psu, Natanijelu; o čoveku po imenu Grant koji je Natanijelu dao poruku da je prenese dalje; o jednom drugom čoveku koji je pokušao da stigne do zvezda i o starcu koji je sedeo i čekao ga na travnjaku, u stolici na točkovima. I drugim pričama o čudovišnim mutantima koje su psi godinama pratili.

Sada su ljudi nestali, a od te porodice je ostalo samo ime, a psi su prenosili poruku sa kolena na koleno, onako kako je onog davnog dana Grant rekao Natanijelu.

Kao da ste vi ljudi, kao da je pas čovek. To su reči koje su se prenosile s generacije na generaciju punih deset vekova - i najzad je došlo to vreme.

Psi su došli kući kada su je ljudi napustili, došli iz dalekih krajeva na zemlji na mesto gde je prvi pas izgovorio prvu reč, gde je prvi pseći deran pročitao prvi red - nazad kući Vebsterovih gde je nekada davno jedan čovek sanjao o dvojnoj civilizaciji, o čoveku i psu koji idu zajedno kroz vekove.

"Učinili smo najbolje što smo mogli", reče Ebenezet kao da govori nekome. "I još uvek činimo."

Sa druge strane brda dopre zveka medenice i eksplozija besnog lajanja. Štenad je dovodila krave kući na večernju mužu.

Prašina vekova slagala se pod svodom, siva, sitna prašina koja nije nešto strano, već deo same kuće - deo koji je umro dok su godine proticale.

Džon Vebster je udisao oštar miris prašine koji se probijao kroz plesnivost sobe, čuo kako mu tišina odzvanja u glavi kao pesma. Jedna mutna radijumska sijalica svetlela je iznad table sa prekidačem i točkom i pola tuceta brojčanika.

Bojeći se da ne poremeti usnulu tišinu, Vebster polako krenu napred, pomalo zastrašen od težine vremena koja kao da se spuštala sa tavanice. Pruži prst i dodirnu otvoreni prekidač, kao da očekuje da možda neće biti tamo, kao da mora da ga oseti pod prstom da bi se

uverio da je tu.

I bio je tu. Prekidač i točak i brojčanici sa jednom usamljenom sijalicom iznad njih. To je bilo sve. Nije bilo ničeg drugog. U celoj toj maloj zasvođenoj goloj prostoriji nije bilo ničeg drugog.

Tačno kao što je predvidela stara mapa.

Džon Vebster zavrte glavom i pomisli: Mogao sam da znam da će tako biti. Mapa je bila u pravu. Ona je zapamtila. Mi smo ti koji su zaboravili - zaboravili ili nikada nismo ni znali, ili nas nije bilo briga. A on je znao da je više nego verovatno ovo bila poslednja tačna mapa. Nikada nije mislio na to.

Mada verovatno gotovo niko nikada nije čuo za ovaj svod. Nikada nisu saznali, jer je bilo najbolje da o tome zna samo vrlo mali broj ljudi. To što nikada nije bilo upotrebljeno nije predstavljalo nikakav činilac u čuvanju tajne. A možda je jednog dana...

Gledao je u tablu čudeći se. Ruka mu se polako opet ispruži, onda je trže nazad. Bolje ne, pomisli, bolje ne. Jer mapa nije davala nikakvo objašnjenje o nameni svoda, o mehanizmu prekidača.

"Odbrana", stajalo je na mapi, i to je bilo sve.

Odbrana! Naravno, bilo bi odbrane u ono vreme pre hiljadu godina. Odbrane koja nikad nije zatrebala, ali koja je morala da postoji, odbrane protiv iznenadne i nepoznate opasnosti. Jer bratstvo naroda čak i tada je bilo klimava stvar koju su jedna jedina reč ili postupak mogli da izbace iz normalnog koloseka. Čak i posle deset vekova mira sećanje na rat bi ostalo živo - uvek prisutna mogućnost na umu Svetskog odbora, nešto što se mora sprečiti, nešto za što treba biti spreman.

Vebster je stajao ukrućen i prav, osluškujući bilo istorije koje je udaralo u sobi. Istorije koja je istekla svoj tok i završila se. Istorije koja je došla do ćorsokaka - vode koja se odjednom ulila u mrtvaju od nekoliko stotina uzaludnih ljudskih života i sada predstavlja ustajalu baru koju ne osvežava vrtlog ljudske borbe i dostignuća.

Pruži ruku i položi šaku na zid; oseti ljigavu hladnoću, prašinu koja se troši pod dlanom.

Temelji imperije, pomisli. Donji podrum imperije. Najdonji kamen građevine koja se kao kula uzdiže ponosito i snažno, daleko gore na površini - velike zgrade koja je u staro doba vrila od poslova jednog Sunčevog sistema, imperije ne u smislu osvajanja, već carstva

sređenih ljudskih odnosa zasnovanih na uzajamnom poštovanju i tolerantnom razumevanju.

Sedište ljudske vlade kojoj postojanje jednog zadovoljavajućeg i nepogrešivog sistema odbrane uliva pouzdanje. Jer odbrana bi bila i dovoljna i nepogrešiva, morala bi da bude. Ljudi tog vremena nisu ništa rizikovali, nisu previđali prilike. Bili su prošli kroz tešku školu i umeli su da se snađu.

Vebster se lagano okrenu oko sebe, zagleda se u tragove svojih stopa u prašini. U tišini, pažljivo stupajući po tragu koji je ostavio, izađe iz zasvođene sobe, zatvori masivna vrata za sobom i zaključa bravu koja čuva njenu tajnu.

Penjući se zasvođenim stepenicama pomisli: Sada mogu da napišem svoju istoriju. Zabeleške su mi bezmalo gotove i znam kako treba da se odvija. Biće sjajna i iscrpna i možda bi bila interesantna ako bi je neko pročitao.

Ali znao je da je niko neće pročitati. Niko neće hteti da troši vreme ili da misli na to.

Jedan dugi trenutak stajao je Vebster na širokim mermernim stepenicama pred svojom kućom, posmatrajući ulicu. Lepa ulica, pomisli, najlepša u celoj Ženevi, sa svojim drvoredom, brižljivo negovanim lejama cveća i trotoarima sjajnim od trljanja i glačanja robota koji večito rade.

Niko se nije kretao ulicom, i to nije bilo čudno. Roboti su već završili svoj posao, a bilo je vrlo malo sveta.

U krošnji nekog visokog drveta zapeva ptica, zapeva pesmu punu sunca i cveća, veselu pesmu koja se izvi iz napetog grla, pesmu koja podskakuje i poigrava od bezgranične radosti.

Uredna i čista ulica koja drema na suncu i veliki, ponosit grad koji je izgubio svoju svrhu. Ulica koja treba da bude puna nasmejane dece i ljubavnika u šetnji i staraca koji se odmaraju na suncu. I grad, poslednji grad na Zemlji, jedini grad na Zemlji, grad koji bi trebalo da bude bučan i prometan.

Ptica je pevala, čovek je stajao na stepeništu i gledao, a lale blaženo zaklimate glavama na lakom mirisnom povetarcu koji prostruja ulicom.

Vebster se okrenu vratima, gurnu ih i uđe.

Soba je bila tiha i svečana, slična katedrali sa svojim prozorima od obojenog stakla i mekim prostirkama. Staro drvo sjajilo je patinom vremena, a srebro i mesing bljesnuše na svetlosti koja je padala sa uskih prozora. Nad kaminom je visilo veliko platno rađeno tamnim bojama - kuća na brdu, kuća koja je pustila korene i pripila se uza zemlju ljubomornim stiskom. Iz dimnjaka se izvijao dim, tanak dim koji je vetar šibao prljajući nebo sivo od oluje.

Vebster pređe preko sobe, ali koraci se nisu čuli. Prostirke, pomisli, prostirke čuvaju tišinu kuće. Randal je hteo da baci i ovu, ali nisam mu dao da je dirne i volim što nisam. Čovek mora čuvati nešto staro, nešto za šta može da se uhvati, nešto što predstavlja nasleđe, i zaveštanje, i obećanje.

Priđe stolu, palcem pritisnu prekidač, i svetlo iznad stola se rasu. Polako se spusti u stolicu i izvadi mapu sa beleškama. Okrenu korice i zagleda se u naslovnu stranu: Studija funicionalnog razvoja grada Ženeve.

Dobar naslov. Dostojanstven i učen. I mnogo rada. Dvadeset godina rada. Dvadeset godina kopanja po starim prašnjavim arhivima, dvadeset godina čitanja i upoređivanja, procenjivanja vrednosti i reči onih koji su već prošli, prosejavanja, odbacivanja i obrade činjenica, traganja za razvojem ne samo grada već i ljudi. Nikakvo obožavanje heroja, nikakve legende, samo činjenice. A do činjenica je teško doći.

Nešto zašušta. To nisu bili koraci, već šušanj, osećanje da je neko u blizini. Vebster se izvi u stolici. Jedan robot je stajao tačno na ivici kruga svetlosti koju je bacala svetiljka nad stolom.

"Oprostite, gospodine", reče robot, "ali moram da vam kažem. Gospođica Sara čeka u Morskoj obali."

Vebster se lako trže. "Gospođica Sara, a? Dugo već nije bila ovde."

"Da, gospodine", reče robot, "kada je ušla na vrata, gospodine, bilo je to gotovo kao u stara vremena."

"Hvala ti, Oskare, što si mi rekao", reče Vebster. "Odmah izlazim. Donesi piće."

"Ona je donela svoje piće, gospodine", reče Oskar. "Nešto što je smešao gospodin Balentri."

"Balentri!" uzviknu Vebster. "Nadam se da nije otrov."

"Posmatrao sam je", reče mu Oskar, "pila je i još uvek je sve u redu."

Vebster se diže sa stolice, pređe preko sobe i uputi se predvorjem. Otvori vrata gurnuvši ih i začu šum talasa. Zažmiri od svetla koje je blještalo na vreloj peščanoj plaži koja se kao prava bela linija protezala od horizonta do horizonta. Pred njim se okean prositirao kao suncem isprano plavetnilo prošarano belinom zapenušanih talasa.

Pod nogama mu se rasipao pesak dok je koračao, a oči mu se navikavale na blještavu sunčevu svetlost.

Vide Saru kako sedi u jednoj od svetlih platnenih stolica pod palmama; kraj stolice je stajao bokal pastelne boje, veoma gospodstvenog izgleda.

U vazduhu se osećao oštar miris soli, a vetar s mora bio je prohladan u vazduhu vrelom od sunca.

On požuri napred, stište pružene ruke i pogleda je.

"Ni trenutak starija", reče on. "Isto si onako lepa kao onog dana kada sam te prvi put video."

Ona mu se nasmeši, blistavih očiju. "I ti, Džone. Malo sedih na slepoočnicama. Malo si zgodniji. To je sve."

On se nasmeja. "Bližim se šezdesetoj, Saro. Prikradaju mi se srednje godine."

"Donela sam nešto", reče Sara. "Jedno od Balentrijevih najnovijih remek-dela. Svešće ti godine na polovinu."

On progunđa. "Čudi me da Balentri nije potamnio pola Ženeve tim pićem koje zakuvava."

"Ovo je zaista dobro."

I bilo je dobro. Klizilo je glatko i imalo čudan, upola metalan, upola ekstatičan ukus.

Vebster privuče drugu stolicu bliže Sari, sede i stade da je gleda.

"Tako ti je lepo ovde", reče Sara. "To je Randal napravio, je li da?"

Vebster klimnu glavom. "Napravio je više smejurije nego u cirkusu. Morao sam motkom da ga oteram. I ti njegovi roboti! Šašaviji su od njega."

"Ali on radi čudesne stvari. Uredio je marsovsku sobu za Kventina, prosto je van sveta."

"Znam", reče Vebster. "Bio je zapeo da ovde napravi sobu dubinskog prostora. Reče da bi to baš bilo mesto da sedneš i razmišljaš. Uvredio se kad mu nisam dozvolio da je napravi."

Desnim palcem protrlja nadlanicu leve ruke, zagledajući se u plavu izmaglicu nad okeanom. Sara se naže napred, skloni mu palac.

"Još uvek imaš one bradavice", reče.

On se nasmeja. "Mogao sam da ih skinem, ali nikako da stignem. Valjda i suviše radim. Do sada su već postale deo mene."

Ona mu pusti palac i on odsutno nastavi da trlja bradavice.

"Zauzet si", reče ona. "Nema te. Kako knjiga?"

"Spremna za pisanje", reče Vebster. "Sada je skiciram po glavama. Danas sam proverio poslednju stvar. Moram da budem siguran, znaš. To je jedno mesto ispod stare zgrade Solarne uprave. Gurneš jednu polugu i..."

"I šta?"

"Ne znam", reče Vebster. "Nešto se dogodi, pretpostavljam. Trebalo bi da pokušam da saznam šta, ali ne mogu da skupim hrabrost da to učinim. I suviše sam kopao po prašini za ovih poslednjih dvadeset godina da bi mi sad trebalo još."

"Izgledaš obeshrabren, Džone. Umoran. Ne treba da se zamaraš. Nema razloga. Treba da se krećeš. Hoćeš još jednu čašicu?"

On zavrte glavom. "Ne, Saro, hvala. Valjda nisam raspoložen. Bojim se, Saro, bojim."

"Bojiš se?"

"Ova soba", reče Vebster. "Iluzija. Ogledala koja daju iluziju daljine. Ventilatori koji duvaju vazduh kroz raspršenu so, pumpe koje uzburkavaju talase. Sintetičko sunce. Ako mi se ne dopada sunce, sve što imam da učinim to je da kvrcnem prekidač i odmah ću dobiti mesec."

"Iluzija", reče Sara.

"Baš to", reče Vebster. "To je sve što imamo. Nema stvarnog rada, nema stvarnog posla. Nema ničega za šta bismo radili, nema mesta kuda bismo išli. Radim već dvadeset godina i napisaću knjigu, a niko živi je neće pročitati. Samo bi imali da utroše vreme čitajući je, a oni to neće. Neće ih interesovati. Sve što bi trebalo da učine bilo bi da dođu i zatraže mi primerak - pa čak ako i ne bi hteli to da učine, bio bih toliko srećan što neko namerava da je čita da bih im je sam odneo. Ali niko neće hteti. Ona će otići na police sa svim ostalim knjigama koje su napisane. I šta ja imam od toga? Pazi... reći ću ti. Dvadeset godina rada, dvadeset godina zavaravanja, dvadeset

godina duhovnog zdravlja."

"Znam", blago reče Sara. "Znam, Džone. Poslednje tri slike..."

On brzo diže pogled. "Ali, Saro..."

Ona zavrte glavom. "Ne, Džone. Niko ih nije hteo. One nisu u modi. Naturalizam je preživeo. Sada je moderan impresionalizam. Mazarije..."

"I suviše smo bogati", reče Webster. "Imamo i suviše. Sve nam je ostavljeno - sve i ništa. Kada je čovečanstvo prešlo na Jupiter, ono malo što ih je ostalo nasledilo je Zemlju, a ona je bila i suviše velika za njih. Nisu znali šta će, nisu mogli da upravljaju njom. Mislili su da je poseduju, ali oni su u stvari bili posedovani. Posedovale su ih, gospodarile njima i ulivale im strahopoštovanje stvari koje su se u prošlosti dogodile."

Ona ispruži ruku i dodirnu njegovu mišicu.

"Jadni Džone", reče.

"Ne možemo to prenebregnuti", reče on. "Jednog dana neki od nas moraće da pogledaju istini u oči, moraće opet da počnu - ni od čega."

"Ja..."

"Molim, Saro?"

"Došla sam da se oprostimo."

"Da se oprostimo?"

"Hoću da se uspavam."

On hitro skoči na noge, užasnut. "Ne, Saro!"

Ona se usiljeno nasmeja. "Zašto ne pođeš sa mnom, Džone? Na nekoliko stotina godina. Možda će sve biti drukčije kada se probudimo."

"Samo zato što niko neće tvoja platna. Samo zato što..."

"Zbog onoga što si baš maločas rekao. Iluzija, Džone. Znala sam to, osećala, ali nisam mogla to da rešim."

"Ali i San je iluzija."

"Znam. Ali ti ne znaš da je iluzija. Misliš da je stvaran. Nemaš inhibicija ni strahova, osim onih koji su namerno predviđeni. Prirodan je, Džone - prirodniji od života. Otišla sam do Tempa i tamo su mi sve objasnili."

"A kada se probudiš?"

"Prilagođen si. Prilagođen kakvom god hoćeš životu, u kome god dobu se probudiš. Gotovo kao da si mu pripadao od samog početka. A možda će biti bolje. Ko zna? Možda će biti bolje."

"Neće biti", reče joj Džon mračno. "Ukoliko neko tu nešto ne učini. A narod koji beži u San da se sakrije neće se ponovo razmrdati."

Ona se skupi u stolici i on se odjednom oseti posramljen.

"Izvini, Saro. Nisam mislio na tebe. Niti na bilo koga. Mislio sam na sve nas."

Palme su promuklo šaputale svojim rapavim lišćem. Barice koje su za sobom ostavili talasi blistale su se na suncu.

"Neću pokušati da te odvratim", reče Vebster. "Ti si o tome razmislila, znaš šta želiš."

Nije uvek tako bilo sa ljudskom vrstom, pomisli. Nekada, pre hiljadu godina, čovek bi se raspravljao oko ovakve stvari. Ali džuvejnizam je okončao sve sitne svađe. Džuvejnizam je dekrajčio mnogo stvari.

"Uvek sam mislila", reče mu nežno Sara, "da smo mogli da ostanemo zajedno..."

On napravi nestrpljiv pokret. "To je samo još jedna stvar koju smo izgubili, još jedna stvar koju je ljudska vrsta upustila. Kad razmisliš, mnogo smo izgubili. Porodične veze i poslove, rad i svrhu."

Okrete se i otvoreno je pogleda. "Ako hoćeš da se vratiš, Saro..."

Ona zavrte glavom. "Ne bi vredelo, Džone. Prošlo je i suviše mnogo godina."

On se složi. Nije imalo smisla poricati.

Ona se diže i pruži ruku. "Ako ikada budeš rešio da se uspavaš, vidi gde sam ja. Tražiću da rezervišu jedno mesto odmah do mene."

"Ne verujem da ću se ikada rešiti", reče joj on.

"U redu, onda. Zbogom, Džone."

"Čekaj malo, Saro. Ništa ne reče o našem sinu. Nekada sam ga često viđao, ali..."

Ona se veselo nasmeja. "Tom je već gotovo odrastao čovek, Džone. I vrlo je čudno. On..."

"Tako ga dugo nisam video", opet reče Vebster.

"Nije čudo. Ne može da se skrasi u gradu - zbog svoje pasije. Valjda je to nasledio od tebe. Na neki način pionirski. Ne znam kako bi to čovek mogao drukčije nazvati."

"Misliš na neko novo istraživanje, nešto neobično."

"Neobično, da, ali nije istraživanje. Prosto ode u šumu i tamo živi sam. On i nekoliko njegovih prijatelja. Ponesu vrećicu soli, luk i strele - da, čudno je to", priznade Sara, "ali se dobro zabavlja. Kaže da tako nešto nauči. I zaista izgleda zdrav. Kao vuk. Snažan i vitak i ima neki pogled u očima."

Ona se okrete i pođe.

"Ispratiću te do vrata", reče Vebster.

Ona odmahnu glavom. "Ne. Bolje nemoj."

"Zaboravila si bokal."

"Zadrži ga, Džone. Neće mi biti potreban tamo kuda odlazim."

Vebster stavi plastičnu "kapu za razmišljanje", pritisnu dugme mašine za pisanje na svom stolu.

Glava dvadeset šesta, pomisli, a mašina škljocnu, kvocnu i napisa: "Glava XXVI."

Za trenutak Vebster razbistri mozak sakupljajući činjenice, sređujući sliku, zatim opet poče. Mašina škljocnu, zaklokota, onda zujeći krenu ustaljenim tempom:

Mašine su i dalje radile, roboti su rukovali njima kao i pre, i proizvodile su sve stvari koje su proizvodile i pre.

A roboti su radili pošto su znali da je njihovo pravo da rade, pravo i dužnost da rade ono za šta su bili napravljeni.

Mašine su nastavile da rade, i roboti su nastavili, proizvođači bogatstvo kao da ima ljudi koji će ga koristiti, kao da je tu milion ljudi umesto tričavih pet hiljada.

A tih pet hiljada što su ostali, ili bili ostavljeni, odjednom su se obreli kao gospodari sveta koji je bio opremljen za milione, odjednom su imali bogatstvo i usluge koje su do samo pre nekoliko meseci pripadale milionima.

Nije bilo vlade, ali nije bilo potrebe za vladom, jer sve zločine i zloupotrebe koje je nekada sprečavala vlada sada je isto tako uspešno sprečavalo bogatstvo koje je ovih pet hiljada iznenadno nasledilo. Niko neće ukrasti ako može da uzme ono što želi. Niko se neće sporiti sa svojim susedom oko imanja kada je ceo svet imanje koje jednostavno može da se uzme. Svojinska prava su gotovo preko noći postala fraza koja nije ništa značila u svetu u kome je bilo više nego dovoljno za sve.

Zločini nasilja već davno su bili praktično eliminisani iz ljudskog društva, a pošto je ekonomski pritisak smanjen do stepena na kome su svojinska prava prestala da budu tačka trvenja, prestala je potreba za vladom. U stvari, prestala je potreba za mnogim ustaljenim običajima i pogodnostima koje je čovek vukao još od početaka razmene. Nije bilo potrebe za valutom, jer razmena nije imala nikakvog smisla u svetu u kome čovek, da bi dobio neku stvar, ima samo da je zatraži ili sam uzme.

Kada je ekonomski pritisak popustio, smanjili su se i društveni pritisci. Čovek više nije nalazio za potrebno da se povinuje standardima i običajnim zakonima koji su odigrali tako veliku ulogu u postjupiterovskom svetu kao indikacija komercijalnog karaktera.

Riligija, koja je već vekovima gubila teren, potpuno je nestala. Porodična jedinica, koju su tradicija i ekonomska potreba za staraocem i zaštitnikom držale na okupu, raspala se. Ljudi i žene živeli su zajedno kako god su hteli, rastajali se kada su želeli jer nije bilo nikakvog ekonomskog, nikakvog društvenog razloga koji bi bio protiv toga.

Vebster prestade da misli i mašina tiho zaprede. On diže ruke, skide kapu, ponovo pročitava poslednji pasus koncepta. Tu, pomisli, tu je koren ovoga. Da su porodice ostale na okupu. Da smo Sara i ja ostali zajedno.

Razmišljajući, trljao je bradavice na nadlanici: Pitam se da li se Tom preziva po meni ili po njoj. Obično uzimaju majčino ime. Sećam se da sam ga i ja nosio u početku, sve dok mi majka nije tražila da ga promenim. Rekla je da bi to godilo ocu, a ona nema ništa protiv; da se on ponosi imenom koje nosi i da sam mu jedino dete. A ona je imala još dece.

Samo da smo ostali zajedno. Onda bi zbog nečega vredelo živeti. Da smo ostali zajedno, Sara ne bi otišla da se uspava, ne bi ležala u rezervoaru sa tečnošću u stanju obamrlosti, sa 'kapom za snove' na glavi.

Pitam se kakav li je san izabrala - kakav oblik sintetičkog života. Hteo sam da je pitam, ali nisam se usudio. To na kraju krajeva nije stvar koju čovek može da pita.

Pruži ruku i opet uze kapu, stavi je na glavu, iznova sredi misli.

Mašina odjednom škljocnuvši ožive:

čovjek je bio zbunjen. Ali ne zadugo. Čovjek je pokušavao. Ali ne zadugo.

Jer onih pet hiljada nije moglo da nastavi delo miliona koji su otišli na Jupiter da bi stupili u jedan bolji život u tuđim telima. Tih pet hiljada nije imalo znanja, ni snova, ni podstreka.

Tu su bili i psihološki faktori. Psihološki faktor tradicije koji je kao teret pritiskao umove ljudi koji su bili ostavljeni na Zemlji. Psihološki faktor džujejnizma koji je prisiljavao ljude da budu pošteni prema sebi i drugima, koji je najzad nagnao ljude da uvide beznadežnost stvari koje su nastojali da učine. Džujejnizam nije ostavljao mesta za lažnu hrabrost. A lažna, luda hrabrost koja ne zna protiv čega ustaje bila je ono za čim je onih pet hiljada imalo najviše potrebe.

Ono što su oni činili gubilo se u poređenju sa onim što je ranije bilo urađeno i najzad su shvatili da je za pet hiljada ljudi san miliona stvar i suviše velika da bi se pokušala.

Život je bio lep. Zašto bi se brinuli? Bilo je hrane i odeće i krova nad glavom, ljudskog društva i raskoši i zabave - imali su sve što bi čovek mogao poželeti.

Čovek je digao ruke od pokušaja. On se zabavljao. Ljudsko dostignuće postalo je jedan ništavan faktor, a ljudski život besmislen raj.

Vebster opet skide kapu, pruži ruku i isključi mašinu za pisanje.

Samo kada bi je neko pročitao kada je završim, pomisli. Kada bi je neko pročitao i razumeo. Kada bi neko mogao da shvati kuda ide ljudski život.

Mogao bih da im kažem, naravno. Mogao bih da izađem i da ih uhvatim za jaku jednog po jednog i da ih čvrsto držim sve dok im ne kažem šta mislim. Oni bi shvatili, jer bi džujejnizam učinio da shvate. Ali ne bi obratili pažnju. Čušnuli bi to negde daleko pozadi u glavu s tim da ga nekad u budućnosti pogledaju, i nikada ne bi imali vremena niti bi se potrudili da ga opet izvuku napolje.

I dalje bi radili gluposti koje sada čine, terajući glupave pasije koje su usvojili umesto rada. Randal sa njegovom trupom šašavih robota, koji idu okolo i mole da im se dozvoli da preurede kuće njegovih suseda. Balentri koji provodi duge časove izmišljajući nove alkoholne mešavine. Da, i Džon Vebster koji gubi dvadeset godina kopajući po

istoriji jednog Jedinog grada.

Vrata lako zaškripaše i Webster se okrete. U sobu, nečujno kao mačka, uđe robot.

"Da, šta je, Oskare?"

Robot se zaustavi, nejasna prilika u polusvetlu sumračne sobe.

"Vreme je večeri, gospodine. Došao sam da vas pitam..."

"Što god smisliš", reče Webster. "I, Oskare, možeš da pripremiš vatru."

"Vatra je pripremljena, gospodine."

Oskar nečujno pređe preko sobe, naže se nad kaminom. Plamen mu zasvetluca u ruci i varnica uhvati.

Webster se opusti u stolici gledajući plamen kako liže uz drvo; čuo je ono slabo pištanje i praskanje drveta kad počinje da gori, šumno uvlačenje u grlu kamina.

"Lepo je, gospodine", reče Oskar.

"I tebi se dopada?"

"Stvarno mi se sviđa."

"Uspomene od predaka", reče ozbiljno Webster. "Sećanje na ruku koja te je napravila."

"Mislite, gospodine?" upita Oskar.

"Ne, Oskare, šalio sam se. Anahronizmi, to smo ti i ja. Danas više ne loži vatru mnogo ljudi. Nema potrebe. Ali ima nešto u njoj, nešto čisto i ugodno."

Zagleda se u platno nad kaminom, sada osvetljeno plamenom. Oskar uhvati njegov pogled.

"Baš šteta za gospođicu Saru, gospodine."

Webster zavrte glavom. "Ne, Oskare, ona je to želela. To ti je kao kada završiš jedan život i počneš drugi. Ona će ležati tamo u Templu, uspavana godinama, i živeće jedan drugi život. A to će, Oskare, biti srećan život. Jer i ona bi ga tako zamišljala."

U mislima se vrati na druge dane u ovoj istoj sobi.

"Ona je naslikala tu sliku, Oskare", reče on. "Dugo je radila na njoj i trudila se da uhvati stvar koju je želela da izrazi. Smejala se i govorila mi da sam i ja, onakav kakvog me vidi, na slici."

"Ne vidim vas, gospodine", reče Oskar.

"Ne, ja nisam tu. Pa ipak, možda i jesam. Ili deo mene. Deo mesta

odakle sam. Ta kuća na slici, Oskare, to je kuća Vebsterovih u Severnoj Americi. A ja sam Vebster. Samo, daleko od kuće, daleko od ljudi koji su sagradili tu kuću."

"Severna Amerika nije tako daleko, gospodine."

"Ne", reče mu Vebster. "Prostorno ne tako daleko. Ali daleko u drugom smislu."

Oseti toplinu vatre kako se prikrada preko sobe i obuhvata ga.

Daleko. I suviše daleko - i u pogrešnom pravcu.

Robot se tiho pokrenu i tapkajući stopalima po zastiraču izađe iz sobe.

Radila je dugo i mnogo se trudila da uhvati stvar koju je želela da izrazi.

A šta je to bilo? Nikada je nije pitao i nikada mu nije rekla. Uvek je mislio, seti se, da je to verovatno bio način na koji se dim izvijao na nebu, šiban vetrom, način na koji se kuća pribila uza zemlju, stapajući se sa drvećem i travom, šćućurena na oluji koja briše nad zemljom.

Ali možda je bilo nešto drugo. Neki simbolizam. Nešto što je kuću činilo istovetnom sa ljudima koji su je sagradili.

Ustade i priđe bliže, stade kod vatre zabacivši glavu. Potezi četkicom jasno su se videli i slika je manje ličila na sliku nego kada se gleda sa pristojnog odstojanja. Stvar tehnike. Osnovni potezi i nijanse postignute četkicama da bi se stvorila ilizija.

Sigurnost. Sigurnost koja se oseća po tome kako kuća stoji čvrsto na svoja četiri ugla. Upornost, po tome kako je postala deo same zemlje. Strogost, upornost i izvesna sumornost daha.

Danima je sedela sa pogledom upravljanim na kuću, pažljivo skicirala, polako slikala, često sedela i posmatrala ne radeći ništa. Bilo je pasa, govorila je, i robota, ali ih ona nije unela u sliku zato što je želela samo kuću. Jednu od ono malo kuća koje su još ostale na Zemlji. Vekovima zanemarivane, ostale su se skljojale. Vratite Zemlju nazad divljini.

Ali u ovoj su bili psi i roboti. Jedan veliki robot, rekla je, i mnogo malih.

Vebster nije obraćao pažnju - bio je i suviše zauzet.

Okrete se oko sebe i vrati se stolu.

Čudna stvar, kad pomisliš. Da roboti i psi žive zajedno. Jedan Vebster se nekada petljao sa psima pokušavajući da ih izvede na put njihove sopstvene civilizacije, pokušavajući da razvije jednu novu civilizaciju čoveka i psa.

U njemu oživeše mrvice sećanja - upola zaboravljeni sitni fragmenti predanja koja su kroz vreme doprla o kući Vebsterovih. Bio je tu jedan robot po imenu Dženkins, koji je služio porodicu od samog početka; jedan starac koji je sedeo na travnjaku pred kućom, gledao zvezde i čekao sina koji se nikada nije vratio. A nad kućom je lebdelo jedno prokletstvo, prokletstvo zato što su dopustili da svet izgubi Džuvejnovu filozofiju.

U jednom uglu sobe stajao je vizor, gotovo zaboravljeni komad nameštaja, nešto što se retko upotrebljavalo. Nije bilo potrebe za tim. Ceo svet je bio ovde, u gradu Ženevi.

Vebster se podiže, uputi se prema vizoru, stade i zamisli se. Pozivane kombinacije bili su zabeležene u imeniku, ali gde je imenik? Najverovatnije negde u njegovom stolu.

Vrati se do stola i stade da pretura po fiokama. Već uzbuđen, besno je rio, kao terijer koji iskopava kost.

Dženkins, drevni robot, protrlja svoju metalnu bradu metalnim prstima. To je činio kada je bio duboko zamišljen - besmislen, razdražujući gest koji je primio u svom dugom druženju sa ljudskom vrstom.

Oči mu se opet okrenuše malom crnom psu koji je sedeo na podu kraj njega.

"Znači, vuk je bio prijateljski raspoložen", reče Dženkins. "Ponudio ti je zeca."

Ebenezer uzbuđeno poskoči uz njegove noge. "To je bio jedan od onih što smo ih hranili prošle godine. Iz onog čopora koji smo probali da pripitomimo."

"Da li bi opet prepoznao tog vuka?"

Ebenezer potvrdi.

"Uhvatio sam mu miris", reče on. "Setio bih ga se."

Šedou protrlja stopala o pod. "Slušaj, Dženkinse, zar nećeš da mu zvizneš jedan šamar? Trebalo je da osluškuje, a on pobegao. Nije

on imao šta da juri zečeve..."

Dženkins strogo progovori: "Tebe bi trebalo išopati, Šedou. Zbog tvog stava. Ti si dodeljen Ebenezeru, treba da budeš deo njega. Ti nisi ličnost. Ti predstavljaš samo Ebenezerove ruke. Da ima ruke, ti mu ne bi bio potreban. Ti nisi njegov mentor niti njegova savest. Samo njegove ruke. Upamti to."

Šedou buntovno proturlja nogama. "Pobeći ću", reče on.

"Otići ćeš divljim robotima, pretpostavljam", reče Dženkins.

Šedou potvrdi. "Bili bi srećni da sam sa njima. Oni rade stvari. Potrebna im je svaka pomoć koju mogu dobiti."

"Razlupali bi te u parčice", reče mu kiselo Dženkins. "Ti nemaš škole, nemaš nikakvih sposobnosti koje bi te izjednačile sa njima."

Okrenu se Ebenezeru. "Imamo mi druge robote."

Ebenezer odmahnu glavom. "Šedou je dobar. Mogu ja s njim. Mi znamo jedan drugog. On me spasava da se ne ulenjim, drži me na nogama."

"To je dobro", reče Dženkins. "Vas dvojica nastavite. I ako ikada slučajno budeš napolju jurio zečeve, Ebenezere, i opet naletiš na tog vuka, pokušaj da ga civilizuješ."

Zraci sunca koje se klonilo zapadu slivali su se kroz prozore ispunjavajući prastaru sobu toplotom kasne prolećne večeri.

Dženikins je mirno sedeo na stolici, slušajući zvuke koji su dopirali spolja - zvonjenje medenica, kevtanje štenadi, tupe udarce sekire koja cepa panjeve za kamin.

Jadni mali, mislio je Dženkins. Izvukao se napolje da juri zeca dak je trebalo da osluškuje. I suviše daleko - i suviše brzo. Moraću da pripazim na to. Moraću da ih čuvam da ne propadnu. Kad dođe jesen, prekinućemo rad za nedelju-dve i ići u lov na rakune. To će za njih biti fantastično.

Mada će doći dan kada više neće biti lovova na rakune ni trke za zečevima - dan kada će psi konačno sve pripitomiti, kad će svi divlji stvorovi biti bića koja misle, govore, rade. Lud san, i dalek - ali, pomisli Dženkins, ne luđi i ne dalji od nekih čovekovih snova.

Možda čak i bolji od čovekovih snova, jer oni nemaju ništa od one svireposti koju je ljudska vrsta izmišljala, nemaju kao cilj onu mehaničku brutalnost koju je ljudska vrsta razvila.

Jedna nova civilizacija, nova kultura, nov način mišljenja. Mistična,

možda, i vizionarska, ali i čovek je bio vizionar. Prodiranje u tajne pored kojih je čovek projurio kao pored stvari nedostojnih da na njih gubi vreme, čistih praznoverica koje nisu mogle imati naučne osnove.

Stvari koje odjednom lupe u noći. Stvari koje se šunjaju oko kuće i psi se dignu i reže, a u snegu nema tragova. Zavijanje pasa kada neko umre.

Psi su znali. Psi su znali mnogo pre nego što im je dat jezik da govore, kontaktna sočiva da čitaju. Oni na tom putu nisu dospeli tako daleko kao čovek - nisu bili cinični ni skeptični. Verovali su onome što su čuli i osetili. Oni nisu izmislili praznovericu kao formu voljnog mišljenja, kao zaštitu od neviđenih stvari.

Dženkins se opet okrete stolu, uze pero i naže se nad svesku pred sobom. Pero zaškripa pod pritiskom.

Ebenezer javlja o prijateljskim osećanjima kod vuka. Predložiti savetu da Ebenezera razreši dužnosti oslušivača i stavi mu u zadatak da stupi u kontakt sa vukom.

Dobro bi bilo, razmišljao je Dženkins, imati vukove za prijatelje. Oni bi bili sjajni izviđači. Bolji od pasa. Čvršći, brži, pomalo podmakli. Mogli bi da paze na divlje robote preko reke i olakšaju posao psima. Da motre na zamkove mutanata.

Dženkins zavrte glavom. Nikome se ne može verovati ovih dana. Sa robotima izgleda da je sve u redu. Prijateljski se ponašaju, svraćaju ponekad, pomognu kad treba s vremena na vreme. U stvari, kao pravi susedi. Ali nikad se ne zna.

I grade mašine.

Mutanti nikada nikoga ne uznemiravaju i stvarno se retko viđaju. Ali i na njih se mora motriti. Nikad ne znaš kakvo đavolstvo možda smeraju. Seti se šta su napravili čoveku. Ona prljava podvala sa džuvejnzizmom, kada su im ga predali u trenutku kada će osuditi vrstu na smrt.

Ljudi. Bili su bogovi za nas i sada su nestali. Ostavili nas same. Doduše, ima ih još nekoliko u Ženevi, ali njih ne možemo uznemiravati, oni se ne interesuju za nas.

Sedeo je u sumraku, misleći na viskije koje je nosio, na poslove koje je svršavao, na dane kada su Vebsterovi živeli i umirali među ovim

zidovima.

A sada - otac-ispovednik za pse. Slatki mali đavoli, bistri i oštroumni - i žestoko se trude.

Zvonce tiho zazuju i Dženkins se naglo uspravi u svom sedištu. Opet zazuju i na televizoru zatrepta zelena svetlost. Dženkins se diže na noge, stade ne verujući, buljeći u treptavo svetlo.

Neko zove!

Neko zove posle gotovo hiljadu godina!

Zatetura se napred, pade u stolicu, drhtavim prstima napipa prekidač, okrete ga.

Zid ispred njega se rastopi i on se nađe licem u lice sa čovekom iza jednog stola. Iza čoveka, plamen iz kamina osvetljavao je sobu sa visokim prozorima od obojenog stakla.

"Ti si Dženkins", reče čovek, a u licu mu je bilo nešto što Dženkinsa nagna da uzvikne.

"Vi... vi..."

"Ja sam Džon Vebster", reče čovek.

Dženkins položi šake na televizor, sede pravo i ukočeno, uplašen nerobotskim emocijama koje su potresale njegovo metalno biće.

"Poznao bih vas bilo gde", reče Dženkins. "Imate njihov izgled. Prepoznao bih nekog vašeg. I suviše dugo sam radio za vas. Služio pića i... i..."

"Da, znam", reče Vebster. "Tvoje ime se prenosilo generacijama do nas. Zapamtili smo te."

"Jeste li u Ženevi, Džone?" Onda se Dženkins seti. "Hoću kažem, gospodine."

"Nema potrebe", reče Vebster. "Draže mi je da me zoveš Džon. Jeste, u Ženevi sam. Ali hteo bih da te vidim. Pitam se da li bih mogao."

"Mislite, da dođete ovamo?"

Vebster klimnu glavom.

"Ali kuća je prepuna pasa, gospodine."

Vebster se nasmeja. "Pasa koji govore?" upita.

"Da", reče Dženkins, "i biće im drago da vas vide. Oni znaju sve o porodici. Posedaju unaokolo uveče i uspavljaju se pričama iz starih dana... i..."

"Šta, Dženkinse?"

"I meni će biti milo da vas vidim. Bilo je tako pusto!"

Bog je došao.

Čučeći u mraku, Ebenezer uzdrhta pri toj pomisli. Kad bi Dženkins znao da sam ovde, pomisli, udesio bi me za vrbicu. Dženkins je rekao da imamo da ga ostavimo na miru bar neko vreme.

Ebenezer se privuče na svojim nečujnim, mekim jastucima od šapa, stade da njuška oko vrata kabineta. I vrata su bila otvorena - taman koliko najmanja pukotina!

Pribi se trbuhom uza zemlju, slušajući, ali ništa se nije moglo čuti. Oseti samo miris, nepoznat, oštar miris od koga mu se nakostrešiše dlake duž leđa u iznenadnom, gotovo nepodnošljivom zanosu.

Baci brz pogled preko ramena, ali ništa se nije micalo. Dženkins je bio tamo u trpezariji i govorio psima kako moraju pristojno da se vladaju, a Šedou je otišao nekud po nekom robotskom poslu.

Tiho, pažljivo, Ebenezer gurnu njuškom vrata i ona se jače otvoriše. Još jednom gurnu i vrata se otvoriše do pola.

Čovek je sedeo pred kaminom, u velikoj naslonjači, duge noge bile su mu prekrštene, a ruke sklopljene na stomaku.

Ebenzer se još jače pribi uz pod i tiho i nevoljno jedva čujno zacvili.

Na taj zvuk Džon Vebster se naglo uspravi.

"Ko je tamo?" upita.

Ebenezer se ohladi na podu i oseti kako mu se od lupanja srca telo trza.

"Ko je tamo?" ponovo upita Vebster i onda spazi psa.

Kad opet progovori, glas mu je bio blaži. "Uđi, druškane. Hajde, uđi." Ebenezer se ne pomače.

Vebster pucnu prstima prema njemu. "Neću ti ništa. Hajde uđi. Gde su ostali?"

Ebenezer pokuša da se digne, pokuša da puzi po podu, ali su mu se kosti pretvorile u gumu, a krv u vodu. A čovek je koračao prema njemu, idući dugim koracima preko poda.

Video je kako se čovek naginje nad njim, osetio snažne ruke ispod svog tela, znao je da ga podižu. I u nozdrvama snažno oseti miris koji je nanjušio na otvorenim vratima - neodoljiv božanski miris.

Ruke ga stisnuše uz čudnu tkaninu koju je čovek nosio umesto krzna

i jedan glas mu zapevuši - ne reči, već ohrabrenje.

"Znači, došao si da me posetiš", reče Džon Vebster. "Izvukao si se i došao da me vidiš."

Ebenezer iznemoglo klimnu glavom. "Ne ljutiš se, je l'da? Nećeš reći Dženkinsu?"

Vebster odmahnu glavom. "Ne, neću reći Dženkinsu."

On sede, a Ebenezer mu sede u krilo, gledajući mu u lice - snažno, izbrazdano lice na kome su se crte pri odblescima vatre u kaminu još jače isticale.

Vebsterova ruka se diže i pomilova Ebenezeru po glavi, a Ebenezer zacvile od pseće sreće.

"Ovo je kao kada dođeš kući", reče Vebster, ne obraćajući se psu.

"Kao da si bio na putu dugo, dugo vremena i onda se vratiš kući. A toliko je vremena prošlo da je ne prepoznaješ. Ne poznaješ nameštaj, ne prepoznaješ raspored prostorija. Ali znaš po osećanju da je to stara poznata kuća i srećan si što si došao."

"Dopada mi se ovde", reče Ebenezer misleći na Vebsterovo krilo, ali čovek ga pogrešno shvati.

"Naravno da ti se dopada", reče on. "To je tvoja kuća isto kao i moja. Više tvoja, u stvari, jer ti si ostao ovde i starao se o njoj, a ja nisam živio u njoj pa sam je zaboravio."

Potapša Ebenezeru po glavi i povuče ga za uši.

"Kako se zoveš?" upita.

"Ebenezer."

"A šta ti radiš, Ebenezere?"

"Osluškujem."

"Osluškuješ?"

"Da, to mi je posao. Osluškujem koblije."

"I ti čuješ koblije?"

"Ponekad. Ne ističem se u tome. Mislim na to kako bih jurio zečeve i ne obraćam pažnju."

"I šta čuješ?"

"Razne stvari. Ponekad kobli hodaju, drugi put samo lupaju. A povremeno razgovaraju. Mada češće misle."

"Slušaj, Ebenezere. Izgleda da ne znam gde da smestim te koblije."

"Oni i nisu ni na kakvom mestu", reče Ebenezer. "Bar ne na ovoj Zemlji."

"Ne razumem."

"To je kao kada bi bila jedna velika kuća", reče Ebenezer. "Velika kuća sa mnogo soba. I sa vratima između soba. I ako se nalaziš u jednoj sobi, možeš da čuješ koga god hoćeš u drugim sobama, samo ne možeš da dođeš do njega."

"Svakako da možeš", reče Vebster. "Imaš samo da prođeš kroz vrata."

"Ali ne možeš otvoriti vrata", reče Ebenezer. "Ti čak i ne znaš za vrata. Misliš da je ova soba u kojoj si ti jedina soba u kući. A čak i kada bi znao za vrata, ne bi mogao da ih otvoriš."

"Govoriš o dimenzijama."

Ebenezerovo čelo se nabra od zabrinutog razmišljanja. "Ne znam tu reč što si rekao. Dimenzije. Ja sam ti ispričao onako kako je Dženkins nama rekao. Rekao je da to u stvari nije kuća i nisu sobe i da stvorenja koja čujemo verovatno ne liče na nas."

Vebster klimnu za sebe. Tako je trebalo činiti. Ne uznemiravati se. Raditi polako. Ne zbunjivati ih krupnim nazivima. Prvo im omogući da dobiju predstavu, pa onda uvodi egzaktnu i naučnu terminologiju. A više je nego verovatno da bi to bila jedna veštački stvorena terminologija. Već je tu jedna skovana reč. Kobli - stvorenja iza zida, stvorenja koja se čuju, ali se ne mogu identifikovati - stanovnici susedne sobe.

Kobli.

Kobli će te uhvatiti ako ne paziš.

To bi bio ljudski način. Ne mogu da razumem stvar. Ne mogu da je vidim. Ne mogu da je probam. Ne mogu da je analiziram. U redu, onda je nema. Ne postoji. To je utvara, vilenjak, kobli.

Kobli će te uhvatiti...

Tako je jednostavnije, ugodnije. Plašiš se? Sigurno, ali to na svetlu zaboravljaš. I ne muči te, ne prati te. Pomisliš dovoljno jako i željom ga oteraš. Napraviš od toga utvaru ili vilenjaka i možeš da mu se smeješ - po danu.

Topao, vlažan i rapav jezik liznu Vebstera po bradi i Ebenezer se izvi od zadovoljstva.

"Dopadaš mi se", reče Ebenezer. "Dženkins me nikada nije ovako držao. Niko me nikada nije ovako držao."

"Dženkins je zauzet", reče Vebster.

"Naravno da jeste", složi se Ebenezer. "On zapisuje stvari u jednu knjigu. Stvari koje mi psi čujemo dok osluškujemo i stvari koje treba da uradimo."

"Čuli ste za Vebsterove?" upita čovek.

"Jesmo. Znamo sve o njima. Ti si Vebster. Mislili smo da ih više nema."

"Jeste, ima", reče Vebster. "Ovde je bio jedan sve vreme. Dženkins je Vebster."

"To nam nikada nije rekao."

"Nije hteo."

Vatra je utrнула i soba se smračila. Pucketavi plamenovi gonili su slabe odsjaje po zidovima i podu.

I još nešto. Čulo se jedva čujno šuškanje, šaputanje, kao da sami zidovi govore. Stara kuća sa davnim uspomenama i puno života utisnutog u građu. Dve hiljade godina življenja. Sagrađena da traje, i trajala je. Sagrađena da bude dom, i još uvek je dom - postojano mesto koje čoveka čvrsto obgrli i greje, i polaže pravo na njega.

U glavi su mu odzvanjali koraci - koraci iz davnog doba, koraci čiji je poslednji odjek zamro pre mnogo vekova. Hod Vebsterovih. Onih koji su živeli pre mene, onih koje je Dženkins dvorio od njihovog dana rođenja pa do smrtnog časa.

Istorija. Ovde je istorija. Istorija koja se talasa u zavesama, gmiže po podu, sedi po ćoškovima, posmatra sa zida. Živa istorija koju čovek oseća u kostima i na plećima - sjaj davno umrlih očiju koje se vraćaju.

Još jedan Vebster, eh! Ne izgleda bogzna kako. Bezvredan. Loža je odigrala svoje. Nije kao što smo mi bili u svoje vreme. To je valjda poslednji.

Džon Vebster se pomeri. "Ne, nisam poslednji", reče on. "Ja imam sina."

Pa, to nije velika razlika. Kaže da ima sina. Ali ni on ne može biti bogzna šta...

Vebster skoči sa stolice i Ebenezer mu skliznu s krila.

"Nije istina", povika Vebster. "Moj sin..."

Onda opet sede.

Njegov sin tamo u šumi sa lukom i strelom, igra se igre, zabavlja se.

"Pasija", rekla je Sara pre nego što se popela na brdo da provede sto godina snova.

Pasija. Ne posao. Ne način života. Ne potreba.

Pasija.

Veštačka stvar. Stvar koja nema početka ni kraja. Stvar koju čovek može da prekine svakog trenutka, a da to niko nikada ne primeti.

Kao izmišljanje recepata za razna pića.

Kao slikanje slika koje niko ne želi.

Ići okolo sa četom ludih robota i tražiti od ljudi da vam dozvole da im preuredite kuće.

Pisati istoriju za koju se niko ne interesuje.

Igrati se Indijanaca ili pećinskog čoveka ili pionira sa lukom i strelom.

Izmišljati stolecima duge snove za ljude i žene koji su umorni od života i žude za fantazijom.

Čovek je sedeo u stolici, zagledan u ništavilo koje se širilo pred njegovim očima, užas i strašno ništavilo koje se pretvara u sutra i sutra.

Ruke mu se rasejano spojiše i desni palac protrlja nadlanicu leve ruke.

Ebenezer se privuče kroz pomračinu prošaranu plamenom, stavi prednje šape na čovekovo koleno i pogleda mu u lice.

"Povredio si ruku?" upita

"A?"

"Povredio si ruku? Trljaš je."

Vebster se kratko nasmeja. "Ne, to su samo bradavice." Pokaže ih psu.

"Ju-hu, bradavice!" reče Ebenezer. "Ne želiš da ih imaš, je l' tako?"

"Ne", Vebster je oklevao da odgovori. "Ne, mislim da ne želim. Samo nikada nisam imao vremena da ih se otarasim."

Ebenezer spusti njušku i gubicom protrlja nadlanicu Vebsterove ruke.

"Evo ti", trijumfalno objavi.

"Šta evo?"

"Pogledaj bradavice", pozva ga Ebenezer.

Jedan panj se sruši u vatri i Vebster podiže ruku, pogleda je na svetlosti.

Bradavice su nestale. Koža je bila glatka i čista.

Dženkins je stajao u mraku i slušao tišinu, meku usnulu tišinu koja ostavlja kuću senkama, upola zaboravljenim koracima, davno izrečenoj rečenici, jezicima koji mrmrljaju u zidovima i šuščaju u draperijama.

Jednom jedinom mišlju noć je mogla da bude kao dan, majstorija bi se izvela jednostavnim prilagođavanjem sočiva, ali drevni robot ostavio je svoj vid nepromenjen. Jer on je tako voleo, ovo je bio čas meditacije, drago vreme kada sadašnjost spada kao zmijska košuljica i odlazu, a prošlost se vraća i živi.

Ostali su spavali, ali Dženkins nije. Jer roboti nikada ne spavaju. Dve hiljade godina svesti, dvadeset vekova potpunog vremena, neprekinutog nijednim trenutkom nesvesnosti.

Dugo vreme, pomisli Dženkins. Dugo, čak i za robota. Jer još pre nego što je čovek otišao na Jupiter, većina starijih robota bila je povučena iz službe, poslata u smrt, da bi došli noviji modeli. Novi modeli koji su više ličili na ljude bili glatkiji i lepše izgledali, bolje govorili i brže reagovali u svojim komplikovanim metalnim mozgovima.

Ali Dženkins je ostao i dalje zato što je bio stari i verni sluga, zato što kuća Vebsterovih bez njega ne bi bila dom.

"Voleli su me", reče Dženkins sam sebi. I u te tri reči bila je duboka uteha - uteha u svetu u kome je bilo vrlo malo utehe, u svetu u kome je sluga postao vođa i želeo da opet bude sluga.

Stajao je kraj prozora i gledao preko otvorenog dvorišta na grupice hrastova rasejane po padini brda. Tama. Nigde svetla. Nekada su tu bila svetla. Prozori koji su sijali kao prijateljski zraci u prostranoj zemlji preko reke.

Ali čovek je otišao i svetla su nestala. Robotima svetla nisu bila potrebna jer su mogli da vide i u mraku, baš kao što je i Dženkins mogao da vidi samo da je hteo. A zamkovi mutanata bili su isto toliko mračni noću koliko su bili strašni danju.

Sada je čovok opet došao, jedan čovek. Došao je, ali verovatno neće ostati. Spavaće nekoliko noći u velikoj gospodarskoj spavaćoj sobi na drugom spratu, onda će se vratiti u Ženevu. Hodaće starom zaboravljenom zemljom i gledaće preko reke, preturaće po knjigama koje ispunjavaju zid kabineta, onda će se dići i otići.

Dženkins se okrete. Treba da vidim kako je, pomisli. Treba da vidim da li mu nešto treba. Možda da mu odnesem neko piće, mada se bojim da se viski sav pokvario. Hiljadu godina je dugo vremena za bocu dobrog viskija.

Krenu preko sobe i na njega se spusti topli mir, ono intimno, unutrašnje spokojstvo iz starih dana, kada je, srećan kao terijer, kaskao idući za mnogim poslovima.

Idući prema stepenicama stade da zuji jednu kratku melodiju u molu. Samo će pogledati i ako Džon Vebster spava otići će, ali ako ne spava, reći će: "Je li vam udobno, gospodine? Želite li šta? Možda vruć punč?"

I peo se po dva stepenika odjednom.

Jer, opet je radio za jednog Vebstera.

Džon Vebster je ležao uspravljen u krevetu, sa nagomilanim jastucima iza sebe. Krevet je bio tvrd i neudoban, a soba tesna i zagušljiva - ne kao njegova spavaća soba u Ženevi, gde čovek leži na obali obrasloj travom, kraj potoka koji mrmori i posmatra veštačke zvezde koje trepere na veštačkom nebu. I udiše veštački miris veštačkih jorgovana koji će cvetati duže od čovekovog života. Ovde nema mrmljanja skrivenog vodopada, nema svetlucanja zarobljenih svitaca - već samo krevet i soba koji su upotrebljivi.

Vebster položi šake na bedra pokrivena ćebetom i savi prste, razmišljajući.

Ebenezer je samo dodirnuo bradavice i bradavice su nestale. I to se nije dogodilo slučajno - bilo je namerno. To nije bilo čudo, već svesna snaga. Jer čuda ponekad ne uspevaju, a Ebenezer je bio siguran.

Snaga, možda, koja je uzeta iz druge sobe, snaga ukradena od koblija koje je Ebenezer osluškivao.

Polaganje ruku na obolelo mesto, snaga isceljenja koja se ne služi lekovima, hirurgijom, već samo izvesnim znanjem, veoma specijalnim znanjem.

U staro mračno doba neki ljudi su tvrdili da imaju moć da učine da bradavice nestanu, kupovali ih za peni ili ih menjali za nešto, ili izvodili neke druge kerefeke - i vremenom, ponekad, bradavice bi iščezavale.

Da li su i ti čudni ljudi osluškivali koblije?

Vrata samo malo zaškripiše i Webster se naglo ispravi. Iz tame dođe jedan glas. "Osećate li se udobno, gospodine? Želite li što?"

"Dženkins?" upita Webster.

"Da, gospodine", reče Dženkins.

Tamna prilika tapkajući uđe na vrata.

"Da, ima nešto što želim", reče Webster. "Želim da razgovaram s tobom."

Zagleda se u tamnu, metalnu priliku koja je stajala kraj kreveta.

"O psima", reče Webster.

"Oni se toliko trude", reče Dženkins. "I teško im je. Jer nemaju nikoga, znate. Baš nikoga."

"Imaju tebe."

Dženkins zavrte glavom. "Ali ja nisam dovoljan, znate. Ja sam samo... pa, samo kao neki mentor. Oni žele ljude. Potreba za ljudima im je urođena. Hiljadama godina postojali su zajedno čovek i pas. Čovek i pas, zajedno u lovu. Čovek i pas, zajedno su čuvali stada. Čovek i pas, zajedno se borili protiv svojih neprijatelja. Pas je stražario dok je čovek spavao, a čovek je delio poslednji komadić hrane i sam ostajao gladan da bi njegov pas jeo."

Webster klimnu. "Da, tako je, valjda."

"Svake noći pričaju o ljudima", reče Dženkins, "pre spavanja. Posedaju unaokolo i jedan od starih priča neku od priča koje su prenošene s kolena na koleno; sede i pitaju se, sede i nadaju se."

"Ali kuda oni idu? Šta pokušavaju da učine? Imaju li neki plan?"

"Mogu da ga naslutim", reče Dženkins. "Samo slab odsjaj nečega što će se možda dogoditi. Oni su obdareni prirodnim moćima, znate. Uvek su bili. Nemaju mehaničko čulo, što je razumljivo, jer nemaju ruke. Tamo gde bi čovek poslušao metal, psi će poslušati duhove."

"Duhove?"

"Stvorenja koja vi ljudi nazivate duhovima. Ali ona nisu duhovi. U to sam siguran. To je nešto u susednoj sobi. Neki drugi oblik života u drugoj ravni."

"Hoćeš da kažeš da možda ima više ravni života koje istovremeno postoje na Zemlji?"

Dženkins potvrdi. "Počinjem u to da verujem, gospodine. Imam jednu svesku punu stvari koje su psi čuli i videli i sada, posle svih

ovih dugih godina, one počinju da stvaraju izvesnu sliku."

Onda brzo nastavi. "Možda grešim, gospodine. Znae da nemam nikakvog obrazovanja. Bio sam samo sluga u staro vreme, gospodine. Pokušao sam da učim posle... posle Jupitera, ali bilo mi je teško. Jedan drugi robot pomogao mi je da napravim prve male robote za pse i sada ti mali proizvode svoju sopstvenu vrstu u radionici kada ih zatreba još."

"Ali psi - oni samo sede i slušaju."

"A, ne, gospodine, rade oni još mnogo šta. Nastoje da se sprijatelje sa nepripitomljenim životinjama i motre na divlje robote i mutante."

"A ti divlji roboti? Ima ih mnogo."

Dženkins klimnu glavom. "Mnogo, gospodine. Rastureni su u malim logorima po celom svetu. To su oni što su bili zaboravljeni na Zemlji, gospodine. Oni koji čoveku više nisu bili potrebni kada je otišao na Jupiter. Udružili su se u grupe i rade..."

"Rade. Na čemu?"

"Ne znam, gospodine. Uglavnom prave mašine. Mehaničke, znate. Pitam se šta će učiniti sa svim tim mašinama. Kako nameravaju da ih upotrebe."

"I ja se pitam", reče Vebster.

Gledao je u pomrčinu i pitao se - pitao se kako je to čovek, zbijen tamo u Ženevi, izgubio vezu sa svetom. Kako to da nije znao šta rade psi, nije znao za male logore vrednih robota, za zamkove zastrašujućih i omrznutih mutanata.

Izgubili smo vezu, mislio je Vebster. Isključili smo se iz Spoljnog sveta. Stvorili smo sebi malu nišu i nagurali se u nju - u poslednji grad sveta. I nismo znali šta se napolju događa - mogli smo znati, trebalo je da znamo, ali nas nije interesovalo.

Vreme je, pomisli, da se opet latimo posla.

Bili smo izgubljeni i prestrašeni i u početku smo se trudili, ali konačno smo jednostavno pustili da ide kako ide.

Po prvi put je ono nekoliko ljudi što je ostalo shvatilo veličinu vrste, po prvi put videlo moćna dela koja je stvorila čovekova ruka. I pokušali su da je održe, i nisu uspeli. Rezonovali su - pošto čovek gotovo sve podvrgava razumu. Zavaravajući sebe da u stvari nema duhova, nazivajući stvari koje lupaju u noći prvom slatkom, uglađenom rečju koja im padne na pamet.

Nismo mogli da je održimo i zato smo rezonovali, našli прибежиште u zastoru od reči, a džujevniizam nam je pomogao u tome. Približili smo se obožavanju predaka. Hteli smo da slavimo čovekovu vrstu. Nismo bili u stanju da nastavimo čovekovo delo i zato smo se trudili da ga ovenčamo slavom, pokušavali da ustoličimo ljude koji to jesu učinili. Kao što nastojimo da ovenčamo slavom i ustolčmo sve dobre stvari koje umru.

Postali smo rasa istoričara i kopali prljavim prstima po ostacima vrste, stiskajući svaku beznačajnu sitnu činjenicu na grudi kao da je bescen-dragulj. I to je bila prva faza, pasija koja nas je održala kada smo shvatili šta smo u stvari - talog u ispražnjenj čaši čovečanstva. Ali savladali smo to. Svakako, to smo savladali. Za vreme od oko jedne generacije. Čovek je prilagodljivo stvorenje - može sve da preživi. Znači, nismo mogli da gradimo velike vasijske brodove. Nismo mogli da sitgnemo do zvezda. Nismo mogli da odgonetnemo tajnu života. Znači, šta?

Bili smo naslednici, bilo nam je ostavljeno zaveštanje, bili smo bogatiji nego što je i jedna vrsta ikada bila ili mogla da se nada da će biti. I tako smo još jednom rezonovali, i zaboravili slavu vrste, jer mada inače blistava stvar, ona je bila mučna i ponižavajuća ideja.

"Dženkinse", ozbiljno reče Vebster, "izgubili smo punih deset vekova."

"Niste izgubili, gospodine", reče Dženkins. "Možda ste se samo odmarali. Ali sada možda opet možete da izađete. Da nam se vratite."

"Želite da se vratimo?"

"Psima ste potrebni", reče mu Dženkins. "A i robotima. Jer i jedni i drugi nikada nisu bili ništa drugo do čovekove sluge. Oni su izgubljeni bez vas. Psi grade civilizaciju, ali to sporo napreduje."

"Možda bolju civilizaciju nego što smo je mi sebi izgradili. Možda uspeju. Jer naša nije bila uspela, Dženkinse."

"Finiju", priznade Dženkin, "ali ne baš praktičnu. Civilizaciju zasnovanu na bratstvu životinja na psihičkom razumevanju i možda konačnim komunikacijama i uspostavljanju veza među svetovima koji se prepliću. Civilizaciju uma i razumevanja, ali ne suviše stvarnu. Bez stvarnih ciljeva, sa ograničenim mehaničkim sredstvima - samo pipanje za istinom, i to pipanje u pravcu kraj kojeg je čovek prošao

ne osvrnuvši se."

"I ti misliš da bi čovek mogao da pomogne?"

"Čovek bi mogao da obezbedi rukovodstvo", reče Dženkins.

"Ono pravo rukovodstvo?"

"Teško je na to odgovoriti."

Ležeći u pomrčini, Vebster protrlja odjednom oznojene šake o čebe kojim mu je telo bilo pokriveno.

"Kazi mi istinu", reče ljutito. "Čovek bi mogao da rukovodi, kažeš. Ali čovek bi opet mogao i da zavlada. Mogao bi stvari koje psi čine da odbaci kao nepraktične. Da skupi sve robote zajedno i koristi njihovu mehaničku sposobnost na starinski način. I psi i roboti posvetili bi se čoveku."

"Naravno", reče Dženkins. "Jer oni su nekada bili sluge. Ali čovek je mudar - čovek najbolje zna."

"Hvala ti, Dženkinse", reče Vebster. "Mnogo ti hvala."

Zagleda se u mrak i tamo vide napisanu istinu.

Njegov trag se još poznao na podu, a u vazduhu se osećao oštar miris prašine. Radijumska sijalica tinjala je nad tablom, a prekidač i točak i brojčanici su čekali, čekali dan kada će biti potrebni.

Vebster je stajao u vratima, osećajući vlagu kamena kroz prašnjavu plesan.

Odbrana, pomisli gledajući u prekidač. Odbrana - stvar koja ne dozvoljava ulaz, uređaj za potpuno zatvaranje mesta za sva stvarna ili zamišljena oružja koja bi izmišljeni neprijatelj mogao da upotrebi.

A nesumnjivo bi ista ta odbrana koja bi neprijatelja zadržala napolju držala i opsednute unutra. Ne obavezno, naravno, ali...

On pređe preko sobe i stade ispred prekidača, ruka mu se ispruži i zgrabi ga, onda ga lagano pokrenu znajući da će delovati. Zatim mu se ruka brzo pomeri i prekidač leže na mesto.

Daleko odozdo dopre potmulo, tiho šištanje, a mašine se pokrenuše. Kazaljke na instrumentima zatreptaše i podskočiše.

Vebster neodlučnim prstima dodirnu točak, pokrenu ga oko osovine i kazaljke opet zatreptaše i pokrenuše se preko stakla. Brzom, sigurnom rukom, Vebster okrenu točak i kazaljke udariše o krajnji zubac skale.

On se naglo okrenu na peti, odsečnim koracima iziđe iz zasvođene

prostorije, zatvori vrata za sobom i pope se trošnim stepenicama. Sada samo ako bude radilo, pomisli. Samo ako bude radilo. Ubrza korak na stepenicama, dok mu je krv udarala u glavi.

Samo da radi!

Seti se zujanja mašina daleko dole kada je okrenuo prekidač. To je značilo da odbrambeni mehanizam - ili bar jedan njegov deo - još radi.

Ali i ako radi, da li će izvesti stvar? Šta ako zadržava neprijatelja napolju, ali ne uspeva da ljude zadrži unutra?

Šta ako...

Kad stiže na ulicu, vide da se nebo promenilo. Siva, metalna navlaka izbrisala je sunce i grad je ležao u sumraku, samo donekle ublaženom automatskim uličnim svetiljkama.

Lak povetarac pomilova ga po obrazu.

Nabran sivi pepeo od spaljenih hartija i mape koju je našao još uvek je ležao u kaminu i Webster pređe preko sobe, zgrabi žarač i stade besno da rastura pepeo sve dok više nije bilo ni traga od onoga što je nekada predstavljao.

Nestao, pomisli. Poslednji ključ je nestao. Bez mape, bez poznavanja grada koje je on sticao dvadeset godina, niko nikada neće naći onu skrivenu sobu sa prekidačem i točkom i instrumentima ispod jedne usamljene sijalice.

Niko neće tačno znati šta se desilo. A čak i ako neko nasluti, ni na koji način neće moći da bude siguran. A čak i ako je siguran, ništa se neće moći učiniti.

Pre hiljadu godina to ne bi bilo tako. Jer tada bi čovek, ako mu se da ma i najslabiji nagoveštaj, odgonetnuo svaki zadatak problem.

Ali čovek se promenio. Izgubio je staro znanje i stare veštine. Um mu je omlitavio. Živeo je od danas do sutra, bez ikakvog cilja koji bi svetleo pred njim. Ali još uvek je zadržao stare poroke - poroke koji su u njegovim očima postali vrline i dižali mu cenu. Zadržao je nepokolebljivo uverenje da je njegova vrsta jedina, njegov život jedini život koji nešto znači i uštogljeni egoizam koji ga je načinio samozvanim gospodarom cele vasiona.

Napolju na ulici čuo se bat trčećih koraka i Webster se okrete od kamina prema slepim oknima visokih, uzanih prozora.

Uskomešao sam ih, pomisli. Naterao sam ih da trče. Uzbuđeni su. Pitaju se šta je sad to. Vekovima se nisu micali iz grada, ali sada kada ne mogu da izađu zapenušili su da to učine.

Osmeħ mu se razli po licu.

Moħda će se toliko uznemiriti da će učiniti nešto. Pacovi u zamci hoće da naprave čudne stvari - ukoliko prvo ne polude.

A ako stvarno iziđu - pa njihovo je pravo da to učine. Ako iziđu, onda su zasluħžili svoje pravo da opet zavladaju.

Pređe preko sobe, zastade u vratima za trenutak, posmatrajući sliku iznad kamina. Nespretno podiħe ruku prema njoj i oprostí se suvim, neveští pozdravom. Onda iziħe na ulicu i pope se na brdo - putem kojim je Sara otiħla samo pre nekoliko dana.

Roboti u Templu bili su ljubazni i paħljiví, tihog hoda i dostojanstveni. Odvedoše ga do mesta gde je Sara leħala i pokazaše mu susedno odeljenje koje je ona rezervisala za njega.

"ħelećete da izaberete san", reħe predstavnik robota. "Moħemo vam pokazati puno uzoraka. Moħemo da ih izmeħamo po vašem ukusu. Moħemo..."

"Hvala", reħe Vebster. "Ne ħelim da sanjam."

Robot s razumevanjem klimnu glavom. "Shvatam, gospodine. Samo ħelite da čekate, da vam prođe vreme."

"Da", reħe Vebster. "Valjda biste to tako mogli nazvati."

"Otpriħlike koliko dugo?"

"Koliko dugo?"

"Da. Koliko dugo ħelite da čekate?"

"A, razumem", reħe Vebster. "Kako bi bilo zauvek?"

"Zauvek!"

"Kaħe se zauvek, mislim", reħe Vebster. "Mogao sam da vam kaħem veħnost, ali nije velika razlika. Nema smisla natezati se oko dve reħi koje otpríħlike isto znače."

"Da, gospodine", reħe robot.

Nema smisla natezati se. Ne, naravno da nema. Jer ne bi mogao da rizikuje. Mogao je da kaħe hiljadu godina, ali onda bi se moħda pokajao i siħao dole da pritisne prekidač.

A to je ona jedna stvar koja se ne sme dogoditi. Psima se mora pruħiti prilika. Moraju biti ostavljeni na miru da pokuħaju da uspeju tamo gde ljudska vrsta nije uspela. A sve dok bude postojao i jedan

ljudski elemenat, oni neće imati tu priliku. Jer čovek će zavladatai, uplesti se i pokvariti stvari, smejaće se koblina koji govore iza zida, protivice se pripitomljavanju i civilizovanju divljih bića Zemlje.

Nov obrazac - nov način mišljenja i života - nov prilaz vekovima starom socijalnom problemu. I ne sme biti uprljan ustajalim dahom čovekovog mišljenja.

Psi će sedeti noćima u krugu, kada se završi posao, i razgovaraće o čoveku. Raspređaće staru, staru istoriju, i pričati stare, stare priče, i čovek će postati bog.

I bolje je da bude tako.

Jer bog ne može da učini zlo.

NAPOMENE UZ SEDMU PRIČU

Pre nekoliko godina otkriven je jedan stari literarni odlomak. Očigledno je da je to nekada bilo obimno književno delo, i mada je otkriven samo jedan mali deo, ono nekoliko priča u njemu bilo je dovoljno da pokaže da je to niz basni o raznim članovima životinjskog bratstva. Priče su arhaične, i gledišta u njima i način njihovog kazivanja danas nam čudno zvuče. Izvestan broj naučnika koji su proučavali ove fragmente slaže sa sa Tižom da oni vrlo lako mogu biti nepsećeg porekla.

Njihov naslov je Ezop. Naslov ove priče je isto tako Ezop, a došao je do nas netaknut sa samom pričom iz maglovite davnine.

U čemu je, pitaju naučnici, značaj ovoga? Tiž, sasvim prirodno, veruje da je to još jedna karika u njegovoj teoriji da je ova legenda ljudskog porekla. Većina ostalih proučavalaca se ne slaže, ali do sada nisu istakli nikakvo objašnjenje umesto toga.

Tiž takođe ukazuje na ovu sedmu priču kao na dokaz da je ako nema istorijskog svedočanstva o postojanju čoveka, to stoga što je on namerno bio zaboravljen, zato što je uspomena na njega izbrisana da bi se obezbedilo nastavljanje pseće civilizacije u njenoj najčistijoj formi.

U ovoj priči psi su zaboravili čoveka. U ono nekoliko pripadnika ljudske vrste koji postoje među njima oni ne prepoznaju čoveka, već ta čudna stvorenja nazivaju starim prezimenom Vebster. Ali ta reč, Vebster, postala je zajednička umesto vlastite imenice. Psi o ljudima misle kao o vebsterima, dok Dženkins o njima još uvek misli sa velikim V.

"Šta su to ljudi?" pita Lupus, i Meda, kada pokuša da mu objasni, ne ume da kaže.

Dženkins u priči kaže da psi nikada ne smeju saznati za čoveka. U glavnom delu priče on nam opisuje korake koje je preduzeo da bi izbrisao uspomenu na čoveka.

Stare priče uz ognjište su nestale, kaže Dženkins. A u ovome Tiž vidi namernu zaveru zaborava, možda ne toliko altruističku kakvom je predstavlja Dženkins da bi sačuvao pseće dostojanstvo. Priče su izgubljene, kaže Dženkins, i moraju ostati izgubljene. Ali izgleda da

nisu bile izgubljene.

Negde, u nekom dalekom kraju sveta, one su i dalje bile pripovedane, i tako su danas još uvek sa nama.

Ali ako su priče ostale, sam čovek je nestao, ili gotovo da je nestao. Divlji roboti i dalje su postojali, ali i oni su, ako su uopšte i bili nešto više od čiste mašte, sada nestali. Mutanti su se izgubili, a oni su od iste vrste kao i čovek. Ako je čovek postojao, verovatno su postojali i mutanti.

Cela polemika oko legende može se svesti na jedno pitanje: da li je čovek postojao? Ako, dok čita ove priče, čitalac bude zbunjen, onda je u odličnom društvu. I sami stručnjaci i naučnici koji su proveli život proučavajući legendu možda imaju više podataka, ali su isto tako zbunjeni kao i vi.

7. EZOP

Siva senka klizila je stenovitim grebenom uputivši se jazbini cvileći sama za sebe, osujećena i gorko razočarana - jer su reči zatajile. Kosi sunčevi zraci ranog popodneva ocrtavali su lice i glavu i telo, nejasne i mračne kao jutarnja izmaglica koja se diže iz čaruge. Odjednom se greben odseče i senka se zaustavi, zbunjena, zgrčena uza stenoviti zid - jer jazbine nije bilo. Greben je nestao pre nego što je došla do jazbine!

Okrete se u krug kao zavitlan bič, pogleda unazad preko doline. I reka je imala sasvim pogrešan tok. Tekla je bliže strmom predgorju nego ranije. Jedno lastavčje gnezdo bilo je na stenovitom zidu, a tu pre nikada nije bilo lastavčjeg gnezda.

Senka se ukoči i čupavi pipci na ušima joj se uspraviše istražujući vazduh.

Ima života! Njegov slab miris osećao se u vazduhu, njegov dodir treperio je preko pustih prevoja brda koja su se ređala jedno za drugim.

Senka se pokrenu, uspravi se i otplovi grebenom.

Nije bilo jazbine i reka je bila drukčija, a uz liticu je bilo prilepljeno lastino gnezdo.

Senka zadrhta, zabalavi.

Jedan drukčiji svet - drukčiji u mnogom pogledu. Svet toliko pun života da bruji i u samom vazduhu. Pun živih bića, možda, koja ne mogu da trče toliko brzo niti tako dobro da se skrivaju.

Vuk i medved se sretoše ispod velikog hrasta i zastadoše da utucaju vreme.

"Čujem", reče Lupus, "da ima ubijanja."

Meda zamumla. "Čudno neko ubijanje, brate. Mrtvi, ali nisu pojedeni."

"Simbolično ubijanje", reče vuk.

Meda zavrte glavom. "Nemoj mi reći da postoji tako nešto kao simbolično ubijanje. Ova nova psihologija kojoj nas uče psi ide pomalo i suviše daleko. Kada se ubija, to je ili iz mržnje ili zbog gladi. Ne bi me uhvatio da ubijam nešto što ne jedem."

Požuri da se ispravi. "Ne da ja ubijam, brate. Ti to znaš."

"Naravno da ne ubijaš", reče vuk.

Meda lenjo zatvori svoje oči, otvori ih i zažmiri. "Ne, znaš, da baš s vremena na vreme ne prevrnem poneki kamen i ne smažem kojeg mrava."

"Ne verujem da bi psi to smatrali ubijanjem", reče mu ozbiljno Lupus. "Insekti su malo drukčiji od životinja i ptica. Niko nam nikada nije rekao da ne smemo ubijati insekte."

"Tu grešiš", reče Meda. "Kanoni to kažu vrlo jasno. Ne smeš uništavati život. Ne smeš oduzimati život drugome."

"Da, valjda kažu", priznade vuk skrušeno. "Mislim da si u tome u pravu, brate. Ali čak ni psima nije toliko zapelo za tako nešto kao što su insekti. Pa, znaš da stalno pokušavaju da naprave bolji prašak protiv buva. A za šta je prašak za buve, pitam te ja. Naravno, za ubijanje buva. Eto za šta je. A buve su život. Buve su živa bića."

Meda besno zamahnu za malom zelenom muvom koja mu prozujala ispred njuške.

"Idem do hranilišta", reče vuk. "Hićeš da pođeš sa mnom?"

"Nisam gladan", reče medved. "A malo si i poranio. Još nije vreme za jelo."

Lupus prevuče jezikom preko gubice. "Ja tamo ponekad samo navratim, onako kao slučajno, a dežurni vebster mi da ponešto."

"Moraćeš da pripaziš", reče Meda. "Ne daje ti on ponešto ni za šta. Tu se nešto krije. Ne verujem ja tim vebsterima."

"Ovaj je dobar", izjavi vuk. "Drži hranilište, a ne mora. To bi mogao da radi svaki robot. Ali on je došao i tražio taj posao. Dosadilo mu da se muva po onim prikrljenim kućama bez ikakvog posla osim da se igra. I tako sedi tamo i smeje se i priča, baš kao da je neki od nas. Taj Piter je dobar drugar."

Medved zabrunđa sebi u bradu. "Jedan pas mi reče da Dženkins tvrdi da se oni uopšte i ne zovu vebster. Kaže da nisu vebsteri. Kaže da su ljudi..."

"Šta je to ljudi?" upita Lupus.

"Pa, baš sam to govorio. To je ono što Dženkins kaže..."

"Dženkins je", izjavi Lupus, "već toliko ostario da je sav spetljan. I suviše mnogo pamti. Mora biti i svih hiljadu godina."

"Sedam hiljada", reče medved. "Psi se spremaju da mu prirede

veliku rođendansku proslavu. Prave mu novo telo za poklon. Ono staro mu se već otrcalo - svakih mesec-dva ide na opravku."

Medved mudro zanjiha glavom. "Sve u svemu, Lupuse, psi su mnogo učinili za nas. Postavili hranilišta, poslali po zemlji medicinske robote i sve drugo. Baš prošle godine užasno me boleo zub..."

Vuk ga prekide. "Ali ta hranilišta bi mogla biti bolja. Tvrde da je kvasac isto što i meso, da ima istu kaloričnu vrednost i sve. Ali nema ukus mesa..."

"Kako to znaš?" upita Meda.

Vukova zbunjenost trajala je samo delić sekunde. "Pa... pa, po pričanju moga dede. Strašan matori antihrist, taj moj deda. Malo-malo pa je za sebe dobavljao divljač. Pričao mi je kakav ukus ima crveno meso. Ali onda nisu imali toliko čuvara kao danas."

Meda zatvori oči, pa ih opet otvori. "Pitam se kakav je ukus ribe", reče on. "Ima jedno jato pastrmki tamo dole u Borovom potoku. Posmatrao sam ih. Mogao bih lako da zavučem šapu i izvučem koju."

Žurno dodade. "Naravno da to nikad nisam učinio."

"Naravno da nisi", reče vuk.

Jedan svet, pa onda drugi, ređaju se u lancu. Jedan svet koji gazi za petama drugoga, koji se vuče odmah ispred njega. Sutra jednog sveta, danas drugog sveta. A juče je sutra i sutra je prošlost.

Samo što nema prošlosti. Nema prošlosti, osim ćudljivog sećanja koje kao biće na krilima noći uleti u tamu duha. Nema prošlosti do koje bi se moglo stići. Nema slika na zidu vremena. Nema filma koji bi se mogao pustiti unazad da bi se videlo šta je nekad bilo.

Džoša ustade i otrese se, sede i počea se. Ikabod je ukrućeno sedeo za stolom, lupkajući metalnim prstima.

"Zapinje", reče robot. "Tu ništa ne možemo učiniti. Faktori sprečavaju. Ne možemo putovati u prošlost."

"Ne", reče Džoša.

"Ali", reče Ikabod, "znamo gde su kobli."

"Da", reče Džoša, "znamo gde su kobli. A možda možemo i stići do njih. Sada znamo kojim putem da krenemo."

Jedan put je bio otvoren, ali drugi je bio zatvoren. Ne zatvoren, naravno, jer nikada nije ni postojao. Jer nije uopšte ni bilo prošlosti,

nikada je nije bilo, nije bilo mesta za nju. Tamo gde je trebalo da bude prošlost bio je drugi svet.

Kao dva psa koji jedan za drugim idu po tragu. Jedan pas iskorači, drugi ukorači. Kao dug, beskrajn niz kugličnih ležaja koji se kotrljaju jednim usečenim putem gotovo se dodirujući, ali ne sasvim. Kao karike beskrajnog lanca koji se okreće na točku sa milijardu milijardi zubaca.

"Zakasnili smo", reče Ikabod pogledavši na sat. "Treba da se spremamo za Dženkinsovu proslavu."

Džoša se opet strese. "Da, mislim da treba. To je veliki dan za Dženkinsa, Ikabode. Pomisli samo... sedam hiljada godina."

"Ja sam se doterao od glave do pete", reče ponosno Ikabod. "Izglancao sam se jutros, ali ti treba da se očešljaš. Sav si se zamrsio."

"Sedam hiljada godina", reče Džoša. "Ne bih želeo da živim toliko dugo."

Sedam hiljada godina i sedam hiljada svetova koji stupaju jedan za drugim po tragu. Mada će biti i više od toga. Po jedan svet na dan. Trista šezdeset pet puta sedam hiljada. Ili možda po jedan svet svakog minuta. Ili čak možda po svet na svaku sekundu. Jedna sekunda je široka - dovoljno široka da razdvoji dva sveta, dovoljno velika da u sebi drži dva sveta. Tri stotine šezdeset pet puta sedam hiljada puta dvadeset četiri puta šezdeset puta šezdeset...

Široka stvar, i konačna stvar. Jer prošlosti nema. Nema povratka. Nema odlaženja unazad da bi se saznalo o stvarima o kojima Dženkins govori - stvarima koje bi mogle biti istina ili naopako sećanje, sećanje izvitopereno razdobljem od sedam hiljada godina. Nema povratka da bi se proverile maglovite legende koje govore o jednoj kući i porodici vebstera i o zapečaćenoj kupoli ništavila koja leži šćućurena u planinama daleko preko mora.

Ikabod krenu prema njemu sa češljem i četkom, a Džoša se izmigolji.

"Nemaj brige", reče Ikabod, "neću te povrediti."

"Prošli put", reče Džoša, "umalo da me živog odereš. Lakše malo sa tim zupcima."

Vuk je došao, očekujući užinu između obeda, ali ona se nije

pojaviivala, a on je bio i suviše učtiv da pita. Zato je sada sedeo sa bujnim repom pažljivo složenim oko nogu, gledajući Pitera kako radi nešto nožem na tankoj palici.

Fatso, veverica, spade sa grane nadvijenog drveta i spusti se na Piterovo rame.

"Šta ti je to?" zapita.

"Štap za bacanje", reče Piter.

"Možeš da baciš koji god hoćeš štap", reče vuk. "Ne treba ti ukrašen za bacanje. Možeš da uzmeš bilo koji štap i da ga baciš."

"Ovo je nešto novo", reče Piter. "Nešto što sam ja izmislio. Nešto što sam ja napravio. Ali ne znam šta je."

"Nema imena?" upita Fatso.

"Još ne", reče Piter. "Moraću da ga izmislim."

"Ali", vuk je bio uporan, "štap možeš da baciš. Možeš da baciš koji god hoćeš štap."

"Ne toliko daleko", reče Piter. "Niti tako snažno."

Piter protrlja palicu među prstima, osećajući njenu glatku okruglinu, podiže je da se uveri da li je prava.

"Ne bacam je rukom", reče Piter. "Bacam je pomoću jednog drugog štapa i kanapa."

Pruži ruku i uze stvar koja je bila prislonjena uza stablo.

"Ne mogu da shvatim", reče Fatso, "zbog čega želiš da baciš štap."

"Ne znam", reče Piter, "to je kao neka zabava."

"Vi vebsteri ste", reče vuk oštro, "čudne životinje. Ponekad se pitam imate li razuma."

"Možeš da pogodiš gde god ciljaš", reče Piter, "ako ti je štap za bacanje prav i uže dobro. Ne možeš prosto da uzmeš bilo koji komad drveta. Moraš da gledaš i gledaš..."

"Pokaži mi", reče Fatso.

"Ovako", reče Piter podigavši štap od hikori drveta. "Tvrdo je, vidiš. Elastično. Saviješ ga i ono se opet vraća kako je bilo. Spojio sam dva kraja uže i stavio ovako štap za bacanje sa jednim karajem uz uže, i onda povukao unazad..."

"Rekao si da bi mogao da pogodiš što god želiš", reče vuk. "Hajde, pokaži nam."

"Šta da uradim?" zapita Piter. "Izaberi i..."

Fatso uzbuđeno pokaza. "Onog crvendaća na drvetu."

Piter brzo podiže ruke, uže se vrati, a štap za koji je uže bilo pričvršćeno savi se u luk. Štap za bacanje zazvižda u vazduhu. Crvendać se preturi sa grane u oblaku razletelog perja. Mekim, tupim treskom udari o zemlju i ostade da leži na leđima - sitan, bespomoćan, sa zgrčenim kandžama uperenim u krune drveća. Iz kljuna mu poteče krv i zamrlja list pod njegovom glavom.

Fatso se ukoči na Piterovom ramenu, a vuk skoči na noge. Nastade tišina, tišina lista koji se ne miče, oblaka koji plove podnevnim plavetnilom.

Fasto jedva progovori od straha. "Ubio si ga! Mrtav je! Ubio si ga!"

Sleđen od užasa, Piter se pobuni. "Nisam znao. Do sada nikad ništa živo nisam pokušao da pogodim. Samo sam bacao štap na mete..."

"Ali ubio si ga. A ne smeš nikad ubiti."

"Znam", reče Piter. "Znam da se ne sme. Ali rekla si mi da ga gađam. Pokazala si mi ga. Ti..."

"Nisam mislila da ga ubiješ", zavrišta Fatso. "Samo sam mislila da ćeš ga poterati. Zaplašiti. Bio je tako debeo i drzak..."

"Rekao sam ti da štap jako udara."

Vebster je stajao prikovan za zemlju.

Daleko i jako, mislio je. Daleko i jako - i brzo.

"Smiri se, druškane", reče vuk blagim glasom. "Znamo da nisi hteo. To će ostati samo između nas troje. Nećemo nikada reći ni reč."

Fasto skoči sa Piterovog ramena i stade da vrišti na njih sa grane.

"Ja hoću", drečala je. "Ja ću kazati Dženkinsu."

Vuk zareža na nju obuzet iznenadnim besom, zakrvavljenih očiju. "Ti prljava mala vrištalice. Ti vašljiva torokušo."

"Učinicu to", vrištala je Fatso. "Samo čekajte, pa ćete videti. Kazaću Dženkinsu."

Odseva uz drvo, potrča po grani, skoči na drugo drvo.

Vuk hitro krenu.

"Čekaj", oštro reče Piter.

"Ne može ići po drveću celim putem", brzo reče vuk. "Moraće da siđe na zemlju da pređe preko livade. Nemaš potrebe da brineš."

"Ne", reče Piter. "Neću više ubijanja. Jedno ubijanje je dovoljno."

"Ona će da kaže, znaš."

Piter potvrdi. "Da, siguran sam da će reći."

"Mogao bih da je sprečim."

"Neko bi te video i potkazao", reče Piter. "Ne, Lupus, neću ti dozvoliti da to učiniš."

"Onda bolje da kidneš", reče Lupus. "Znam jedno mesto gde bi mogao da se sakriješ. Nikad te ne bi našli, ni za hiljadu godina."

"Ne bih mogao da pobegnem s tim", reče Piter. "U šumi ima očiju koje gledaju. I suviše mnogo očiju. One bi rekle kuda sam otišao. Prošlo je vreme kada je svako mogao da se sakrije."

"Mislim da si u pravu", polako reče vuk. "Jeste, mislim da imaš pravo."

Okrete se oko sebe i stade da gleda ubijenog crvendaća.

"Šta kažeš da se otarasimo dokaza?" upita.

"Dokaza..."

"Pa naravno -" Vuk brzo istupi napred, saže glavu. Začu se krckanje. Lupus obliza njušku i sede, omota rep oko nogu.

"Ti i ja bismo mogli da se složimo", reče on. "Da, gospodine, osećam da bismo se slagali. Slični smo."

Jedno izdajničko pero lepršalo mu je na njušci.

Telo je bilo divota.

Kovački čekić ne bi ga mogao ulubiti niti će ikad zarđati. I imalo je više uređaja nego što se može zamisliti. To je bio poklon Dženkinsu za rođendan. To su govorile vrlo lepo urezane reči na grudima:

DŽENKINSU OD PASA

Ali nikada ga neću nositi, pomisli Dženkins. I suviše je luksuzno za mene, i suviše pomodno za tako starog robota kakav sam ja. Osećao bih se tuđe u nečem ovako upadljivom.

Lagano se njihao napred-nazad u stolici za ljuljanje, slušajući zavijanje vetra u strejama.

Oni su dobro mislili. I ne bih hteo da ih uvredim ni za šta na svetu. Moraću da ga nosim s vremena na vreme, tek da bi se videlo. Samo da ugodim psima. Ne bi bilo lepo od mene da ga ne nosim kada su se oni toliko trudili da mi ga naprave. Ali ne za svaki dan - samo kad hoću najbolje da izgledam.

Možda za piknik Vebsterovih. Hteo bih da izgledam što bolje mogu kad budem išao na piknik. To je veliki događaj. Trenutak kada se

sakupe svi Vebsteri na svetu, svi Vebsteri koji još žive. A oni žele da budem s njima. Jeste, uvek žele da budem sa njima. Jer ja sam robot Vebsterovih. Da, gospodine moj, uvek sam ti bio i uvek ću biti.

Pusti da mu glava klone i stade da mrmlja reči koje su šaputale u sobi. Reči koje su on i soba pamtili. Reči iz davnog doba.

Stolica za ljuljanje zaškripa i taj zvuk je bio isto što i soba potamnela od vremena. Isto što i vetar duž streja i mrmljanje u dimnjaku.

Vatra, pomisli Dženkins. Ima već dugo kako nismo ložili vatru. Ljudi su je voleli. Imali su običaj da sede pokraj vatre i grade slike u plamenu. I sanjare...

Ali snovi ljudi, reče Dženkins razgovarajući sam sa sobom, snovi ljudi su nestali. Oni su otišli na Jupiter i sahranjeni su u Ženevi i ponovo izbijaju, vrlo slabo, u današnjim Vebsterima.

Prošlost, reče on. Prošlost je i suviše sa mnom. I prošlost me je učinila beskorisnim. Imam i suviše da pamtim - toliko da pamtim da to postaje važnije od stvari koje treba učiniti. Živim u prošlosti, a to nije način da se živi.

Jer Džoša kaže da nema prošlosti, a Džoša bi trebalo da zna. Od svih pasa, on je taj koji treba da zna. Jer on se mnogo trudio da nađe neku prošlost u koju bi otišao, da otputuje nazad u vreme i proveriti stvari o kojima sam mu pričao. On misli da me um izdaje i da ispredam stare, upola istinite, upola fantastične robotske priče kada me podbodu na pričanje.

Ne bi on to priznao ni za šta na svetu, ali to je ono što taj nevaljalac misli. Misli da ja to ne znam. Ali ja znam.

Ne može me namagarčiti, reče Dženkins kikoćući se sam sa sobom. Niko od njih me ne može nasamariti. Poznajem ih kao staru paru, znam kako dišu. Pomagao sam Brusu Vebsteru kad je radio sa prvima od njih. Ja sam čuo prvu reč koju je iko od njih izgovorio. A ako su oni zaboravili, ja nisam - ni pogled, ni reč, ni pokret.

Možda je i prirodno da zaborave. Oni su radili velike stvari. Pustio sam ih da to učine gotovo bez mog mešanja i tako je ispalo najbolje. Tako je, kako mi je Džon Vebster rekao one davne noći, trebalo da bude. Zato je Džon Vebster učinio sve što je imao da učini da bi zatvorio grad Ženevu. Jer to je bio Džon Vebster. To je morao biti on. Nije mogao biti niko drugi.

Mislio je da je istrebio ljudsku vrstu da bi psima ostavio slobodnu

zemlju. Ali zaboravio je jedau stvar. O, da, reče Dženkins, zaboravio je nešto. Zaboravio je na svog sopstvenog sina i malu družinu obožavalaca luka i strele koji su tog jutra izišli iz grada da se igraju pećinskih ljudi - i pećinskih žena.

I to što su se oni igrali, razmišljao je Dženkins, postalo je gorka činjenica. Činjenica stara već gotovo hiljadu godina. Činjenica sve dok ih nismo našli i doveli opet kući. Nazad kući Vebsterovih, nazad tamo gde je počela cela ta stvar.

Dženkins je prekrstio ruke u krilu, pognuo glavu i lagano se ljuljao u stolici napred-nazad. Stolica je škripala, vetar je jurio duž streja, a jedan prozor je kloparao. Kamin je brbljao svojim čađavim grlom, pričao o drugim danima i drugom svetu, o drugim vetrovima koji su duvali sa zapada.

Prošlost, mislio je Dženkins. To je glupa stvar. Glupa stvar kada toliko ima da se radi. Toliko problema sa kojima psi tek imaju da se suoče.

Prenaseljenost, na primer. To je stvar o kojoj već vrlo dugo mislimo i govorimo. Ima i suviše zečeva jer ni vuk ni lisica ne smeju da ih ubijaju. I suviše jelena zato što planinski lavovi i vukovi ne smeju da jedu divljač. I suviše tvorova, suviše miševa, i suviše divljih mačaka. I suviše veverica, i suviše bodljikavih prasadi, i suviše medveda.

Zabrani tu jednu veliku smetnju, ubijanje, i imaš i suviše života. Obuzdaj bolesti i suzbij povrede brzim medicinskim tehničarima robotima i uklonio si još jednu zapreku.

Čovek je o tome vodio računa, reče Dženkins. Da, ljudi su o tome vodili računa. Ljudi su ubijali sve što im je stajalo na putu - druge ljude i životinje.

Čoveku nikada nije palo na pamet jedno veliko životinjsko društvo, on nikada nije sanjao o tome da tvor i kuna i medved zajedno stupaju stazom života, planirajući zajedno, pomažući jedno drugome - ostavljajući po strani sve prirodne razlike.

Ali psima je palo na pamet. I psi su to učinili.

Kao priča o Braci Zecu, pomisli Dženkins. Kao mašta iz detinjstva, iz jednog davno prohujalog doba. Kao biblijska priča o lavu i jagnjetu koji ležu zajedno. Kao crtani film Volta Diznija, samo što film nikada nije zvučao istinito, jer se zasnivao na filozofiji čovečanstva.

Vrata se sa škripom otvoriše i na podu odjeknuše koraci. Dženkins se okrete u stolici.

"Zdravo, Džoša", reče on. "Zdravo, Ikabode. Zar nećete ući, molim vas? Baš sam sedeo i razmišljao."

"Prolazili smo", reče Džoša, "i videli svetlost."

"Mislio sam o svetlima", reče Dženkins ozbiljno klimajući. "Mislio sam o jednoj noći pre pet hiljada godina. Džon Vebster je bio došao iz Ženeve, prvi čovek koji je došao ovamo posle mnogo stotina godina. Bio je gore u krevetu i svi psi su spavali, a ja sam stajao kraj prozora i gledao preko reke. I nije bilo svetlosti. Nikakvih svetla uopšte. Samo veliki pojas tame. Stajao sam tamo sećajući se dana kada su bile svetlosti i pitao se da li će ih ikada opet biti."

"Sada ima svetslosti", reče Džoša vrlo nežno. "Večeras ima svetlosti po celom svetu. Čak i u pećinama i jazbinama."

"Da, znam", reče Dženkins. "Čak je i bolje nego što je bilo."

Ikabod se odvalja preko poda do blistavog robotovog tela koje je stajalo u uglu, ispruži jednu ruku i gotovo nežno pomilova metalnu kožu.

"Vrlo lepo od pasa", reče Dženkins, "što su mi poklonili telo. Ali nije trebalo. Kad se malo zakrpi ovde-onda, staro mi je sasvim dobro."

"Učinili smo to zato što te volimo", reče mu Džoša. "To je bilo najmanje što su psi mogli da učine. Pokušavali smo da uradimo nešto drugo za tebe, ali ti nam nikad nisi dozvoljavao. Želeli bismo da nas pustiš da ti sagradimo novu kuću, sasvim novu, sa svim najmodernijim uređajima."

Dženkins zavrte glavom. "Ne bi vredelo, jer ne bih mogao da živim u njoj. Vidiš, ova kuća je dom. Uvek je bila moj dom. Krpite je kao i moje telo i biću srećan u njoj."

"Ali sasvim si sam."

"Ne, nisam", reče Dženkins. "Kuća je prepuna."

"Prepuna?" upita Džoša.

"Ljudi koje sam nekada poznavao", reče Dženkins.

"Auh", reče Ikabod, "kakvo telo! Voleo bih da mogu da ga probam."

"Ikabode!" dreknu Džoša. "Dolazi ovamo. Dalje ruke od tog tela..."

"Pusti dečka", reče Dženkins. "Ako naiđe neki put nisam u poslu..."

"Ne", reče Džoša.

Jedna grana grebala je o streju i lupkala tankim prstima po prozorskom oknu. Sindra zazveča i vetar prođe preko krova skakutavim, razigranim hodom.

"Drago mi je što ste svratili", reče Dženkins. "Hoću da razgovaram sa vama."

Zanjiha se napred-nazad i stolica zaškripa s jedne strane.

"Ja neću večito trajati", reče Dženkins. "Sedam hiljada godina je duže nego što sam imao pravo da očekujem da ostanem u jednom komadu."

"Sa novim telom", reče Džoša, "valjačeš za još tri puta sedam hiljada."

Dženkins zavrte glavom. "Ne mislim na telo. Mislim na mozak. Mehanički je, znate. Bio je dobro izrađen, napravljen da traje dugo, ali ne večito. Jednom će se nešto pokvariti i mozak će otkazati."

Stolica zaškripa u tišini sobe.

"To će biti smrt", reče Dženkins. "To će biti moj kraj. I to je u redu. Tako treba da bude. Jer ja više ne vredim. Nekada sam bio potreban."

"Uvek ćeš nam biti potreban", reče nežno Džoša. "Ne bismo mogli bez tebe."

Ali Dženkins nastavi kao da ga nije čuo.

"Hoću da ti pričam o Vebsterovima. Želim da govorim o njima. Želim da shvatiš."

"Pokušaću da shvatim", reče Džoša.

"Vi psi nazivate ih vebsterima i to je u redu", reče Dženkins. "Nije važno kako ih zovete, samo kad znate šta su."

"Ponekad ih", reče Džoša, "zoveš ljudi, a ponekad vebsteri. Ne razumem."

"Oni su bili ljudi", reče Dženkins, "i vladali su Zemljom. Bila je jedna porodica ljudi koja se nazivala imenom Vebster. I to su ti što su učinili ovu veliku stvar za vas."

"Kakvu veliku stvar?"

Dženkins pomeri stolicu i zaustavi je.

"Zaboravan sam", promrmlja. "Začas zaboravim. I počinjem da brkam stvari."

"Govorio si o velikoj stvari koju su vebsteri učinili za nas."

"A", reče Dženkins. "A da, jesam. Morate paziti na njih. Morate voditi

brigu o njima i paziti na njih. Naročito morate paziti na njih."

Lagano se zaljulja tamo-amo dok je jedna misao sustizala drugu, misli rastavljene škripanjem stolice.

Gotovo si to učinio, reče sam sebi. Gotovo si pokvario san.

Ali setio sam se blagovremeno. Da. Džone Vebster, zaustavio sam se na vreme. Opravdao sam poverenje, Džone Vebstere.

Nisam rekao Džošu da su psi nekada bili ljubimci ljudi, da su ih ljudi uzdigli na mesto koje danas imaju. Jer oni nikada ne smeju saznati. Moraju ići uzdignute glave. Moraju nastaviti svoje delo.

Stare priče uz ognjište su nestale i moraju zauvek ostati izgubljene.

Mada bih voleo da im kažem. Sam Gospod zna da bih voleo da im kažem. Da ih upozorim na ono od čega se moraju čuvati. Da im kažem kako smo iskorenili stare ideje iz pećinskih ljudi koje smo doveli natrag iz Evrope. Kako smo ih odučili od mnogih stvari koje su znali. Kako smo iz njihovih duhova izbrisali oružje, kako smo ih naučili ljubavi i miru.

I kako moramo da pripazimo na onaj dan kada će oni opet pronaći te puteve - stari ljudski način mišljenja.

"Ali ti si rekao..." bio je uporan Džoša.

Dženkins odmahnu rukom. "Nije bilo ništa važno, Džoša. Samo gundanje starog robota. Ponekad mi se mozak pomuti i kažem nešto što ne mislim. Toliko mislim o prošlosti - a vi kažete da nema prošlosti."

Ikabod se spusti na pod na bokove i pogleda gore u Dženkinsa.

"Svakako da je nema", reče. "Probali smo, u četrdeset pravaca od nedelje, i svi faktori blokiraju. Svi se spajaju u jedan. Nema nikakve prošlosti."

"Nema mesta", reče Džoša. "Putuješ unazad linijom vremena i ne nalaziš prošlost, već jedan drugi svet, još jedan obim svesti. Zemlja bi bila ista, znaš, ili gotovo ista. Isto drveće, iste reke, ista brda, ali to ne bi bio svet koji poznajemo. Zato što je živeo drukčijim životom, drukčije se razvio. Sekunda koja je ostala za nama uopšte nije sekunda iza nas, jedna druga sekunda, potpuno odvojen deo vremena. Mi živimo u istoj sekundi sve vreme. Krećemo se u granicama te sekunde, tog delića vremena koji je dodeljen našem određenom svetu."

"Kriv je način na koji posmatramo vreme", reče Ikabod. "To nas je

sprečilo da o njemu mislimo onako kakvo ono stvarno jeste. Jer mi smo sve vreme mislili da prolazimo kroz vreme, dok u stvari nismo prolazili, nikada nismo prolazili. Samo smo se kretali uporedo sa vremenom. Govorili smo, evo prođe još jedna sekunda, još jedan minut i još jedan čas i još jedan dan, dok u stvari sekunda ili minut ili sat nikad nisu prolazili. Bili su isti sve vreme. Vreme se samo kretalo, a mi smo išli sa njim."

Dženkins klimnu glavom. "Znam. Kao komad drveta u reci. Iverje koje plovi rekom. I prizor se menja duž obale, ali voda ostaje ista."

"Tako je otprilike", reče Džoša. "Samo što je vreme jedna čvrsta struja i različiti svetovi čvršće uglavljeni u svoje mesto u njoj nego drvo koje plovi rekom."

"I kobli žive u tim drugim svetovima?"

Džoša klimnu glavom. "Siguran sam da moraju živeti."

"I sada", reče Dženkins, "pretpostavljam da tražiš neki način da se ode u te druge svetove."

Džošu pecnu buva i on se ovlaš počea.

"Naravno da traži", reče Ikabod. "Treba nam taj prostor."

"Ali kobli..."

"Kobli možda nisu u svim svetovima", reče Džoša. "Možda ima nekih nenaseljenih svetova. Ako samo možemo da ih nađemo, potrebni su nam ti nenaseljeni svetovi. Ako ne nađemo prostora, propašćemo. Prenaseljenost će dovesti do talasa ubijanja. A talas ubijanja će nas vratiti tamo odakle smo krenuli."

"Već ima ubijanja", reče mu mirno Dženkins.

Džoša nabra čelo i načulji uši. "Čudno ubijanje. Mrtvi, ali nepojedeni. Bez krvi. Prosto kao da se samo preture. Naši medicinski tehničari bezmalo poludeše zbog toga. Sve je u redu. Nema nikakvog razloga za smrt."

"Ali umrli su", reče Ikabod.

Džoša se još više skupi, spusti glas. "Bojim se, Dženkinse. Bojim se da..."

"Nemas čega da se bojiš."

"Kako da nemam. Angus mi reče. Angus se boji da se jedan od koblija probio ovamo."

Vetar se u naletu provuče kroz grlo kamina i odskakuta po strejama.

U drugom naletu zazvižda u nekom bliskom, mračnom uglu. I strah dođe i pređe preko krova, pređe prigušeno lupajući gore-dole po crepovima.

Dženkins uzdrhta i skupi se i ukoči da ne bi opet zadrhta. Glas mu je škripao kad progovori.

"Niko nije video koblija."

"Ne bi ni mogao da vidiš koblija."

"Ne", reče Dženkins. "Ne. Ne bi mogao da ga vidiš."

A to je ono što je čovek nekada govorio. Nisi video duha i nisi video utvaru, ali si osećao da je tu. Jer slavina je i dalje kapala pošto si je čvrsto zavrnuo, o prozor su grebali prsti, psi bi zavijali na nešto u noći, a u snegu ne bi bilo tragova.

I neki prsti zagrebaše po oknu.

Džoša se uspravi na noge i ukoči, kao kip psa, sa jednom podignutom šapom i posuvraćenim usnama pre nego što će zarežati. Ikabod je čučao ukopavši prste u pod - i slušao, čekao.

Opet se začu grebanje.

"Otvori vrata", reče Dženkins Ikabodu. "Napolju je nešto što hoće da uđe."

Ikabod prođe kroz napetu tišinu sobe. Vrata mu zaškripaše pod rukom. Kada ih otvori, unutra ulete veverica, kao kakva siva munja koja skoči prema Dženkinsu i spusti mu se na krilo.

"Gle, Fatso", reče Dženkins.

Džoša opet sede i usna mu se vrati na mesto, skliznu i pokri mu očnjake. Ikabod se blesavo metalno isceri.

"Videla sam ga kad je to učinio", zavrišta Fatso. "Videla sam ga kako ubija crvendaća. Ubio ga je štapom za bacanje. A perje se razletelo. I na listu je bila krv."

"Polako", reče blago Dženkins. "Ne žuri se i ispričaj mi. I suviše si uzbuđena. Videla si nekoga kako ubija crvendaća."

Fatso uvuče vazdah cvokoćući zubima.

"To je bio Piter", reče ona.

"Piter?"

"Piter, vebster."

"Rekla si da je bacio štap?"

"Bacio ga je pomoću drugog štapa. Spojio je oba kraja jednim

užetom i povakao uže i štap se savio..."

"Znam", reče Dženkins. "Znam."

"Znaš? Znaš sve o tome?"

"Da", reče Dženkins. "Znam sve o tome. To su bili luk i strela."

I u načinu na koji je to rekao bilo je nečeg što natera ono troje da začute, učini da soba izgleda velika i prazna, a udaranje grane o okno činilo se kao zvuk iz daljine, šupalj, kuckav glas koji se žali i žali bez nade na pomoć.

"Luk i strela?" najzad upita Džoša. "Šta su to luk i strela?"

Šta beše to, pomisli Dženkins.

Šta su to luk i strela?

To je početak kraja. To je vijugava stazica koja naraste u gromoviti put rata.

To je igračka i oružje i trijumf čovekove tehnike.

To je prvi nagoveštaj atomske bombe.

To je simbol jednog načina života.

I to je stih iz jedne dečje pesmice.

Ko ubi crvendaća?

Ja, reče vrabac.

Svojim lukom i strelom,

Ubih crvendaća.

A to je bila zaboravljena stvar. I ponovo naučena stvar.

To je stvar koje sam se bojao.

Uspravi se u stolici, polako se podiže na noge.

"Ikabode", reče, "Biće mi potrebna tvoja pomoć."

"Svakako", reče Ikabod. "Što god želiš."

"Telo", reče Dženkins. "Hoću da nosim svoje novo telo. Moraćeš da mi premestiš moždanu kutiju..."

Ikabod potvrdi. "Znam kako se to radi, Dženkinse,"

U Džošuinom glasu odjednom se oseti strah. "Šta je, Dženkinse? Šta ćeš učiniti?"

"Idem mutantima", reče Dženkins govoreći veoma polako. "Posle svih ovih godina zatražiću njihovu pomoć."

Senka je klizila niz brdo, obilazeći mesta na koja se izlivala

mesečina kroz pukotine u šumi. Svetlucala je na mesečini - a ne sme da bude viđena. Ne sme da pokvari lov drugima koji dolaze za njom.

Biće ih još. Ne kao bujica, razume se, već pažljivo puštanih. Po nekoliko odjednom i dobro raspoređeni u širinu, tako da se živa bića ovog čudesnog sveta ne uzbune.

Ako dignu uzbunu, kraj će biti blizu.

Senka se zgrči u tami, sasvim se pripri uza zemlju i stade da ispituje noć silno napetim nervima koji su se trzali. Razdvajala je impulse koje poznaje, sređujući ih u svom kao nož oštrom mozgu, uredno ih slažući kao proveru onoga što zna.

Neke je poznavala, neki su bili tajna, a o nekima je mogla samo da nagađa. Ali bio je jedan koji je u sebi nosio nagoveštaj užasa.

Pribi se sasvim uz tlo, ispruži svoju ružnu glavu pravo napred i zatvori svoje prijemnike za otkucaje noći, usredsredivši se na ono što je dolazilo uzbrdo.

Bilo ih je dvoje i bili su različiti. Režanje joj pođe iz glave i zagrgota u grlu, a njeno razređeno telo zateže se u nešto što je bilo upola žudno očekivanje, a upola puzavački, vanzemaljski strah.

Podiže se sa zemlje, još uvek zgrčena, i otplovi niz brdo, manevrišući postrance kako bi presekla put onoj dvojici što su nailazila.

Dženkins je opet bio mlad, snažan i brz - brz mozgom i telom. Brz da korača po brdima natopljenim mesečinom, preko kojih vetar briše. Hitar da čuje razgovor lišća i sneno ćurlikanje ptica - i više od toga.

Da, mnogo više od toga, priznade sam sebi.

Telo je bilo divota. Kovački malj ne bi ga mogao ulubiti, niti će ikad zarđati. Ali to nije bilo sve.

Nikad nisam zamišljao da će mi jedno telo predstavljati toliku razliku. Nisam znao koliko je ono staro bilo stvarno rasklimatano i iznošeno. Bilo je slabo izrađeno još od početka, mada je bilo najbolje koje se u to doba moglo napraviti. Mehanizam je svakako divan i stvari koje se mogu činiti njim.

Bili su to roboti, naravno. Divlji roboti. Psi su sa njima uredili da naprave telo. Psi nisu često imali posla sa robotima. Dobro su se slagali i sve to - ali su se slagali zato što su puštali jedni druge na

miru, zato što se nisu mešali, zato što ni jedni ni drugi nisu zabadali nos u tuđe stvari.

Jedan zec se meškoljio u svojoj jazbini - i Dženkins je to znao. Rakun je izišao u ponoćno tumaranje i Dženkins je i to znao - video je oštru, prepredenu radoznalost koja mu je radila u mozgu iza očica koje su ga gledale iz žbunja leske. A malo dalje ulevo skrupčan pod drvetom spavao je medved i sanjao - san proždrljivca o divljem medu i ribi izvučenoj iz potoka, dok su kao poslastica gozbe bili mravi polizani sa donje strane prevrnutog kamena.

To je bilo zapanjujuće - ali prirodno. Isto tako prirodno kao kad digneš nogu da hodaš, prirodno kao obično slušanje. Ali to nije bilo slušanje i nije bilo viđenje. Niti pak zamišljanje. Jer Dženkins je sa hladnom i sigurnom izvesnošću znao o zecu u jazbini i rakunu u leskovom žbunju i o medvedu koji sanja spavajući pod drvetom.

I to je, pomisli, telo kakvo imaju divlji roboti - jer, svakako, ako su mogli da ga naprave za mene, napraviće ga i za sebe.

I oni su daleko stigli za sedam hiljada godina, isto kao što su i psi otišli daleko napred pošto su ljudi napustili Zemlju. Ali nismo obraćali pažnju na njih, jer je tako moralo biti. Roboti su išli svojim putem, a psi svojim, i nisu pitali jedni za druge šta rade, jedne nije interesovalo šta drugi rade. Dok su roboti gradili vasijske brodove i ciljali na zvezde, dok su pravili tela, dok su radili sa matematikom i mehanikom, psi su radili sa životinjama, iskovali bratstvo bića koja su bila divlja i lovila se u doba čoveka - osluškivali koblije i pokušavali da prodru u dubine vremena da bi saznali da vreme ne postoji.

A svakako, ako su psi i roboti otišli toliko daleko, mutanti su otišli još dalje. I saslušaće me, govorio je Dženkins, moraće da saslušaju jer im donosim problem koji pada tačno njima u krilo. Jer mutanti su ljudi - uprkos njihovom načinu života, oni su sinovi čoveka. Oni sada više ne mogu biti kivni, jer ime čoveka je prah koji raznosi vetar, šum lišća u letnjem danu - i ništa više.

Uostalom, nisam ih uznemiravao već sedam hiljada godina - ne da sam ih uopšte ikad uznemiravao. Džo mi je bio prijatelj, ili bar toliko blizu prijatelju koliko je jedan mutant ikada bio. Razgovarao je sa mnom onda kada nije hteo da razgovara sa ljudima. Oni će me saslušati i reći će mi šta da radim. I neće se smejati.

Jer to nije stvar za smejanje. To je prosto luk i strela, ali nije stvar za smejanje. Možda je nekada bila, ali istorija oduzima smeh mnogim stvarima. Ako je strela šala, onda je šala i atomska bomba, i oblak prašine prepune boleštine koji uništava cele gradove, i raketa koja resko zviždeći leti u luku i pada deset hiljada milja daleko ubijajući milion ljudi.

Mada sada nema više milion ljudi. Nekoliko stotina, više ili manje, što žive po kućama koje su im psi sagradili zato što su tada psi još uvek znali šta su to ljudska bića, još su znali za vezu koja je postojala između njih i gledali su na ljude kao na bogove i pričali stare priče oko vatre u zimsko veče i spremali se za onaj dan kada će se čovek možda vratiti, potapšati ih po glavi i reći: "Dobro si radio, ti dobri i verni slugo."

A to nije pravo, govorio je Dženkins koračajući niz brdo, to uopšte nije pravo. Jer ljudi nisu zaslužili to obožavanje, nisu zaslužili da budu smatrani božanstvima. Bog zna da sam ih i sam mnogo voleo. I još uvek ih volim, ako je do toga - ali ne zato što su ljudi, već zbog uspomene na ono nekoliko od mnoštva ljudi.

Nije pravo da psi grade za čoveka. Jer oni su napredovali više nego što je čovek ikada napredovao. Zato sam izbrisao to sećanje, i to je bio dugačak i spor posao. Tokom dugih godina skrivao sam predanja i zamagljivao sećanje i sada oni ljude nazivaju vebsteri i misle da su vebsteri.

Pitam se da li sam dobro učinio. Osećao sam se kao izdajnik i provodio gorke noći dok je svet spavao u tami, a ja sedao u stolici za ljuljanje i slušao kako vetar jadikuje pod strejama. Jer to je bila stvar koju možda nisam imao prava da učinim. To je bila stvar koja se Vebsterovima možda ne bi dopala. I to je ona vlast koju su imali nada mnom, koju još uvek imaju - da posle mnogo hiljada godina učinim nešto i da se plašim da im se to možda ne bi dopalo.

Ali sada znam da sam u pravu. Dokaz su luk i strela. Nekada sam pomišljao da je čovek možda krenuo pogrešnim putem, da je negde u vreme davnog, mračnog divljaštva, koje mu je bilo kolevka i iz kojeg je načinio prve nespretne korake, možda stao na pogrešnu nogu, da je napravio pogrešan zaokret. Ah vidim da nisam bio u pravu. Postoji jedan put, jedan jedini put kojim čovek može da ide - put luka i strele.

Pokušavao sam uporno, Bog zna da sam stvarno pokušavao. Kada smo pokupili rasturene lualice i doveli ih kući, domu Websterovih, uzeo sam im oružje, ne samo iz ruku već i glave. Ponovo sam priredio za štampu i izdao literaturu koja se mogla izdati, a ostalo sam spalio. Naučio sam ih iznova da čitaju i pevaju i misle. A u knjigama nije bilo ni traga od rata ili oružja, ni traga od mržnje ili istorije, jer istorija je mržnja, - a ne bitke ili herojske poeme, ne fanfare.

Ali to je bilo izgubljeno vreme, reče Dženkins sebi. Sada znam da je to bilo izgubljeno vreme. Jer čovek će izmisliti luk i strelu, ma šta ti činio.

Sišao je dugačkom padinom, prešao preko potoka koji se obrušavao prema reci i sada se opet peo, peo uz mračnu, divlju strminu brda oivičenog stenama.

Čuo je tiho šuškanje i njegovo novo telo mu reče da su to miševi, miševi koji trčkaraju po tunelima koje su napravili u travi. I za trenutak uhvati malu sreću u tim razigranim miševima koji trčkaraju, uhvati male, neuobličene, nezgusnute misli srećnih miševa.

Jedna lasica čučnu na stablo oborenog drveta i mozak joj se prozli, prozli pri pomisli na miševe, prozli se setivši se starih dana kada su lasice pravile ručak od miševa. Žeđ za krvlju i strah, strah od onoga što bi psi mogli da učine ako ona ubije miša, strah od stotine očiju koje motre da ne dođe do ubijanja koje se nekada šunjalo svetom.

Ali čovek je ubio. Jedna lasica ne sme da ubije, a čovok je ubio. Nenamerno, možda bez zlobe. Ali ubio je. A Kanoni kažu da se ne sme oduzimati život.

U godinama koje su prošle drugi su ubijali i bili su kažnjavani. I taj čovek mora biti kažnjen. Ali kazna nije dovoljna. Kazna, sama, ne bi dala rešenje. Rešenje ne sme da se odnosi samo na jednog čoveka, već na sve ljude, na celu vrstu. Jer ono što je učinio jedan od njih mogu učiniti i ostali. Ne samo da mogu, već i moraju - jer su ljudi, a ljudi su već jednom ubijali i opet će ubijati.

Zamak mutanata ocrtavao se crn na nebu, toliko crn da se odvajao na mesečini. Nije bilo nikakvog osvetljenja, i to uopšte nije bilo čudno, jer u njemu nikada nije ni bilo svetla. Niti su se, koliko se moglo saznati, vrata ikada otvorila prema spoljnom svetlu. Mutanti su

sagradili zamkove po celom svetu, zatvorili se u njih, i to je bio kraj. Mutanti su se mešali u poslove ljudi, vodili su sa njima neku vrstu podrugivačkog rata, i kada su ljudi nestali nestali su i mutanti.

Dženkins stiže do podnožja širokih kamenih stepenica koje su vodile do vrata i zastade. Zabačene glave posmatrao je građevinu koja se svom svojom visinom uzdizala nad njim.

Pretpostavljam da je Džo mrtav, pomisli. Džo je bio dugovečan, ali nije bio besmrtan. Ne bi mogao večito živeti. A biće čudno sresti nekog drugog mutanta i znati da to nije Džo.

Stade da se penje, vrlo lagano, napetih nerava, očekujući prvi znak podrugljivog humora koji će se sručiti na njega. Ali ništa se ne desi.

Pope se uza stepenice, stade pred vrata i potraži nešto čime bi mutante obavestio da je došao.

Ali nigde zvonceta. Nigde zvekira. Vrata su bila jednostavna, sa prostom bravom. I to je bilo sve.

Oklevajući podiže pesnicu i stade da udara, onda počeka. Odgovor ne dođe. Vrata ostadoše nema i nepokretna.

Opet udari, ovog puta jače. Ni sada nije bilo odgovora.

Polako, oprezno, ispruži jednu ruku i uhvati za bravu pritisnu palcem nadole. Brava popusti, vrata se širom otvoriše i Dženkins stupi unutra.

"Ti si udaren u mozak", reče Lupus. "Ja bih ih naterao da dođu i da me nađu. Napravio bih im trku da bi zapamtili. Naterao bih ih da se pomuče."

Piter zavrte glavom. "Možda bi ti to tako učinio, Lupuse, i možda bi to bilo dobro za tebe. Ali za mene bi bilo pogrešno. Vebsteri nikada ne beže."

"Otkud znaš?" nemilosrdno upita vuk. "Pričaš bez veze. Nijedan vebster do sada nije morao da beži, a ako nijedan vebster, nije pre morao da beži, otkud znaš da oni nikad..."

"Uh, zaveži", reče Piter.

Išli su ćuteći stenovitom stazom ka brdu.

"Nešto ide za nama", reče Lupus.

"Samo uobražavaš", reče Piter. "Šta bi moglo da nas prati?"

"Ne znam, ali..."

"Jesi li nešto nanjušio?"

"Pa, nisam."

"Jesi li nešto čuo ili video?"

"Ne, nisam, ali..."

"Onda nas ništa ne prati", izjavi Piter sigurno. "Ništa više ne prati nikoga."

Mesečina se probijala kroz krošnje drveća i tama šume bila je poprskana srebrom. Iz doline reke čulo se prigušeno prepiranje pataka u ponoć. Nežan lahor dunu uz padinu, noseći sobom dah rečne magle.

Uže na Piterovom luku zakači se za žbun i on zastade da ga otplete. Ispusti nekoliko strela koje je nosio i saže se da ih pokupi.

"Bolje izmisli neki drugi način da nosiš te stvari", zareža Lupus na njega. "Sve vreme se zaplićeš i ispuštaš ih i..."

"Razmišljao sam o tome", reče mu mirno Piter. "Možda nešto slično torbi, pa da obesim o rame."

Nastaviše uzbrdo.

"Šta ćeš učiniti kad stigneš do kuće Vebsterovih?" upita Lupus.

"Potražiću Dženkinsa", reče Piter. "Kazaću mu šta sam učinio."

"Fatso mu je već rekla."

"Ali možda mu je pogrešno rekla. Možda nije tačno ispričala stvar. Fatso je bila uzbuđena."

"I maloumna", reče Lupus.

Pređoše preko mesečinom osvetljene čistine i zaroniše dalje u mrak staze.

"Hvata me nervoza", reče Lupus. "Vratiću se. To što ti radiš je ludo. Došao sam s tobom deo puta, ali..."

"Onda se vrati", reče mu gorko Piter. "Ja nisam nervozan. Ja..."

Okrete se oko sebe i kosa mu se diže na glavi.

Jer nešto nije bilo u redu - nešto u vazduhu koji je udisao, nešto u njegovoj glavi - jezivo, uznemirujuće osećanje opasnosti i, daleko više od opasnosti, odvratno osećanje koje ga je šćepalo za lopatice i pužilo mu uz leđa milionima trnaca.

"Lupus!" uzviknu on. "Lupuse!"

U žbunu kraj staze nešto se žestoko komešalo i Piter potrča topćući stazom. Pognu se iza jednog žbuna i ukopa se. Podiže luk i jednim pokretom uze strelu iz svoje leve ruke, zateže njome kanap.

Lupus je ležao ispružen na zemlji, upola u senci, upola na mesečini. Usna mu je bila posuvraćena i otkrivala očnjake. Jedna šapa mu je još bila lako zgrčena.

Nad njim je čučalo jedno obličje. Oblik - i ništa više. Oblik koji je pljuvao i režao, pljuvao bujicu besnog zvuka koji je u Piterovoj glavi odzvanjao resko, kao vrisak. Grana jednog drveta se pomače na vetru, mesec se promoli i Piter ugleda obrise lica - bledu sliku, kao upola izbrisane linije kredom na prašnjavoj tabli. Lice slično lobanji sa rasplakanim ustima i prorezanim očima, sa ušima iz kojih su rasli pipci.

Kanap na luku zazuja i strela pljusnu o lice, udari u njega, prolete i pade na zemlju. Lice ostade da stoji, režeći i dalje.

Još jedna strela zateže kanap, zateže unazad, gotovo do samog uva. Strela odapeta udarnom snagom dobro podešenog i obrađenog hikori drveta i mržnjom i strahom i gađenjem čoveka koji je zategao kanap.

Strela okrznu kredaste obrise lica, zaustavi se i zadrhta, onda ispade.

Još jedna strela i zategnut luk. Ovog puta još jače. Jače, da bi imao više snage da ubije stvorenje koje neće da umre kada ga pogodi strela. Stvorenje koje samo uspori let strele, natera je da zadrhti, pa je pusti da prođe kroz njega.

Nazad, još više nazad - i nazad. I onda se dogodi ono.

Kanap se prekide.

Za trenutak Piter zastade sa beskorisnim oružjem koje mu je visilo u jednoj ruci, sa beskorisnom strelom u drugoj. Stajao je i gledao preko malog prostora koji ga je razdvajao od senke užasa koja je čučala nad sivim telom vuka.

I ne oseti strah. Nikakav strah, iako više nije imao oružja. Samo razbuknali gnev od kojeg se tresao i glas koji mu je udarao u mozgu jednim jedinim krikom:

UBITI - UBITI - UBITI!

Baci luk i iskorači napred sa rukama uz bok zgrčenim u slabačke kandže.

Senka ustuknu - ustuknu u iznenadnom naletu straha koji joj

zapljusnu mozak - straha i užasa od plamene mržnje koja je sukljala na nju iz bića koje se kretalo prema njoj. Strah i užas je već ranije upoznala - strah i užas i obespokojavajuću resignaciju - ali ovo je bilo nešto novo. Ovo je bio udar groze, koji joj je prlijio nerve, palio mozak.

To je bila mržnja.

Senka zacvile - stade da cvili i cmizdri i uzmiče, tražeći grčevitim prstima misli simbole bekstva u svom zbrkanom mozgu.

Soba je bila prazna, stara i pusta. Soba koja upi u sebe škripu vrata, baci je u prigušenu daljinu, onda je opet vrati. Soba teška od prašine zaborava, ispunjena zamišljenim ćutanjem besciljnih vekova.

Dženkins zastade sa kvakom u ruci, zastade i upravi svu oštru napetost mehanizma svog novog tela u uglove i zamračene alkove. Nije bilo ničega. Ničega, osim tišine, prašine i tame. Niti ma čega što bi pokazivalo da je godinama bilo ičeg drugog osim tišine, prašine i tame. Ni najslabijeg treptaja neke zaostale misli, ni tragova stopala na podu, ni otisaka prstiju na stolu.

Jedna stara pjesma, neverovatno stara pjesma, pjesma koja je već bila stara kada je on prvi put bio iskovan, izvi se iz nekog zaboravljenog kuta njegovog mozga. On se iznenadi što je još tu, iznenadi se što ju je uopšte znao - i prepoznavši je, rastuži se nad hujanjem stoleća koje mu ona dočara, rastuži se nad sećanjem na uredne bele kuće koje su nekada stajale na bezbrojnim brdima, rastuži ga pomisao na ljude koji su voleli svoja jutra zemlje i hodali njima sa spokojnom i mirnom svešću o svom vlasništvu.

Ani ne živi više ovde.

Glupo, reče Dženkins sebi. Glupo da sada dođe da me progoni neka apsurdna stvar jedne nestale vrste. Glupo.

Ani ne živi više ovde.

Ko ubi crvendaća? Ja, reče vrabac...

Zatvori vrata i pređe preko sobe.

Nameštaj pokriven prašinom čekao je čoveka koji se nije vratio. Na stolovima su ležale alatke i sprave pokrivene prašinom. Pod prašinom su bili naslovi redova knjiga koje su ispunjavale masivnu policu za knjige.

Otišli su, reče Dženkins, razgovarajući sam sa sobom. I niko ne zna

čas niti razlog njihovog odlaska. Čak ni kada su otišli. Iskrali su se noću i nikome nisu rekli da odlaze. I ponekad, bez sumnje, sećaju se i kikoću se - kikoću se pri pomisli na to da mi mislimo da su oni još uvek ovde, smeju nam se što motrimo da oni ne izađu.

Tu je bilo još vrata i Dženkins priđe jednima. Kad spusti ruku na bravu, pomisli da je uzaludno otvarati ih, uzaludno tražiti dalje. Ako je ova soba stara i prazna, takve će biti i sve druge sobe.

Pritisnu palcem, vrata se otvoriše i zapahnu ga talas vrućine, ali sobe nije bilo. Ukaza se pustinja - zlatna i žuta pustinja koja se pružala do horizonta, nejasnog i svetlucavog u vrelini velikog plavog sunca.

Zeleno-ružičasto stvorenje koje je moglo biti, ali nije bilo, gušter kao munja proskakuta preko peska jezivo stružući svojim sićušnim nogama.

Dženkins zalupi vrata i stade sa paralisanim umom i telom.

Pustinja. Pustinja i stvorenje koje skakuće. Ni druga soba, ni predsoblje, čak ni trem - već pustinja.

A sunce plavo - plavo i blještavo vrelo.

Lagano, oprezno, opet otvori vrata, prvo ih samo odškrinu, onda ih malo više otvori.

Pustinja je i dalje bila tu.

Dženkins zalupi vrata i nasloni se leđima na njih, kao da mu je bila potrebna snaga njegovog metalnog tela da pustinju zadrži napolju, da zadrži napolju to što ta vrata i pustinja znače.

Bili su pametni, reče on sebi. Pametni i brzi na svojim duhovnim nogama. I suviše brzi, i suviše pametni za obične ljude. Mi u stvari nikada nismo znali koliko su oni pametni. Ali sada vidim da su bili pametniji nego što smo mislili.

Ova soba je samo predsoblje za mnoge druge svetove, ključ koji se preko nedokučivog prostora pruža do drugih planeta koje kruže oko nepoznatih sunaca. Način da se ode sa ove zemlje a da se ona uopšte ne napusti - način da se prolaženjem kroz vrata pređe bezvazdušni prostor.

Bilo je još vrata i Dženkins ih je gledao, gledao i vrteo glavom.

Polako pređe preko sobe do ulaznih vrata. Lagano, ne želeći da naruši tišinu sobe pokrivena prašinom, podiže rezu, skliznu napolje i

tamo nađe poznati svet. Svet meseca i zvezda, magle koja se diže sa reke i vuče između brda, krošnji drveća koje razgovaraju jedna s drugom s prevoja na prevoj.

Miševi su i dalje trčkarali travnatim hodnicima, sa svojim srećnim mislima koje jedva da su i bile misli. Jedna sova sedela je mudrujući na drvetu i mislila o ubistvu.

Tako blizu, pomisli Dženkins. Još uvek je toliko blizu površine stara krvožednost, stara mržnja prema drugoj vrsti. Ali mi im dajemo bolji početak nego što ga je imao čovek - mada verovatno ne bi bilo nikakve razlike, bez obzira na to kakav je početak čovečanstvo moglo imati.

I evo je opet, stara čovekova žeđ za krvlju, želja da se razlikuje i da bude jači, da nametne svoju volju pomoću stvari koje je izmislio - stvari koje njegovu ruku čine snažnijom od ma koje druge ruke ili šape, omogućuju njegovim zubima da se zariju dublje nego i jedan prirodni očnjak, omogućuju mu da dosegne i povredi i izvan domašaja svoje sopstvene ruke.

Mislio sam da mogu da dobijem pomoć. Zato sam došao ovamo. A pomoći nema.

Uopšte nema pomoći. Jer mutanti su bili jedini koji su mogli da pomognu, a oni su otišli.

Na tebi je da odlučiš, govorio je Dženkins sebi silazeći niza stepenice. Ti treba da odlučiš šta ćeš sa čovečanstvom. Nekako ih moraš zaustaviti. Moraš ih nekako izmeniti. Ne možeš im dozvoliti da opet pretvore svet u svet luka i strele.

Hodao je lisnatom tamom udoline i osećao miris trulog opalog jesenjeg lišća ispod mladog zelenila rastinja, a to je nešto, pomisli on, što pre nije poznavao.

Njegovo staro telo nije imalo čulo mirisa. Mirisa, i bolje vizije, i čulo saznavanja misli nekog bića, sposobnost da čita misli rakuna, da pogađa misli miševa, da vidi ubistvo u mozgu sova i lasica.

I još nešto - slab dah mržnje koju donosi vetar, neki krik straha.

To mu sinu u mozgu i zaustavi ga u hodu, onda ga natera da trči, da juri uz brdo, ne kao što bi čovek trčao po mraku, već kao što trči robot koji vidi u mraku sa snagom metala koji nema zadihana pluća i ne bori se za dah.

Mržnja - a mogla je postojati samo jedna takva mržnja.

Osećanje je postajalo dublje i oštrije dok se u skokovima peo stazom, a mozak mu je cvileo od straha - straha od onoga šta će naći.

U trku obiđe žbunje i naglo se zaustavi.

Čovek je išao napred, sa pesnicama stisnutim uz bokove, a na travi je ležao slomljen luk. Sivo telo vuka ležalo je upola na mesečini upola u senci, a od njega je unazad uzmicalo mračno stvorenje, upola svetlost - upola senka, gotovo vidljivo, ali ne jasno, kao kakva sablast koja se kreće u nečijem snu.

"Piter!" uzviknu Dženkins, ali reči mu nisu izlazile iz usta

jer je osetio jarost u mozgu upola vidljivog stvorenja, ludilo drhtavog užasa kako probija mržnju čoveka koji ide prema razbalavljenoj, bljujućoj grumuljici od senke. Uzdrhtali strah i izbezumljenu potrebu - potrebu da nađe, da se seti.

Čovek je gotovo već bio na njoj, idući pravo i uspravno - čovek sa slabim telom i smešnim pesnicama - i hrabrošču. Hrabrošču, pomisli Dženkins, da se sukobi sa samim paklom. Hrabrošču da siđe u podzemlje, da zdrobi uzdrhtale kamene ploče i dovikne vruću, bestidnu porugu čuvaru ukletih.

Onda stvorenje nađe stvar koju je pipajući tražilo, sada je znalo šta treba da učini. Dženkins oseti talas olakšanja koji prođe tim bićem, ču tu stvar - delom reč, delom simbol, delom misao, koju ono izvede. Kao nekakav hokuspokus, kao izgovorena vradžbina, kao bajanje, pa ipak ne baš to. Psihički napor, misao koja uze komandu nad telom - to bi bilo bliže istini.

Jer dejstvovalo je.

Stvorenje iščeze. Iščeze i nestade - ode iz sveta.

Nije bilo ni traga od njega, ni jednog jedinog treptaja njegovog bića. Kao da ga nikad nije ni bilo.

A stvar koju je reklo, stvar koju je pomislilo? Nestala je ovako. Ovako...

Dženkins se trže i sabra. Bila mu je urezana u mozak i znao ju je, znao je reč i misao i njenu promenu - ali neće smeti da je upotrebi, moraće da je zaboravi, moraće da je skriva.

Jer ona je delovala na koblija. I delovaće na njega. Znao je da će delovati.

Čovek se okrete oko sebe, i sada je stajao mlitavo, dok su mu ruke visile sa strane, i gledao u Dženkinsa.

Usne se pokrenuše na beloj mrlji njegovog lica. "Ti..."

"Ja sam Dženkins", reče mu Dženkins. "Ovo mi je novo telo."

"Nešto je bilo ovde", reče Piter.

"To je bio kobli", reče Dženkins. "Džoša mi reče da se jedan probio ovamo."

"Ubio je Lupusa", reče Piter.

Dženkins klimnu glavom. "Da, ubio je Lupusa. I ubio je još mnoge druge. To je bilo ono što je ubijalo."

"A ja sam ubio njega", reče Piter. "Ubio sam ga... ili sam ga oterao... ili nešto drugo."

"Prepao si ga i tako si ga oterao", reče Dženkins. "Bio si jači od njega. Uplašio se od tebe. Uplašio se i vratio se u svet iz kojeg je došao."

"Mogao sam ga ubiti", stade da se hvali Piter. "Ali kanap se prekinuo..."

"Idući put", reče mirno Dženkins, "moraš napraviti jaču užad. Pokazaću ti kako se to radi. I vrh od čelika za tvoju strelu..."

"Za šta?"

"Za strelu. Štap koji se baca je strela. Štap i kanap kojim ga bacaš zove se luk. Sve zajedno zove se luk i strela."

Piterova ramena se opustiše. "To je, znači, već bilo napravljeno. Ja nisam bio prvi?"

Dženkins zavrte glavom. "Ne, nisi bio prvi."

Dženkins pređe preko trave i položi ruku na Piterovo rame.

"Hajde kući sa mnom, Pitere."

Piter odmahnu glavom. "Ne, sedeću ovde s Lupusom do jutra. Onda ću pozvati njegove prijatelje, pa ćemo ga sahraniti."

Diže glavu i pogleda u Dženkinsovo lice. "Lupus mi je bio prijatelj. Veliki prijatelj, Dženkinse."

"Znam, mora da je bio", reče Dženkins. "Ali doći ćeš?"

"Da", reče Piter, "doći ću na piknik. Piknik Vebsterovih. To je kroz otprilike nedelju dana."

"Jeste", reče Dženkins vrlo polako, razmišljajući dok je govorio.

"Jeste. I onda ćemo se videti."

Okrete se i polako krenu uz brdo.

Piter sede kraj mrtvog vuka čekajući zoru. Jednom ili dva puta podiže ruku da ga pogladi po obrazima.

Sedeli su u polukrugu licem prema Dženkinsu i pažljivo ga slušali. "Sad morate obratiti pažnju", reče Dženkins. "To je veoma važno. Morate obratiti pažnju i morate stvarno duboko misliti i morate se vrlo čvrsto držati stvari koje imate - korpi sa hranom i lukova i strela i drugog."

Jedna od devojaka se zakikota. "Je li to nova igra?"

"Jeste", reče Dženkins, "tako nešto. Mislim da je to - jedna nova igra. I uzbudljiva. Veoma uzbudljiva."

Neko reče: "Dženkins uvek izmisli novu igru za piknik."

"A sada", reče Dženkins, "morate paziti. Gledajte me i pokušajte da pogodite na šta mislim..."

"To je igra pogađalica", zavrišta devojka koja se kikotala. "Obožavam igre pogađanja."

Dženkins uobličići usta u osmeh. "U pravu si", reče on.

"To je tačno to - igra pogađanja. A sada, ako hoćete da pripazite i da me gledate..."

"Hoću da isprobam ove lukove i strele", reče jedan od ljudi. "Kad se ovo završi, možemo da ih isprobamo, je l' da, Dženkinse?"

"Da", reče strpljivo Dženkins. "Kad ovo bude gotovo, moći ćete da ih isprobate."

Zatvori oči i natera mozak da se pruži do svakog od njih pojedinačno, osećajući ustreptalo iščekivanje duhova koji hrle ka njegovom umu, osećajući male prodorne prste misli kako ga kljuckaju po mozgu.

"Jače", mislio je Dženkins. "Jače! Jače!"

Drhtaj mu prođe mozgom i on ga otrese. Ne hipnotizam - niti pak telepatija, već najviše što je mogao da učini. Privlačenje, okupljanje umova - sve u igri.

Polako, pažljivo, izvuče skriveni simbol - reči, misao i promenu. Lako ih pusti u mozak, jednu po jednu, kao što bi čovek govorio detetu nastojeći da ga nauči tačnom glasu, da ga nauči kako da drži usne, kako da pokreće jezik.

Ostavi ih tamo jedan trenutak, oseti kako ih drugi umovi dodiruju, oseti prste kako pipkaju po njima. A onda ih pomisli glasno - pomisli

ih onako kako ih je kobli pomislio.

I ništa se ne dogodi. Apsolutno ništa. Ništa ne škljocnu u njegovom mozgu. Nikakvo osećanje padanja. Nikakva vrtoglavica. Nikakvo osećanje uopšte.

Znači, nije uspeo. Znači, gotovo je. Igra je završena.

Otvori oči i vide da je padina pred njima ostala ista. Sunce je sijalo, a nebo je bilo plavo kao crvendaćevo jaje.

Sedeo je ukrućeno, ćuteći, i osećao kako ga gledaju.

Sve je bilo isto kao i pre.

Osim...

Tamo gde je pre crvenim cvetovima cvetao žbun nane sada je bila bela rada. Kraj njega je bila divlja ruža, a kada je zatvorio oči, nje tu nije bilo.

"I je li to sve?" upita devojka koja se kikotala ne krijući svoje razočaranje.

"To je sve", reče Dženkins.

"Sada možemo da isprobamo lukove i strele?" upita jedan od mladića.

"Da", reče Dženkins, "samo pazite. Ne ciljajte jedan na drugoga. Opasni su. Piter će vam pokazati kako se to radi."

"Raspakovaćemo ručak", reče jedna od žena. "Jesi li doneo korpu, Dženkinse?"

"Jesam", reče Dženkins. "Kod Ester je. Držala ju je dok smo igrali ovu igru."

"Fino", reče žena. "Ti nas svake godine iznenadiš onim što doneseš."

Bićete iznenađeni i ove godine, reče u sebi Dženkins. Iznenadiće vas paketići semena, svi sa uredno nalepljenim natpisima.

Jer biće nam potrebno semenje, mislio je za sebe. Semenje da zasadimo nove bašte i da opet počnemo da obradujemo njive - da opet uzgajamo namirnice. I biće nam potrebni lukovi i strele da dođemo do mesa. I koplja i udice za ribu.

Sada su druge male stvari koje su se izmenile počele da se primećuju. Način na koji se drvo povijalo na kraju livade. I jedna nova okuka daleko dole na reci.

Dženkins je spokojno sedeo na suncu i slušao uzvike ljudi i dečaka, isprobavanje lukova i strela, brbljanje žena koje su rasprostirale

čaršave i razmotavale pakete s ručkom.

Moraću uskoro da im kažem, govorio je u sebi. Moraću da im skrenem pažnju da pripaze na hranu - da je ne smotaju svu odjedanput. Jer ta hrana će nam biti potrebna da nas održi prvih dan-dva dok ne iskopamo korenja, nalovimo ribe i naberemo voća.

Da, uskoro ću morati da ih sazovem i otkrijem im novost. Da im kažem da su ostali sami. Da im kažem zašto. Da im kažem da krenu napred i čine što god hoće. Jer ovo je potpuno nov svet.

Da ih upozorim na koblije.

Mada je to najmanje važno. Čovek ume sa njima - ima jedan vrlo opak način. Način na koji postupa sa svim što mu stoji na putu.

Dženkins uzdahnu.

Gospod neka pomogne kobljima, reče.

NAPOMENE UZ OSMU PRIČU

Postoji izvesna sumnja da je osma, i poslednja priča, možda falsifikat, da ona ne spada u drevnu legendu, da je to jedna novija priča koju je izmislio neki pripovedač koji ni na koji drugi način nije uspeo da stekne javno priznanje za svoj rad.

Sa gledišta strukture, to je prihvatljiva priča, ali njena frazeologija ne dostiže pripovedačku veštinu u ostalim pričama. Zatim, to je i suviše očigledno priča. I suviše je visprena po svom materijalu, i suviše savršeno spaja nekoliko uglova iz ostalih priča.

Pa ipak, dok se ni u jednoj od ostalih priča, koje su neosporno legendarne, ne može naći ni traga od istorijske osnove, ova priča ima istorijsku potku.

U zapisima stoji da je jedan od zatvorenih svetova zatvoren zato što je svet mrava. To je danas mravlji svet - i bio je mravlji svet već tokom bezbrojnih generacija.

Nema dokaza da je mravlji svet prvobitni svet iz koga su ponikli psi, ali nema dokaza ni da on to nije. Činjenica da istraživanjima nije otkriven nijedan svet koji bi mogao polagati pravo na to da bude prvobitan svet izgleda da ukazuje na to da bi mravlji svet u stvari mogao biti svet koji se nazivao Zemlja.

Ukoliko je tako, sve nade da se nađu novi dokazi o poreklu legende možda su zanavek izgubljene, jer jedino u prvom svetu mogli bi se naći elementi stvoreni ljudskim radom koji bi neosporno dokazali poreklo legende. Moglo bi se nadati da će se jedino tamo naći odgovor na ono osnovno pitanje o postojanju ili nepostojanju čoveka. Ako je mravlji svet Zemlja, onda su zatvoreni grad Ženeva i kuća na Websterovom brdu zauvek izgubljeni za nas.

8. JEDNOSTAVAN NAČIN

Arči, mali odbegli rakun, čučao je na padini brda pokušavajući da uhvati jedno od onih sićušnih užurbanih stvorenja koja su trčkarala po travi. Rufus, Arčijev robot, pokuša da mu nešto kaže, ali rakun je bio i suviše zauzet i ništa ne odgovori.

Homer je uradio nešto što nijedan pas još nikada nije učinio. Prešao je preko reke i zakoračio u logor divljih robota, bojeći se jer se nije znalo šta bi divlji roboti mogli da učine s njim kada se okrenu i spaze ga. Ali bio je još više zabrinut nego uplašen i zato je koračao dalje.

Duboko u tajnom mravinjaku mravi su sanjali i planirali jedan svet koji oni ne shvataju. I probijali se u taj svet nadajući se najboljem, ciljajući na nešto što nijedan pas, robot ili čovek ne bi mogao da shvati.

U Ženevi, Džon Vebster je navršavao svoju desethiljaditu godinu obamrlosti i spavao i dalje, ne mičući se. Napolju na ulici lahorlitalica šuštao je kroz lišće duž bulevara, ali niko ga nije čuo niti iko video.

Dženkins je koračao preko brda ne gledajući ni levo ni desno, jer je bilo stvari koje nije želeo da vidi. Jedno drvo stajalo je tamo gde je drugo drvo stajalo u jednom drugom svetu. Bio je tu pojas zemlje utisnut u njegov mozak milijardom koraka za deset hiljada godina.

I, ako se pažljivo oslušne, mogao se čuti smeh kako odjekuje stolecima... sardoničan smeh čoveka koji se zvao Džo.

Arči uhvati jedno od užurbanih stvorenja i stisnu ga čvrsto u šapu. Pažljivo podiže šapu i otvori je - stvorenjce je bilo tu i izbezumljeno trčalo pokušavajući da pobjegne.

"Arči", reče Rufus, "ti me ne slušaš."

Uzvrtele stvorenje zaroni u Arčijevo krzno i brzo mu uzmile uz podlakticu.

"Možda je to bila buva", reče Arči. Uspravi se i počea se po stomaku.

"Nova vrsta buve", reče on. "Ali nadam se da nije. I obična vrsta je dovoljno gadna."

"Ti ne slušaš", reče Rufus.

"Zauzet sam", reče Arči. "Trava ih je puna. Moram da otkrijem šta je to."

"Ostavljam te, Arči."

"Šta ti mene?"

"Ostavljam te", reče Rutus. "Idem u zgradu."

"Ti si lud", stade da duva Arči. "Ne možeš tako nešto da mi učiniš. Duriš se nešto još otkad si pao u onaj mravinjak..."

"Dobio sam poziv", reče Rufus. "Prosto moram da idem."

"Bio sam dobar s tobom", preklinjao je rakun. "Nikad te nisam terao da preterano radiš. Bio si mi kao drugar umesto kao robot. Uvek sam s tobom postupao kao sa životinjom."

Rufus tvrdoglavo zavrte glavom. "Ne možeš me naterati da ostanem", reče. "Ne bih mogao da ostanem ma šta ti učinio. Dobio sam poziv i moram da idem."

"Nema izgleda da bih mogao da dobijem drugog robota", pobuni se Arči. "Izvukli su moj broj, a ja sam pobegao. Ja sam dezertar i ti znaš da jesam. Znaš da ne mogu da dođem do drugog robota dok čuvari motre na mene da me uhvate."

Rufus je samo stajao.

"Potreban si mi", reče mu Arči. "Moraš da ostaneš i da mi pomažeš da dižem klop. Ne smem da priđem blizu nijednom hranilištu, inače će me čuvari skleptati i odvući na Vebsterovo brdo. Moraš da mi pomogneš da iskopam jazbinu. Dolazi zima i biće mi potrebna jazbina. Neće imati grejanja ni svetla, ali moram da je imam. A ti moraš..."

Rufus se već bio okrenuo i silazio je niz brdo uputivši se na reku. Niz reku... prema tamnoj mrlji iznad dalekog horizonta.

Arči ostade da sedi, zgrbljen prema vetru koji mu je mrsio krzno, omotavši rep oko nogu. Vetar donese studen, studen koje nije bilo pre jednog časa. I ta studen nije dolazila od vremena, već od nečeg drugog.

Njegove bistre oči, kao dve kuglice, pretražiše padinu, ali od Rufusa ni traga.

Bez hrane, bez jazbine, bez robota. Love ga čuvari. Jedu ga buve.

I zgrada, mrlja na dalekim brdima preko rečne doline.

Pre sto godina, tako kažu zapisi, zgrada nije bila veća od kuće Vebsterovih.

Ali od onda je porasla... kuća koja se nikako nije završavala. U početku je zauzimala jedno jutro. Zatim kvadratnu milju. Sada najzad površinu celog jednog grada. I još je rasla, širila se i uzdizala uvis. Mrlja iznad brda i mračan strah za mala sujeverna šumska stvorenja koja su je posmatrala. Reč koja iznenadnim strahom natera mačiče, štenad i druge mladunce da začute.

Jer u njoj je bilo zlo... zlo nepoznatog, zlo koje se više oseća i pripisuje joj se nego što se vidi ili čuje ili nanjuši. Zlo koje se oseća, naročito u tami noći kada se svetla pogase i vetar resko zviždi na ulazu u jazbinu, a druge životinje spavaju dok ti ležiš budan i slušaš otkucanje drugog postojanja koje peva negde ispod svetova.

Arči zažmiri na jesenjem suncu, počeša se neprimetno po boku.

Možda će jednog dana, pomisli on, neko pronaći način da se nešto učini s buvama. Nešto da se utrlja u krzno tako da se one drže podalje, ili neki način da se pregovara sa njima, da se dođe do njih i da se sa njima porazgovara. Možda da se osnuje rezervat za njih, mesto gde bi one mogle da žive i da se hrane, a da ne dosađuju životinjama. Ili tako nešto.

Ovako kako je, ne može se mnogo učiniti. Češeš se. Kažeš svom robotu da ti ih trebi, mada robot obično iščupa više krzna nego što nađe buva. Valjaš se po pesku ili prašini. Malo plivaš i udaviš ih nekoliko... u stvari, ne udaviš ih; samo ih spereš, a ako se neka udavi, to je njena sopstvena zla sreća.

Narediš robotu da ti ih trebi... ali sada više nema robota.

Nema robota da trebi buve.

Nema robota da mu pomaže da lovi hranu.

Ali, seti se Arči, dole na reci ima jedno drvo crnoga gloga, a noćasnji mraz je sigurno dohvatio plodove. Coknu ustima misleći na gloginje. A odmah iza grebena ima jedna njiva sa kukuruzom. Ako budeš dovoljno brz, sačekaš zgodnu priliku i podmuklo se privučeš, neće uopšte biti teško da se dođe do klipa kukuruza. A ako dođe do najgoreg, uvek će biti korenja i divljeg žira i ono malo divlje loze tamo na sprudu.

Neka ide Rufus, promrmlja Arči za sebe. Neka psi drže svoja hranilišta. Neka čuvari motre i dalje.

On će živeti svojim životom. Ješće voće i kopaće korenje i pustošiće

njive sa kukuruzom, baš onako kako su njegovi davni preci jeli voće i kopali korenje i pustošili polja.

Živeće onako kako su živeli ostali rakuni pre nego što su došli psi sa svojim idejama o bratstvu zveri. Kao što su životinje živele pre nego što su umele da govore rečima, pre nego što su mogle da čitaju štampane knjige koje su im psi davali, pre nego što su imale robote da im služe umesto ruku, pre nego što su dobile toplotu i svetlost u jazbinama.

Da, i pre nego što je došla lutrija koja ti određuje da li ostaješ na Zemlji ili ideš u neki drugi svet.

Psi su, seti se Arči, u ovome bili sasvim ubedljivi, vrlo razložni i ugladjeni. Neke životinje, govorili su, moraju da odu u druge svetove, inače će biti i suviše mnogo životinja na Zemlji. Zemlja, govorili su, nije dovoljno velika za sve. A izvlačenje je, isticali su, pravičan način da se odredi koji od njih će otići u druge svetove.

I, na kraju krajeva, govorili su, drugi svetovi će biti gotovo isti kao i Zemlja. Jer oni su samo nastavak Zemlje. Samo drugi svetovi koji idu za Zemljom u njenom toku. Ne možda sasvim kao ona, ali vrlo slični. Samo sa nekom sitnom razlikom ovde-onda. Možda nema drveta tamo gde je na Zemlji bilo drvo. Možda hrast tamo gde je na Zemlji bio orah. Možda izvor sveže, hladne vode tamo gde takvog izvora nema na Zemlji.

Možda, govorio mu je Homer, veoma se oduševljavajući... možda će svet za koji on bude određen biti bolji nego Zemlja.

Arči se priljubi uz padinu, oseti kako se mlako jesenje sunce probija kroz studen jesenjeg vetra. Mislio je na crne gloginje. Biće meke i sočne, a neke će sigurno ležati opale na zemlji. Poješće one sa zemlje, pa će se onda popeti na drvo i nabrati još, onda će opet sići i svršiti sa onima koje je otresao dok se peo na drvo.

Ješće ih i uzeće ih u šape i razmazati po licu. Mogao bi čak i da se provalja u njima.

Iz ugla jednog oka spazi užurbane stvorove kako jure u travi. Kao mravi, pomisli, samo što nisu mravi. Bar ne kao ma koji mravi koje je ikada video.

Buve, možda. Neka nova vrsta buva.

Munjevito udari šapom i ščepa jednu iz trave. Oseti je kako mu trči po dlanu. Otvori šapu, vide stvorenje kako trči po njoj, i opet zatvori

šapu.

Podiže šapu do uveta i oslušnu.

Stvorenje koje je uhvatio kucalo je kao sat!

Logor divljih robota uopšte nije izgledao onako kako je Homer zamišljao. Nije bilo zgrada. Samo rampe za lansiranje i tri vasijska broda i nekoliko robota koji su radili na jednom od brodova.

Mada, kad pomisliš, reče Homer u sebi, trebalo je da se zna da u logoru robota neće biti zgrada. Jer roboti nemaju nikakve potrebe za skloništem, a zgrada je samo to.

Homer se bojao, ali se mnogo trudio da to ne pokaže. Zabaci rep na hrbat, diže visoko glavu, a uši obori napred i krenu kaskajući prema grupi robota, ne kolebajući se ni trenutka. Kada stiže do njih, sede sa isplaženim jezikom koji je landarao, čekajući da neki od njih progovori.

Ali kad nijedan od njih to ne učini, on skupi hrabrost i sam im se obrati.

"Zovem se Homer", reče, "i predstavljam pse. Ako imate nekog glavnog robota, želeo bih da razgovaram s njim."

Roboti nastaviše da rade još jedan minut, ali najzad se jedan od njih okrete, priđe i čučnu pored Homera, tako da mu glava dođe na istu visinu sa glavom psa. Ostali roboti radili su i dalje, kao da se ništa nije dogodilo.

"Ja sam robot zvani Endru", reče robot koji je čučnuo kraj Homera, "i nisam ono što bi ti nazvao glavnim robotom, jer mi nemamo tako nešto među nama. Ali mogu da razgovaram s tobom."

"Došao sam k vama zbog zgrade", reče mu Homer.

"Mislim", reče robot zvani Endru, "da govoriš o građevini severoistočno od nas. Onoj što je možeš videti odavde ako se samo okreneš."

"To je ta građevina", reče Homer. "Došao sam da pitam zašto je gradite."

"Ali mi je ne gradimo", reče Endru.

"Videli smo robote kako rade na njoj."

"Da, tamo ima robota koji rade. Ali ne gradimo je mi."

"Pomažete nekom drugom?"

Endru zavrte glavom. "Neki od nas dobiju poziv... poziv da odu da rade tamo. Mi ostali ne pokušavamo da ih zaustavimo, jer svi smo slobodni radnici."

"Ali ko je gradi?" upita Homer.

"Mravi", reče Endru.

Homerova vilica se mlitavo opusti.

"Mravi? Misliš na one insekte. Mala stvorenja koja žive u mravinjacima?"

"Tačno to", reče Endru. Prstima jedne ruke pretrča preko peska kao mrav kad ga muče.

"Ali oni ne bi mogli da sagrade takvu zgradu", pobuni se Homer. "Oni su glupi."

"Nisu više", reče Endru.

Homer je sedeo kao skamenjen, zamrznut uz pesak, i oseti kako mu ledene stope užasa prolaze nervima.

"Nisu više", reče Endru govoreći za sebe. "Nisu više glupi. Znaš, bio je jednom jedan čovek koji se zvao Džo..."

"Čovek? Šta je to?" upita Homer.

Robot pusti kvocav zvuk, kao da blago prekoreva Homera.

"Ljudi su bili životinje", reče on. "Životinje koje su išle na dve noge. Veoma su ličili na nas, samo što su oni bili od mesa, a mi smo od metala."

"Ti mora da misliš na vebstere", reče Homer. "Mi znamo za takva stvorenja, ali ih zovemo vebsteri."

Robot lagano klimnu. "Da, vebsteri bi mogli biti ljudi. Bila je jedna porodica ljudi koja se tako zvala. Stanovali su odmah tu, preko reke."

"Ima jedna kuća koja se zove kuća Vebsterovih", reče Homer.

"Nalazi se na Vebsterovom brdu."

"To je ta kuća", reče Endru.

"Mi je održavamo", reče Homer. "Za nas je to sveto mesto, ali ne znamo zašto. To je prosto predanje koje nam je preneto... da moramo održavati kuću Vebsterovih."

"Vebsterovi su", reče mu Endru, "vas pse naučili da govorite."

Homer se ukruti. "Niko nas nije učio da govorimo. Sami smo se naučili. Razvili smo se tokom mnogih godina. I naučili smo i druge životinje."

Endru, robot, čučao je na suncu i klimao glavom kao da nešto sam

sa sobom premišlja.

"Deset hiljada godina", reče. "Ne, mislim da će pre biti dvanaest. Oko jedanaest, možda."

Homer je čekao, i dok je čekao oseti težinu godina koje su pritiskale brda... godina reke i sunca, peska i vetra i neba.

I Endruovih godina.

"Ti si star", reče on. "Pamtiš toliko unazad?"

"Da", reče Endru. "Mada sam ja jedan od poslednjih robota koje je čovek napravio. Napravljen sam samo nekoliko godina pre nego što su se ljudi odselili na Jupiter."

Homer je sedeo ćuteći, dok mu je u glavi bučalo.

Čovek... nova reč.

Životinja koja je išla na dve noge.

Životinja koja je pravila robote, naučila pse da govore.

Kao da čita Homerove misli, Endru mu se obrati.

"Nije trebalo da se odvajate od nas", reče on. "Trebalo je da radimo zajedno. Nekada smo sarađivali. I jedni i drugi bismo dobili da smo sarađivali."

"Bojali smo vas se", reče Homer. "Ja vas se još bojim."

"Da", reče Endru. "Da, pretpostavljam da se bojite. Pretpostavljam da vas je Dženkins držao u strahu od nas. Jer Dženkins je bio pametan. Znao je da morate da počnete iznova. Znao je da ne smete da vučete uspomenu na čoveka kao kamen o vratu."

Homer je sedeo i ćutao.

"A mi", reče robot, "nismo ništa drugo do uspomena na čoveka. Mi činimo stvari koje je on činio, mada naučnije, jer, pošto smo mašine, moramo biti naučne. Strpljivije nego čovek, zato što imamo večnost, a on je imao nekoliko kratkih godina."

Endru nacrtá dve linije na pesku, precrtá ih sa druge dve linije. Napravi jedno X u otvorenom kvadratu u gornjem levom uglu.

"Misliš da sam lud", reče on. "Misliš da buncam."

Homer se ukopa slabinama dublje u pesak.

"Ne znam šta da mislim", reče. "Sve ove godine..."

Endru nacrtá prstom jedno O u srednjem kvadratu krstaste slike koju je nacrtáo u pesku.

"Znam", reče. "Sve ove godine vi ste živeli sa jednim snom. Sa idejom da su psi prvi pokretači. A činjenice je teško shvatiti, teško

pomiriti se s njima. Možda bi bilo isto tako dobro da zaboraviš šta sam rekao. Činjenice su ponekad bolne stvari. Robot mora da radi sa njima, jer one su jedine stvari sa kojima on ima da radi. Mi ne možemo da sanjamo, znaš. Činjenice su sve što imamo."

"Mi smo davno prošli stadijum činjenice", reče mu Homer. "Ne da je ne koristimo, jer ima vremena kad to činimo. Ali radimo na druge načine. Intuicijom i načinom koblja i osluškivanjem."

"Vi niste mehanički", reče Endru. "Za vas dva i dva nisu uvek četiri, ali za nas moraju biti četiri. A ponekad se pitam da nas tradicija ne zaslepljuje. Pitam se ponekad da li dva i dva možda nisu nešto više ili manje od četiri."

Čučali su ćuteći, posmatrajući reku, bujicu rastopljenog srebra kako se valja obojenom zemljom.

Endru napravi jedno X u gornjem desnom uglu krstaste slike, O u gornjem centralnom polju i X u donjem centralnom polju. Ravnom površinom svoje šake izgadi pesak.

"Nikad ne pobeđujem", reče. "I suviše sam pametan za samog sebe."

"Govorio si mi o mravima", reče Homer. "O tome da više nisu glupi."

"A, da", reče Endru. "Govorio sam ti o čoveku po imenu Džo..."

Dženkins je koračao preko brda ne gledajući ni levo ni desno jer bilo je stvari koje nije želeo da vidi, stvari koje su mu se i suviše duboko urezale u sećanje. Jedno drvo stajalo je tamo gde je drugo drvo stajalo u drugom svetlu. Tu je bio pojas zemlje koji mu je bio utisnut u mozak milijardom koraka za deset hiljada godina.

Slabo popodneвно zimsko sunce treptalo je na nebu kao sveća koja plavi na vetru, a kada se smiri i prestade da treperi, to uopšte nije bila sunčeva, već mesečeva svetlost.

Dženkins obuzda svoj korak i okrete se - i kuća je bila tamo... nisko pri zemlji, opružena na brdu kao zaspalo mladunče koje se pripilo uz majku zemlju.

Dženkins oklevajući napravi jedan korak i dok se kretao njegovo metalno telo se sjajilo i bljeskalo na mesečini koja je samo pre jednog kratkog trena bila sunčeva svetlost.

Iz doline reke dopre krik neke noćne ptice, a u njivi sa kukuruzom, odmah ispod litice, začu se cviljenje rakuna.

Dženkins još jednom koraknu i zažele da kuća ostane... mada je znao da neće ostati, jer nije bila tamo. Jer ovo je bio pust vrh brda koji nikada nije video kuću. Ovo je bio drugi svet u kome nije postojala nikakva kuća.

Kuća je ostala, mračna i ćutljiva, iz dimnjaka nije izlazio dim, sa prozora nije dolazila svetlost, ali tu su bile zapamćene crte u koje se ne možeš prevariti.

Dženkins se kretao polako, pažljivo, bojeći se da kuća ne ode, plašeći se da je ne prepadne i da kuća ne nestane.

Ali kuća je stajala. A bilo je još stvari. Drvo na uglu bilo je brest, a sada je hrast, kao što je bilo pre. Umesto zimskog sunca bio je jesenji mesec. Povetarac je duvao sa zapada a ne sa severa.

Nešto se dogodilo, pomisli Dženkins. Stvar na koju sam se navikavao, koju sam zavoleo. Stvar koju sam osećao ali nisam mogao da razumem. Neka sposobnost koja se razvija? Ili novo čulo koje konačno dolazi do izražaja? Ili snaga koju nikada nisam ni sanjao da imam?

Moć da hodam između svetova po svojoj volji. Moć da odem kuda god hoću najkraćim putem koji isprepletene linije sile i slučajnosti mogu da mi dočaraju.

Hodao je manje pažljivo, a kuća je i dalje stajala, ne zaplašena, čvrsta i opipljiva.

Pređe preko dvorišta zaraslog u travu i stade ispred vrata.

Oklevajući, ispruži ruku i stavi je na kvaku. I kvaka je bila tu. Ne priviđenje, već čvrst metal.

Polako je podiže, vrata se otvoriše prema unutra i on stupi preko praga.

Posle pet hiljada godina, Dženkins je došao kući... Vratio se kući Vebsterovih.

Znači, postojao je čovek po imenu Džo. Ne vebster, već čovek. Jer vebster je bio čovek. A psi nisu bili prvi.

Homer je ležao kraj vatre, mlitava gomila krzna i kosti i mišića, sa napred ispruženim šapama i glavom koja se odmarala na njima. Kroz poluotvorene oči video je vatru i senke, osećao kako se vrućina razgorelih panjeva pruža i šašolji ga po krznu.

Ali u glavi je video pesak i robota kako čuči i brda pritisnuta

godinama.

Endru je čučao u pesku i govorio, dok mu je jesenje sunce bljeskalo na ramenima... pričao o ljudima i psima i mravima. O nečemu što se dogodilo za vreme života Natanijelovog, a to je bilo davno, jer Natanijel je bio prvi pas.

Bio je jedan čovek po imenu Džo... mutant-čovek, više-nego-čovek... koji je razmišljao o mravima pre dvanaest hiljada godina. Pitao se zašto su napredovali toliko daleko, pa onda stali, zašto su dospeli u ćorsokak sudbine.

Zbog gladi, možda, mislio je Džo... stalne potrebe da se sakuplja hrana da bi mogli da žive. Možda zbog hibernacije, stagnacije zimskog sna, prekinutog lanca pamćenja, počinjanja iznova i iznova, ponovnog stvaranja svake godine.

I zato je, govorio je Endru dok mu je ćelavo teme sijalo na suncu, Džo izabrao jedan mravinjak i postavio se kao bog koji će izmeniti sudbinu mrava. Hranio ih je, tako da ne moraju da se bore sa glađu. Pokrio je njihov mravinjak kupolom od pleksiglasa i zagrevao ga, tako da ne moraju da spavaju zimski san.

I stvar je delovala. Mravi su krenuli napred. Izrađivali su kolica i topili rude. Toliko se moglo saznati, jer su kolica bila na površini, a iz dimnjaka koji su štrcali iz mravinjaka izlazio je ljut dim topionica. Ni na koji način se nije moglo saznati šta su još radili, šta su gradili i šta su još naučili duboko dole u svojim tunelima.

Džo je bio lud, rekao je Endru. Lud... pa ipak, možda i ne toliko lud. Jer jednog dana je razbio kupolu od pleksiglasa i nogom rasturio mravinjak. Onda se okrenuo i otišao, ne hajući više šta se događa s mravima.

Ali mravi su hajali.

Ruka koja je razbila kupolu, noga koja je razorila mravinjak, izvela je mrave na put veličine. Naterala ih je da se bore... da se bore da sačuvaju ono što imaju, da spreče da se grlić na boci sudbine opet začepi.

Nogom otpozadi, govorio je Endru. Nogom u tur mravima. Udarac u pravom pravcu.

Pre dvanaest hiljada godina razbijen, izgažen mravinjak. Danas moćna građevina koja raste iz godine u godinu. Građevina koja je prekrila prostranstvo celog grada za vreme od jednog kratkog veka,

koja će prekriti prostranstvo stotine gradova za sledećih sto godina. Građevina koja će se širiti i gutati zemlju. Zemlju koja ne pripada mravima, već životinjama.

Zgrada... i to nije bilo sasvim tačno, mada su je od samog početka nazivali zgrada. Jer zgrada je sklonište, mesto gde se sklanjaš od bure i hladnoće. Mravima to ne bi bilo potrebno jer oni imaju svoje tunele i mravinjake.

Zašto bi jedan mrav gradio kuću koja za sto godina zauzme površinu celog grada i koja i dalje raste? Čemu bi uopšte ovakva zgrada mogla mravima da posluži?

Homer zaroni bradom duboko u šape i režanje mu se ote iz grla.

Nema načina da se sazna. Jer prvo bi morao da znaš kako mrav misli. Morao bi da znaš njegovu ambiciju i cilj. Morao bi da prodreš u ono što on zna.

Dvanaest hiljada godina znanja. Dvanaest hiljada godina od jedne početne tačke koja se ni sama ne može saznati.

Ali mora se saznati. Mora da postoji neki način da se sazna.

Jer iz godine u godinu zgrada će sve više prekrivati zemlju. Jednu milju u prečniku, onda šest milja, pa zatim stotinu. Stotinu milja, pa još stotinu, pa najzad ceo svet.

Povući se, mislio je Homer. Da, mogli bismo se povući. Mogli bismo se iseliti u one druge svetove, u svet koji ide za nama u reci vremena, u svetove koji jedan drugome stupaju za petama. Mogli bismo da damo Zemlju mravima, i još bi ostalo prostora za nas.

Ali ovo je dom. Odavde su psi ponikli. Ovde smo učili životinje da govore i misle i rade zajedno. Ovde smo stvorili bratstvo zveri.

Jer nije važno ko je bio prvi... vebster ili pas. Ovo mesto je dom. Naš dom kao i dom vebstera. Naš dom kao i dom mrava.

I moramo zaustaviti mrave.

Mora postojati neki način da se zaustave. Način da se razgovara sa njima, da se sazna šta žele. Način da se urazume. Neka osnova za pregovore. Neki sporazum koji se može postići.

Homer je ležao nepomično na ognjištu i slušao šapat koji kruži kućom, meko, udaljeno tapkanje robota koji su išli svojim poslovima, prigušen razgovor pasa gore u sobi, pucketanje plamena koji liže uz panj.

Dobar život, reče Homer mrmļajuć sam za sebe. Dobar život; i mi

smo mislili da smo mi bili ti koji su ga stvorili. Mada Endru kaže da to nismo bili mi. Endru kaže da mi nismo dodali ni jotu mehaničkoj veštini i mehaničkoj logici koju smo nasledili... i da smo mnogo izgubili. Govorio je o hemiji i trudio se da objasni, ali ja nisam mogao da shvatim. Proučavanje elemenata, rekao je, i stvari kao kao što su molekuli i atomi. I elektronika... mada kaže da smo neke stvari i bez elektronike napravili čudnije nego što je to čovek mogao da učini sa svim svojim znanjem. Mogao bi da proučavaš elektroniku milion godina, reče on, a da ne dođeš do tih drugih svetova, čak ni da ne saznaš da su tu... a mi smo to učinili, učinili smo ono što jedan vebster ne bi mogao učiniti.

Zato što mislimo drugačije od vebstera. Ne, to je čovek, nije vebster. I naši roboti. Naši roboti nisu ništa bolji od onih koje nam je čovek ostavio. Mala izmena ovde-onde... očigledna izmena, ali ne i stvarno poboljšanje.

Ko bi ikada i sanjao da bi mogao postojati bolji robot?

Bolji klip kukuruza, da. Ili bolje orahovo drvo. Ili divlji pirinač koji bi imao puniji klas. Bolji način pravljenja kvasca koji zamenjuje meso.

Ali bolji robot... pa, robot radi sve što bismo mogli poželeti. Zašto bi trebalo da bude bolji?

A ipak... roboti prime poziv i odlaze da rade na zgradi, da grade ono što će nas izgurati sa Zemlje.

Mi ne razumemo. Naravno da ne razumemo. Kada bismo bolje poznavali svoje robote, možda bismo shvatili. A kada bismo shvatili, mogli bismo da uredimo da roboti ne prime poziv, ili da ne obrate pažnju kada ga prime.

I to bi, naravno, bilo rešenje. Ako roboti ne bi radili, ne bi bilo zgrade. Jer mravi ne bi mogli da nastave svoju gradnju bez pomoći robota.

Jedna buva pretrča Homerovim telom i on trže uvetom. Mada Endru možda greši, pomisli on. Mi imamo svoje predanje o pojavi bratstva zveri, a divlji roboti imaju svoje o propasti čoveka. Ko je danas tu da kaže koje je od ova dva tačno?

Ali Endruova priča se dobro uklapa. Postojali su psi i postojeli su roboti, i kada je čovek propao, oni su krenuli svojim odvojenim putevima... iako smo mi zadržali neke robote da nam služe kao ruke. Neki roboti su ostali sa name, ali nijedan pas nije ostao sa robotima. Jedna zakasnela jesenja muva dozuja iz nekog ugla, zbunjena u

svetlosti vatre. Zujala je oko Homerove glave i smesti mu se na nosu. Homer je buljio u nju, a ona diže noge i stade bezobrazno da četka krila. Homer zamahnu šapom na nju i ona odlete.

Na vratima se začu kucanje.

Homer diže glavu i zažmiri.

"Napred", reče najzad.

To je bio robot Ezekija.

"Uhvatili su Arčija, reče Ezekija."

"Arčija?"

"Da Arčija, rakuna."

"A, da", reče Homer. "To je onaj što je pobegao."

"Sada ga drže tu napolju", reče Ezekija. "Hoćeš li da ga vidiš?"

"Pošalji ih unutra", reče Homer.

Ezekija dade znak prstom i Arči utrča kroz vrata. Krzno mu je bilo ulepljeno čičkovima, a rep mu se vukao. Za njim se nečujno uvukoše dva robota čuvara.

"Pokušao je da krade kukuruz", reče jedan od čuvara, "pa smo ga primetili; priredio nam je dobru trku."

Homer zamišljeno sede i zagleda se u Arčija, Arči mu odvrati pogled.

"Nikad me ne bi uhvatili", reče Arči, "da sam još imao Rufusa. Rufus je bio moj robot i upozorio bi me."

"A gde je sada Rufus?"

"Danas je dobio poziv", reče Arči, "i otišao od mene u zgradu."

"Reci mi", reče Homer, "da li se nešto dogodilo Rufusu pre nego što je otišao? Nešto neobično? Izvanredno?"

"Ništa", reče mu Arči, "osim što je upao u jedan mravinjak. Bio je trapav robot. Uvek se spoticao i zapetljavao se. Nije bio koordiniran kako bi trebalo da bude. Negde mu se neki šraf olabavio."

Nešto crno i sitno skoči sa Arčijevog nosa i stade da trči po podu. Arčijeva šapa polete i ščepa ga munjevitim udarcem.

"Bolje se povuci malo unazad", upozori Ezekija Homera. "On prosto seje buve."

"To nije buva", reče Arči nadimajući se od ljutine. "To je nešto drugo. Uhvatio sam ga danas po podne. Kuca i izgleda kao mrav, ali nije mrav."

Stvar koja kuca izmigolji se iz Arčijevih kandži i pade na pod. Spusti se tačno kako treba i opet krete. Arči pokuša da je nabode, ali ona

mu se izmače idući u cikcak. Kao munja stiže do Ezekije i uzmile mu uz nogu.

Homer skoči na noge, odjednom shvativši.

"Brzo", povika. "Držite ga! Uхватite ga! Ne dajte mu da..."

Ali stvar je nestala.

Homer opet polako sede. Glas mu je sada bio miran, miran i gotovo mrtav.

"Čuvari", reče on, "pritvorite Ezekiju. Ne mičite se od njega, ne dozvolite mu da pobegne. Podnesite mi izveštaj o svemu što bude činio."

Ezekija stade da uzmiče.

"Ali ja ništa nisam učinio."

"Ne", blago reče Homer. "Ne, još nisi. Ali učinićeš. Dobićeš poziv i pokušaćeš da nas napustiš i odeš u zgradu. A pre nego što te pustimo da odeš, saznaćemo šta te je nateralo da to učiniš. Šta je to i na koji način deluje."

Homer se okrete i lice mu se nabra od psećeg osmeha.

"A sada, Arči..."

Ali Arčija nije bilo.

Jedan prozor je bio otvoren. A Arčija nije bilo.

Homer se prevrtao na postenji od sena, ne želeći da se probudi, prigušeno režeći.

Starim, mislio je. I suviše se godina navalilo na mene, kao one godine na brda. Nekada sam se dizao na prvi šušanj na vratima, s krznom punim sena, i lajao do promuklosti da obavestim robote.

Opet se začu kucanje i Homer se diže na nesigurne noge.

"Ulazi", zaurla on. "Prekini tu lupnjavu i uđi."

Vrata se otvoriše i u sobu stupi robot, ali robot veći nego što je Homer ikada video. Sjajan robot, ogroman i masivan, sa uglačanim telom koje čak i u mraku sija kao žar. A na robotovom ramenu sedeo je Arči, rakun.

"Ja sam Dženkins", reče robot. "Vratio sam se noćas."

Homer proguta vazduh i vrlo polako sede.

"Dženkins", reče on. "Postoje priče... predanja... iz davnih dana."

"Ništa više nego predanje?" upita Dženkins.

"To je sve", reče Homer. "Jedno predanje o robotu koji se stara o

name. Mada je Endru danas po podne pričao o Dženkinsu kao da ga je mogao poznavati. Postoji jedna priča o tome kako su ti psi poklonili telo za sedamhiljaditi rođendan i kako je to bilo čudesno telo..."

Glas mu se prekide... jer telo robota koji je stajao pred njim sa rakunom koji mu je čučao na ramenu... to telo nije moglo biti ništa drugo nego onaj rođendanski poklon.

"A kuća Vebsterovih?" upita Dženkins. "Još uvek održavate kuću Vebsterovih?"

"Još uvek održavamo kuću Vebsterovih", reče Homer. "Čuvamo je onakvu kakva je. To moramo da činimo."

"Vebsteri?"

"Nema nikakvih vebstera."

Dženkins na ovo klimnu glavom. Najosetljivije čulo njegovog tela reklo mu je da nema Vebstera. Nije bilo vebsterskih vibracija. U umovima bića koja je doticao nije bilo misli o Vebsterima.

A tako je i trebalo da bude.

Pređe polako preko sobe, mekim korakom, kao mačka, uprkos svojoj moćnoj težini, i Homer oseti kako se on kreće, oseti prijateljstvo i ljubaznost metalnog stvorenja, zaštitničku prirodu teške snage u njemu.

Dženkins čučnu kraj njega.

"U nevolji si", reče Dženkins.

Homer se zagleda u njega.

"Mravi", reče Dženkins. "Arči mi je rekao. Rekao mi je da te muče mravi."

"Otišao sam u kuću Vebsterovih da se sakrijem", reče Arči. "Bojao sam se da ćete me opet uloviti i mislio sam da je kuća Vebsterovih..."

"Ćuti, Arči", reče mu Dženkins. "Ti o tome ništa ne znaš. Rekao si mi da ne znaš. Samo si rekao da psi imaju neprilike s mravima."

Pogleda u Homera.

"Pretpostavljam da su to Džoovi mravi", reče.

"Znači, ti znaš da Džoa", reče Homer. "Znači da je postojao čovek po imenu Džo?"

Dženkins se zakikota. "Jeste, smutljivac. Ali ponekad se mogao dopasti. Bio je pravi đavo."

Homer reče: "Oni grade. Uzimaju robote da rade za njih, podižu

jednu zgradu."

"Sigurno", reče Dženkins, "čak i mravi imaju pravo da grade."

"Ali grade i suviše brzo. Izguraće nas sa Zemlje. Još hiljadu ili malo više godina i prekrće celu Zemlju ako nastave da grade brzinom kojom su gradili do sada."

"A vi nemate nigde da odete? To vas brine."

"Imamo gde da odemo. Mnogo mesta. U sve druge svetove. Kobliske svetove."

Dženkins ozbiljno klimnu glavom. "Ja sam bio u kobliskom svetu. To je prvi svet do ovoga. Odveo sam tamo neke Vebstere pre pet hiljada godina. Tek sam se noćas vratio. I znam kako se osećate. Nijedan drugi svet nije dom. Ja sam čeznuo za Zemljom gotovo svih ovih pet hiljada godina. Vratio sam se u kuću Vebsterovih i tamo zatekao Arčija. Ispričao mi je o mravima i tako sam došao ovamo. Nadam se da mi ne zameraš."

"Drago nam je što si došao", reče Homer blago.

"Ti mravi", reče Dženkins. "Pretpostavljam da želite da ih zaustavite." Homer potvrdi glavom.

"Ima jedan način", reče Dženkins. "Znam da postoji način. Vebsteri su imali jedan način, ako bih samo mogao da se setim. Ali to je bilo tako davno. I to je jedan jednostavan način, znam. Vrlo jednostavan način."

Ruka mu se podiže i protrlja bradu.

"Zašto to radiš?" upita Arci.

"A?"

"Trljaš tako lice. Zašto to radiš?"

Dženkins spusti ruku. "Prosto navika, Arči. Jedan vebsterski pokret. Oni su tako razmišljali. To sam primio od njih."

"Da li ti to pomaže da misliš?"

"Pa, možda. Možda ne. Izgledalo je da pomaže Vebsterima. Šta li bi Vebster učinio u ovakvom slučaju? Vebsteri bi mogli da nam pomognu. Znam da bi mogli..."

"Vebsteri u kobliskom svetu", reče Homer.

Dženkins zavrte glavom. "Nema tamo Vebstera."

"Ali rekao si da si neke odveo."

"Znam. Ali oni sada nisu tamo. Bio sam sam u kobliskom svetu već gotovo četiri hiljade godina."

"Onda vebstera nigde nema. Ostali su otišli na Jupiter. To mi je Endru rekao, Dženkinse, znaš li ti gde je Jupiter?"

"Ima", reče Dženkins. "Ostalo je još Vebstera, mislim. Ili bar ih je bilo. Ostalo ih je nekoliko u Ženevi."

"To neće biti lako", reče Homer. "Čak ni za vebstera. Ti mravi su pametni. Arči ti je ispričao o buvi koju je našao?"

"Nije to bila nikakva buva", reče Arči.

"Jeste, rekao mi je", reče Dženkins. "Rekao mi je da je skočila na Ezekiju."

"Ne na", reče Homer. "Treba reći 'u'. To nije bila buva... to je bio robot, sićušan robot. Provrteo je rupu u Ezekijinoj lobanji i ušao mu u mozak. Rupu je za sobom zatvorio."

"I šta sada radi Ezekija?"

"Ništa", reče Homer. "Ali prilično smo sigurni šta će uraditi čim mravlji robot postavi mehanizam. Dobiće poziv. Dobiće poziv da ode i radi na zgradi."

Dženkins kilmnu glavom. "Preuzimanje", reče. "Sami ne mogu da obave takav posao zato uzimaju pod svoju vlast ono što mogu."

Opet podiže ruku i počea se po bradi.

"Pitam se da li je Džo znao", mrmlijao je. "Kada se igrao mravljeg boga, pitam se da li je znao?"

Ali to je bilo smešno. Džo nikako nije mogao znati. Čak ni mutant kakav je bio Džo nije mogao da vidi dvanaest hiljada godina unapred.

Tako davno, mislio je Dženkins. Toliko se mnogo stvari dogodilo. Brus Webster je tek počinjao svoje opite sa psima, tek je sanjao svoj san o psima koji govore i misle i koji će sa čovekom, sa šapom u ruci, zajedno krenuti stazom sudbine... ne znajući tada da će se čovek za nekoliko kratkih vekova razvejati na četiri vetra večnosti i ostaviti Zemlju robotu i psu. Ne znajući tada da će čak i samo ime čovekovo biti zaboravljeno u prašini godina i da će se vrsta nazivati imenom jedne jedine porodice.

A ipak, pomisli Dženkins, ako je to uopšte trebalo da bude neka porodica, to su bili Websterovi. Sećam ih se kao da je juče bilo. To su bili dani kada sam i o samom sebi mislio kao o Websteru.

Bog zna, trudio sam se da to budem. Trudio sam se koliko god sam mogao. Ostao sam uz Websterove pse kada je ljudska vrsta nestala i

najzad sam poslednje preživle napasti iz te ludačke vrste odveo u drugi svet, da bih psima ostavio čist put, da bi psi mogli da uobliče Zemlju onako kako su zamislili.

A sada su čak i te poslednje preživle napasti nestale... otišle negde, na neko mesto... voleo bih da znam gde. Pobegle su u neku fantastičnu sferu ljudskog uma. Ljudi sa Jupitera uopšte i nisu ljudi, već nešto drugo. A Ženeva je zatvorena... odsečena od sveta.

Mada ona ne može biti dalja ili čvršće zatvorena nego svet iz koga sam došao. Kada bih samo mogao da saznam kako sam to doputovao iz prognanog koblijskog sveta nazad u kuću Websterovih... onda bih, možda, na neki način uspeo da uđem u Ženevu.

Jedna nova moć, govorio je u sebi. Nova sposobnost. Stvar koja se razvijala u meni a da to nisam ni znao. Stvar koju bi svaki čovek i svaki robot... a možda i svaki pas... mogao postići ako bi samo znao kako.

Iako je to možda moje telo omogućilo... ovo telo koje su mi psi dali na moj sedamhiljaditi rođendan. Telo koje ima više nego što je i jedno telo od krvi i mesa ikada postiglo. Telo koje može da sazna šta medved misli ili šta sanja lasica, koje može da oseti srećne misli malih miševa koji jure po travi.

Želeti ispunjenje. To bi moglo da bude to. Zadovoljiti čudne, nelogične žudnje za stvarima koje se retko mogu dogoditi, a često su nemoguće. Ali koje su sve moguće ako znaš put, ako možeš da odgajiš ili razviješ, ili nakalemiš sebi tu novu sposobnost koja um i telo upravlja ka ostvarenju želje.

Odlazio sam na brdo svakog dana, sećao se. Išao sam tamo zato što nisam mogao da budem daleko, zato što je čežnja bila toliko jaka, čeličio sam se da gledam i suviše izbliza, jer je bilo razlika koje nisam želeo da vidim.

Išao sam tamo milion puta i bilo je potrebno toliko puta dok snaga u meni nije postala dovoljno velika da može da me vrati.

Jer bio sam uhvaćen u zamku. Reč, misao, ideja koja me je odvela u koblijski svet bila je karta u jednom smeru i mada me je odvela tamo, nije mogla da me vrati. Ali postojao je još jedan put, put za koji nisam znao. Koji još ni sada ne znam.

"Rekao si da postoji neki način", navaljivao je Homer.

"Način?"

"Da, način da se zaustave mravi."

Dženkins klimnu. "Saznaću koji je to način. Idem u Ženevu."

Džon Vebster se probudi.

Ovo je čudno, pomisli, jer ja sam rekao večnost. Trebalo je da spavam večito, a večnost nema kraja.

Sve ostalo je bila magla i sivilo zaborava sna, ali ovo se isticalo oštrom jasnoćom razuma. Večnost, a ovo nije večnost.

Jedna reč mu kucnu o razum, kao slabo kucanje na nekim udaljenim vratima.

Ležao je i slušao i reč se pretvori u dve reči... reči koje postadoše njegovo ime:

"Džone, Vebstere, Džone Vebstere." I još, i još, i još. Dve reči koje ga lupkaju po mozgu.

"Džone Vebstere."

"Molim", reče Vebsterov mozak i reči prestadoše i više ne dođoše.

Tišina, i magla zaborava se razređuje. Sećanje se vraća u kapima. Jedna po jedna stvar.

Bio je jedan grad i ime toga grada bilo je Ženeva.

U gradu su živeli ljudi, ali ljudi bez cilja.

Psi su živeli izvan grada... u celom svetu izvan grada. Psi su imali svoj cilj i san.

Sara se popela na brdo da prosanja jedan vek...

A ja... ja, mislio je Džon Vebster, popeo sam se na brdo i tražio večnost. Ovo nije večnost.

"Ovde Dženkins, Džone Vebstere."

"Molim, Dženkinse", reče Džon Vebster, a ipak to ne izgovori, ne usnama ni jezikom, niti grlom, jer je osećao kako mu tečnost pritiska telo u njegovom cilindru, tečnost koja ga hrani i čuva od dehidracije. Tečnost koja mu je zapečatila usne i oči i uši.

"Da, Dženkinse", reče Vebster govoreći umom. "Sećam te se. Sada te se sećam. Ti si bio sa porodicom još od samog početka. Pomagao si nam da učimo pse. Ostao si sa njima kada više nije bilo porodice."

"Još uvek sam sa njima", reče Dženkins.

"Tražio sam večnost", reče Vebster. "Zatvorio sam grad i tražio večnost."

"Često smo se pitali", reče mu Dženkins, "zašto ste zatvorili grad?"

"Zbog pasa", reče Vebsterov um. "Psimu se morala pružiti prilika. Čovek bi im je pokvario."

"Psi dobro napreduju", reče Dženkins.

"Ali grad je sada otvoren?"

"Ne, grad je još zatvoren."

"Ali ti si tu."

"Da, ali ja sam jedini koji zna put. I neće biti drugih. U svakom slučaju ne još zadugo."

"Vreme", reče Vebster. "Zaboravio sam na vreme. Koliko je prošlo, Dženkinse?"

"Otkad ste zatvorili grad? Oko deset hiljada godina."

"A ima li drugih?"

"Da, ali spavaju."

"A roboti? Još čuvaju stražu?"

"Roboti još čuvaju stražu."

Vebster je mirno ležao i razum mu obuze spokojstvo. Grad je i dalje zatvoren, a poslednji ljudi spavaju. Psi napreduju, a roboti i dalje čuvaju stražu.

"Nije trebalo da me budiš", reče on. "Trebalo je da me ostaviš da spavam."

"Morao sam nešto da saznam. Nekada sam to znao, ali sam zaboravio, a to je vrlo jednostavno. Jednostavno, pa ipak strašno važno."

Vebster se zakikota u sebi. "Šta je to, Dženkinse?"

"Mravi", reče Dženkins. "Mravi su dosađivali ljudima. Šta ste činili da ih se rešite?"

"Pa, trovali smo ih", reče Vebster.

Dženkins zinu. "Trovali ih!"

"Da", reče Vebster. "Vrlo prosta stvar. Upotrebljavali smo bazu od sirupa, slatkog, da ih privučemo. I stavljali smo otrov na nju, otrov koji je bio smrtonosan za mrave. Ali nismo stavljali dovoljno da ih odmah ubijemo. Otrov sa sporim dejstvom, znaš, tako da imaju vremena da ga odnesu u mravinjak. Tako smo ubijali mnogo njih, a ne samo dva-tri."

Tišina zabruja u Vebsterovoj glavi... tišina bez misli, bez reči.

"Dženkinse", reče on. "Dženkinse, jesi li..."

"Da, Džone Vebstere, tu sam."

"Je li to sve što želiš?"

"To je sve što želim."

"Mogu opet da zaspim."

"Da, Džone Vebstere. Spavajte dalje."

Dženkms je stajao na vrhu brda i osećao kako prvi oštar vetar, vesnik zime, zavija zemljom. Pod njim padina koja se spuštala do reke bila je prošarana crnim i sivim kosturima drveća bez lišća.

Na severoistoku se uzdizala mračna gromada, oblak kobnog predskazanja koji se zvao zgrada. Stvar koja je ponikla u mozgu mrava i koja raste, zgrada čiju namenu i cilj nijedno biće osim mrava ni izbliza ne bi moglo da pogodi.

Ali postojao je način da se raščisti s mravima.

Ljudski način.

Način koji mu je Džon Vebster saopštio, posle deset hiljada godina sna. Jednostavan i temeljan način, brutalan ali uspešan. Uzmeš malo sirupa, slatkog, da se dopadne mravima, i staviš malo otrova na njega... otrova sa sporim dejstvom, da ne deluje i suviše brzo.

Jednostavan način trovanja, reče Dženkins. Vrlo jednostavan.

Samo što je tu bila potrebna hemija, a psi uopšte ne znaju hemiju.

Samo što traži ubijanje, a ubijanja nema.

Čak ni ubijanja buva, a buve mnogo muče pse. Čak ni mrava... a mravi prete da životinjama oduzmu svet koji one nazivaju rodno mesto.

Nije bilo ubijanja već pet hiljada godina, čak i više. Misao o ubijanju bila je izbrisana iz razuma bića.

I bolje je tako, reče Dženkins za sebe. Bolje izgubiti svet, nego se vratiti na ubijanje.

Polako se okrete i siđe niz brdo.

Homer će biti razočaran, pomisli.

Strašno razočaran kad čuje da Vebsteri nisu imali načina da se bore s mravima...

Sadržaj

UVOD

NAPOMENE UZ PRVU PRIČU

1. GRAD

NAPOMENE UZ DRUGU PRIČU

2. MESTO OKUPLJANJA

NAPOMENE UZ TREĆU PRIČU

3. POPIS

NAPOMENE UZ ČETVRTU PRIČU

4. NAPUŠTANJE

NAPOMENE UZ PETU PRIČU

5. RAJ

NAPOMENE UZ ŠESTU PRIČU

6. PASIJE

NAPOMENE UZ SEDMU PRIČU

7. EZOP

NAPOMENE UZ OSMU PRIČU

8. JEDNOSTAVAN NAČIN